

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

MÂİDE SURESİ ÇERÇEVESİNDE
İNSAN HAYATININ KORUNMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Mehmet SOYSALDI

HAZIRLAYAN
Veysel DEMİR

ELAZIĞ – 2013

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

MÂİDE SURESİ ÇERÇEVESİNDE İNSAN
HAYATININ KORUNMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Mehmet SOYSALDI

HAZIRLAYAN
Veysel DEMİR

Jürimiz, 01/08/2013 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans tezini oy birliği/oy çokluğu ile başarılı bulmuştur.

Jüri Üyeleri:

1. **Prof. Dr. Mehmet SOYSALDI**
2. **Yrd. Doç. Dr. Haydar DÖLEK**
3. **Doç.Dr. İhsan SOYSALDI**

F. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Enver ÇAKAR
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET**Yüksek Lisans Tezi****Mâide Suresi Çerçevesinde İnsan Hayatının Korunması****Veysel DEMİR****Fırat Üniversitesi****Sosyal Bilimler Enstitüsü****Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı****Tefsir Bilim Dalı****Elazığ - 2013, Sayfa: X+149**

İnsan hayatının hem madden hem de manen korunması insanın beslenmesi, yaşadığı ortamın güvenliği ve saldırı karşısında cânilerin cezalandırılmasının birlikte gerçekleşmesiyle mümkündür. Mâide Suresi'nde bunların hepsi de işlenmiştir. İnsan hayatının korunması için yeme içmenin çerçevesi belirlenmiş. Maide Suresinde ehli kitabın kadınları ve yiyecekleri de helal kılınıp bunun sınırlarının çizilmiş olduğunu göreceyiz.

Mâide Suresi, insan hayatının devamı için evrensel kurallar koymuştur. Bu kurallar zaman üstüdürler. İnsanlığın ilk yaratıldığı günde esfeli safiline düşmesine sebep olan hastalıklarla, son dinin tamamlanması esnasında düşmesine sebep olan hastalıklar aynıdır. Mesela hased, kendini ayrıcalıklı görmek, günahta yardımlaşmak gibi hastalıklar bunun örnekleridir. Aynı şekilde insanın yükselmesine sebep olan kurallar da aynıdır. Bunlar da takva, iyilikte yardımlaşma, Allah için adaleti tesis etmek gibi kurallardır. Bu yüzden insan hayatı genel kurallar etrafında incelenmiştir.

Suçların önlenmesi için suçluların gerekli şekilde cezalandırılması gerekir. Cezaların caydırıcı olmakla birlikte uygulanırken adaletli bir şekilde uygulanması gerekir. Mâide Suresi'ndeki hadd cezaları, şahsa göre değişmeyen, tamamen suçu yok etmeyi hedefleyen cezalardır. Bunlar kısas, hirabe ve hırsızlık cezalarıdır.

Anahtar Kelimeler: Mâide, İnsan, İnsan Hayatı, Hirabe, Kısas.

ABSTRACT

Master Thesis

Protect Human Life in Sura Al-Maidah

Veysel DEMİR

The University of Firat

Social Sciences Institute

The Department of Basic Islamic Sciences

Commentary (Tafseer) Branch

Elazığ-2013, Page: X+149

The protection of human life, both materially and spiritually human nutrition, living environment and safety in the face of attack is possible the realization of the punishment of the murderers. All of them processed in the Surat al-Maida and also frame for the protection of human life, eating and drinking. For the continuation of human existence, are the women and the food from people of the scripture lawful and the boundaries are drawn.

The Surat al-Maide revealed universal rules for the continuation of human life. These rules are the parent of the time. From the first creating of the humanity till jet, was lot of diseases, which makes the spiritual position of human down. It's the same diseases in the upon completion of last religion. For example, envy, self-privileged to see, such as sin cooperate diseases are examples of this. Also is the lead to an increase in the same way as rules that human beings are the same. These are taqva, helping in good things, justice for Allah.

Therefore, to examine around the general rules can be more accurately. In order to prevent crimes, offenders should be punished accordingly. Punishment should be a deterrent. To be deterrent isn't enough. It is also fair to be applied. The penalties which is described in the Surat al-Maide are so unchanging, that aim to eliminate completely the crime penalties. These are talion, hirabe, and theft penalties.

Key Words: Sura Al-Maidah, Human, Human Life, Hirabe, Talion.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER	IV
KISALTMALAR	VIII
ÖNSÖZ	IX
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Konusu ve Önemi	1
2. Araştırmanın Amacı.....	4
3. Araştırmanın Metodu.....	8
4. Araştırma İle İlgili Temel Bilgiler	10

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İNSAN HAYATININ VARLIĞI VE DEVAMI	14
1.1. Haram Kılınan Yiyecekler	15
1.1.1. Bizzat Haram Olanlar	16
1.1.1.1. Meyte Çeşitleri.....	16
1.1.1.1.1. Boğularak Ölen Hayvan (Munhanika).....	17
1.1.1.1.2. Darbe İle Vurulup Öldürülen Hayvan Eti (Mevkûze)	17
1.1.1.1.3. Yukarıdan Yuvarlanıp Ölen Hayvanın Eti (Müteraddiye)	17
1.1.1.1.4. Süsülerek Ölen Hayvan Eti (Natîha)	18
1.1.1.2. Yırtıcı Hayvanın Parçaladığı Hayvanın Eti (Mâ Ekele's-Sebu').....	18
1.1.1.3. Akan Kan	19
1.1.1.4. Domuz Eti	19
1.1.1.5. Yırtıcı Hayvanların Etleri	21
1.1.2. Aslı Temizken Kesim Şeklinde Dolayı Haram Olanlar.....	21
1.1.2.1. Allah Adı İle Kesilmeyen Hayvan Etleri	21
1.1.2.2. Dikili Taşlar Üzerine Kesilen Hayvanların Etleri.....	22
1.1.3. Kazanma Şeklinde Dolayı Haram Kılınanlar	23
1.1.3.1. Fal Oklarıyla Kısmet Aramak	23
1.1.3.2. Suht ().....	24
1.1.3.3. İçki ve Kumar Haram Kılınmıştır	27

1.1.3.4. İhramlının Avladıkları	31
1.2. Helal Kılınan Yiyecekler	31
1.2.1. Tayyibât	32
1.2.2. Behimetu'l-En'âm" Helal Kılınmıştır	34
1.2.3. Haram Kılınanlardan Tezkiye Olanların İstisnası	37
1.2.3.1. Ayetteki İstisna Hakkındaki Görüşler.....	38
1.2.3.2. Tezkiyenin Tanımı	39
1.2.3.3. Şer'i Tezkiye	39
1.3. Helal Yiyeceklerden Faydalanmanın Genel Kuralları	41
1.3.1. Haddi Aşmamak	42
1.3.1.1. Mübahları Haram Kılmanın Manası	45
1.3.1.2. Allah Niçin Mubah Nimetlerden Yararlanmamızı İster	45
1.3.1.3. Allah'a İftira Edip Haram Kılmadığını Haram Kılanlar	46
1.3.1.4. Helali Kendilerine Haram Kılanlar Ne Yapmalı	47
1.4. Av Hayvanlarından Faydalanmak	48
1.4.1. Avın Hükümü	49
1.4.2. Avla İlgili Hükümler.....	50
1.5. Ehli Kitabın Kestikleri	52
1.5.1. Ehli Kitabın Kapsamı.....	53
1.5.2. Ehli Kitabın Besmele Çekmesi	54
1.5.2.1. Genel Olarak Besmelenin hükmü	55
1.6. İnsan Hayatının Devamı İçin Getirilen Kurallar.....	57
1.6.1. Ehli Kitap Kadınlarla Evlenmek	57
1.6.2. Ehli Kitapla Müşrik Bayanlar Ayrılmıştır	60
1.6.3. Ehl-i Kitapla İle Müşrikler Farkı Dünyaya Hastır	61
1.6.4. Kitabiye Kadının Zımmi Veya Harbi Olması	62
1.6.5. Ehli Kitap Bir Erkek Müslüman Bir Bayanla Evlenemez	63
1.6.6. Evlilikte Mehrin Önemi	63
1.6.7. Kur'an'ın Bütünlüğüne Dair	64

İKİNCİ BÖLÜM

2. İNSAN HAYATININ EMNİYETİNİ SAĞLAYAN GENEL KAİDELER.....	65
2.1. Ahde Vefa	65
2.1.1. Akdin Tanımı	66
2.1.2. Ahitlerini Bozanlara Örnekler	68
2.1.3. Allah'a Sadık Kalmayan Yahudilerin Düştükleri Durum.....	71
2.2. Takvaya Sarılmak	73
2.3. Nehyi Ani'l-Münker	76
2.4. Düşmana Bile Adaletli Davranmak	77
2.5. Zorunluluk Halinde Bile Günaha Meyledilmez.....	84
2.6. İyilik ve Takvada Yardımlaşma.....	88
2.6.1. Hayırda Yarışın Emri.....	92
2.7. Allah'ın Şiarlarına Hürmet	92
2.7.1. İnsan Hayatını Yükselten Şeair (Kâbe)	94
2.8. Murdar İle Temiz Bir Olmaz	96
2.9.Hased	98
2.10. Kendini Ayrıcalıklı Görme	102
2.11. Kibir	106
2.12. İçki ve Kumar İle Düşmanlık.....	108

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. İNSAN HAYATINI KORUMAK İÇİN BAŞLICA CEZALAR.....	110
3.1. Hirabe (Eşkiyalık).....	110
3.1.1. Allah'a Karşı Muharebe Edenler	112
3.1.2. Hirabe Suçunun Tanımı	114
3.1.3. Âlimlerin İhtilaf Ettikleri Noktalar	115
3.1.3.1. Mekân	115
3.1.3.2. Sayıları ve Kuvvetleri	117
3.1.3.3. Suçun İşlenme Şekli.....	118
3.1.3.4. İşlenen Şuç	118
3.1.3.5. Cezanın Uygulanma Şeklindeki İhtilaflar.....	119
3.1.3.5.1. Hem Öldüren Hem de Mal Gasbeden Eşkiyanın Cezası	120
3.1.3.5.2. Nefy Cezası.....	121

3.1.4. Eşkıyanın Tevbe Etmesi İle Düşen ve Düşmeyen Haklar	122
3.1.5. Genel değerlendirme	124
3.2. Hırsızlık	126
3.2.1. Fiilin İşlenme Şekli Açısından Muharibin Hırsızdan Farkı	129
3.3. Kısas	129
3.3.1. Bir İnsanı Öldürmek Bütün İnsanlığı Öldürmek Gibidir	129
3.3.2. Kısasın Tanımı	132
3.3.3. Kur'an'da Öldürme Cezaları	133
3.3.4. Öldürmede Kullanılan Alet	134
3.3.5. Kısastaki Eşitlik Neleri Kapsar	135
3.3.6. Azalardaki Yaralamada Kısas Hükümü	137
3.3.7. Muharibin Cezası İle Kısas Arasındaki Fark	138
3.3.8. Cezaların Uygulanmasında Güncel Bir Mesele	139
3.4. Nesle Karşı İşlenen Suçun Cezası	140
SONUÇ	141
BİBLİYOGRAFYA	143
ÖZGEÇMİŞ	149

KISALTMALAR

- a.s** : Aleyhisselam
a.g.e. : Adı geçen eser
a.y. : Aynı yer
b. : bin
bs. : Basım
cc : Celle Celâluhu
bkz. : Bakınız
Çev. : Çeviren
DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİB : Diyanet İşleri Başkanlığı
H.z. : Hazreti
mad. : Maddesi
ö. : Ölüm Tarihi
s. : Sayfa Numarası
s.a.v : Sallallahu aleyhi vesellem
TDV : Türkiye Diyanet Vakfı
Trc. : Tercüme eden
t.y. : Tarih yok
Vb. : ve benzerleri
Vd. : ve diğerleri
Vs. : Vesaire

ÖNSÖZ

İslam nazarında beş şeyin korunmasında zâruret vardır. Bunlar; din, hayat, akıl, mal ve nesildir. Dünya ve ahiretin nizam ve intizamı bunlara bağlıdır. Bütün semavi dinlerin ruhunda bu beş esasın muhafazası vardır. İnsanın korumakla görevli olduğu değerlerden birincisi hayattır. Hayat, dünya ve ahiretin zîynetidir. Dünya onunla ayakta durur ve ona hizmet eder.

Hayat insan için büyük bir nimettir. İnsan ahirette Allah'ın huzurunda hayat sermayesinden dolayı mutlaka hesaba çekilecektir. Dolayısıyla insan, bu sermayesini maddi ve manevi zararlardan korumaya özen göstermelidir.

İnsan kendi maddi ve manevi hukukunu muhafazaya nasıl mecbur ise diğer insanların hukukunu da muhafazaya mecburdur. Çünkü insanlar esasen bir baba ve bir anneden gelmişlerdir. Şu halde insanlık itibarıyla birbirlerinin kardeşi hükmündedirler, birbirlerinin hayatını muhafaza etmekle mükelleftirler. Bir insanın hayatına son vermek bütün insanlığın hukukuna tecavüz etmek demektir. Kur'an, insan hayatının ehemmiyetini ve ona kastetmenin ne kadar azim bir vebal olduğunu ifade sadedinde şöyle buyurmaktadır:

“Kim bir canı, bir cana karşılık veya yeryüzünde bir fesat çıkarmaya karşılık olmaksızın (haksız yere) öldürürse bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de onu kurtarırsa bütün insanları kurtarmış gibi olur.” (Mâide, 5/32)

Bundan dolayı İslam dini hayatın korunmasına büyük bir ehemmiyet vermektedir. Allah, insan öldürmeyi kesinlikle haram kılmış, büyük günahlardan saymıştır. Katlin önüne geçmek için “kısas”ı emretmiştir. Kısasın şeriatı yer alması hayatı muhafaza içindir. İslam dini merhamet ve şefkatin kaynağıdır. Değil insanı öldürmeyi, hayvanı bile lüzumsuz yere öldürmeyi yasak etmiştir.

İslam dini hayatın muhafazası için sadece öldürülünce kısas veya muhariplere ağır ceza getirmekle yetinmemiştir. İnsanın yiyecek ve içeceği, insan aklının korunması ve insan iffetinin korunması yönünden de çok önemli kurallar getirmiştir. İslam, hayatın muhafazasına ehemmiyet verdiği gibi insan hayatını her türlü aşağılığa düşmekten korumaya da büyük ehemmiyet vermiştir. Mesela, kan, domuz eti yemekten, içkiden, kumardan, men ettiği gibi sefahatten de men etmiştir. Kur'an-ı Kerime baktığımız zaman insan hayatını çok değişik açılardan muhafaza edecek kurallar koyduğunu

görüyoruz. Ancak bu çok geniş bir konu olduğu için biz sadece Mâide Suresi çerçevesinde üç açıdan ele almaya çalıştık. İnsanın varlık ve devamı, insan hayatının güvenliği için genel kurallar ve son olarak insan hayatının varlığını yok olmaktan korumak için getirilen cezalar olmak üzere üç açıdan ele aldık. İnsan hayatının basite indirilmeye çalışıldığı bir dünyada, özellikle Müslüman kanının oluk oluk aktığı bir dönemde bu çalışmanın bir tek insanın hayatının muhafazasına zerre kadar faydası olsa dahi kendimizi çok bahtiyar hissedeceğiz.

Çalışmamızda Türkçe ayet mealleri verirken genellikle Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın "*Kur'an-ı Kerim Türkçe Meali*" aldı eserini ve Diyanet Vakfı "*Kur'an-ı Kerim Meali*"ni kullanmaya çalıştık.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde insanın varlığını devam ettirmesi için nasıl beslenmesi gerektiği üzerinde durduk. Haram kılınan yiyeceklerin isimlerini ve tanımlarını yaptık. Aslında haram olmayıp, kazanma şekli haram olan yollara değindik. Helal yiyeceklerden faydalanırken bunun çerçevesini belirledik. Çünkü helaller her ne kadar serbest bırakılmışlarsa da bunlardan faydalanırken dikkat edilmesi gereken kurallar vardır. İnsan varlığının devamı için gerekli şartlardan biri olan evlilik konusunu da birinci bölümde ele aldık. Sadece Mâide Suresi'nde değinilen ehli kitap kadınlarla evlilik konusunu işledik.

İkinci bölümde ise insanın huzur ve güvenliği için Mâide Suresi'ndeki evrensel kurallar işlendi. Ahde vefa, takva, adalet gibi huzuru temin eden kurallar ile Hased, kibir, içki ve kumar gibi huzur ve güvenliği bozan kurallar bir arada ele alındı.

Üçüncü bölümde ise insan hayatını yok olmaktan korumak için Mâide Suresi'ndeki cezalar işlendi. Bu cezaların başında hirabe cezası gelir. Hırsızlık cezasını da hirabe başlığı altında işledik. Son olarak da kısası işledik.

Gerek ders döneminde gerekse tez döneminde bizden her türlü desteklerini esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Mehmet SOYSALDI Bey'e şükranlarımı arz ederim.

Veysel DEMİR

Elazığ - 2013

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

İnsan, yeryüzünün halifesi olarak seçilirken, meleklerin iki önemli endişesi vardı. Bunlardan birincisi insanın kan akıtması, ikincisi ise yeryüzünde fesat çıkarmasıdır.¹ İnsanlığın daha başlangıcında Hz. Âdem (a.s)’ın oğlu Kabil tarafından yeryüzünde ilk cinayet işlendi.² Bu cinayet kardeşin, kardeşkanını akıttığı cinayetti. Daha sonra tarihin her döneminde insan kanı akmaya devam etti. Ancak bunu en ileri götürenler İsrailoğulları oldu. Hatta Kur’an, Peygamberlerini dahi öldürebilecek seviyeye geldiklerini haber veriyor.³ Risalet vazifesinin son günlerinde peygamberimizin yaptığı son konuşmalarından biri olan Vedâ Hutbesinde⁴ üzerinde en çok durulan konu insan hayatının ehemmiyeti olmuştur. Mâide Suresi’nin bazı ayetleri Veda Hutbesinin îrad edildiği Veda Haccında inmiştir.⁵ Dolayısıyla Mâide Suresi’nde insan hayatının korunması “*bugün sizin dininizi kemale erdirdim.*”⁶ Ayetinde de belirtildiği gibi kemale ermiş bir dinin son olarak bu konuda ne söylediğinin de ortaya konması demektir.

Mâide Suresi’nde insan hayatının korunması, insanlığın başlangıcından sonuna doğru işlenmiştir. Surede Kabil’in cinayeti,⁷ İsrailoğullarının kalp katılığı ve cinayetin sebepleri,⁸ hem de çalışmamızın ikinci bölümünde ele aldığımız gibi, kıyamete kadar insan hayatının korunmasını sağlayan evrensel kurallar ile caydırıcı cezalar bir arada işlenmiştir.

¹ “*Hani Rabbin meleklerle, ben yeryüzünde mutlaka bir halife yaratacağım demişti. Demişlerdi ki: Orada bozgunculuk edecek ve kan dökecek birini mi yaratacaksın? Biz, sana hamd ederek noksan sıfatlardan arılığını söylemede, seni kutlamadayız ya; ben, sizin bilmediğinizi bilirim demişti.*” (Bakara, 2/30)

² Mâide, 5/27-31.

³ “*Onlar (yahûdiler), nerede bulunurlarsa bulunsunlar, kendilerine zillet (damgası) vurulmuş, Allah’ın gazabına/hışmına uğramışlar, miskinliğe mahkûm edilmişlerdir. Bunun sebebi, onların, Allah’ın âyetlerini inkâr etmiş ve haksız yere peygamberleri öldürmüş olmaları, ayrıca isyan etmiş ve haddi aşmış bulunmalarındır.*” (Âl-i İmrân, 3/112).

⁴ “*Bu gününüz, bu ayınız ve bu belde nasıl kutsal ise, canlarınız, mallarınız ve ırzlarınız da öylesine kutsaldır.*” (Müslim, Hac,147; Ebu Davud, Menâsik, 57.)

⁵ Bkz., Yaşaroğlu, Kemal, “*Mâide Suresi*”, *DİA*, Ankara, 2003, XXVII, 404.

⁶ Mâide, 5/3, İbni Kesir, İsmail bin Ömer, *Tefsîru’l-Kur’ânı’l-Azîm*, Daru’l-Hadîs, Kahire, 2002, III, 37.

⁷ Mâide, 5/27.

⁸ Mâide, 5/14-16.

Hayat, bedenle ruhun bütünlüğüdür. Ölüm ise bedenle ruhun ayrılmasıdır.⁹ İnsan hayatının korunmasını işlerken, hem ruhen hem de bedenen sağlıklı bir hayatı, yani hem dünya hem de ahirette insanın saadetine vesile olacak hayatı kasd ediyoruz. Yoksa mutlak olarak ölü ve diri olmayı kast etmiyoruz. Böyle bir hayatın elde edilmesi ise eş seçiminden itibaren başlar ve ölüme kadar devam eder. Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.v) buna şöyle dikkat çekmiştir: “*Evlenirken çocuklarınıza iyi anneler seçin, denginizle evlenin, denginizden kız alın.*”¹⁰ Bundan da anlaşılıyor ki insan hayatının korunması değişik şekillerde ele alınabilecek bir konudur. Bu yüzden çalışmamızda insan hayatının korunmasını; İnsanın varlığı ve varlığının devamı, insan hayatının güvenliği için gerekli evrensel ilkeler ve insan hayatını yok edenlere verilecek cezalar olmak üzere üç açıdan incelemekle sınırlandırdık.

İşlediğimiz konu iki yönden önemlidir. Birincisi, Mâide Suresi’nden dolayıdır. Çünkü Mâide Suresi en son inen surelerdendir.¹¹ Bu surede başka surelerde olmayan yeni konular işlenmiştir. Değişik surelerde işlenen konulara yeni hükümler eklenmiştir. Mesela Nisa ve Bakara Suresi’nde de evlilik konusu işlenmesine rağmen, ehli kitapla evlilik sadece Mâide Suresi’nde işlenmiştir.¹²

İmam Kurtubî (ö.671) Mâide Suresi’nin farkını şöyle açıklar: “*Ebû Meysere der ki: el-Mâide son inen buyruklardandır. O surede mensûh bir hüküm yoktur. Yine bu surede, başka surelerde bulunmayan on sekiz farz hüküm vardır ki, bunlar şu buyruklarda ifade edilmektedir: “Boğularak, vurularak, yüksek bir yerden yuvarlanarak, süsülerek ve yırtıcı bir hayvan tarafından yenilmiş hayvanlar; dikili taşlar üzerinde boğazlananlar ve fal oklarıyla kismet aramanız size haram klandı.”*¹³; “*Allah’ın size öğrettikleriyle alıştırıp öğrettiğiniz avcı hayvanların sizin için tutuverdiklerinden yiyeceğiniz size helaldir...* Sizden önce kitap verilenlerden iffetli kadınlar”¹⁴ ile “*Namaza kalkacağınız zaman...*”¹⁵ Buyruğunda dile

⁹ Kurtubî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *Et-Tezkire Fî Ehvâli'l-Mevtâ ve Umûri'l-Âhireti*, Fecri't-Turâs, Kâhire, 2010, s.4.

¹⁰ İbni Mace, Nikâh, 46.

¹¹ Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'an,6; Çetiner, Bedreddin, *Esbâb-ı Nüzul*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2006, I, 289; Yaşaroğlu, Kamil, “Mâide Suresi”, *DİA*, XXVII, 403.

¹² Mâide, 5/5; bkz., Mevdûdi, Ebu'l-A'lâ, *Tefhîmu'l-Kur'an*, İnsan Yayınları, (terc. Komisyon), İstanbul, t.y., I, 447.

¹³ Mâide, 5/5.

¹⁴ Mâide, 5/4.

¹⁵ Mâide, 5/5.

¹⁶ Mâide, 5/6.

getirilen abdest almak; “Hırsızlık eden erkekle, hırsızlık eden kadının elini kesin...”¹⁷; “Siz, ihramda iken avı öldürmeyin buyruğundan itibaren “Allah mutlak galiptir (Azizdir), intikam sahibidir.”¹⁸ Buyruğuna kadar üç; “Allah bahire, saibe, vasile ve hâm diye bir şey (meşru) kalmamıştır”¹⁹ ve yüce Allah’ın: “Sizden birinize ölüm gelip çattığı zaman... Aranızda şahidlik...”²⁰ Ayetlerinde hükme bağlanan buyruklardır.” Bunlara ek olarak Kurtubî (ö.671) 19. Hüküm olarak ezanı sayar.²¹

Mâide Suresi akitlerin yerine getirilmesini emrederek başlar. Müminlere bazı akitler hatırlatılır. Ehli kitabın akitlerini bozmasının onlara çok ağır yükümlülükler getirdiği hatırlatıldıktan sonra gerilere, insanlığın başlangıcına gider. Akitleri bozmanın asıl nedenlerine dikkatlerimizi çeker. Habil ile Kabil kıssasını anlatır. Ehli kitap üzerinden hem Allah’la yapılan akitlere, hem de insanlarla yapılan akitlere sadakatın önemi anlatılır. Kısaca Mâide Suresi akitleri yerine getirin emriyle başlar, bu akitlere sâdik olanların mükâfatıyla sona erer.²²

Çalışmamız içerik olarak da önemlidir. Bir çalışmanın önemi ilgilendiği konuyla doğrudan alakalıdır. Yeryüzünde maslahat açısından insan hayatını korumaktan daha büyük bir maslahat bilmiyoruz. İslamın korunmasını öncelikli kıldığı hususların başında din, can, nesil, mal ve akıl gelir. İslamda zarûrat-ı hamse denilen bu beş hususun hepsi de çok önemlidir. Ancak yine de bir sıralama yapılırsa acaba ilk sıraya hangisinin konulması gerekir? Diye bir soru sorulursa ilk sıraya din yerleştirilmiştir şeklinde cevap verilmiştir. Çünkü din için hayatı feda etmek en yüksek merteye kabul edilmiştir.²³ Bu doğrudur. Ancak dini korumanın da nihaî gayesi insan hayatının dünya ve ahiret saadetidir. Kanaatimizce bu da kısas gibidir. Kısasta bir insana karşılık bir insan öldürülüyorsa da Kur’an’a göre bunda hayat vardır.²⁴ İlk başta bir insan ölse bile ilerisi için umumi bir hayata sebep oluyor. Din için ölmek de böyledir. Her ne kadar bir insan din için ölüyorsa da nihayetinde bu ölümün amacı, insan hayatının her iki dünyada da saadetini sağlamaktır. İnsan hayatı olmazsa dinin bir anlamı da olmaz.

¹⁷ Mâide, 5/38.

¹⁸ Mâide, 5/95.

¹⁹ Mâide, 5/103.

²⁰ Mâide, 5/106.

²¹ Bkz., Kurtubî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Camiu Li Ahkâmi'l-Kur'an*, Daru'l-Alemi'l-Kutub, Riyad, t.y., VI, 6; Mevdûdi, *Tefhîmu'l-Kur'an*, I, 447.

²² Bkz., Yaşaroğlu, Kamil, “*Mâide Suresi*”, *DİA*, XXVII, 403.

²³ Bkz., Buti, Muhammed Said Ramazan, *Davabitu'l-Maslaha fi's-Şeriatil-İslamiyye*, el-Mektebetü'l-Emeviyye, Dimaşk, 1966, s.256.

²⁴ Bakara, 2/178.

Dinin muhafazasını emrettiği beş madde birbirinden ayrı düşünülemez. Hepsi de birbiriyle çok sıkı bir ilişki içindedir. Bu maslahatlardan birini yerine getirmek hepsini yerine getirmeyi gerektirir. Bu yüzden peygamber efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “*Malı uğrunda öldürülen şehittir. Dini uğruna öldürülen şehittir. Ailesi uğrunda öldürülen şehittir.*”²⁵ Çalışmamızda hırsızlık, içki ve kumar konusuna değinmemizin en önemli sebebi bu maslahatlar arasındaki sıkı ilişkiden dolayıdır. Mesela Mâide Suresi’nde içkinin ve kumarın düşmanlığı doğurduğuna dikkat çekilmiştir.²⁶ Düşmanlığın da insan hayatının korunması için ne kadar önemli bir konu olduğu herkesin malumudur.

Kısaca yeryüzünün halifesi olan insanı muhafaza etmek kâinatı muhafaza etmektir. Her gün yüzlerce insanın ne için öldüğünü dahi bilmeden hayatını kaybettiği bir zamanda üzerinde en çok durulması gereken konunun insan hayatı olması gerekir. Peygamberimiz (s.a.v)’de bir hadiste şirkten sonra en büyük günah hangisidir? Sorusuna açlık korkusuyla çocuğunu öldürmendir diye cevap vermiştir.²⁷ Başka hadislerinde yedi büyük günahı sayarken, ikinci sırada insanı haksız öldürmeyi saymıştır.²⁸

2. Araştırmanın Amacı

Semâvî dinlerin ve tüm felsefelerin üzerinde ittifak ettiği konulardan birisi; insanın en temel hakkının yaşama hakkı olduğudur. Yaşama hakkı elinden alınan bir insanın, başka haklara sahip olması imkânsızdır.

Tevrat’ın Çıkış bölümünün 20. babında şöyle denilmektedir: “*Katletmeyeceksin, zina etmeyeceksin, çalmayacaksın, komşuna karşı yalan şahadet etmeyeceksin, komşunun evine tama etmeyeceksin, komşunun karısına yahut kölesine yahut cariyesine yahut öküzüne yahut eşeğine yahut komşunun hiçbir şeyine tama etmeyeceksin.*”²⁹

Tevrat’a göre suçsuz yere öldürenin cezası ölümdür. Çünkü o, Allah’ın suretinde yaratılmış olan bir varlığı öldürmüştür.³⁰

²⁵ Buhari, Mezalim, 33; Müslim, İman, 126.

²⁶ Mâide, 5/91.

²⁷ Buhari, Diyât, 1.

²⁸ İlgili rivayetler için bkz., İbni Kesir, *Tefsiru’l-Azim*, II, 300.

²⁹ *Kitabı Mukaddes/Tevrat*, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1981, Çıkış, 20/13-17, daha fazla bilgi için bkz., Kiraz, Celil, *Kur’an’da Ahlak İlkeleri*, Emin Yayınevi, Bursa, 2007, s.284-288.

³⁰ Bkz., *Kitabı Mukaddes/Tevrat*, Yaratılış, 9/5-6.

Kur'an bir hayat kitabıdır. Üzerinde araştırma ve inceleme yapıp da uygulamada terk etmek doğru değildir. Toplumdaki sorunlara Kur'an'dan çözümler bulmak gerekir. Bu yüzden insan hayatını korumak gibi önemli bir konuyu Kur'an'da araştırmaktan daha doğal bir şey olamaz.

İnsan hayatının önemi konusunda herkesin müttetik olmasına rağmen her gün değişik sebeplerle yüzlerce insan hayatını kaybediyor. İntihar olaylarında patlamalar oluyor.³¹ Trafik kazalarında ölenler, terörden ölen insanlardan daha fazladır. Bizi daha da ilgilendiren trafik kazalarının oluşmasında kusur payının % 99,10 ile insan kaynaklı olmasıdır.³² Terörün insanları öldürmesini anlamak mümkündür. Ancak yaptıkları eylemlerine basit gerekçelerle meşruiyet kazandırmaları, daha da önemlisi beş vakit namazını cemaatle kılan insanlarımızı yaptıklarının haklı olduğuna inandırmalarını anlamak çok zordur.³³ Bazen din adına, hârici yorumlarla, insanların kanının mübah sayılması gibi vakıalar karşısında insan hayatının Kur'an'da nasıl değerlendirildiğini insanların nazarına sunmak gerekir. Kanaatimize göre insan hayatının önemi, Kur'anın konuyla ilgili emirleri bir bütün olarak ele alınınca gerçek manada anlaşılacaktır.

Kur'an'da insan hayatı çok farklı açılardan emniyet altına alınmak istenmesine rağmen, maalesef insan hayatının önemi anlatılırken sadece kan akıtmanın büyük günah oluşu, dünya ve ahirette böyle suçlar için cehennem azabı olduğu öne çıkarılarak, İslamın bu önemli meselede getirmiş olduğu diğer kurallar üzerinde yeterince durulmadığını görüyoruz. Mesela insan hayatının korunması için getirdiği tedbirler başlığı altında konu şöyle detaylandırılır. İslamın, biri maddi yaptırım, diğeri ise Manevi yaptırım olmak üzere iki açıdan insan hayatını koruduğu, maddi ceza olarak kısas, manevi ceza olarak cehennem azabını öngördüğü anlatılır.³⁴ Oysa intihar edebilecek bir insanın kısasla engellenmesi mümkün görünmüyor. Dünyadaki intihar

³¹ TÜİK, İntihar İstatistikleri, 2002 ile 2011 yılları arasındaki verilerine göre her yıl 2500 kişiden fazla intihar ediyor. Mesela 2011 yılında Türkiye'de 2677 kişi intihar etmiştir.(<http://www.tuik.gov.tr> "İntihar İstatistikleri", 2011.)

³² Trafik Güvenliği Dairesi Başkanlığı Trafik Güvenliği Eğitim ve Şubesi Müdürlüğü Ağustos 2012 verilerine göre 3835 kişi ölmüştür, 238 bin insan yaralanmıştır. Bu kazaların yüzde yüzüne yakını ya sürücülerden ya da yayalardan kaynaklanmıştır. Dolayısıyla insan eksenslidir.(<http://www.kgm.gov.tr>, Trafik Kaza Özetleri", 2011.)

³³ Mesela Terör örgütü, internet üzerinden yaptığı duyuruda, "21 Eylül 2011 günü Siirt merkezde polis meslek yüksekokulu civarında polisler için eylem yapmak amaçlı gerillalarımız bir pusu atmışlardır. Polis akademisine yönelen seyir halindeki bir araca, polisler için olduğunu düşünülerek gerillalarımız tarafından ateş açılmıştır." diyerek, saldırıda ölen 4 bayan ve yaralanan 2 bayan için özür diledi. Şeklinde açıklamalar yapıldı. (Sanki polis olunca öldürülmeleri mübahır şeklindeki fikirlerine dayanarak savunma yapmışlardır.) (<http://www.haber365.com/Haber/> "PKK Siirt için Özür diledi", 30.09.2011.)

³⁴ Bkz., Komisyon, *Kürsüden Vaazlar*, DİB Yayınları, Ankara, 2009, s.513-525.

sayıları ürkütücüdür. Sadece Belçika’da her yıl ortalama 18 bin, Japonya’da 23 bin, Amerika’da 12 bin, Fransa’da 16 bin insan intihar ediyor.³⁵ İslam ülkelerinde de maalesef intihar saldırılarıyla müslümanların kanına giren ve girmekten de çekinmeyen insanların sayısı az değildir. Durum böyle iken sorunun sadece cezaların ağırlaştırılmasıyla çözüleceğine inanmıyoruz. Hatta bu şartlar altında İslamın emrettiği kısas cezası uygulansa bile tam olarak sonuç vereceğine inanmıyoruz. Çünkü Mâide Suresi’nde Yahudilerin kalplerinin katılığı ile akidelerindeki sapma arasında bağlantı kuruluyor.³⁶ Bunun da ötesinde kendilerini Allah’ın sevgilileri olarak gördüklerine dikkat çekiliyor.³⁷ İslam hukukunda kıtlık yıllarında hırsızın elinin kesilmemesinin sebebi olarak suçun tam teşekkül etmediği, şüphe unsurundan dolayı cezanın düşeceği belirtilmiştir.³⁸ Bize göre cezanın uygulanmamasının bir diğer sebebi de, böyle durumlarda hadler uygulanınca istenen sonucun elde edilememesidir. Bunun ispatı ise idam cezası uygulanan ülkelerde cinayetlerin gün gittikçe artmasıdır. Mesela Amerika’da idam cezası uygulanmasına, suçluları da en ileri teknoloji ile takip etme imkânına sahip olmalarına rağmen faili meçhul cinayetlerde ciddi artışların olduğu görülmektedir.³⁹ Bu sonuçlar böyle bir çalışmanın önemini ortaya koymak açısından çok önemlidir.

Bu yüzden çalışmamızda sadece cezalarla yetinmedik. İnsan neden cinayet işler, insan nasıl canî olur, bunun arka planında nelere dikkat edilmesi gerekir? Sorularının cevaplarını bulmaya çalıştık. İnsanlara İslamı anlatırken en büyük eksiklik budur. Mesela sû-i zannı anlatırız fakat insanın neden sû-i zanda bulunduğunu pek

³⁵ Levent, Emrah, “Kişisel Gelişim Çıkmazı”, *Sızıntı Dergisi*, Kasım 2012, Sayı: 406, s.425.

³⁶ Mâide, 5/64.

³⁷ Mâide, 5/18.

³⁸ Hz. Ömer’in, aç bırakıldıkları için hırsızlık yapan kölelere ceza uygulamaması ve efendilerine çalınan develerin fiyatının iki mislini deve sahiplerine ödemesini istemesinden dolayı kıtlık yılları ve suçun sebeplerinin kaldırılmadığı ortamlarda hadlerin uygulanmayacağı anlayışı İslam hukukunda yerleşmiştir. (Bkz., Bardakoğlu, Ali, “Hırsızlık”, *DİA*, İstanbul, 1998, XVII, s.393; bkz., Şimşek, M. Sait, *Kur’an’ın Ana Konuları*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2001, s. 304.)

³⁹ Amerika’nın Chicago kentinde cinayet sayısının geçmişe göre ciddi oranda arttığı, Kentte günlük en az iki kişinin öldürüldüğü, bir türlü bunun önüne geçilemediği bildirilmektedir. Öte yandan ABD’de yılda 6000 faili meçhul cinayetin işlendiği bildiriliyor. DNA analizi ve adli tıp bilimindeki köklü ilerlemelere rağmen polis, cinayet faillerinin üçte birinden fazlasını yakalayamıyor. Scripps Howard haber ajansının FBI tarafından sağlanan suç kayıtları çalışmasına göre, büyük şehirlerdeki polis departmanlarında cinayetlerin çoğu çözülemeden duruyor. Uluslararası cinayet araştırma komisyonu başkanı ve FBI’nın şiddet içeren suçlarla ilgili Ulusal Merkezinin eski şefi Bill Hagmaier bunun çok korkutucu olduğunu belirtti. 1985’ten 2008’e kadar neredeyse 185 000 cinayet, faili meçhul kaldı. (<http://www.tumhaber.com.tr/HaberOku.php>, “*Amerika’da cinayet sayısı artıyor*”, 15.06.2012)

anlatmayız. Kibir, ucb vb. konularda da aynı durum söz konusudur.⁴⁰ Bu yüzden de hep aynı konular etrafında dönmek zorunda kalıyoruz. Çünkü anlatılanların toplum üzerinde etkisi çok az oluyor.

Konuyu değişik açılardan ele aldık. Çünkü insan hayatının din adamlarının vazifelerini yapıp yapmamalarıyla, yönetimin adil olup olmamasıyla, insanın yediği içtiğiyle alakası vardır. Mâide Suresi'nde bu bağlantılar vardır.

Allah öncelikle peygamberlere yediklerine dikkat etmelerini emrediyor. Önce helal yemeyi sonra salih ameli istiyor. Peygamberlerde durum böyleyse diğer insanların daha dikkatli olması gerekiyor.

*“Ey Resuller, temîz ve helal olan şeylerden yeyin. Güzel amel (ve hareket) lerde bulunun. Çünkü ben ne yaparsanız hakkıyla bilenim.”*⁴¹ Mâide Suresi'nde haram yiyecekler sayılırken önce zehir gibi tıbben sakıncalı olanlar sayılmamış, bunun yerine insanın maneviyat ve ahlakı üzerinde tesiri olan Allah'tan başkası adına kesilenler, putlara sunulanlar sayılmıştır. Çünkü yiyecek ve içeceklerin insanın davranışlarına etkisi vardır. Eğer amaç sadece sağlık olsaydı öncelikle zehirin haram kılınması gerekirdi.⁴²

Amacımız Mâide Suresi çerçevesinde, Kur'an'ın insan hayatını nasıl muhafaza etmek istediğini ortaya koymaktır. Kur'an bu konuyu geniş bir açıdan ele alıyor. Sadece ağır cezaları ön plana çıkarmıyor. Bilakis en son çare olarak cezalandırma yolunu tercih ediyor. Kur'an insan hayatını korumak için kısas cezasını getirmekle yetinmemiş, suçun büyüklüğüne, ne manaya geldiğine ve suçun sebeplerine dikkatlerimizi çekmiştir. Bu yüzden Kur'an'ın en son inen bir suresinde (Mâide Suresi) bizleri şimdiki zamandan alıyor, önce İsrailoğullarının kalplerinin katılaştırılmasının sebeplerine ve oradan da insanlığın ilk başlangıç günlerine götürüyor. Hz. Âdem (a.s)'ın iki oğlunun kısasını anlatıyor. Bunu da hirabe cezasının, hırsızlık ve kısas cezasının işlendiği ayetlerden önce zikrediyor. Bunun tek sebebi olabilir. O da suçun arka planına dikkatlerimizi çekmektir. Çünkü aynı babanın iki evladı birisi öldürmeye yemin ediyor diğeri ise öldürmemeye. Aynı ortamda, aynı zamanda yaşıyorlar üstelik ikisi de aynı peygamberin

⁴⁰ Ucb, kibir, ye's ve sû-i zannın sebepleri ve birbirleriyle bağlantıları için bkz., Nursî, Said, *Mesnevi-i Nuriye*, Rnk Yay., İstanbul, 2010, s.64-65.

⁴¹ Mü'minun, 23/51.

⁴² Mevdûdi, *Tefhimu'l-Kur'an*, I, 451.

evladıdırılar. Bunun sebeplerini tahlil etmeye çalıştık. Dersler çıkarmaya çalıştık. Suçludan daha çok suçun bizzat kendisine dikkat çekmeye çalıştık.

3. Araştırmanın Metodu

Araştırmamızda genel çerçeveyi belirlemek için öncelikle Mâide Suresi'nin tefsirini Muhammed b. Salih el-Useymin'in "Tefsiru Sureti'l-Mâide" adlı iki ciltlik eserinden okuduk. Bu eserde; Mâide Suresi baştan sona ayet ayet tefsir edilmiştir. Önce ayetteki lafızların manası açıklanmış sonra da fevâid başlığı altında maddeler halinde ayetten çıkarılabilecek nükteler, hikmetler ve hükümler anlatılmıştır. Baştan sona bu yöntemle tefsir yapılmıştır. Güncel sorunlara da değinmiştir.

Mustafa İzci tarafından 1996 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi'nde "El-Maide Suresi'nin Kıraat Açısından İncelenmesi" adlı yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Bu tezde, surenin 62 ayetinde toplam 159 farklı okunuş olduğu tespit edilmiştir. Bu farklı okunuşların bir kısmı manayı hiç etkilemezken, bazıları da farklı manaların ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Mâide Suresi üzerinde Selçuk Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalında Fatma Betül Özen tarafından "Mâide Suresinde Bireysel ve Toplumsal Kurallar" adlı yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Bu tezde konulu Tefsir hakkında kısaca bilgi verildikten sonra, bireysel kurallar, sosyal kurallar, toplumun temelini oluşturan sosyal adalet ilkesi ve hukuk ilkeleri incelenmeye çalışılmıştır. Yaratılışa uygunluğu, süreklilik göstermesi, eğitici ve görsel oluşu, ahlaki ve evrensel açıdan, yapıcı ilkeler olması bakımından değerlendirilmiştir.

Ayrıca İmam Taberî (ö.310)'nin "Camî'u'l-Beyân en Te'vîli Âyi'l-Kur'an" adlı tefsiri, Fahrüddin er-Razi (ö.606)'nin "Mefatihü'l-Ğayb" adlı tefsiri, Vehbe Zuhayli'nin "Tefsiru'l-Munir" adlı tefsiri, İmam Kurtubî'nin "el-Camîu Li Ahkâmî'l-Kur'an" adlı tefsiri, İbni Kesir (ö.774)'in "Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim" adlı tefsiri, Elmalılı (ö.1942)'nin "Hak Dini Kur'an Dili" adlı tefsiri gibi tefsirlerden baştan sona kadar okuduk. Surenin içeriğine vakıf olduktan sonra konumuzla ilgili ayetleri Cessas (ö.370)'in "Ahkâmü'l-Kur'an"ı başta olmak üzere, el-Herrasî'nin "Ahkâmü'l-Kur'an" adlı tefsiri, İbnu'l-Arabî (ö.543)'nin "Ahkâmü'l-Kur'an" tefsiri gibi ahkâm tefsirlerini de inceledik.

Fıkıh kitaplarından da ilgili konuları araştırdık. İbni Rüşd'ün "Bidayetü'l-Müctehid'i, Semerkandî'nin "Tuhfetü'l-Fukaha"sı, İmam Şa'rânî'nin "Mizanü'l-

Kübra'sı, İmam Müzeni'nin "Muhtasarı Kitabı'l-Ümm" ve İmam Nevevî'nin "Minhâc"ı gibi fıkıh kitaplarını inceledik.

İslam Ansiklopedisinden konumuzla ilgili maddeleri okuduk gerekli gördüklerimizi çalışmamıza ekledik. Konu başlıklarımızla ilgili makalelerden gerekli gördüğümüzü çalışmamıza ekledik.

Müfessirlerin görüşlerini hemen red etmek yerine onların baktığı noktalardan meselelere bakmaya çalıştık. Böylece âlimlerin görüşlerini ihmal yerine i'mal etmeyi tercih ettik. Mesela muhariplerin cezasını bildiren 33. ayetteki "ev" edatı tenevvü için mi? Yoksa tahyir için mi? Şeklindeki tartışmada Malikiler tahyir için olduğunu savunmuşlardır. Cumhuru ulema ise tenevvü' için olduğunu savunmuşlardır. Biz Malikilerin görüşünü reddetmedik. Bunun yerine, tahyiri ikiye ayırdık. Tahyiri teysir (yemin keffareti gibi insanın kolayına geleni yapması) ve tahyiri maslahat (maslahat ne gerektiriyorsa onu yapmak). Tahyiri Maslahat için olduğunu, maslahat suçlulara ağır ceza verilmesini gerektiriyorsa en ağır cezanın verilebileceğini belirttik.⁴³

Ayetleri açıklarken sebebi nüzuillerini göz önünde bulundurduk. Rivayetlerde müşkil bir durum olunca siyak ve sibâkı önemli bir tercih sebebi yaptık. Mesela Habil ile Kabil'in kurban sunma sebebi olarak kız kardeşlerini paylaşma olayı yerine İbni Kesir'in de tercihi olan, ayetin zahirine de uygun olan 'başlı başına bir ibadet olarak emredilmesi' fikrini tercih ettik.⁴⁴ Muhariplerin cezasında da aynı şekilde hareket ettik. Görüşler arasında tercih yaptığımızda günümüz şartlarına uygun olanı tercih etmeye çalıştık.

İnsan hayatı çok geniş bir konu olduğundan Mâide Suresi'nin dışına çıkmamaya azami gayret gösterdik. Bunun en güzel örneği şudur: Bu çalışmamızda kısası ele almamıza rağmen diyet konusu Mâide Suresi'nde geçmediği için işlemedik. Ancak konuyu eksik bırakmamak için de elimizden gelen gayreti gösterdik. Mesela hirabe cezası sadece Mâide Suresi'nde işlendiği için bu konunun üzerinde çok durduk.

Konu sonlarında bir paragrafla veya genel değerlendirme başlığı altında konuyu hem toplardık, hem de konuyla ilgili fikrimizi belirttik.

⁴³ Tahyiri teysir: Yemin keffareti gibi insanın kolayına geleni yapması, tahyiri maslahat: Maslahat ne gerektiriyorsa onu yapmak mesela yetimlerin velileri yetimlerin malında onların maslahatını gözetmekle mükelleftirler. Bkz., Useymin, Muhammed b. Salih, *Tefsiru'l-Kur'an Sureti'l-Maide*, Daru İbni Cevziyye, Riyad, 1423, I, 323.

⁴⁴ İbni Kesir, *Tefsiru'l-Kur'anı'l-Azîm*, III, 103.

4. Araştırma İle İlgili Temel Bilgiler

Bu surenin konularıyla Veda Hutbesi arasında çok yakın bir ilişki vardır. Mesela Veda Hutbesinde insanın kanı, malı ve namusunun ehemmiyyetine vurgu yapılmış⁴⁵ Mâide Suresi'nde de aynı konulara vurgu yapılmıştır. Peygamber Efendimiz (s.a.v) tebliğin önemine vurgu yapmıştır. Mâide Suresi'nde de aynı vurgu yapılmıştır.

Birinci bölüm: Kur'an-ı Kerim haram kılınan yiyecekleri saydıktan sonra bazen bunların rics olduğunu,⁴⁶ bazen de fisk olduğunu bildiriyor.⁴⁷ Rics olması bu yiyeceklerin sağlık yönünden zararlarına dikkat çekmek için, fisk olması ise dini hükmüne dikkat çekmek içindir. Rics; pis demektir.⁴⁸ Bir şeyin pis olması da tab'an, aklen ve şer'an olabilir. Bazen de üçü birden olur. Mesela ölü eti hem tab'an hem aklen hem de şer'an pistir.⁴⁹ Rics, hem maddi hem manevi pislikler için kullanılır. Mesela

“*O halde o pis putlardan kaçının.*”⁵⁰ Ayetinde manevi pislik manasında kullanılmıştır.⁵¹ Mâide Suresi'nde helaller listesi yerine haramlar listesi verilmiştir. Bu haramlar da zaruret halinde affolunmak kaydıyla haram kılınmışlardır. Surenin başında belirtilen bu haramları tek tek anlatmakla beraber haramın genel çerçevesi de çizilmiştir. Haramın suht olarak ifade edilmesi bunun örneğidir. Suht ise haramın helak edici yönünü belirtir.⁵² Şu ayetle bağlantısı olduğunu belirttik “*Ey iman edenler, mallarınızı aranızda haksız bahanelerle yemeyin. Ancak kendiliğinizden rıza ile yaptığınız bir alışveriş bunun dışındadır. Kendi kendinizi öldürmeyin! Allah size karşı gerçekten merhametlidir.*”⁵³ Çünkü *Kendi kendinizi öldürmeyin* ifadesi haram kazancın öldürücü yönüyle alakalı olması daha uygundur. Bu bölümde helalleri de anlattık. Helaller, haramlar gibi işlenmemiştir. Helal yiyeceklerin isimleri verilmek yerine genel çerçevesi belirlenmiştir.

Bu bölümde ayrıca helallerden faydalanmanın yöntemlerine değindik. Bu çok önemlidir. Çünkü bir şeyin helal kılınması sınırsız kullanmak demek değildir. Mesela helalden faydalanırken israf yapmak haramdır. Her ne kadar helalden faydalanırken

⁴⁵ “Bu gününüz, bu ayınız ve bu belde nasıl kutsal ise, canlarımız, mallarımız ve ırzlarımız da öylesine kutsaldır.” (Müslim, Hac,147; Ebu Davud, Menâsik, 57.)

⁴⁶ Bkz., En'am, 6/145.

⁴⁷ Bkz., Mâide, 5/3.

⁴⁸ Kızıklı, S. Zafer, “Rics”, *DİA*, İstanbul,2008, XXXV, 87; bkz., Karagöz, İsmail vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB Yayınları, Ankara, 2007, s.557.

⁴⁹ el-İsfahânî, Rağıb, *el-Müfredât Fî Ğaribi'l-Kur'an*, (thk. Muhammed Halil Âytânî), Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 2005, s.194.

⁵⁰ Hacc, 22/30.

⁵¹ Bkz., Useymîn, *Tefsiru'l-Kur'an Sureti'l-Mâide*, II, 329.

⁵² İsfahânî, *el-Müfredât Fî Ğaribi'l-Kur'an*, s. 231.

⁵³ Nisa, 4/29.

israf yapılması helali haram yapmazsa da, israfın günahını kazanmaya engel olmaz. Yine bu surede işlenen, Ehli Kitabın yiyecekleri ve kadınlarının helal olması da bu açıdan ele alındı. Her ne kadar bize Ehli Kitabın kadınları helal kılınmışsa da onlarla hayız dönemlerinde birleşmek haramdır. Aynı şekilde yiyeceklerini de böyle değerlendirdik. Onların Allah'tan başkası adına kestikleri, domuz etleri ve necis yiyecekleri elbette bize haram olacaktır.

İkinci bölümde ise insan hayatını tehdit eden cânilerin neden kin ve adâvet duygularıyla dolup taştıklarını inceledik. Adâvet kelimesi, ism ve buğz kelimesiyle birlikte kullanılmıştır. İsm insanın Allah'a karşı haddini aşmasını⁵⁴ udvan ise kul haklarında haddini aşmayı ifade etmektedir. Buğz insanın içindeki kini adâvet ise bu kinin dışarıya taşmasını ifade etmektedir.

Buğz ve adâveti, Ehli Kitap ve özellikle Yahudiler üzerinden inceledik. Bu iki kavram Kur'an'da en çok Mâide Suresi'nde geçmektedir. Adâvet "aşıp gitmek" demektir. Velayetin zıddı olarak bitişmenin olmaması demektir.⁵⁵ Adâvet hem kalben hem de fiilen olur. Buğz hoşlanılmayan şeye karşı gönlün duyduğu nefretle olur. Sevginin (hubb) zıddıdır.⁵⁶ Kur'anda beş yerde beğdâe olarak geçer. Dört yerde adâvetle beraber geçer. Ayrıca üçünün Mâide Suresi'nde geçmesi de bu kavramın konumuz açısından ne derece önemli olduğunu gösterir.⁵⁷

O halde buğz kalplerin ayrılması, adâvet ise bedenlerin uzaklaşmasına sebep olur diyebiliriz.⁵⁸ Bunun reçetesini Mâide Suresi 13. Ayette görüyoruz. Çünkü bu ayette Yahudilerin kalplerinin sertleşmesinin nedeni onların Allah'ın namaz kılacaksınız, zekât vereceksiniz ve kardı haseni vereceksiniz şeklindeki emirlerini yerine getirmemeleri olarak gösteriliyor. Bütün bu emirlere bakıldığı zaman kalplerin ve bedenlerin yaklaşması için ne kadar önemli bir reçete oldukları anlaşılır.

Müslümanlara en şiddetli düşman olarak Yahudiler olduğuna dikkat çekilmiştir. Hristiyanların ise sevgice en yakın oldukları belirtiliyor.⁵⁹ Hâlbuki Mâide Suresi'nde Hristiyanların Allah'ın zatı hakkındaki sapık inançları anlatılmış ve bunlar çürütülmüştür. Yahudilerin ise Allah'ın sıfatlarıyla ilgili bozuk inançları düzeltiliyor.

⁵⁴ Ebu Zehra, Muhammed, *Zuhretu't-Tefasîr*, Daru'l-Fikri'l-Arabiyye, Ezher Araştırma Eserler, 1987,V, 2026; bkz., Useymin, *Tefsiru'l-Kur'an Sureti'l-Mâide*, II, 99.

⁵⁵ İsfâhanî, *Müfredat*, s.328.

⁵⁶ Useymin, *Tefsiru'l-Kur'an Sureti'l-Mâide*, I, 202; bkz., İsfâhanî, *Müfredat*, s.65.

⁵⁷ Bkz., Abdalbâkî, Fuâd, *el-Mu'cemu'l-Mufehres*, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 2005, s.303.

⁵⁸ Useymin, *Tefsiru'l-Kur'an Sureti'l-Mâide*, II, 330.

⁵⁹ Bkz., Mâide, 5/82-83.

Yahudiler akide açısından daha sağlam görünmelerine rağmen neden daha katı kalpli olmuşlar? Hatta neden peygamber öldürecek seviyeye gelmişlerdir? Bu çelişkiden yine Mâide Suresi yardımıyla çıkıyoruz. Allah zalike bi ennehum diyerek bunun sebebini açıklamıştır. “Çünkü onların içinde keşişler ve râhipler vardır ve onlar büyüklük taslamazlar.”⁶⁰ Oysa Yahudilerden aynı surede şöyle bahsediliyor. “Ey Musa! Onlar orada buldukları müddetçe biz oraya asla girmeyiz; **şu halde, sen ve Rabbin gidin savaşın; biz burada oturacağız**”⁶¹ dediler. Sen ve rabbin gidin savaşın biz burada oturacağız ifadesi onların ucb ve kibirlerini gösteriyor. Çünkü kendilerini Allah’ın sevgilileri olarak görüyorlardı. Kendi kavimlerinden bir peygambere böyle demişlerdir.

Maide Suresi’nde buğz ve adâvetin sebepleri zikredilmiştir. Bir toplumda kin ve adâvet varsa o toplumda insan emniyette olamaz. Bu sebeplere dikkat edilmesi gerekir. Mesela âlimlerin kötülükten nehyetmemeleri şöyle ifade edilmiştir.

“Yapmakta oldukları münker (çirkin iş)lerden birbirlerini sakındırmıyorlardı. Yapmakta oldukları şey ne kötü idi!”⁶²

“Bilgin-yöneticileri (Rabbaniyyun) ve yüksek bilginleri (Ahbar), onları, günah söylemelerinden ve haram yiyiciliklerinden sakındırmalı değil miydi?”⁶³

İbnu Mes’ud’un rivayetine göre: Hz. Peygamber (s.a.v) buyurdu ki: “İsrailoğulları bir kısım günahlar işlemeye başlayınca âlimleri onları bu işlerden menettiler. Ancak onlar dinlemediler, vazgeçmediler. Zamanla âlimler de onlarla oturmaya, dayanışmaya ve beraber içmeye başladılar. Allah da bunun üzerine, berikinin dalâletini öbürüne katarak, biriyle diğerrinin küfrünü artırdı. “Dâvud’un ve Meryem oğlu İsâ’nın diliyle onları lânetledi...”” Sonra, ayakta bulunan Resûlullah (s.a.v) oturarak sözünü tamamladı: “Hayır, nefsimi kudret elinde tutan Zat’a yemin ederim ki, onları hak adına kötülüklerden men etmezseniz siz de rızaya eremezsiniz.”⁶⁴ Bu hadisten şunu anlamak mümkündür. İsrailoğullarının âlimleri iyiliği emrediyorlardı fakat kötülükten nehyetmiyorlardı. Kötülük yapanların hışmına uğramamak için onların kusurlarını onlara anlatmıyorlardı. Bir toplumda insanların hataları düzeltilmezse hatalar gittikçe daha da büyür. O toplumda insanın can güvenliği kalmaz.

⁶⁰ Mâide, 5/82.

⁶¹ Mâide, 5/24.

⁶² Mâide, 5/79.

⁶³ Mâide, 5/63.

⁶⁴ Ebu Dâvud, Melâhim, 17; İbnu Mâce, Fiten, 20.

İslamın zaruret hallerinde ruhsatlar vermesi de insan hayatını çok önemseydiğini gösteriyor. Çünkü Ruhsatlar iki çeşittir. Birincisi iskat ruhsatıdır. Domuz etinin yenilmesi gibidir. Zaruret halinde haramlığı tamamen kalkar. Hatta ilerde de açıklayacağımız gibi ruhsattan faydalanmayıp ölenler asidirler. İkincisi tefrih ruhsatıdır. Dini inkâr etmekle ölmek arasında tercih yapmak zorunda kalan müslümanın ölümü veya hayatta kalmak için sözle inkârı tercih etmesi gibi.⁶⁵ Tefrih ruhsatından faydalanmaktansa azimet yolunu tercih etmek daha üstündür. Ancak iskat ruhsatından faydalanmamak insanın asi olmasına sebeptir.

Bu bölümdeki kuralların her birisi, tek başına uygulanınca insanın dünya hayatını tanzim etmeye yetecek kadar genişliğe sahip kurallardır. Düşmana adaletle muamele etmek günümüzde kolay anlaşılacak bir kural değildir. Çünkü Habil şunu söylüyordu. “Allah ancak muttakilerden kabul buyurur.”⁶⁶ Hiçbir suçunun olmadığını bildiriyordu. En yaman düşmanlarına bile yapmadıkları kötülükleri (Allah’a imandan başka hiçbir suçları olmadığı halde) Allah’ın peygamberine yapmalarına rağmen Allah’ın böyle düşmanlara adaletle davranmayı emretmesinin ne demek olduğunu insanlık zaman geçtikçe daha iyi anlayacaktır.

Üçüncü bölümde ise kısas, hirabe ve hırsızlık hadleri işlendi. Hirabe ve kısas birbiriyle karşılaştırılarak anlatıldı. Böylece her bir haddin kapsamına giren suçların daha iyi anlaşılması sağlandı. Bu bölümde de görüleceği gibi cezaların günümüzdeki olaylara göre ağırlaştırılmasından yana olmamıza rağmen sadece cezalardan medet beklemenin doğru olmadığını belirttik.

Bu bölümle ikinci bölüm birbirini tamamlıyor. Mesela insanların cinayet işlemelerinin en önemli sebebi kendilerini üstün görmeleridir. Oysa cana can şeklindeki kısas hükmü suçlular arasındaki makam ve mevki farkını kaldırıyor. İnsanlara işledikleri suçun misliyle ceza veriyor. Böylece kendini ayrıcalıklı gören insanlar başkalarına haksız bir şekilde saldıramazlar.

Son olarak çalışmamızdan ortaya çıkan sonuçları ve önerilerimizi anlattık.

⁶⁵ Bkz., Öztürk, Mustafa, *Tefsirde Ehli Sünnet Şia Polemikleri*, Ankara Okulu, Ankara, 2009, s. 125.

⁶⁶ Bkz., Mâide, 5/27.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İNSAN HAYATININ VARLIĞI VE DEVAMI

Allah, nefsin (canın) varlığı için ve hayatın idamesi için zaruri olan miktarda yemeyi, içmeyi ve giyinmeyi farz kılmış, öte yandan insan hayatının devamı için gerekli olan yiyecekleri haram kılan cahiliyye Araplarını kınamıştır.¹ İnsan hayatının devamını sağlamak için evliliği meşru kılmıştır.

İnsan bedeni beslenecek ki varlığını devam ettirebilsin. Beslendiği besinlerin hem manen hem de maddeten temiz olması gerekir. Çünkü insanın hayatta olmasından kastımız mutlak varlığı değil, insanın hem manen hem de cismen sağlıklı olarak var olmasıdır. Besinlerin hüküm olarak ya bizzat haram (Kan, domuz vb.) ya yanlış kullanmadan dolayı (Allah'tan başkasının adına kesilen hayvan gibi) ya da yanlış kazanmaktan dolayı (Bunlar da fal oklarıyla kazanç, kumar ve hepsini ifade eden suhttur.) haramlar olarak sınıflandırabileceğimizi gördük. Mâide Suresi'nde bunların tamamı işlenmiştir.

Bu besinlerin hepsinin de insanın cismani hayatı ve ruhi hayatının varlığı üzerinde çok büyük tesirleri vardır. Allah (c.c) şöyle buyuruyor: *“Ey peygamberler! Tertemizlerden yiyin ve yararlı ameller işleyiniz. Kesin ben sizin bütün yapmakta olduklarınızı bilirim.”*² Bu ayette peygamberler helal yemekle emrolunmuşlar ve ondan sonra da Salih amelle emrolunmuşlardır.³

Elmalılı bu ayetin tefsirinde şu hususlara dikkat çekmiştir: *Bu ayette peygamberlerin de kendileri gibi yiyip içtikleri için itiraz eden müşriklere cevap verilmiştir. Onlara şöyle denilmek isteniyor. Evet, peygamberler de yiyip içiyorlar ancak onlar insanlara zulmetmiyorlar, helal ve pak olanları yerler. Ayrıca zevku sefa için yiyip içmezler Salih ameller işlemek için yiyip içerler.*⁴ Böylece salih amelle yiyecek ve içecekler arasındaki bağlantıyı çok güzel ifade etmiştir.

Helal kılınanlar ise her yönden temizliği ifade eden tayyibâtla vasıflandırılmıştır. Biz bunların detaylarını önce haram kılınanları sonra helal kılınanları anlatmak suretiyle inceleyeceğiz.

¹ Mâide, 5/103.

² Mü'minun, 18/50.

³ İbni Kesir, *Tefsîru'l-Kur'anı'l-Azîm*, V, 489.

⁴ Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, (Sad. Sıdkı Güllü), Huzur Yayınevi, İstanbul, 2005, VI, 144.

1.1. Haram Kılınan Yiyecekler

Mâide Suresinin ilk ayetinde helal kılınan etler ve bunların istisnası belirtildikten sonra şöyle buyruluyor: “Şüphesiz ki Allah ne dilerse onu hükmeder.”⁵

Allah dilediğini hükmeder ancak bu hükümler hikmetsiz değildir. Bunu anlamak için Mâide Suresinin 103. ayetine ve En’am Suresine bakmak gerekiyor. Çünkü Allah, orada Mekke müşriklerini Bahîre, Vasîle, Saibe ve Ham’ı haram kıldıkları için ve hayvanların helalliği ve haramlığı konusunda yanlış anlayışlarından dolayı kınamıştır. Allah’ın hükümlerinde kullar bilsin veya bilmesin mutlaka hikmet vardır. Hevaya göre değildir.⁶

Mâide Suresi’nin başlangıcının “Şübhesiz ki Allah ne dilerse onu hükmeder.” ifadesi ile sonunun da “Allah her şeye kadirdir.” ifadesiyle sona ermesi Mâide Suresi’nin konu bütünlüğü açısından çok önemlidir. 17. ayette ise Allah’ın dilediğini hükmedeceği başka bir şekilde ifade ediliyor. “Celâlim hakkı için, ‘Allah, Meryem oğlu Mesih’in kendisidir’ diyenler inkâra düşmüşlerdir. De ki: ‘O halde Allah, Meryem oğlu Mesih (İsa’yı)’i, anası (Meryem’i) ve yeryüzünde bulunan herkesi öldürmeyi isterse, Allah’a karşı kim durabilir?’ Göklerin, yerin ve ikisi arasındaki şeylerin mülkiyeti Allah’a aittir. O, dilediğini yaratır ve (O) Allah her şeye kadirdir.”⁷

Haram yiyecekleri ele alırken öncelikle haram ve helal kılınan bizzat Allah olduğu bilinmelidir.

“Ölü, kan, domuz eti, Allah’tan başkası adına boğazlanan -(henüz canı üstünde iken yetişip) kestikleriniz müstesna olmak üzere - boğulmuş, vurulmuş, yukardan yuvarlanmış, süsülmüş, yırtıcı hayvan tarafından parçalanmış olup da ölenler, dikili taşlar üzerinde boğazlananlar ve fal oklarıyla kismet aramanız size haram edilmiştir. Bunlar yoldan çıkıştır. Bugün kâfirler dininizden umutlarını kestiler. Artık onlardan korkmayın, Benden korkun. Bugün sizin dininizi kemal erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve size din olarak İslam’ı (verip ondan) hoşnut oldum. Kim son derece açlık halinde çaresiz kalırsa, günaha meyil maksadı olmaksızın (haram etlerden yiyebilir). Çünkü Allah gafur ve rahimdir.”⁸

Ayetteki haram kılınan yiyeceklerin bir kısmı sağlığımızla bir kısmı maneviyatımızla ilgilidir. Bir kısmı da Tevhîd akidesinin zedelenmemesiyle alâkalıdır.

⁵ Mâide, 5/1.

⁶ Ebu Zehra, Muhammed, *el-Cerîme ve'l-Ukûbe Fî Fıkhı'l-İslam (İslam Hukunda Suç ve Ceza)*, (çev. İbrahim Tüfekçi), İstanbul, 1994, V, 2018.

⁷ Mâide, 5/17.

⁸ Mâide, 5/3.

1.1.1. Bizzat Haram Olanlar

1.1.1.1. Meyte Çeşitleri

Birincisi: “Meyte”dir. Bu hayvanın yenilmesi insanın tiksindiği bir şeydir. Sağlık açısından da yenilmesi terk edilmelidir. Bir hayvan kendi kendine ölüyorsa demek ki bir hastalığı vardır. Bu ölüme bazı mikroplar sebep olmuştur.⁹

Müşrikler mü’minlere: “Sizler, kendi öldürdüğünüzü yiyor, ama Allah’ın öldürdüğünü yemiyorsunuz.” diyorlardı. Ve meyteyi yemekte bir beis görmüyorlardı.¹⁰

Meyte, farklı şekillerde tarif edilmesine rağmen tanımlar birbirlerine çok yakındırlar. Muhammed Ebu Zehra (ö.1976) ve Zemahşerî (ö.538)¹¹ failin fiili olmadan ölen hayvandır demişlerdir. Cessas (ö.370)’a göre ise “tezkiye edilmeden, şer’i yolla kesilmeden ölmüş, ya da şer’i usule göre kesilmemiş hayvandır.”¹²

Elmalılı (ö.1942)’ya göre meyte, “zebh olmak şanından olduğu halde zebh olunmadan kendi kendine veya zebh yerine geçmeyecek diğer bir sebeple ölen herhangi bir ölü hayvandır.”¹³

Bu tariflerden sonra şöyle demek mümkündür. Bir hayvan ya kendi kendine ölmüştür, ya da birisi tarafından öldürülmüştür. Eğer kendi kendine ölmüşse o hayvan meytedir, yenilmez. Başkası tarafından öldürülmüşse ikiye ayrılır ya şer’i usule göre kesilmiştir, ya da şer’an makbul olmayan bir usule kesilmiştir. Şer’i olmayan usule kesilmişse meyte olur yenilmez.

Bu yüzden Hanefiler, suda ölüp şişen balık eğer kendi kendine ölmüşse yenilmez, şayet dışarıdan bir darbe alarak ölmüşse, şişse bile yenilir.¹⁴

Bu ayette geçen meyte kendisinden husus murad olunan âmm bir ifadedir. Çünkü 92. ayette deniz avının helal olduğu açıklanmıştır.¹⁵ Deniz avı ise tezkiye edilmeden yenilir. Deniz Hayvanlarının tezkiye edilmesi gerekmez.¹⁶

Mâide Suresi’nde, Bakara ve En’am Suresi’nden farklı olarak meyte detaylandırılmıştır. Dört farklı şekli açıkça belirtilmiştir.

⁹ İbni Kesir, *Tefsîru’l-Kur’ani’l-Azîm*, III,17.

¹⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, III, 274.

¹¹ Ebu Zehra, Muhammed, *Zuhretu’t-Tefasîr*, V, 2028.

¹² Cessas, Ebu Bekir Ahmed b.Aliyyi’r-Razî, *Ahkamu’l-Kur’an*, Daru’l-Kutubu’l-İlmiye, Beyrut, 2003, I, 130.

¹³ Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur’an Dili*, III, 273.

¹⁴ es-Semerkandi, Alaaddin, *Tuhfetu’l-Fukâhâ*, Daru’l-Fikriye, Beyrut, 2003, s.415.

¹⁵ Useymin, *Tefsîru’l-Kur’an Sureti’l-Mâide*, I, 34.

¹⁶ İbni Kesir, *Tefsîru’l-Kur’ani’l-Azîm*, III,17.

1.1.1.1.1. Boğularak Ölen Hayvan (Munhanika)

Munhanika boğularak ölen hayvandır. Bu boğulma, hayvanın bağlandığı iple, bir yere sıkışmasıyla olabilir. Ya da birisi tarafından boğulmak suretiyle de olur. Herhangi bir şekilde nefesi tıkanarak ölen hayvan munhanikadır.¹⁷

İmam Taberi (ö.310) şöyle demiştir: “*Munhanika kendi kendine boğulan hayvan için kullanılır. Başkası tarafından boğulana mahnuka () denir.*”¹⁸ Sonuç fark etmez. Her ne şekilde boğulursa boğulsun, o hayvanı yemek haramdır. Boğulan hayvan, meyte sayılır. Çünkü hayvan Ölüp, kanı akmaz ise, kendi kendine ölmüş meyte olmuş olur.¹⁹

Bu yüzden yerinden kopmamış diş veya tırnakla yapılan kesim helal kesim sayılmamıştır. Çünkü hayvan insan gücüyle ölmüş gibidir. Fakat tırnak veya diş yerinden ayrılırsa mekruh olur. O zaman kesici alet görevi yapmış olur. İmam Şafii ise caiz olmaz demiştir.²⁰

1.1.1.1.2. Darbe İle Vurulup Öldürülen Hayvan Eti (Mevkûze)

Mevkûze, bir şey vurularak öldürülen hayvandır. Yakından veya uzaktan herhangi bir darbe ile vurulup ölmüş olması fark etmez. Çünkü bu da, meyte ve boğulan hayvan mesabesindedir.²¹

Adiyy b. Hatim'den rivayet edildiğine göre: *Resulullah (s.a.v)'dan okla vurulmuş avdan sordum. Şöyle dedi: Okun ucuyla değip yardığını ye, yan değip de yaralamadan öldürdüğünü yeme çünkü o mevkûzedir dedi.*²²

1.1.1.1.3. Yukarıdan Yuvarlanıp Ölen Hayvanın Eti (Müteraddiye)

Yukarıdan aşağı yuvarlanarak ölmüş hayvandır. ‘Müterreddi’, neticesi ölüm olan bir yere düşmedir. Nitekim Allah, “*O düştüğü, yani cehenneme yuvarlandığı zaman, malı ona fayda vermez*”²³ buyurmuştur. İbni Abbas (ö.68), Hasan Basri (ö.110), Katade (ö.118) ve Dahhak (ö.105)’a göre “*müterreddî*”, dağ ve benzeri yüksek bir yerden düşüp

¹⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, III, 274.

¹⁸ et-Taberî, Ebu Muhammed b. Cerir, *Camiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, (thk. Mahmud Muhammed Şakir), Mektebetu İbni Teymiyye, Kahire, t.y., IV, 408.

¹⁹ er-Râzi, Fahrüddin, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, (çev. Suat Yıldırım, vd.), Huzur Yayınevi, İstanbul, t.y., VIII, 456.

²⁰ Semerkandî, Alaattin, *Tuhfetu'l-Fukâhâ* s.419.

²¹ Bkz., Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, VIII, 457; bkz., Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, III, 275.

²² Buhari, Zebâih, 1-3; Ebu Dâvûd, Et'ime, 35; Cessas, *Ahkamu'l Kur'an*, III, 383.

²³ Leyl, 92/11.

ölen veya bir kuyuya düşüp ölen hayvan demektir.²⁴ Bu hayvanlar da meyte sayılır, çünkü ölümlerinde hayvanın kanı akmamıştır.

Razî (ö.606)'ye göre bu ifadenin hükmüne, ok isabet edip de dağdan yuvarlanıp ölen hayvanlar da dâhildir. Onların eti de haramdır. Çünkü onun, ok sebebi ile mi, yoksa yuvarlanma sebebi ile mi öldüğü bilinemez.²⁵

Cessas (ö.370)'a göre bir hayvan hem isabet alıp hem de yuvarlanırsa ya da suya düşerse böyle durumlarda öldürme için ikinci bir sebep olduğu için böyle hayvanları yememek lazımdır. Av köpeğinin yanında yabancı bir köpeği görse de aynıdır.²⁶

Nitekim hadisi şerifte şöyle buyurulmuştur: “*Okunu attığında Allah'ın Adını an. Avı bulduğunda onu okun öldürdüğünü düşünüyorsan onu yiyebilirsin. Fakat onu suya düşmüş bir şekilde bulursan o zaman yeme. Çünkü onu suyun mu yoksa senin okunun mu öldürdüğünü bilemezsin.*”²⁷

1.1.1.1.4. Süsülerek Ölen Hayvan Eti (Natîha)

Natîha, ölünceye kadar süsülmüş hayvan demektir. Mesela iki davarın, ikisi ya da sadece birisinin ölünceye kadar boynuzlaşması ve toslaşmasıdır. Böyle ölen hayvanlar da meyte hükmündedir. Çünkü bunlar da kanları akmadan ölmüşlerdir.²⁸

Elmalılı (ö.1942)'ya göre at veya diğer bir hayvan tekmesiyle ölen de natîha manasındadır, daha önce geçen mevkûzeye (vurulmuş) de dâhildir.²⁹

Sonuç olarak meyte başlığı altında ele aldığımız bütün hayvan çeşitleri Bakara Suresiyle beraber değerlendirilirse ricstirler. Çünkü hem tab'an, hem aklen hem de şer'an zararlı olduğundan haram kılınmıştır.

1.1.1.2. Yırtıcı Hayvanın Parçaladığı Hayvanın Eti (Mâ Ekele's-Sebu')

Elmalılı (ö.1942) yırtıcı hayvanı şöyle tanımlar: “Sebu', nâb denilen sivri dişleri bulunan arslan, kaplan, kurt, köpek ve diğerleri gibi âdet olarak saldıran, kapan, yırtan, öldüren her hangi bir yırtıcı hayvan demektir ki, mihleb diye anılır. Pençeli demektir. Pençesi bulunan yırtıcı kuşlar da aynı mânâyâ dâhildir.”³⁰

²⁴ Cessas, *Ahkamu'l Kur'an*, III, 383.

²⁵ Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, VIII, 457.

²⁶ Cessas, *Ahkamu'l Kur'an*, III, 383.

²⁷ Buhârî, Zebâih, 8; Müslim, Sayd, 7.

²⁸ Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, VIII, 457.

²⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, III, 275.

³⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, III, 275.

Katâde (ö.118) şöyle demiştir: “*Cahiliyye Arapları, yırtıcı hayvanların, bir kısmını yediği hayvanın geriye kalan kısmını yerlerdi.*”³¹ Bunun haramlığı ayetten anlaşılıyor. Ayette bir hazif vardır ve takdiri şöyledir: “*Yırtıcı hayvanın bir kısmını yediği hayvan...*” Çünkü “yırtıcının yediği” tamamen bitmiş olur. Dolayısı ile o şeye bir hüküm taalluk etmez. Hüküm ancak, onun yemeyip geriye bıraktığı kısım için gereklidir.³²

1.1.1.3. Akan Kan

Kandan maksad akıtılmış kan olduğu diğer bir yerde, yani En’am sûresi 145. ayette açıklanmıştır.³³ O halde kesimden sonra ette kalan kan affedilmiştir. Keşşaf sahibi şöyle demiştir: “Onlar bağırsakları kan ile dolduruyor ve onu kızartarak misafirlerine ikram ediyorlardı. İşte Allah Teâlâ, bunu onlara haram kıldı.”³⁴

Cessas (ö.370)’a göre bize iki kan iki ölü helal kılındı hadisi olmasa bile bu ayetten balık ve çekirgenin helal olduğu anlaşılır. Çünkü kelimesindeki takısı ahd içindir. Dolayısıyla En’am 145. ayette geçen akan kan kasd ediliyor. Balık ve çekirgenin de akan kanı olmadığı için helal sayılır.³⁵

Kanın haram kılınmasının hikmetleri çoktur. Çünkü kan zararlıdır. Hazmı zordur. Çabuk kokuyor. Çok sayıda hastalık mikrobu taşıyor. Süt gibi kaynatılarak temizlenmesi mümkün değildir.³⁶

1.1.1.4. Domuz Eti

En’am Suresinde “*Muhakkak o pistir*”³⁷ buyurulduğu üzere domuzun kendisi aynen pistir. Domuz eti de, bizzat haramdır. Domuz kendisi genel mânâda haram olduğu halde, burada domuz demeyip, *domuz eti* denilmesi ayetin devamında gelecek tezkiye istisnasıyla bunun bir ilgisinin olmayacağını iyice anlatmak içindir.³⁸

³¹ Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, VIII, 458.

³² Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, VIII, 458; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, III, 275.

³³ “De ki: ‘Bana vahyolunanlar içinde, yiyecek için, ölü eti, dökülen kan, domuz eti -ki bu gerçekten mürdardır- ya da Allah’tan başkası adına kesilmiş bir fisk dışında’, haram kılınmış bir şey bulmuyorum.” (En’am, 6/145)

³⁴ Zemahşerî, Ebu Musa Carullah Mahmud b. Ömer, *el-Keşşaf an Hakâiki't-Tenzil ve Uyûnu'l-Ekâvil Fî Vucûhu't-Te'vîl*, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 2002, s.277.

³⁵ Cessas, *Ahkamu'l-Kur'an*, II, 382.

³⁶ Ebu Zehra, *Zühretü't-Tefasîr*, V, 2028.

³⁷ En'am, 6/145.

³⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, III, 274.

İbni Kesir (ö.774) şöyle der: “Açık olan ifâde şudur ki; et deyince, gerek alışılmış Örfe göre, gerekse arap dilinden anlaşılan mânâyâ göre; etli olan bütün bölümleri içine alır. Müslim’in Sahîh’inde Büreyde kanalıyla Resûlullah (s.a.v)’in şöyle buyurduğu bildirilir: “Kim nerdeşir (Tavla) oynarsa, elini domuz etine ve kanına bulamış gibi olur.”³⁹ Buradaki nefret ettirme ifâdesi, sadece dokunma için kullanılmıştır. Yenme ve besin olarak alma halindeki tehdit ve korkutma nasıl olacaktır?”⁴⁰

İbni Aşur domuz etinin zararları hakkında şöyle der: “Domuz etinin yasaklanma illeti; içinde öyle mikroplar vardır ki, ateşte pişirmekle ölmüyorlar. Bu mikroplar kana karışınca orada yaşarlar ve büyük bir zarara sebep olurlar.”⁴¹

Râzi (ö.606) ise şöyle demiştir. “Gıda, onu yiyen kişinin özünden bir parça haline gelir. Gıdayı alan kimse için gıdalandığı şeyde bulunan özelliklerden birtakım huy ve sıfatların meydana gelmiş olması gerekir. Domuz, şehvî şeylere karşı son derece istekli ve arzulu olarak yaratılmıştır. Bundan dolayı, aynı özellikleri almasın diye, insana domuz etini yemek haram kılınmıştır. Koyun ise, son derece selim bir hayvandır. İşte bundan dolayı, sanki koyun bütün kötü huylardan uzak bir varlıktır. Onun etini yeme sebebi ile insanda, insanî hallere uymayan yabancı bir özellik teşekkül etmez.”⁴² Domuz, hayvanların en hârisi, en kıskanmayanıdır. Yasaklara en ziyade düşkündür, kendi dişi arkadaşı üzerine diğer erkek domuzların saldırdıklarını gördüğü halde hiç aldırılmaz. Gıdanın ise ahlâk ve evsaf üzerinde pek ziyade tesiri vardır. Bunun içindir ki, yırtıcı hayvanların eti de haram kılınmıştır.⁴³

Ancak bize göre Kur’an, domuz etinin haramlığının illetini söylemiştir. O da rics olmasıdır. Haram li aynihidir.⁴⁴ İlim ehlinin söyledikleri ise hikmetlerini ortaya koyma türünden çalışmalardır.

³⁹ Müslim, Şiir,1; İbni Mace, Edeb, 43.

⁴⁰ İbni Kesir, *Tefsîru’l Kur’anı’l Azîm*, III, 20.

⁴¹ İbni Aşûr, Muhammed Tahir, *Tefsiru’t-Tahrir ve’t-Tenvir*, Daru’t-Tunusiyye, Tunus, 1984, VI, 90.

⁴² Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu’l-Gayb*, VIII, 456.

⁴³ Bkz., Useymin, *Tefsiru’l-Kur’an Sureti’l-Mâide*, I, 37.

⁴⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, III, 274.

1.1.1.5. Yırtıcı Hayvanların Etleri

İbni Abbâs (ö.68)'tan şöyle dediği rivayet edilir: “*Resûlullah (s.a.v) yırtıcı hayvanlardan azı dişli her bir hayvanın, kuşlardan da pençeli olan her bir hayvanın yenilmesini yasakladı.*”⁴⁵

Ebû Salebe el-Huşenî “*Resul-i Ekrem (s.a.v) azı dişleri uzun ve sivri olan yırtıcı hayvanların etini yemeyi yasak etti*” mealindeki hadisnin zahiri ise yırtıcı hayvanların haram olduğunu gösterir.⁴⁶

İbn Abbas (ö.68) “*Peygamber (s.a.v) azı dişleri sivri ve uzun olan dört ayaklı yırtıcı canavarlarla, pençeli kuşların etini yemeyi yasak etti.*”⁴⁷

Kur’an-ı Kerimde haram kılınan hayvanlar Bakara Suresi 173. Ayette () edatı hakiki hasır bildirir diyen Malikiler yukarıdaki hadislerde geçen yırtıcı hayvanların mekruh olduğunu söylemişlerdir. Ancak cumhuru ulema buradaki hasırın izafi olduğunu savunarak hadislerle bildirilen hayvanların haram olduğunu savunmuşlardır.⁴⁸

Bu hadislerden anlaşılacağı üzere yırtıcı hayvanların eti haramdır. Ayrıca bir sonraki başlık altında görüleceği gibi Behimetu’l-En’âm’dan sayılmadıkları için de haram olmaları gerekiyor.

1.1.2. Aslı Temizken Kesim Şeklinden Dolayı Haram Olanlar

1.1.2.1. Allah Adı İle Kesilmeyen Hayvan Etleri

‘*ihlal*’, sesi yükseltmektir. Hilalin görülmesi esnasında sesi yükseltmek hakkında kullanılır. Sonradan genel olarak sesi yükseltmeyi gerektiren her iş için sesi yükseltme hakkında kullanılmıştır. Mesela hacda telbiye getirme bundandır. Hayvanlar kesilirken Allah’tan başkasının adı sesli söylendiği için ‘ihlal’ denilmiştir.⁴⁹

Kesilirken üstüne Allah’tan başkasının ismi çekilen mesela “bismi’l-lâti ve’l-uzzâ” (Lât ve Uzzâ’nın ismiyle) denilen, beraberinde ister “Bismillah” denilsin, ister denilmesin Allah’tan başkası adına kesildiği için haramdır. Bu başkası peygamber bile olsa fark etmez.⁵⁰

Hanefiler bu ve benzeri ayetlerin umumi manasına bakarak tesmiyede iki

⁴⁵ Müslim, Sayd, 15, 16; Tirmizi, Sayd, 9, 11; İbn Mace, Sayd, 13.

⁴⁶ Buhârî, Zebâih, 29; Müslim, Sayd, 3.

⁴⁷ Ebû Dâvûd, Et’ime, 33.

⁴⁸ Bkz., Sâiyis, Muhammed Ali, *Tefsîru Ayâtî’l-Ahkâm*, (thk. Ahmet Naci Suveydan), Mektebetu’l-Asriyye, Beyrut, 2009, I,

⁴⁹ Ebu Zehra, *Zühretu’l-Tefasîr*, V, 2029; bkz., İsfahânî, *Müfredât*, s. 522.

⁵⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, III, 274; Râzi, *Tefsîr-i Kebîr Mefâtihu’l-Gayb*, VIII, 456; bkz., Sâiyis, *Tefsîru Ayâtî’l-Ahkâm*, I, 345.

önemli prensip belirlemişlerdir. Birincisi tesmiyenin kasden terk edilmesi halinde hayvanın yenilemeyeceğini, ikincisi Allah'ın isminin tecrid edilmesini şart koşmuşlardır. Tecrid, Allah'ın isminin yanında başkasının isminin anılmamasıdır. Allah'ın ismiyle beraber Hz. Muhammed (s.a.v)'in adının anılması halinde bile hayvanın helal olmayacağını savunmuşlardır.⁵¹

Şirkin öyle kötü tesirleri var ki hayvanı bile murdar ediyor. Bu da manen murdar hükmünde olmuş oluyor. Mâide Suresi dikkatimizi bu noktaya çekiyor.⁵² Bunu somutlaştıracak olursak şöyle iyebiliriz. Çalınıp pişirilen keçi ile helal maldan alınıp kesilen keçi arasında yerken hiçbir fark yoktur. Ağızla bunu ayırt edemeyiz. Sadece şer'an bir fark vardır. Biri temiz diğeri habîs kabul ediliyor. Bir Hristiyan bir de Mecusi var ikisi de kâfir ancak birinin kestiği yeniliyor diğerininki yenilmiyor.

Yine iki köpek var birisi eğitilmiş, diğeri ise eğitilmemiş, eğitilmiş olanın yakaladığı temiz diğerininki pistir. Bütün bunlar yiyeceklerde manevi yönden bir pislüğün olup olmadığının araştırılması gerektiğini göstermesi açısından önemli örneklerdir.

1.1.2.2. Dikili Taşlar Üzerine Kesilen Hayvanların Etleri

“...ve dikili taşlar (*Nüsub*) üzerinde boğazlananlar” ve “...Allah'tan başkasının adına kesilenleri haram kılmıştır.”⁵³ İfadelerinden dolayı puta tapan müşriklerin kestiklerinin haram olduğunda ittifak vardır.⁵⁴

Sâiyis *Tefsîru Ayâti'l-Ahkâm* adlı tefsirinde nüsub hakkında şöyle demiştir. “Bu ayette geçen ‘*Nüsub*’ kelimesinin putlar olduğunu söylemişlerdir ki, bu uzak bir ihtimaldir. Çünkü bu ifade, ‘*Allah'tan başkası adına boğazlanan...*’⁵⁵ İfadesine atfedilmiştir ki, bu, putların adına kesmek demektir. Ma'tûf'un, matufun aleyhten başka olması gerekir. İbn Cüreyc (ö.80)'de şöyle demektedir: ‘*Nüsub*’ kelimesi, putlar demek değildir. Çünkü *asnâm* (putlar), şekillendirilmiş ve nakışlanmış taşlardır. Ayette bahsedilen cahiliyye çağı Araplarının, Kâbe'nin etrafına dikmiş oldukları taşlardır. Araplar, o taşların yanında putları için kurbanlar keser, kestikleri o hayvanın kanını o taşlara sürer ve o hayvanın etini o taşların üzerine koyarlardı. Hem kestikleri hayvanla,

⁵¹ Semerkandî, *Tuhfetu'l-Fukaha*, s.417

⁵² Bkz., Mâide, 5/3-5.

⁵³ Mâide, 5/3.

⁵⁴ İbni Rüşd, Kadı Ebu'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b.Rüşd el Hafid, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, (çev. Ahmed Meylânî), Beyan Yayınları,1991, II, 357,

⁵⁵ Mâide, 5/3.

hem de taşlara sürmekle putlarına yakınlaştıklarına inanıyorlardı.”⁵⁶

Cahiliyedeki bu adetleri bilen Müslümanlar, ‘*Ya Resûlallah, cahiliyyedekiler, Beyt’e, kan ile tazimde bulunuyorlardı. Beyt’e saygı göstermeye biz daha layık ve müstahakız*’ deyince, Hz. Peygamber (s.a.s) bunu yadırgamadı. İşte bunun üzerine Cenabı Hak, “*Onların ne etleri, ne kanları hiçbir zaman Allah’a erişmez*”⁵⁷ ayetini indirmiştir.⁵⁸

1.1.3. Kazanma Şeklinden Dolayı Haram Kılınanlar

1.1.3.1. Fal Oklarıyla Kısmet Aramak

Bunun delili Allah’ın “*ve fal oklarıyla kısmet aramanız...*”⁵⁹ İfadesidir. Bu fiile “*istiksam: kısmet aramak*” denilmesinin sebebi, fal oklarını çekmek suretiyle rızık ve istedikleri kısmeti aramak istemelerinden dolayıdır. Nitekim yağmur dilemek için yapılan duaya “*istiskâ*” denildiği gibi.⁶⁰

Kurtubî (ö.671)’ye göre: Araplar üç çeşit ok kullanırlardı. Bunlardan birinci tür, herkesin kendisi adına edindiği üç oktu. Bunlardan birincisinin üzerinde yap, ikincisinin üzerinde yapma yazılı idi. Üçüncüsünde ise hiçbir yazı yoktu. Bir iş yapınca bu okları çeker çekilen oka göre yap çıkarsa yapar, yapma çıkarsa yapmaz, boş çıkarsa okları çekmeye devam ederlerdi.

İkinci tür ise, Kâbe’nin İçinde Hubel’in yanında bulunan yedi tane ok idi. Bunların üzerinde insanlar arasında meydana gelen çeşitli olaylar yazılı idi. Bu okların her birisi üzerinde bir yazı vardı. Bunlardan birisi üzerinde diyet ile ilgili hususlarda “*diyet*” yazılı idi. Bir diğerinde “*sizdendir*”, bir başkasında “*sizden başkalarındandır*”, bir diğerinde ise “*ne sizin aranızda nesebi vardır, ne de antlaşması vardır*” anlamında (mulsak) ifadesi yazılı idi. Diğerlerinde ise sulara dair hükümler ve başka şeyler yazılı bulunurdu. İşte Abdulmuttalib’in çocukları arasında çektiği kur’a bu kabildendi. Yine bu yedi ok, aynı şekilde Kâbe’de Hubel’in yanında olduğu gibi her bir Arap kâhini ve hâkimi yanında da bulunurdu.

Üçüncü tür ise, şöyledir. On arkadaş bir araya gelerek, bir deve satın alırlar, o deveyi keserler ve dokuz parçaya ayırırlardı. Her arkadaşın üzerinde adı yazılı bir oku

⁵⁶ Sâysis, *Tefsîru Ayâti’l-Ahkâm*, I, 346.

⁵⁷ Hacc, 22/37.

⁵⁸ Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu’l-Gayb*, VIII, 460.

⁵⁹ Mâide, 5/3.

⁶⁰ Bkz. En-Nesefî, Ebu’l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Muhammed, *Medâriku’t-Tenzîl ve Hekâiku’t-Te’vîl*, (thk. Yusuf Ali Bedîvî), Daru’l-Kelimetu’t-Tayyib, Beyrut, 1998, I, 426.

vardı. Bu oklar toplanır içlerinden bir arkadaşına teslim edilirdi. Okları alan kimse, arkadaşlarından güzelce gizlerdi. Daha sonra onlar gizli olan oklardan bir bir alırlar ve taksim edilen etin üzerine dikerlerdi. Okun üzerinde kimin adı yazılı ise o et onun olurdu. Sona kalan okun sahibine hiçbir şey kalmazdı. Üstelik devenin parasının tamamını da ona ödetirlerdi.⁶¹

Buraya uygun düşen bu son şekil görünüyor. Ancak diğer çeşitler de uygun düşer. Çünkü onlar bu işleri Kâbe'nin çevresinde yaptıkları için yiyecekler arasında zikredilmiştir.⁶² İstiksâmın kelime manası kısmet aramak olduğundan bunun içine bütün yiyecekler de giriyor. Bu yüzden yiyecekler arasında böyle bir haramın zikredilmesinde bir sakınca yoktur.

1.1.3.2. Suht ()

Mâide Suresi 42. Ayette onların yalana çok kulak verdikleri ve suhtu çok yedikleri bildiriliyor. *“Boyuna yalancılık için dinlerler, boyuna haram yerler...”*⁶³ Bu ayette onların haram yemeye adeta koşarcasına gittiklerini belirtmek için *(haram yemeğe koştuklarını görürsün)* ifadesi mübalağa sığıyla gelmiştir.

62. Ayette ise suhtu yemede yarıştıkları bildiriliyor.

*“Onlardan birçoğunu görürsün ki gûnahta (ism), düşmanlıkta ve haram yemede birbirleriyle sürat koşusu yaparlar. Yapmakta oldukları şey elbette ne kadar kötü!..”*⁶⁴

Bu ayette haram yemek, düşmanlıkla birarada zikredilmiştir. Bu da ikisinin çok yakın olduklarını gösteriyor.

İsm lafzı, bütün isyanları ve menhiyyatı kapsamaktadır.⁶⁵ Allah bu ayeti kerimeyi zikrettikten sonra, düşmanlık yapmak ve haram yemek tabirlerini getirince, bu durum, bu iki nevi günahın, masiyet ve günah nevelerinin en büyüğü olduklarına delâlet etmiştir.⁶⁶

Suht () lügatte kökten kazımak demektir. İşleyenin ayıplanmasına neden olan sakıncalı şeye de suht denir. Söz konusu şeyi yapan kişi, sanki dinini ve şahsiyetini

⁶¹ Kurtubî, *el-Camiu Li Ahkâmî'l-Kur'an*, VI, 58-59.

⁶² Bkz., Sâ'is, *Tefsîru Ayâtî'l-Ahkâm*, I, 347.

⁶³ Mâide, 5/42.

⁶⁴ Mâide, 5/62.

⁶⁵ Bkz., Ebu Zehra, *Zuhretu't-Tefasîr*, V, 2026.

⁶⁶ Râzi, *Tefsîr-i Kebîr Mefâtihu'l-Gayb*, VIII, 140.

kökten kazımaktadırlar. “Onlar çokça suht/haram yerler.”⁶⁷ Yani dinlerini yok eden şeyleri yerler.⁶⁸ Ayrıca suht, yedikçe doymayan kişi hakkında (fulanın meshûtu’l-meideti) ifadesi ile kullanılır.⁶⁹ Bu ifadeden suhtun bereketinin olmadığı anlaşılıyor. Suht, kazanılması haram olan her türlü haramın genel adıdır.⁷⁰ Diğer bir ifadeyle Günah yolla kazanılan her türlü kazanca suht denir. Başkasının malını batıl yolla yemek rızasıyla bile olsa suhttur.⁷¹

Haram mala suht denilmesinin sebebi bereketinin yok olmasındandır. Hâkimlerin hüküm verirken rüşvet almaları, Yahudilerin peygamberimizin sıfatlarını gizlemek için rüşvet almaları birer suht örneğidir.⁷² “Hacâmat yapanın kazancına da suht denilmiştir.” Bunun sebebi dinen değil, şahsiyeti yok ettiği İçindir. Nitekim Hz. Peygamber, hacâmat kazancının, su taşıyan deveye yem olarak verilmesine ve kölelere yedirilmesine izin vermiştir.⁷³

İsrailoğulları ise suhtu farklı şekillerde yemişlerdir. En belirgin olanları şunlardır:

1. Hâkimler rüşvet alıp haksızları haklı gösterirlerdi.(Hasan-ı Basrî)
2. Fakirlerden Yahudilikte kalmaları için rüşvet alıyorlardı.
3. Tevrat hakkında uydurdukları yalan yanlış şeyleri çokça dinliyorlardı.⁷⁴

Yukarıda metnini verdiğimiz Mâide Suresi 62. Ayetin siyak ve sibâkına baktığımızda, Allah’ın hükmüyle aralarında hükmetmesi için Peygamberimiz uyarılıyor. Bu ayetin suhtun çeşitlerinden hâkimlere rüşvet vermeyi kast ettiği akla geliyor. Fakat suhtun diğer manalarını da ayetin umumi ifadesinden dolayı anlamamıza engel yoktur.

Abdullah b. Mes’ud (ö.32), hükümlerden dolayı rüşvet almayı küfür olarak görmüştür. Delil olarak da Mâide suresi 44. ayeti getirmiştir, bir zulmün kalkması için rüşvet almanın ise suht olduğunu söylemiştir.⁷⁵

Bu açıklamalardan sonra şöyle bir sonuca varabiliriz. “Suht” kelimesi, mahkeme sırasında verilen rüşvet, zinâkâr kadına verilen para, damızlık erkek hayvanların tohumlarını satmak, hacâmat yapanın (kan alan kimsenin) kazancı, İçkiden elde edilen

⁶⁷ Mâide, 5/42.

⁶⁸ Bkz., İsfahânî, *Müfredât Fî Ğarîbi’l-Kur’an*, s.231.

⁶⁹ Taberî, *Camîu’l-Beyân an Te’vîli Âyi’l-Kur’an*, X, 324.

⁷⁰ Nesefî, *Medâriku’t-Tenzîl ve Hekâiku’t-Te’vîl*, I, 448

⁷¹ Ebu Zehra, *Zühretu’t-Tefasîr*, V, 2192.

⁷² el-Herrâsî, İmâmuddîn b. Muhammed et-Taberî el-Kiyâ, *Ahkamu’l-Kur’an*, Daru’l-Kitabi’l-İlmiye, Beyrut, 1983, III, 75.

⁷³ İsfahânî, *el-Müfredât*, s.231; Taberî, *Camîu’l-Beyân an Te’vîli Âyi’l-Kur’an*, X, 322.

⁷⁴ Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu’l-Gayb*, VIII, 77.

⁷⁵ Taberî, *Camîu’l-Beyân an Te’vîli Âyi’l-Kur’an*, X, 322.

para, leşin satılmasından elde edilen para, kâhinlere verilen hediye ve günah olan bir iş için yerini kiraya vermekle elde edilen kazançlar için kullanılır. Bütün bunlar, hiç bir bereketi olmayan ve hâsıl olduğu zaman, yapan kimsenin onu gizlemeye çalışacağı bir ar ve utanca sebep olan, değersiz ve âdî bir haram oluş manasına dayanır. Rüşvet almak da böyledir. Çünkü rüşvet, bu türden bir haramdır ve suht olarak kabul edilir.⁷⁶

Ancak burada da islamın kolaylık prensibi geçerlidir. Ebû'l-Leys Semerkandi (ö.375) şöyle demiştir: “*Bir insan, kendisini ölüm tehlikesinden kurtarmak için, dinini ve malını muhafaza etmek üzere rüşvet verebilir. Bunun bir günahı yoktur. Çünkü mecburiyet söz konusudur. Fakat rüşveti alan kimse Allah'ın lanetine uğrar ve rahmetinden uzak olur.*”⁷⁷

Haram yemenin daha kötüsü de din adamlarının halka rüşvet karşılığı yanlış bilgi vermeleridir. Suht kelimesi her türlü haramı içine alır. Her devirde Allah'ın nizamından inhiraf eden cemiyet ve fertlerin başlıca yedikleri budur.⁷⁸ “*Rabbe kul olanlarla, bilginlerin onlara günah söz söylemeyi ve haram yemeyi yasak etmeleri gerekmez miydi? Yaptıkları bu şeyler ne kötüdür*”⁷⁹

Allah Teâlâ bu ayette ilmiyle amel etmeyen, iyiliği emredip, kötülükten alıkoymayan, nefislerinin arzularına uyan, ma'siyet ehliyle oturup kalkan âlimlerin yaptıklarının çok kötü olduğunu bildiriyor. Çünkü imanını kurtarmak veya hatalarını düzeltmek isteyenlerin âlimlerin nasihatlerine ihtiyaçları vardır.⁸⁰ Böylece anlıyoruz ki haram yiyenleri uyarmamak haram yemekten daha büyük günahdır. Aynı zamanda suhttan kurtulmanın yolu da nasihattir.

Yaptığımız bu açıklamalardan da anlaşıldığı üzere suht, sadece rüşvete hasır edilemez. Suhtun manası geniştir. Haram yollarla elde edilen kazancın genel adıdır. Tayyip nasıl temiz kazancın vasfı ise suht da haram kazancın vasfıdır. Suhtun düşmanlıkla yakın bir alakası vardır. Çünkü hemen sonraki ayette onların Allah'ın eli bağlıdır demek suretiyle akidelerinde de problemleri oldukları, bu yüzden de lanetlendikleri ve kıyamete kadar aralarına kin ve düşmanlığın atıldığı anlatılıyor.⁸¹ Kin ve düşmanlığın olduğu yerde insanın emin olması mümkün değildir.

⁷⁶ Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, VIII, 76.

⁷⁷ Semerkândî, Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhim, *Bahru'l-Ulûm*, (thk. Ali Muhammed Muavviz vd.), Daru Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut, 1994, I, 438.

⁷⁸ Kutub, Seyyid, *Fîzilâli'l-Kur'an*, IV, 247.

⁷⁹ Mâide, 5/68.

⁸⁰ Es-Semerkandî, *Bahru'l-Ulûm*, I, 447.

⁸¹ Bir de Yahudiler: «Allah'ın eli bağlıdır.» dediler ve dedikleri yüzünden elleri bağlandı ve la'netlendiler. Hayır, O'nun iki eli de açıktır, dilediği gibi nimet veriyor. Andolsun ki, sana Rabbinden

Nisa Suresi'nde malı batıl yolla yemekle insanın kendisini öldürmesi arasında bağlantı kuruluyor. “*Ey îman edenler, birbirinizin mallarınızı haram sebeblerle yemeyin. Meğerki (o mallar) sizden karşılıklı bir rızadan (doğan) bir ticâret (malı) ola. Kendilerinizi öldürmeyin. Şübhe yok ki Allah sizi çok esirgeyicidir.*”⁸² Bu ayeti üç farklı şekilde anlamak mümkündür:

1. Faiz, kumar, rüşvet vb. haramın hangi çeşidi olursa olsun manen öldürmeyi ifade eder.

2. Gayri meşru para kazanma yolunu açan kapitalizm, komunizm gibi sistemlere sebebiyet verirsiniz sonunuzu hazırlarsınız.

3. İntihar olayları çoğalır. Çünkü bu sistemler insanları bunaltınca insanlar çareyi intihar etmekte bulur.⁸³

Bu yönüyle ayeti anladığımız zaman Mâide Suresi ile çok yakın anlamlı olduğu ortaya çıkar.

1.1.3.3. İçki ve Kumar Haram Kılınmıştır

“*Ey*
iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar (putlar) ve fal okları şeytan işi birer pisliktir. Bunlardan kaçının ki, kurtuluşa eresiniz. Şeytan, içki ve kumarla sizin aranızda düşmanlık ve kin sokmak ve sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık bunlardan vazgeçtiniz değil mi? Allah'a itaat edin, Peygamber'e de itaat edin. Kötülüklerden sakının. Eğer yüz çevirirseniz, biliniz ki, Peygamberimize düşen sadece apaçık tebliğdir.”⁸⁴

Hamr demek örten demektir. Ancak çiğ üzüm şirasından kabarıp keskinleşmiş ve köpüğünü atmış olan şaraba isim olmuştur.⁸⁵ Cumhuriyet ulemaya göre sarhoşluk veren her içki sarhoşluk verip insanın aklını örttüğü için hamrdır. Hanefiler ise lugat kıyas ile

indirilenler, onlardan birçoğunun azgınlığını küfrünü artıracaktır. Bununla birlikte, aralarına kıyamete kadar sürecek olan bir düşmanlık ve kin bıraktık. Her ne zaman savaş için bir ateş tutuşturdukları, Allah onu söndürdü. Onlar yeryüzünde bozgunculuk için koşarlar; Allah ise bozguncuları sevmez. (Mâide, 5/64)

⁸² Nisa, 4/29.

⁸³ Gülen, Fethullah, *Kur'andan İdrâke Yansıyanlar*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2007, s. 140.

⁸⁴ Mâide, 5/90-92.

⁸⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, I, 143.

sabit olamayacağı için sadece üzümden yapılan demişlerdir.⁸⁶ **Hamr** dışındaki sarhoşluk veren içkilerin rics olup olmaması tartışılmasına rağmen hükmen haram olduğunda tartışma yoktur. Aşağıdaki hadislerden dolayı haramlığı konusunda bir ihtilaf yoktur. Sadece şöyle bir fark vardır. Cumhura göre üzüm şirasından başka içkilerin haramlığı ayetin ifadesiyle haramdır. Hanefilere göre ise hadislerin ifadesiyle haram kılınmış olur. Ayrıca üzüm dışındaki içkiler li aynihi haram değil sarhoşluktan dolayı haramdır. Dolayısıyla hamrın tanımına (Hanefilere göre) girmeyen içkiler aşağıdaki hadislerden dolayı, sarhoşluk özelliğine sahip oldukları için haram olup sadece içilmeleri haramdır. Başka şekillerde kullanılmaları caizdir.⁸⁷ “*Sarhoş edici her madde hamrdır ve her hamr da haramdır.*”⁸⁸ “*Çoğu sarhoş edici şeyin azı da haramdır.*”⁸⁹ “*Sarhoşluk veren her içki haramdır.*”⁹⁰

Üzüm suyundan yapılan şarabın ister az ister çok olsun haram olduğunda ihtilaf yoktur. Diğer içkilerin çok olması durumunda da haram olduğunda ihtilaf yoktur.⁹¹ Az olması halinde de genel kabul görmüş olan görüş –Hanefiler de dâhil- sarhoşluk verenlerin azı da çoğu da haramdır.⁹²

Hamr akli götürürken neşe ve lezzetle alıp götürür. Yoksa her akli götürene hamr denilmez. Bu yüzden akli götüren bazı otlar haram kabul edilmezler.⁹³

Meysir: yüsr veya yesardan mimli masdar olarak kumar oynamak anlamındadır. Kumarda ise ya kolaylıkla mal çarpmak veya çarptırmak vardır. Kumar demek de zar gibi ne olacağı belli olmayan tehlikeli bir şeye bağlanarak mal vermek veya almak demektir.⁹⁴ Cahiliye devrinde Araplar gerek kendilerine ve gerekse Acemlerden ve diğerlerinden belledikleri "nerd" yani tavla, "satranç" ve diğerleri gibi oyunlarla kumar oynarlardı. Bölüşme yolu ile bir kumarları vardı ki bunu "hayır" bile sayarlar ve övünerek yaparlardı. Şöyle ki: Zar yerinde "ezlâm ve aklâ" denilen on adet okları vardı. Bunlara: Fezz, tev'em, rakib, hils, nafis, müsbil, muallâ, menih, sefih, vağd derlerdi. Menih, sefih, vağddan başka diğerlerinin bir hissesi bir payı olurdu. Meselâ, ok çekmek için bir deve kesilir, yirmi sekiz hisseye ayrılır; fezze bir, tev'eme iki, rakibe üç, hilse

⁸⁶ Sâysis, *Tefsiru Ayâti'l-Ahkâm*, II, 389.

⁸⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, I, 144.

⁸⁸ Müslim, Eşribe, 27.

⁸⁹ Ebu Davûd, Eşribe, 20.

⁹⁰ Buharî, Eşribe, 4.

⁹¹ İbni Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, II, 399.

⁹² Karaman, Hayrettein vd., *Kur'an Yolu*, I, 347.

⁹³ Useymin, *Tefsiru'l-Kur'an Sureti'l-Mâide*, II, 328.

⁹⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, I, 144.

dört, nefise beş, müsbile altı, muallâya yedi, hisse ayrılır. Menih, sefih vağd okları boş ve mahrumdur. Bu on kalemin hepsi "rebâbe" denilen bir torbaya atılıp adaletli kişinin önüne konulur, o da torbayı çalkalayıp elini sokar, katılan herkes adına bir ok çeker, hissesi bulunan ok çıkanlar belirlenmiş olan hisseyi alırlar, boş ok çıkanlar da mahrum kalırlar ve fakat devenin bedelini öderler. Hisse çıkanlar da paylarına çıkan hisseyi fakirlere verirlerdi.⁹⁵ Böylece meysir öncelikle diğer kumarlara göre ehven-i şer (şerrin en hafifi) görünen ve hayır zannedilen böyle dağıtım ve bölüşme; yani piyango tarzına denilmiş ve bundan, bütün kumarlara da "meysir" denilmiştir Zaten hayır namına piyango haram olunca diğer kumarların haydi haydi haram olacağı anlaşılır.⁹⁶

Kumarda bazı faydalar olsa da, tembellik, çalışmadan kazanma alışkanlığına sevketmesi, kaybedenlerin kazananlara düşmanlık beslemeleri, Allah'ı anmaktan alıkoyması ve özellikle de namazdan alıkoyması, vaktin faydasız, hatta zarar getirecek şekilde zayi edilmesi, servetlerin heba edilmesi, ev ve ocakların yıkılması istikrarın kaybolması gibi zararları da vardır.⁹⁷

Yukarıdaki ayette mutlak ifade kullanıldığı için hem kumarın hem de içkinin azı da çoğu da haram kılınmıştır.⁹⁸

Şarap ile kumarın bir arada zikredilmesi hem eğlence yönleri, hem de içkiyle beraber meze ihtiyacını genelde kumarla karşıladıkları içindir.⁹⁹

Yukarıdaki ayette Allah, içki ve kumarın haramlığını çeşitli yönleriyle te'kit etmiştir. Çoğunlukla müfessirler te'kit yönlerini tefsirlerinde anlatmışlardır. Bizim bunları tekrarlamamız te'kit üstüne te'kit olacaktır.

Birinci olarak cümlenin başı ile başlamıştır bu hasr bildirir.

İkinci olarak putlar ve fal okları ile beraber zikredilerek, puta tapıcılık kabilinden gösterilmiştir.

Üçüncü olarak "pislik" adı verilmiştir.

Dördüncü olarak başlı başına şer veya galip olduğuna tenbih edilerek 'şeytanın işlerinden' buyurulmuştur.

Beşinci olarak bizzat kendilerinden çekinilmesi emredilmiştir.

Altıncı olarak, bu çekinme, kurtuluş ümidine bir sebep yapılmıştır.

⁹⁵ Karaman, Hayrettein vd., *Kur'an Yolu*, I, 347; Zemahşeri, *Keşşaf*, s. 128; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, I, 144.

⁹⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, I, 144.

⁹⁷ Karaman, Hayrettein vd., *Kur'an Yolu*, I, 347.

⁹⁸ Useymin, *Tefsiru'l-Kur'an Sureti'l-Mâide*, II, 328.

⁹⁹ Karaman, Hayrettein vd., *Kur'an Yolu*, I, 347.

Yedinci olarak da bu beyandan asıl maksad anlatılmıştır. İçki ve kumarın haram kılındığını hatırlatan ve bunların haram kılınmasını gerektiren dine, dünyaya ait kötülük ve veballerini anlatmış ve şeytanın işini açıklayarak buyurulmuştur ki: İçki ve kumarda şeytanın gayesi, başka değil, ancak aranızda kin ve düşmanlık düşürmek ve sizi Allah'ı anmak ve namazdan menetmektir. Bir defa bunlar olduktan sonra artık her günah, her cinayet işlenir, ne din kalır, ne iman, ne dünya kalır ne ahiret.

Sekizinci olarak, bütün haram olma sebepleri açıklandıktan sonra itaat sözü alınmak üzere soru takriri ile anlaşmayı belgelemek için buyuruluyor ki: Artık siz şimdi bu yasaklamayı kabul edip içki ve kumardan tamamen vazgeçtiniz mi? Elbette geçtiniz değil mi? Bunun üzerine Hz. Ömer 'inteheynâ ya rabbi' diyerek terk ettiklerini belirtmişlerdir.

Dokuzuncu olarak genelde itaati belgelemek ve te'kid edilerek muhalefetten sakındırmak sûretiyle buyuruluyor ki: Vazgeçiniz ve Allah'a itaat ediniz, Peygamber'e de itaat ediniz ve karşı gelmekten çekininiz. Eğer itaatten yüz çevirecek olursanız biliniz ki, bizim Resulümüzün üzerine ait olan vazife açık bir tebliğden ibarettir ki, O da onu işte yapmıştır. Ondaki ötesinin sorumluluğu ve zararı ona değil, sırf sizin kendinize aittir.¹⁰⁰

“Şeytan, içkide ve kumarda, ancak aranızda düşmanlık ve kin düşürmek, sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister”¹⁰¹ buyurduktan sonra, “Artık siz vazgeçtiniz değil mi?” buyurmuştur. Böylece o, içki içmekten nehyetme hususunu, içkinin bu kötülöklere sebep oluşuna bağlamıştır. Sanki içki ve kumarın sonucu Müslümanların arasına düşmanlık koymakmış gibi hasır ifadesiyle bildirilmiştir. Bundan hareketle ayrılık ve düşmanlığa sebep olan her türlü muamele şeytan işi olacağından haramdır. Mesela başkasının talip olduğu kıza talip olmak buna örnek verilebilir. Bu ayetin diziliş de çok önemlidir. Çünkü ayetlerde önce hüküm söylenir. Sonra onun illeti söylenir. Ancak bu ayette önce illet sonra hüküm söylenmiştir. “Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar (putlar) ve fal okları şeytan işi birer pisliktir. Bunlardan kaçının ki, kurtuluşa eresiniz.” İçkinin rics ve şeytan işi pislik olduğu için sakınmak gerektiği söylenmiştir. Ayrıca bunlardan kaçınmanın kurtuluş vesilesi olduğu bildiriliyor.¹⁰² İçkinin ve kumarın düşmanlığa sebep olması ikinci bölümde ayrıca ele alınacaktır.

¹⁰⁰ Bkz., Zemaşeri, *Keşşaf*, s. 308; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, III, 497.

¹⁰¹ Mâide, 5/91.

¹⁰² Useymin, *Tefsiru'l-Kur'an Sureti'l-Mâide*, II, 327.

1.1.3.4. İhramlının Avladıkları

Yüce Allah, ihramlı kimsenin avlanmasının haram olduğunu bu surede üç yerde zikretmiştir

1) “İhramlı olduğunuz halde avlanmayı helal saymamak şartı ile... İhramdan çıktığınız vakit, avlanın”¹⁰³

2) “İhramlı bulunurken av öldürmeyin”¹⁰⁴ ve

3) “İhramda bulunduğunuz müddetçe kara avı size haram kılındı”¹⁰⁵ ayetleridir. İhramlı olan kişiye hem harem bölgesinde hem de hill¹⁰⁶ bölgesinde avlanmak haram kılınmıştır. Şayet ihramlı değilse sadece harem bölgesinde avlanmak haram kılınmış olur.

Mâide Suresi 1. ayette ihramlı iken avlanmak yasaklanmışken, ikinci ayette ihramdan çıktığınızda avlanın diye emir ifadesi gelmiştir. Bu mesele usûlu fıkhıta yasaktan sonra gelen emrin neyi ifade ettiğiyle alakalıdır. Yasaktan sonra gelen emir mubahlık mı bildirir? Yoksa sadece nehyi kaldırıp eski hükmüne mi döner? Meselesi usulde tartışılmıştır. Cessas (ö.370)¹⁰⁷, İbni Kesir (ö.774)¹⁰⁸, Şenkitî (ö.1392)¹⁰⁹, İmam Kurtubî (ö.671) gibi âlimler aslına rücu eder demiştir.¹¹⁰ Bunun şöyle bir semeresi vardır. Tevbe sûresi 5. âyette “*Haram olan aylar çıktı mı, artık o müşrikleri nerede bulursanız öldürün.*” İfadesi mubahlık bildirir dersek sadece serbest olur. Ancak aslına avdet eder dersek o zaman cihad önceden nasıl vacip idiye yine vacip olur. Çünkü daha önce vacipti aradaki antlaşmadan dolayı bir süreliğine yasaklandı. Yasak kalkınca eski haline dönmüş oldu. Doğrusu da budur.¹¹¹ O hlade ihramdan çıktıktan sonra avlanın emri daha önce ihram sebebiyle söz konusu olan yasağı kaldırmaktadır.

1.2. Helal Kılınan Yiyecekler

Mâide Suresi’nde helal kılınan yiyecekler, iki yönden ele alınmıştır. Birincisi genel kurallar şeklinde ele alınmıştır. “*Eşyada asıl olan ibahadır.*” Prensibi en geniş

¹⁰³ Mâide, 5/1-2.

¹⁰⁴ Mâide, 5/95.

¹⁰⁵ Mâide, 5/96.

¹⁰⁶ **Hill:** Dışardan Mekke’ye gelen kişilerin ihrama girmek zorunda oldukları sınırlar içerisinde (mikât) olduğu halde harem bölgesi dışında kalan yer demektir. (Karagöz, İsmail vd., Dini Kavramlar Sözlüğü, s. 260.)

¹⁰⁷ Cessas, *Ahkamu’l-Kur’an*, II, 380.

¹⁰⁸ İbni Kesir, *Tefsiru’l-Azîm*, III, 14.

¹⁰⁹ eş-Şinkîfî, Muhammed’ül Emin b.Muhammed Muhtar’ul-Ceknî, *Edvau’l-Beyân Fî İdâh-il Kur’an Bi’l-Kur’an*, Daru’l-İlmu’l-Fevâid, Riyad, T.y.,II, 6.

¹¹⁰ Kurtubî, *el-Camiu Li Ahkami’l-Kur’an*, VI,44.

¹¹¹ Kurtubî, *el-Camiu Li Ahkami’l-Kur’an*, VI, 44.

manasıyla irdelenmiş, helâlin haram yapılmaması, haddi aşmadan yeme, zaruret halinde haramların da mubah kılınması ve somut olarak bunun Mekke müşriklerindeki uygulamayla açıklanması¹¹²

İkinci olarak da tayyibâtın helal kılınması, avın helal kılınması kısaca helallerin liste şeklinde verilmek yerine genel çerçevesi çizilmek suretiyle konunun ele alınmasıdır. İnsan hayatıyla doğrudan alakalı bir konudur. Çünkü helallerin terk edilmesi veya uygunsuz kullanılması insan hayatını ya sona erdirir ya da hayatın normal akışını sarsar.

1.2.1.Tayyibât

*“Sana, kendilerine neyin helal kılındığını soruyorlar. De ki: “Size iyi ve temiz şeyler helal kılındı.” Allah’ın size öğrettiğinden öğreterek yetiştirdiğiniz avcı hayvanların sizin için tuttuklarını yiyin ve üzerine Allah’ın adını anın (besmele çekin), Allah’tan korkun. Muhakkak Allah, hesabı çabuk görendir.”*¹¹³

*“Bugün size iyi ve temiz şeyler helal kılındı. Kendilerine kitap verilenlerin yiyecekleri size helal olduğu gibi, sizin yiyeceğiniz de onlara helâldir.”*¹¹⁴

Rağıp el-İsfahânî (ö.502) Tayyib’i, *“duyuların ve nefsin hoşlandığı / lezzet aldığı şey”*¹¹⁵ olarak tarif etmiştir. Tayyib kelimesi Kur’an’da türevleriyle birlikte 48 yerde geçmektedir.¹¹⁶ Buna göre “helal et”, “ganimet”, “cennet”, “temiz topraklar”, “Salih amel” gibi manalara gelmektedir.¹¹⁷

“Tayyibât”. “nefislerin arzu duyduğu, kalplerin kendisine meylettği leziz ve hoş şeyler” demektir. Sa’dî (ö.1376) çok derli toplu bir tanım vermiştir. *“Kendisinde akla ve bedene zarar vermeden insana lezzet ve menfaat veren her şeydir. Bunun içine meyveler, hububatlar, karada ve denizde yaşayan hayvanlar girer.”*¹¹⁸

İbni Cerir et-Taberi (ö.310) gibi bazı tefsirciler burada “tayyibâtı”, “helaller” diye tefsir etmişlerse de “helaller helal kılındı” demek olacağından tefsircilerin çoğu ve müctehidler bunun “lezzet ve iştah duyulan temiz ve hoş şeyler” manasına

¹¹² Çünkü onlar Bahire, Saibe, Vasîle ve Ham isimli hayvanları haram kılıyorlardı.

¹¹³ Mâide, 5/4.

¹¹⁴ Mâide, 5/5.

¹¹⁵ İsfahânî, *el-Müfredât*, s.314.

¹¹⁶ Abdülbâkî, Muhammed Fuâd, *el-Mu’cemu’l-Mufehres*, Daru’l-Ma’rife, Beyrut, 2005, s.656.

¹¹⁷ Bkz., İsfahânî, *el-Müfredât*, s.314

¹¹⁸ es-Sa’dî, Abdurrahman b. Nasır, *Teysîru’l-Kerimu’r-Rahman Fî Tefsîri Kelami Mennan*, Müessesetü’r-Risale, Beyrut, 2002, s.221.

yorumlanmasının vacib olduğunu göstermişlerdir. Lezzet ve hoş gitme hususunda ölçü, fitratı selim ve ahlâkı da güzel olan kimselerdir.¹¹⁹

Helal, sözlükte “düğümü çözmek”, “bir şeyin serbest olması” gibi¹²⁰ manalara gelir. Dinen yapılması serbest olan fiil anlamına gelir.¹²¹

“...temiz hoş şeyleri kendileri için helâl, murdar şeyleri üzerlerine haram kılar...”¹²² ayeti gereğince her tayyibât helaldir. Ancak her helal kılınanın tayyibattan olması (zaruret hallerinde haramlar da helal olabilir.) gerekmez. Allah’ın helal kıldığı her şey tayyibâttandır. Bu defa tayyibât herkese helal midir? Sorusu akla geliyor. Buna karşılık şöyle demek mümkündür. Bir şahsa herhangi tayyib bir yiyecek zararlıysa ona haram olur. Fakat habis olmaz. Sadece hükmen haram olur.¹²³

Bu ayetlerin manası, ‘*yerde ne varsa hepsini sizin İçin yaratan O’dur*’¹²⁴ ayetiyle de güçlenir. Bu ayet, yeryüzünde bulunan her şeyden faydalanmanın mümkün olmasını gerektirir. Bu husus, hükmünü bilmediğimiz yiyeceklerde haram ve helal olanların bilinmesi konusunda kendisine müracaat edilen bir temel olmuş olur. Yukarıdaki birinci ayetteki cevapta ince bir mana vardır. Burada açıkça helal olduğu belirtilmedikçe her şeyi haram sayan bazı “dini şahsiyetlerin” şüpheci tavırları tashih edilmektedir. Halkı kılı kırk yarmaya ve her şeyde hata bulmaya iten bu şüphenin giderilmesi gerekiyordu. Bu yüzden helaller listesi yerine haramlar listesi verilmiştir.¹²⁵

Ancak tayyibâtı belirlemede Arapların örfünü mü yoksa selim fitratı mı ölçü alacağız? Bu konuda âlimler arasında ihtilaf vardır. Hanefiler selim fitratı esas alırlar. Bu yüzden yengeç, arı, sinek, kirpi, fare, akrep gibi hayvanları haram kabul etmişlerdir.¹²⁶ Cessas (ö.370), Arapların örfünü ölçü aldığı için İmam Şafii (ö.204)’yi eleştirmiştir. Hangi Arapların örfüne itibar edilecek? Hepsi dersiniz Araplardan bazıları her şeyi yerler. Fare akrep vb. hayvanları tayyib kabul eder. Bu asla kabul edilemez. Arapların bazısına itibar edecekseniz o halde neden temiz sayanları kabul etmiyorsunuz?¹²⁷ Şeklinde itiraz etmiştir.

¹¹⁹ Bkz., Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, III, 290.

¹²⁰ İsfahânî, *el-Müfredât*, s.135.

¹²¹ Demirci, Kürşat, “helal”, *DİA* İstanbul, 1998, XVII, 173.

¹²² A’raf, 7/157.

¹²³ Bkz., Useymin, *Tefsiru’l-Kur’an Sureti’l-Maide*, I, 71.

¹²⁴ Bakara, 2/29.

¹²⁵ Bkz., Mevdûdi, *Tefhimu’l-Kur’an*, I, 455.

¹²⁶ Cessas, *Ahkamu’l-Kur’an*, III, 21.

¹²⁷ Cessas, *Ahkamu’l-Kur’an*, III, 21.

Bunun bir sonucu olarak İmam Şâfiî (ö.204)'ye göre at eti mubahtır. Ebu Hanife (ö.150)'ye göre ise, at eti mubah değildir. Şafîî (ö.204)'nin delili şudur: “At eti, leziz ve güzeldir. Bunun böyle olduğu zaruri olarak bilinmektedir. Durum böyle olunca, Hak Teâlâ'nın, “*Bütün iyi ve temiz şeyler size helal edilmiştir*” buyruğundan dolayı at etinin helal olması gerekir...”¹²⁸

Bu konuyla ilgili peygamberimiz(s.a.v)'den şöyle bir hadis rivayet edilmiştir:

“*Ey insanlar! Allah tayyibtir ancak tayyib olanı kabul eder. Ayrıca Allah peygamberlerine neyi emrettiyse mü'minlere de onu emretmiştir. Allah (peygamberlere): “Ey elçiler! Temiz şeylerden yiyin ve Salih amel işleyin.”*¹²⁹ *Buyururken, mü'minlere de: “Ey iman edenler, size rızık olarak verdiklerimizin temizlerinden yiyin.”*¹³⁰ *Diye emretmiştir.*¹³¹

1.2.2. Behimetu'l-En'âm” Helal Kılınmıştır

“...Siz ihramlı olduğunuz halde avlanmayı helal saymamak ve size (aşağıda) okunacak olanlar hariç kalmak şartıyla davarlar (ın etleri) size helal kılındı. Şüphesiz ki Allah ne dilerse onu hükmeder.”¹³² Bu ayetin anlamının genişliğini kavramak için Kindi ile arkadaşlarının hikâyesini anlatmakta fayda vardır.

En-Nakkâş'ın naklettiğine göre, el-Kindî'nin arkadaşları ona şöyle demişler: “Ey Hâkim (bilge kişi), bize şu Kur'an'ın benzerini yap.” O, “olur onun bir bölümünün benzerini yapayım” demiş ve uzun sayılabilecek bir süre kimseye görünmemiş. Sonra ortaya çıkıp şöyle demiş: “Allah'a yemin ederim buna gücüm yetmiyor, kimse de buna güç yetiremez. Ben, mushafı açtım, karşıma Mâide Suresi çıktı, Baktım ki, ahde vefayı dile getirmekte, onu bozmayı yasaklamaktadır. Genel olarak bir takım şeyleri helâl kılmakta, arkasından da ardı arkasına bazı şeyleri İstisna etmekte, daha sonra da kendi kudret ve hikmetini bize haber vermektedir. Bütün bunları da iki satırda ifade etmektedir. Herhangi bir kimse bunları ancak ciltlerle ifade edebilir.”¹³³

¹²⁸ Er-Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, VIII, 471.

¹²⁹ Mu'minun, 23/51.

¹³⁰ Bakara, 2/172.

¹³¹ Müslim, Zekât, 65; Tirmizi, Tefsir, 2.

¹³² Mâide, 5/1.

¹³³ İmam Kurtubi, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, VI, 9.

Kurtubî (ö.671) de 1. ayetin manasının genişliği hakkında şunları söyler:

Bu ayeti kerime, söz söyleme hakkında basiret sahibi olan herkese, fesahati ve lafızlarının azlığına rağmen ihtiva ettiği manalarının çokluğu ile açıkça kendisini gösteren bir ayettir. Bu ayeti kerime beş hüküm ihtiva etmektedir:

- 1) Akidleri yerine getirme emri,
- 2) Dört ayaklı davarların helâl kılınması,
- 3) Bundan sonra gelenlerin istisna edilmesi
- 4) Avlanılanlar hususunda, ihramlı iken avlanılanların istisna edilmesi,
- 5) Ayet-i kerimenin iktizâ ettiği, ihramlı olmayan kimseler için avlanmanın mübah oluşu.¹³⁴

Ebu'l- Leys Semerkandî (ö.383) bu ayetin tefsirinde özetle şöyle diyor:

“Bu ayetteki üç ifade de cevami’ul kelimdandır.” Akidler, behimetu’l en’am ve size okunanlar hariç gibi ifadeler cevami’ul kelimdandır.¹³⁵ Bu açıklamalardan sonra Behimetu’l-En’âmı açıklayabiliriz.

En’am “neam’ın” çoğuludur. Terim olarak deve, sığır, koyun ve keçi hakkında kullanılır. Sözlükte ise, yumuşaklık, uysallık gibi mânalara gelen bu kelime, eti yenen evcil hayvanlardan en çok uysal ve yumuşak hareketli olan dört çeşit hayvana isim olmuştur: Deve, sığır, koyun ve keçi.¹³⁶

Aklı olmayan her canlı, “behîme”dir.¹³⁷ “İbham” (kapalı bırakma) mânâsından alınmıştır. Daha sonra bu isim kara ve denizde yaşayan dört ayaklı hayvanlar hakkında kullanılmıştır. Vahşi hayvanlar dışındaki dört ayaklı hayvanları kapsar.¹³⁸ En’am ise neamin çoğulu olup deve, sığır, koyun ve keçi gibi evcil hayvanların yanında ceylan, geyik ve benzeri yabani hayvanları da içine alır. Burada helal kılınan mutlak behîm (hayvanlar) değil, kara ve denizde yaşayan dört ayaklı hayvanlardır.¹³⁹

Behîme’nin, “en’âm”a izafesi, beyân içindir. Bu tür izafet “den, dan” manasındadır. Meselâ *gümüş’den olan yüzük, gümüş yüzük* gibi. Ayetteki bu izafet, “En’âm’dan olan behîme” demektir. Bunun teşbih için olduğu söylenmiştir. O zaman mana şöyle olur. “En’am gibi olan behime” demek olur ki ceylan vb. hayvanlar geniş

¹³⁴ İmam Kurtubi, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’an*, VI, 8.

¹³⁵ Semerkandî, *Bahru’l-Ulûm*, I, 412.

¹³⁶ Cessas, *Ahkâmu’l-Kur’an*, II, 373.

¹³⁷ Ebu’l-Leys Semerkandî, *Bahru’l-Ulûm*, I, 412; Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu’l-Gayb*, VIII, 447; Merağî, Ahmet Mustafa, *Tefsiru’l Merağî*, Daru’l-Kutubu’l-İlmiyye, Beyrut,1946, VI, 42.

¹³⁸ İbni Âşûr, Muhammed Tahir, *Tefsiru’t-Tahrir ve’t-Tenvir*, Daru’t-Tunusiyye, Tunus, 1984, VI, 78.

¹³⁹ İsfahânî, *Müfredât*, s.149; Bkz., Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, III, 267; Bkz., Hayrettin Karaman v.d., *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, DİB Yayınları, Ankara, 2006, II, 204.

getirdikleri için en'ama benzemiş olurlar ve helal sayılırlar.¹⁴⁰ Ceylan, geyik ve benzeri yabani hayvanların behîmetu'l-en'âm'a dâhil olmasının caiz olması ayetin devamındaki “*İhramlı iken avlanmayı helal saymamak kaydıyla*” istisnasının delalet etmesindedir.¹⁴¹

Mevdûdi şöyle açıklamıştır: En'âm deve, sığır, koyun ve keçi için kullanılır. Behime ise dört ayaklı otobur hayvanlar için kullanılır. Behimetu'l-en'âm ifadesiyle aynı zamanda etobur hayvanların da haram kılındığı ima edilmiş oluyor.¹⁴²

Allah, “*En'âm'ı da (Allah sizin için) yaratmıştır. Bunlarda sizin için ısıtıcı ve koruyucu maddeler ve nice nice faydalar vardır... Atları katırları ve merkepleri de (sizin için) yarattı*”¹⁴³ buyurmuş ve böylece “en'âm” ile “at, katır ve eşeğin” farklı olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁴ Ayette geçen en'am, eti yenen hayvanların hepsine şâmilidir.¹⁴⁵

Burada önemli bir konuya değinmekte fayda görüyoruz.

“*O, size yalnız şunları haram kıldı: Ölü hayvan, kan, domuz eti, bir de Allah'tan başkası adına kesilen hayvanlar...*”¹⁴⁶ bu ayet ve Nahl Suresi 115. Ayette hasr ifadesiyle dört şeyin haram kılınmasından dolayı başka etlerin haramlığı inkâr edilemez. Başka etlerin haram olması Kur'an'a ters değildir. Bu konuda gerekçelerimiz şunlardır.

- a) Mâide suresi 1. ayette geçen ‘*size okunanlar hariç*’ kısmı sadece Kur'an'dan okunanlar değil, Hz.Muhammed (s.a.v) tarafından okunanları da kapsıyor. Bu Kurtubî (ö.671)'nin de görüşüdür.¹⁴⁷
- b) Behimetu'l En'am ifadesini açıkladık dolayısıyla hadislerde yasaklanan hayvanlar behimetu'l en'am kapsamına girmiyor. Yani bunların hadisle yasaklanması Kur'an'a ters düşmüyor.
- c) Tayyibât olanlar bize helal kılınmıştır. Tayyibât ise açıklandığı gibi selim fitratların haz aldığı yiyeceklerdir. Hâlbuki yukarıdaki ayetlerde geçenler (ölü, kan vb.) dışındaki her şey tayyibat kapsamına girmiyor. Mesela içkinin içilmesi kesin haramlardandır. Fakat yukarıdaki ayetlerde anlatılmıyor
- d) Ehli kitabın yiyecekleri tayyibâttandır.¹⁴⁸ Bunlar da yukarıdaki ayetlerin dışındadır.

¹⁴⁰ Rıza, Muhammed Reşid, *Tefsiru'l-Menâr*, Daru'l-Menâr, Mısır, 1367, VI, 118.

¹⁴¹ Cessas, *Ahkamu'l-Kur'an*, II, 373.

¹⁴² Mevdûdi, *Tefhîmu'l-Kur'an*, I, 454.

¹⁴³ Nahl, 16/5–8.

¹⁴⁴ Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, VIII, 442.

¹⁴⁵ Ebu'l-Leys Semerkandî, *Bahru'l-Ulûm*, I, 412.

¹⁴⁶ Bakara, 2/173.

¹⁴⁷ Kurtubî, *el-Camiu Li Ahkami'l-Kur'an*, VI, 35.

Sonuç olarak Kur'an'da haram yiyeceklere değinen ayetler sadece dört çeşit haramın (ölü, kan, domuz ve Allah'tan başkası adına kesilenler) anlatıldığı ayetler değildir. Bu yüzden ayetlerdeki hasr ifadelerini İmam Suyûtî (ö.891) gibi değerlendirmekten başka çaremiz yoktur. Sebebi nüzul ilminin faydalarını sayarken bir faydasının şu olduğunu söyler: “*Esbâbı nüzul, ayetlerde hasr manasını tevehhüm etmekten alıkoyar. İmam Şafii Mekke müşrikleri Allah'ın helal kıldığı hayvanları haram (bahire, vâsile vb.), haram kıldığı diğer yiyecekleri de helal kılınca, adeta Allah'ın emirleriyle zıtlaşır gibi hareket edince Allah indirdiği ayetlerde vakıaya muvafık olarak helal sadece sizin haram kıldıklarınızdır. Haram da sadece sizin helal saydıklarınızdır demek için hasr ifadelerini kullanmıştır. Mesela birisi 'bugün tatlı yeme' muhatap da cevaben dese ki 'bugün sadece tatlı yiyeceğim.' Bu söz, ben tatlıdan başka bir şey yemeyeceğim demek değildir. Dolayısıyla ayetlerdeki hasr ifadelerine dayanarak bunlar dışında başka haram yiyecek yoktur demek doğru değildir.*”¹⁴⁹

Nesefî (ö.710) de “*Leş, kan, domuz eti, Allah'tan başkasının adı anılarak kesilen... Size haram kılındı...*”¹⁵⁰ Ayetinin tefsirini yaparken cahiliyye Araplarının yediklerinin açıklandığını belirterek tefsire başlıyor.¹⁵¹

1.2.3.Haram Kılınanlardan Tezkiye Olanların İstisnası

“*Size şunlar haram kılındı: Kendiliğinden ölen hayvan, kan, domuz eti, Allah'tan başkasının adına kesilen, henüz canı çıkmadan yetişip şartına uygun tarzda kestikleriniz müstesna, boğulmuş, bir şey vurularak öldürülmüş, yukarıdan yuvarlanmış... Bütün bunlar itaat dışına çıkaştır. Artık bugün kâfirler dininizi söndürmekten ümitlerini kestiler. Öyleyse onlardan korkmayın, Benden çekinin.*”¹⁵²

Cahiliye dönemi insanları; ancak hastalık vb. bir sebep olmaksızın ölen hayvanların meyte (leş) olduğuna inanırlardı. Onlara göre süsülerek ölenler, yuvarlanarak ölenler, vurularak ölenler tıpkı kesilmiş gibi kabul ediliyordu. Bu gibi sebepleri onlar bir kesim (zebh) sayıyorlardı. İslam dini ise, kesimi belli bir niteliğe

¹⁴⁸ Bkz., Mevdûdi, *Tefhimu'l-Kur'an*, I, 455.

¹⁴⁹ Bkz., Celâleddin Abdurrahmân es-Suyûtî, *el-İtkân Fî Ulûmi'l-Kur'an*, Daru İbni Kesîr, Beyrut, 2002, I, 94-95.

¹⁵⁰ Mâide, 5/3.

¹⁵¹ Bkz., Nesefî, *Medâriku't-Tenzîl ve Hekâiku't-Te'vîl*, I, 425.

¹⁵² Mâide, 5/3.

hasretmiş bulunmaktadır. Bunun dışında kalan bütün şekiller, meyte (ölu ve leş) olarak değerlendirilmiştir. Bütün bunlar ittifakla kabul olunan muhkem hükümlerendir.¹⁵³

1.2.3.1. Ayetteki İstisna Hakkındaki Görüşler

Birinci görüş: Bu, Hak Teâlâ'nın, "boğulmuş" (munhanika) sözünden "canavar parçalamış olan" (ma ekele'sesu') sözüne kadar geçen ifadelerin tamamından istisnadır. Bu, İbn Abbas (ö.68), Hasan-ı Basrî (ö.110) ve Katade (ö.118)'nin görüşüdür. Buna göre, hayvanda hareket eden bir göz veya hareket eden bir kuyruk veya yere vuran bir ayak görülür de onu kesmek için yetşilirse kesilir, çünkü o helaldir. Onda hayattan bir nişane ve alâmet olmasaydı, bu haller meydana gelmezdi.¹⁵⁴

Elmalılı (ö.1942)'nin bu konudaki tespitleri çok güzeldir. *"Daha yukarıdaki dörde gelince: Bu istisnanın onlara bitişmesi ve onlardan bir şeyi haram olmaktan çıkarması ihtimali yoktur. Çünkü kesilmiş olanın bir daha kesilmesi mümkün olmadığından, bir kere 'kestikleriniz hariç' ifadesinin "Allah'tan başkası adına kesilmiş olan" ifadesiyle bitişmediği kesinlikle bilinmektedir. Bunu atlayıp da daha üstündekilere bağlanamayacağı da dil kuralları ile bilinmektedir. Bundan başka domuzun kesilmesi mümkün ise de, domuz eti haram kılındı şeklinde kayıtlı ifade kullanıldığından etin kesilmesi de düşünülmemeyeceğine göre domuz da tezkiye ile helal olmaz. Tezkiye ile pis hayvan temizlenmez, sadece temiz hayvan pis olarak ölmekten kurtarılır. Aynı şekilde kan ve leş de böyledir. Bunun için hiç kimse bu istisnanın "münhanika"dan daha yukarısına bağlanma ihtimalini söylememişlerdir. Ancak tümünün münkatı olduğunu söyleyenler bulunmuştur. Şu halde, o dört içinden (ölu, kan, domuz eti ve Allah'tan başkası adına kesilen) tezkiye (kesmek)ile helal sayılması düşünülen hiçbir şey akla gelmez"*¹⁵⁵ İstisna munhanikadan itibarendir. Çünkü bunlar sıfatlardır. Bundan öncekiler ise liaynihi haramdır.¹⁵⁶

İkinci görüş: Bu istisna, Cenâb-ı Hakk'ın sadece 'canavar parçalamış olan...' sözüne hastır. Çünkü en yakın ifade budur.

Üçüncü görüş: Bu istisna, istisnâ-i munkatı'dır. Buna göre sanki "Fakat bu sayılanların dışında kestiklerinize gelince, onların etleri helaldir" denilmek istenmiştir.

¹⁵³ Kurtubî, *el-Camiu Li Ahkami'l-Kur'an*, VI, 49.

¹⁵⁴ Taberî, *Camiu'l-Beyân en Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, VIII, 502.

¹⁵⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, III, 276; Sabûnî, Muhammed Ali, *Revâiu'l-Beyan tefsiru Ayâtil Ahkam mine'l Kur'an*, Daru'l-Fikriye, Beyrut, t.y., I, 419; Cessas, *Ahkamu'l-Kur'an*, III, 384.

¹⁵⁶ Neseî, *Medâriku't-Tenzîl ve Hekâiku't-Te'vîl*, I, 425; Useymin, *Tefsiru'l-Kur'an Sureti'l-Maide*, I, 40.

Dördüncü görüş: Bu, haram kılınan şeylerden değil, haram kılmaktan istisnadır. Yani, “Yukarıda sayılanlar size haram kılınmıştır. Ancak, sizin kesmeniz haram değildir. Zira bu, size helaldir” demektir. Bu takdire göre de İstisna, istisnâ-i munkatî’ olur.¹⁵⁷

1.2.3.2. Tezkiyenin Tanımı

Tezkiye () ‘zekâ’ () sülâsî fiilin tef’il babından masdarıdır. Bu kelimenin aslı lügatte ‘bir şeyi tamamlamak’ demektir. Ayrıca ‘Ateşin parlaması’ ‘ihtiyarlamak’, ‘hızlı kavramak’¹⁵⁸ da aynı kelimeyle ifade edilir. Fakat hepsinde de tamam olma manası vardır. Mesela anlayışa “zekâ” denilir, tamamı anlama demektir. Yaşın kemaline “zekâ” denilir, gençliğin sonuna gelip tamam olması demektir. İşte hayvanı boğazlamaya da, kanını akıtarak ve vücudunun normal sıcaklığını teskin ederek hayatına tamamen son vermek demek olduğundan zekâ ve zekât denilmiştir.¹⁵⁹ Terim manası ise hayvanın dini usullere göre boğazlanmasıdır.¹⁶⁰

Ne zaman yetişilirse şer’i tezkiye olacağı hususunda, İmam Ebu Hanife (ö.150), İmam Şafii (ö.204), bu tür hayvanlardan herhangi birine ulaşıldığında onda hayat eseri —kuyruğunu sallamak, ayağını çekip uzatmak gibi— varsa kesildiği takdirde eti helaldir. Diğer âlimler ise bu tür hayvanlar için istikrarlı bir hayat şartı koymuşlardır. Bunun belirtisi ise hayvanın kesimden sonra hayat belirtisi sayılan hareketleri —ayağını uzatıp çekme, kuyruğunu sallama gibi— yapmasıdır. İmam Malik’ten yapılan bir rivayete göre bu tür hayvanlar kesilmediği takdirde hemen ölürse kesim onu helal kılmaz. Çünkü o zaten ölmektedir. Ancak Ebu Hanife (ö.150), ayetin umumi ifadesine bakarak kesimden önce en ufak bir hayat belirtisinin olmasını yeterli görmüştür.¹⁶¹

1.2.3.3. Şer’i Tezkiye

Bu başlık altında şer’i bir kesimin genel olarak hangi özelliklere sahip olması gerektiğinden bahsedeceğiz.

İki çeşit tezkiye vardır.¹⁶² 1. Izdırârî tezkiye, normal yollarla kesilmesi zor veya mümkün olmayan hayvanların avlanmasıdır. Kaçan boğalar da buna dâhildir.¹⁶³

¹⁵⁷ Bkz. Cessas, *Ahkamu'l-Kur'an*, III, 384.

¹⁵⁸ İsfahâni, *Müfredât*, s. 184.

¹⁵⁹ Elmalılı, *Hak dini Kur'an Dili*, III, 277; İsfahâni, *Müfredât*, s. 184.

¹⁶⁰ Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2005, s. 579.

¹⁶¹ Cessas, *Ahkamu'l-Kur'an*, III, 385; Bkz., Sabûnî, Muhammed Ali, *Revâiu'l-Beyân*, I, 418.

¹⁶² Elmalılı, *Hak dini Kur'an Dili*, III, 278.

Hayvanın Sadece boynu değil, bütün vücudu kesim mahallidir. Vücudun herhangi bir yerinden kanın akıtılması yeterlidir.¹⁶⁴ Kaçan bir devenin orada bulunan birisi tarafından vurulması üzerine Hz. Muhammed (s.a.v) “*Bu develerden, vahşi hayvanlar gibi kaçıp gidenler vardır. Eğer zor durumda kalırsanız siz de böyle yapın*” diyerek bu işlemi onayladı.¹⁶⁵

Malikilere göre evcil hayvanların normal kesimden başka kesim şekli yoktur.¹⁶⁶

İkincisi ise ihtiyarî tezkiyedir. Boğazlanacak olan hayvanda kesilme yeri “Lebbe” denilen boyun dibinden, yani gerdandan çene altına kadardır. Bu kesimde, tezkiyenin yeri ve kesilecek kısım, alet, diyanet, besmele gibi bazı özel şartlar gereklidir. Şu halde her kesilen temiz değildir. İsteğe bağlı (ihtiyarî tezkiye) tezkiye mümkün olan yerde zarûri (Izdırârî) zekât yeterli olmaz.¹⁶⁷

Balıkda herhangi bir haricî sebep ile ölümün ortaya çıkması şer’an tezkiye olmaya yeterlidir. Harici bir sebep olmadan hayvan denizde ölüp şişerse Hanefilere göre yenilmez. Ancak harici bir sebeple ölmüşse şişse bile helaldir.¹⁶⁸ İhtiyarî kesimin detaylarına geçebiliriz.

1.Kesilmesi vacip olan miktar: Nefes borusu olan el-hulkûm (), yemek borusu el- merî (), bir de şah damarları denilen el-vedecân () dördünün kesilmesi halinde yeterli olacağı hususunda âlimler ittifak etmişlerdir. Bunlardan birinin eksik olması durumunda ne olacağı hakkında ihtilaf etmişlerdir.¹⁶⁹

Bu dörtten biri eksik kesilirse: Ebu Hanife (ö.150)’ye göre bunların çoğu kesilirse (üçü kesilirse) yenir, bunların hangi taraftan olduğu önemli değil. Bir damarla iki boru olabileceği gibi, İki damarla bir boru da olabilir. Önemli olan çoğunun kesilmesidir. Ebu Yusuf’da üçünün kesilmesini şart koşturmuştur. Ancak iki borunun kesilmesini şart koşturmuştur. İki boruyla bir damarın kesilmesi yeterlidir. İmam Muhammed ise buradaki çokluktan evdacın her birisinin çoğunu kesmektir. Dördünün her birisinden çoğunu kesmektir.¹⁷⁰

¹⁶³ Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 579.

¹⁶⁴ Semerkândî, *Tuhfetu'l-Fukâha*, s. 415.

¹⁶⁵ Buharî, Cihâd,191; Şirket, 3; Zebâih, 15; Ebu Dâvûd, Edâhî, 14; Müslim, Edâhî, 20, 22.

¹⁶⁶ Cessas, *Ahkamu'l-Kur'an*, II, 389.

¹⁶⁷ Elmalılı, *Hak dini Kur'an Dili*, III, 278.

¹⁶⁸ Semerkândî, *Tuhfetu'l-Fukâha*, s. 415.

¹⁶⁹ Elmalılı, *Hak dini Kur'an Dili*, III, 278.

¹⁷⁰ Cessas, *Ahkamu'l-Kur'an*, II, 386; Semerkandî, *Tuhfetu'l-Fukâha*, s.418.

İmam Malik (ö.179)'ten rivayet olunan meşhur görüşe göre, nefes borusu ile sağ ve sol yanındaki iki büyük damarın kesilmesi şarttır.¹⁷¹

İmam Şafii (ö.204) de: “Zekât (kesmen)’in yetecek en alt derecesi nefes borusu ile yemek borusunu kesmektir, iki damar da kesilmelidir. Bununla beraber, bunlar kesilmez de nefes borusu ile yemek borusu kesilirse caiz olur” demiştir.¹⁷² İmam Şafii(ö.204)’ye göre önemli olan iki borunun kesilmesidir.

Kesimin genel kurallarını Elmalılı (ö.1942) şöyle sıralamıştır.

1. Âlet, evdacı (nefes ve yemek boruları ile iki şah damarını) yarıp kanı fişkirtabilecek keskince herhangi bir alette mahzur yoktur, zekât (kesme) doğrudur. Yerinde duran diş ve tırnak ile yarmak caiz değildir. Çıkmış tırnak veya kemik veya boynuz veya diş ile yarmak mekruhtur. Aynı şekilde kör bıçakla da mekruhtur.

2. Diyanet, kesenin Müslüman veya kitap ehli olmasıdır. Müslüman ise ihramda bulunmamasıdır.

3. Besmele çekilmesi: En’am suresinde Allah’ın adının anılmadığı hayvandan yenilmemesi,¹⁷³ Mâide Suresi’nde ise Allah’tan başkasının adının anıldığı hayvandan yenilmemesi emredilmektedir.

*“Üzerlerine Allah’ın ismi anılmamış olanlardan yemeyin, çünkü onu yemek yoldan çıkmaktır.”*¹⁷⁴

*“Leş, kan, domuz eti, Allah’tan başkasının adı anılarak kesilen... ler size haram kılınmıştır.”*¹⁷⁵

Zahiriler, İbni Ömer (ö.73), Şa’bi (ö.103) ve İbni Sirin (ö.110)’e göre ister unutulsun ister unutulmasın mutlaka besmele çekmek vaciptir. Ebu Hanife (ö.150), İmam Malik (ö.179) ve Süfyan Servi(ö.161)’ye göre hatırlarken vacip, unutulunca vacip değildir. İmam Şafii (ö.204) ise sünneti müekkedir demiş.¹⁷⁶

1.3. Helal Yiyeceklerden Faydalanmanın Genel Kuralları

Mâide Suresi’nde genel kurallar konulmuştur. Ancak bunlar ucu açık bırakılıp insanın keyfine göre davranacağı şekilde değildir. Umumi bir emir gelmiştir ondan

¹⁷¹ İbni Rüşd, *Bidâyetü’l-Müctehid ve Nihâyetü’l-Muktesid*, II, 348.

¹⁷² Semerkandî, *Tuhfetu’l-Fukâha*, s.418.

¹⁷³ Elmalılı, *Hak dini Kur’an Dili*, III, 278.

¹⁷⁴ En’am, 6/121.

¹⁷⁵ Mâide, 5/3.

¹⁷⁶ Bkz., Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, III, 277-278; Bkz., Semerkandî, *Tuhfetu’l-Fukaha*, 415-419; bkz., İbni Rüşd, *Bidâyetü’l-Müctehid ve Nihâyetü’l-Muktesid*, II, 341-356.

sonra onu tahsis eden başka emirler de gelmiştir. Mesela yiyeceklerin tayyibâtın olması şart koşulmuş ancak tayyibâtın olması bizim faydalanırken tamamen serbest olmamızı gerektirmez.

Aksine Mevdûdi'ye göre helaller tayyibâtla kayıtlanmıştır. Öyle ki pis şeyler helal kılınmasın. Tayyibâtın ölçüsü ise islamın herhangi bir ilkesine göre pis olmaması, selim zevke aykırı olmaması veya evrensel düzeyde kültürlü kişiler tarafından iğrenç sayılmamasıdır.¹⁷⁷ Bu yüzden sadece helal ve haram yiyecekleri saymakla yetinilmemiş aynı zamanda bunlardan faydalanırken nasıl davranmak gerektiğinin kuralları da belirtilmiştir. Helallerden faydalanmakta kurallara uymak çok önemlidir. Yanlış kullanma helali harama dönüştürebilir ya da helalden faydalanırken başka bir günahı da beraberinde getirebilir. Mesela helalden faydalanırken israf yapılması helali haram yapmaz ancak israfın günahını kazanmaya engel olmaz.

1.3.1. Haddi Aşmamak

*“Ey iman edenler, Allah’ın size helâl kıldığı tayyibâtı (temiz ve güzel şeyleri), haram kılmayın ve haddi aşmayın. Çünkü Allah haddi aşanları sevmez. Allah’ın size rızık olmak üzere verdiği şeylerden helâl ve temiz olarak yeyin. Siz, kendisine iman etmiş olduğunuz Allah’dan korkun”*¹⁷⁸ buyurmuştur. Bu konuyu daha iyi anlamak için iki hususun göz önünde bulundurulması gerekir. Birincisi helal ve haram kılma yetkisi Allah’a aittir. Bazı zühd ve perhiz yollarına başvurulmadan Allah’a yaklaşılamayacağı anlayışı Mâide Suresi’nde reddedilmiştir.¹⁷⁹

Bu ayetin sebab-i nüzulü ile ilgili gelen rivayetler de bu manayı pekiştiriyor.

Hz. Aişe (r.anha)’dan rivayet edildiğine göre Resulullah (s.a.v)’ın ashabından bir grup peygamberin eşlerine gelerek onun görülmeyen zamanlardaki amellerini soruşturdular. İçlerinden bir kısmı ben et yemem dedi. Bir kısmı ben kadınlarla evlenmem, bir kısmı da ben yatakta uyumam dedi. Bu durum, Hz. Peygamber (s.a.s)’e ulaştığında şöyle buyurdular. *“Şu insanlara ne oluyor ki şöyle şöyle diyorlar. Fakat ben hem namaz kılar, hem uyurum; hem oruç tutar, hem İftar ederim. Hem de kadınlarla evlenirim. Artık kim benim sünnetimden (yolumdan) yüz çevirir ise, o benden değildir”* buyurdu.¹⁸⁰ Böylece İslamda böyle bir ruhbanlığın emredilmediğini belirtmiştir.

¹⁷⁷ Bkz., Mevdûdi, *Tefhimu'l-Kur'an*, I, 455.

¹⁷⁸ Mâide, 5/87-88.

¹⁷⁹ Bkz., Mevdûdi, *Tefhimu'l-Kur'an*, I, 507.

¹⁸⁰ Buhari, Nikâh, 9; İbni Kesir, *Tefsiru'l-Azîm*, III, 198.

Kaffâl'in zikretmiş olduğu şu husus da rivayet edilmiştir; Allah Teâlâ bu surenin başında "*ahitleri yerine getirin*" buyurmuş, böylece de haram kılınmış şeylerin helâl olmasını talep etmek caiz olmayacağı gibi, helâl kılınmış şeylerin de haram kılınmasının caiz olmayacağını beyan buyurmuştur. Araplar, Allah'ın haram kılmadığı hoş ve leziz şeyleri haram sayıyorlardı ki bunlar, "Bahire, Sâibe, Vâsile ve Hâm" denilen develerdir.¹⁸¹ Bu surenin 82. Ayetinde hristiyanların ruhbanlıkları övülmüştü. Bazı Müslümanlarda ruhbanlığa özenme olmaması için yukarıdaki ayet indi. Hemen Sonraki ayette ise yeminlerin kefareten bahsedilmesinden bu ayetin konusunun mubahların haram kılınmasıyla alakalı olduğu anlaşılmaktadır.¹⁸²

"*Ey iman edenler, Allah'ın size 'helâl ettiği temiz şeyleri haram kılmayın ve haddi aşmayın.*" Yüce Allah yerde ve göklerde olan şeylerin hepsini kulları için yaratmıştır. Bunlardan kullarının menfaatine olanları helâl, zararına olanları da haram kılmıştır. Allah'ın yaratmış olduğu her şeyin bir hikmeti vardır. Fakat biz bu hikmeti bilemeyebiliriz. Boşuna hiçbir şey yaratılmamıştır. Ayette şöyle buyurur: "*Biz gök ile yeri ve aralarındaki şeyleri, boş bir eğlence için yaratmadık.*"¹⁸³

Ayetin ilk kısmı temiz ve güzel şeyleri haram kılmamayı emrediyor. Haram kılmak iki şekilde olur. Birincisi: Şunu yemeyi kendime haram kıldım derse hanefi mezhebinde sadece keffaret gerekir. Diğer üç mezhebe göre ise bu lağvdir. İkincisi: Başkasının malını gasp edip helal rızkıyla karıştırmak suretiyle kendi malını haram yapmak suretiyle olur.¹⁸⁴

Haram kılmak sebep açısından da iki şekilde olur. Tahrimi şer'i ile olur. Bunun örneği kan ve domuz etinin haram kılınması ile İsrailoğullarına aşırılıklarından dolayı bazı yiyeceklerin haram kılınması örnek verilebilir.¹⁸⁵ Ya da Tahrimi kaderi ile olur. Mesela şeker hastası tatlı şeyler yediğinde onun hayatı tehlikeye giriyorsa ona tatlı haram olur.¹⁸⁶

"*Haddi aşmayın*" çünkü bunlar Allah'ın nimetleridir. Bunları helal kıldığı için hamd etmek ve yerken şükretmek gerekiyor. Reddetmek, ya da haram olduğuna itikad ederek, tayyibi habîs kabul etmek suretiyle haddi aşmamak gerekir.¹⁸⁷ İsrâf etmeden

¹⁸¹ Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, VIII, 192.

¹⁸² Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, VIII, 192.

¹⁸³ Enbiya, 21/16; Duhan, 44/38.

¹⁸⁴ Cessas, *Ahkamu'l-Kur'an*, II, 565.

¹⁸⁵ Bkz., Nisa, 4/160.

¹⁸⁶ Bkz., Useymin, *Tefsiru'l-Kur'an Sureti'l-Maide*, II,303.

¹⁸⁷ Bkz., Sa'dî, *Kelamu'l-Mennan*, s.242.

faydalanmak da haddi aşmadan faydalanmaktır. Nitekim “*Yeyin, İçin, İsrâf etmeyin*”¹⁸⁸ ayeti bunun benzeridir. Ayrıca helal kılınanlarla iktifa edip, harama bulaşmamak da haddi aşmadan faydalanma şekillerindendir.¹⁸⁹

Helal ve temiz rızıklardan faydalandığımızda mülkün gerçek sahibinin istediği şekilde faydalanmak gerekir. Mutlak serbestlik verilmemiş sınırlar çizilmiştir. “Haddi aşmayın” ifadesinde bu mana vardır. Sınır olmayan yerde haddi aşmaktan sözedilemez. “Sınırı aşmayın” ifadesinin anlamı geniştir. Kişi helali haram yaparsa temiz şeylerden sanki temiz değilmiş gibi uzak durursa, temiz şeylerin kullanımında aşırı giderse veya helalmiş gibi haramdan yararlanırsa sınırı aşmış olur.¹⁹⁰

Bu ayete yakın anlamlı ayetler şunlardır: “*De ki: “Allah’ın kulları için çıkardığı zinetleri ve tertemiz rızıkları kim haram kılmış?” De ki: “Bunlar, bu dünya hayatında inananlar içindir, kıyamet gününde de yalnız onlara mahsustur.” İşte böylece biz ayetleri bilen bir topluluğa uzun uzun açıklıyoruz.*”¹⁹¹

“*De ki: Ey kitap ehli! Dininizde haksız yere aşırı gitmeyin. Daha önce sapmış, birçoklarını da saptırmış ve böylece doğru yolu kaybetmiş bir kavmin keyiflerine uymayın.*”¹⁹²

ifadesinde geçen kelimesi haddini aşmak manasındadır. Tencerenin dolup taşması manasında da kullanılır.¹⁹³ Dolayısıyla ayeti kerime her türlü haksız aşırılığı terk etmeyi emrediyor. Bunun içine hristiyanların icat ettikleri ruhbanlık da giriyor. Çünkü ğuluvvda () terk etme korkusu da vardır.¹⁹⁴ Dinde aşırı davranmak iki çeşittir. Birincisi haklı olanıdır. Dinin emirlerini yaparken bütün gayretini ortaya koymaktır. Bu övülmüştür. İkincisi ise dinin emirlerini aşıp heva ve heveslerine göre dinde bir şeyler icat etmek. Bu ise kınanmıştır.¹⁹⁵

¹⁸⁸ Araf, 7/31.

¹⁸⁹ Bkz., Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, VIII, 193-194.

¹⁹⁰ Bkz., Mevdüdi, *Tefhimu'l-Kur'an*, I, 507.

¹⁹¹ Araf, 7/32.

¹⁹² Mâide, 5/77.

¹⁹³ İsfahânî, *Müfredât*, s. 365.

¹⁹⁴ Es-Sâlihî, Ali b. Hamd b. Muhammed, *ed-Dev'ul-Munîr Ala't-Tefsîr Min Kutubi İbni Kayyim*, Mektebetü'd-Daru's-Selam, Riyad, T.y., II, 438.

¹⁹⁵ Zemahşerî, *Keşşaf*, s.304.

1.3.1.1. Mübahları Haram Kılmanın Manası

“Ey iman edenler, Allah’ın size helâl kıldığı tayyibâtı (temiz ve güzel şeyleri), haram kılmayın ve haddi aşmayın. Çünkü Allah haddi aşanları sevmez”¹⁹⁶ Buyruğu genel olarak aşağıdaki manalara gelir.

1) Haramlığını inanç haline getirmeyiniz.

2) Dilinizle haram olduğunu söylemeyin

3) Gasbedilen şeyleri, mülkünüze ayırdedilmesi mümkün olmayacak bir şekilde karıştırmayınız. Böyle olması halinde, hepsi de haram olur. Çünkü bu karıştırmak, helâl olan şeyleri haram haline getirmenin sebebidir. Pis olan şeylerin temiz olan şeylere karışması halinde de hüküm ayıdır.

4) Allah’ın helâl kıldığı şeylerden, haram kıldığı şeylerden kaçmak gibi bir kaçışla kaçmayınız. “Çünkü temiz ile pis bir olmaz.”¹⁹⁷

5) Nezir ve yeminle helalleri kendinize haram kılmayın. Şunun gibi “Ey Peygamber! Eşlerinin rızasını arayarak Allah’ın sana helâl kıldığı şeyi niçin sen kendine haram ediyorsun? Allah çok bağışlayan çok esirgeyendir.”¹⁹⁸

6) Takvayı gerekçe göstererek başkalarına da haram kılmayın¹⁹⁹

Ayet bütün bu mânalara muhtemeldir. Ayeti bu mânaların hepsine birden hamletmek de uzak bir ihtimal sayılmaz. Allah en iyi bilendir.

Bu ayet Mâide Suresi 2. Ayetin mukabili sayılır. Mâide Suresi 2. Ayette Allah’ın haramlarının helal kılınmaması emredilmiştir. “Ey iman edenler, ne Allah’ın şearine, dini merasimlerine, ne haram aya, ne kurbanlık hediyelere, ne gerdanlıklarına, ne de Rablerinin gerek nimetini, gerekse hoşnutluğunu arayarak Beyt-i Haram’a doğru gelenlere sakın saygısızlık etmeyin!”²⁰⁰

1.3.1.2. Allah Niçin Mubah Nimetlerden Yararlanmamızı İster

İnsan Dünya nimetlerinden faydalanınca ahireti unutabilir. Amellerinde ihmalkâr davranabilir. Hâlbuki ruhbanların dünyayla pek alakaları yoktur. Durum böyle olduğuna göre Cenâb-ı Hakk’ın, mü’minleri (ruhbâniyyetten, dünyadan uzaklaşmaktan) nehyetmesindeki hikmet nedir?

¹⁹⁶ Mâide, 5/87.

¹⁹⁷ Mâide, 5/100.

¹⁹⁸ Tahrim, 66/1.

¹⁹⁹ Geniş bilgi için Bkz., Sâyis, *Tefsîru Ayâtî'l-Ahkam*, I, 384; bkz., Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, VIII, 193.

²⁰⁰ Mâide, 5/2.

Aşırı ruhbanlık, hoş ve mubah lezzetlerden tamamen sakınma, uzuvların reisi durumunda olan kalbin ve beynin zayıflamasına sebep olur. Bu ikisi zayıflayınca da, tefekkür kabiliyeti zarar görür ve akıl karışır. Maddî lezzetleri bihakkın yerine getirmek isteyen kimsenin bundan maksadı, manevî lezzetleri bihakkın yerine getirmede yardım sağlamaktır. Çünkü nefsi kısmen tâate yöneltmek, onun (dünyadaki) pay ve hisselerinden yüz çevirmeden daha güç ve daha zordur. Tamamen ruhbanlık, dünyanın harap olmasına, neslin inkıtâya uğramasına yol açar. Ama marifetullah’a, muhabbetullah’a ve tâate devam etmekle beraber, ruhbanlığı terkedip bırakmak ise, hem dünyanın hem de âhiretin mamur olmasını ifade eder.²⁰¹

1.3.1.3. Allah’a İftira Edip Haram Kılmadığını Haram Kılanlar

“Allah ne “bahire”den, ne “sâibe”den, ne “vasile”den, ne de “hâm”dan, hiç birini (meşru) tutmamıştır. Fakat o küfredenler, Allah’a karşı yalan düzerler. Onların çoğunun akılları ermez”²⁰²

1. Bahire: () Sözlükte ‘yarmak’²⁰³ ‘genişletmek’²⁰⁴ anlamına gelir. Terim olarak ‘cahiliyye Arapları tarafından sütünün içilmesinin, sırtına binilmesinin ve yük yüklenilmesinin haram olduğunu göstermek için kulakları yarılan dişi develer’²⁰⁵ anlamına gelir.

Ebû Ubeyde (ö.210)ve Zeccâc (ö.311) şöyle demişlerdir: Bir dişi devedir ki, beş batın doğurup beşincisi erkek olursa, kulağını yarıp salıverirler ve ondan sonra artık ona ne binerler, ne sütünü sağlarlar, ne de bir işte kullanırlardı ve onu putları için salıp âzâd ederlerdi. Yürüyemeyecek kadar âciz bir insan bile ona rastlasa, haram saydığı için ona binmez.²⁰⁶

2. Sâibe: Akıp giden, mer’alarda salıverilen, su içmekten ve otlanmaktan alıkonmayan hayvana denir.²⁰⁷ Sâibe, üzerinde bir velâ (mülkiyet), bir diyet ve bir miras olmamak üzere salıverilen köleye denir.²⁰⁸ Cahiliyye Arapları hastalıktan iyileşirsem

²⁰¹ Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu’l-Gayb*, VIII, 194.

²⁰² Mâide, 5/103.

²⁰³ İbnu’l-Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, Dâru Sâdır, Beyrut, 1990, IV, 43.

²⁰⁴ İsfahânî, *Müfredât*, s.48.

²⁰⁵ Yazıcı, İshak, “Bahîre”, *DİA*, İstanbul,1991, IV, 487.

²⁰⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, III, 512; Mevdûdi, *Tefhimu’l-Kur’an*, I, 518.

²⁰⁷ İsfahânî, *Müfredât*, s.256.

²⁰⁸ Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu’l-Gayb*, VIII, 254.

hayvanım sâibe olsun derlerdi. Ve artık bu hayvandan faydalanmak haram olurdu.²⁰⁹ Hepsî de dişi on yavrusu olan dişi deveye denir.²¹⁰

3. Vasîle: Müfessirler şöyle derler: “Koyun, dişi doğurursa, bu sahibinin olurdu. Eğer erkek doğurur ise, doğan bu yavru da putlarının olurdu. Eğer erkek ve dişi karışık doğurur ise, onlar, “Bu kardeşine ulaştı” derler ve erkek yavruyu, putlarına kurban etmezlerdi.²¹¹ Buna göre “vasîle”, başkasına ulaştırılmış ve bitiştirilmiş mânasında, “mevsûle” karşılığıdır. Bu kelimenin, o yavru, kardeşine bitiştiği için ism-i fail mânasına olması da caizdir.²¹²

4. Hâm: Bir erkek devenin dölünden on batın doğunca, onu su ve otlak konusunda serbest bırakır, sırtına da binmezlerdi.²¹³ Torunu yetişip de binme çağına gelen erkek deveye verilen addır.²¹⁴

Yukarıda geçen dört deve çeşidi hakkında âlimler arasında ihtilaflar vardır. Fakat biz bu ihtilaflara girmedik. Çünkü bizim açımızdan önemli olan bazı hayvanların helal olduğu halde haram kılınmasıdır. Kur’an’da sözü edilen bu dört deve konusu sadece birer misal olarak veriliyor ve genel bir kaide oluşturularak mü’minler uyarılıyor. Haram kılınan hayvanları hiçbir delilleri olmadan ve cehaletlerinden yapmaktadırlar. Ayetin son kısmı buna işaret ediyor. “...Fakat o küfredenler, Allah’a karşı yalan düzerler. Onların çoğunun akılları ermez.”²¹⁵

Allah’a iftira edip haramı helal kılmak mı? Yoksa helali haram kılmak mı? Daha büyük günahdır? Şeklinde sorulacak olursa bunun cevabı, helali haram kılmak daha büyük günahdır şeklinde olacaktır. Çünkü eşyada asıl olan mübah olmasıdır. Ancak haramlığına delil bulunanlar hariçtir. Haramı helal yapanın günahı daha az olacaktır.²¹⁶

1.3.1.4. Helali Kendilerine Haram Kılanlar Ne Yapmalı

“Allah sizi kasıtsız olarak yaptığınız yeminlerden dolayı sorumlu tutmaz, ama bilerek yaptığınız yeminlerden ötürü sorumlu tutar. Böyle bir yemini bozarsanız onun keffâreti, çoluk çocuğunuza yedirdiğiniz orta halli yemek çeşidinden on fakir doyurmak

²⁰⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, III, 512.

²¹⁰ Mevdûdi, *Tefhimu’l-Kur’an*, I, 518.

²¹¹ İsfahânî, *Müfredât*, s.540.

²¹² Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu’l-Gayb*, VIII,254; Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, III, 512.

²¹³ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, III, 512; Bkz., Yıldırım, Celal, *İlmin Işığında Asrın Kur’an Tefsiri*, Anadolu Yayınları, İstanbul, 1986, IV, 1803.

²¹⁴ Mevdûdi, *Tefhimu’l-Kur’an*, I, 518.

²¹⁵ Mâide, 5/103; Sa’dî, *Tefsiru Kelami Mennan*, s.246.

²¹⁶ Bkz., Useymin, *Tefsiru’l-Kur’an Sureti’l-Maide*, II,301.

yahut on fakiri giydirmek veya bir köleyi hürriyetine kavuşturmandır. Bunlara gücü yetmeyen kimse, üç gün oruç tutsun. İşte yemin ettiğinizde, yemin bozmanın keffareti budur. Yeminlerinize sahip çıkın! Allah işte size ayetlerini böyle açıklıyor, ta ki şükredesiniz.”²¹⁷

Bu ayetin sebebi nüzûlü bir önceki ayetle alakalıdır. Sahabeden bazıları, yemeyi içmeyi ve giymeyi kendilerine haram kılıp, ruhbanlığı tercih etmiş ve buna da yemin etmişlerdi. Allah onların bu tutumlarını yasaklayınca onlar: “*Ya Resûlallah, biz yeminlerimizi ne yapalım?*” dediler. Bunun üzerine Allah bu ayeti gönderdi.²¹⁸

1.4. Av Hayvanlarından Faydalanmak

“Kendilerine hangi şeyin helal edildiğini sana sorarlar. De ki: Bütün iyi ve temiz (nimetler) size helal edilmiştir. Allah’ın size öğrettiğinden öğretilip (terbiye ederek) yetiştirdiğiniz avcı hayvanların size tutuverdiklerinden de yeyin ve üzerine besmele çekin. Allah’tan korkun. Çünkü Allah, hesabı pek çabuk görendir.”²¹⁹

Bu ayet-i celilenin nüzul sebebi şudur: Adîyy ibni Hatem, Peygamberimiz (s.a.v.)’e gelerek “Ey Allah’ın Resulü, biz av köpekleriyle ve doğanlarla av yapıyoruz. Hâlbuki Allah (c.c) ‘meyte’yi haram kıldı. Bize helâl olanı söyler misin?” diye sorar. Peygamberimiz cevaben ona şöyle der: “*Bütün iyi ve temiz olanlar size helâl kılındı. Allah’ın size öğrettiği gibi, sizin de alıştırıp öğrettiğiniz avcı hayvanların, sizin için avladıklarından yeyin. Avcı hayvanları ava salarken ‘Bismillâh’ deyin. Eğer besmele çekmeden salarsanız, onların avlamış oldukları yenmez*” Adîyy “Ya Resûlallah, bunlar yakaladıklarını öldürürlerse de yiyebilir miyiz?” der. Peygamberimiz (s.a.v) “*Eğer onlar avladıklarından bir şey yemezlerse, siz yeyiniz. Şayet avladıklarından yemişlerse, o zaman siz yemeyiniz. Çünkü onlar eğitilmiş av köpekleri değildir. Avı kendileri için avlamış, sizin için avlamamışlardır. Bir de besmele ile ava salıverdiğiniz köpeğe, başka bir köpek eşlik eder ve avladıkları avı öldürürlerse, hangisinin öldürdüğü belli oluncaya kadar onu yemeyin. Eğer besmele ile salıverdiğiniz köpek öldürmüştü onu yeyin*” buyurur. Bunun üzerine Allahü Teâlâ yukardaki ayeti inzal eder.²²⁰

²¹⁷ Mâide, 5/89.

²¹⁸ Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu’l-Gayb*, VIII, 195-196; Mevdûdi, *Tefhimu’l-Kur’an*, I, 518.

²¹⁹ Mâide, 5/4.

²²⁰ Çetiner, Bedreddin, *Esbab-ı Nüzul*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2006, I, 295.

1.4.1. Avın Hükümü

“İhramlı olduğunuz halde, avlanmayı helal saymamak şartı ile”²²¹ diye, birinci ayetten bir istisna yapılmıştır. Bu ayet “İhramdan çıktığınız zaman (isterseniz) avlanın”²²² ayetidir. Böylece ihram şartı yokken avlanmanın caiz olduğunu anlıyoruz.

Allah Teâlâ, “*en’âm’ın behîmesini*” helal kılınca, o hayvanların av olanları ile olmayanları arasındaki farkı zikretmiştir. Böylece biz, onlardan av olanların ihramsız olduğumuz zaman helal olduğunu, onlardan av olmayan diğer hayvanların ise, ihramlı iken de ihramsız iken de helal olduklarını anlamış oluyoruz. “İhramlı olduğunuz halde” ifadesi hem harem bölgesine girmeyi, hem de hac ve umre için ihrama girmeyi ifade ettiğinden dolayı ihramlı olana avlanmak nasıl haram ise ihramlı olmayıp da harem bölgesine giren kişiye de avlanmak haramdır. İhramlı olan kişi ise harem dışında olsa bile ona avlanmak haramdır.²²³

Sünen sahipleri konu ile ilgili Cabir’den bir hadis rivayet etmişlerdir. Peygamber (s.av), şöyle buyurmaktadır: “Siz avlamadıkça veya özel olarak sizin için avlanmadıkça siz ihramda iken kara avı size helaldir?”²²⁴

İhramdan çıktıktan sonra avlanın emri daha önce ihram sebebiyle sözkonusu olan yasağı kaldırmaktadır. Yasaktan sonra gelen emir mübahlık mı bildirir? Yoksa sadece nehyi mi kaldırır? Meselesi usulde tartışılmıştır. İmam Kurtubî (ö.671) aslına rücu eder demiştir.²²⁵ Bunun şöyle bir semeresi vardır. Tevbe Suresi 5. ayette “*Haram olan aylar çıktı mı, artık o müşrikleri nerede bulursanız öldürün.*” ifadesi mübahlık bildirir dersek sadece serbest olur. Ancak aslına avdet eder dersek o zaman cihad vacip olur. Daha önce vacip olduğu gibi olur.

Diğer ayet ise “*Deniz avı yapmak ve onu yemek size ve yolcu olana bir fayda olmak üzere helal kılındı. Kara avı ise, ihramlı olduğunuz müddetçe haram kılındı.*”²²⁶ Bu ayetten de bize haram kılınanın kara avı olduğunu anlıyoruz.²²⁷

Sonuç olarak şunu anlıyoruz: ihramlı iken sadece kara avı haramdır. Deniz avı serbesttir. Ayrıca ihramlı olmayıp harem bölgesinde olanların da avlanması haramdır.

²²¹ Mâide, 5/1.

²²² Mâide, 5/2.

²²³ Merağî, *Tefsiru'l-Merağî*, VI,43; Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, VIII, 447.

²²⁴ Tirmizi, Hac, 25; Darimi, Mukadime, 40; Ebu Davud, Menasik, 11,

²²⁵ Kurtubî, *el-Camiu li Ahkami'l-Kur'an*, VI, 44.

²²⁶ Mâide, 5/96.

²²⁷ Useymin, *Tefsiru'l-Kur'an Sureti'l-Maide*, II, 412.

1.4.2. Avla İlgili Hükümler

Sa'di tefsirinde özetle bunları açıklamıştır. Genel olarak buraya alacağız.

Bir avcının ava silahını atarken veya av hayvanını avına salıverirken ‘*Bismillah*’ demesi şarttır. () “*Üzerine Allah’ın adını anınız.*” Kısmı bunu ifade ediyor. Unutarak besmele terk edilirse hükmen okunmuş sayılır. Şayet bile bile terk edilirse avlanan hayvan murdardır, eti yenmez.

kısmı av hayvanının eğitilmiş olmasını gerektirir. Önemli olan eğitilmiş olmasıdır. Eğitilmiş olmasının göstergesi çağrıldığı zaman gelmesidir.

“*Sizin için tuttuklarından yiyiniz.*” Eğitilmişliğin ölçüsü kendisinin avdan yememesidir. Eğer yiyorsa demek ki sahibi için değil kendisi için tutmuştur. Yaralamadan boğar veya çarpar da öldürürse bazıları, “*size yakaladıklarından*”, zahirî mutlakdır diyerek yine yenir demişse de, doğrusu bunun boğulmuş veya vurularak öldürülmüş olandan farkı yoktur, aynı mânâyâ dâhildir, yenmez.

Bu ayette bir incelik vardır. Bilen hayvan diğer hayvanlara üstün ise, acaba insanlardan âlim olanla cahil arasında nasıl bir fark vardır.²²⁸

Hayvanlar köpek olabileceği gibi doğan şahin gibi hayvanlar da olabilir.

“*Cevârih*”, yaralayan hayvan demektir. Bu görüşte olanlar, bir av hayvanının avını yakalayıp da ondan kan akıtmazsa, o hayvanı yemenin helal olmayacağını söylemişlerdir (mutlaka yaralayıp kan akıtması gerekir).²²⁹ Av hayvanının yaralamadan getirdiğini ölmeden kesmek gerekir. Aksi takdirde yenilmez. Eğitilmiş yırtıcının yaralaması, boğazlama yerine geçen bir kesmedir.

Ayette geçen ‘mükellib’ kelimesine bakıp sadece av hayvanının köpek olması gerektiği söylenemez. Mükellib, avı sahibine yakalayıp tutması için, “*cevârih*”i öğretip yetiştiren kimse demektir. Bu kelimenin “*kelb*” (köpek) kelimesinden iştikak etmesi ise, terbiye etme işinin genelde köpekler üzerinde tahakkuk etmesinden ibarettir. Her yırtıcı hayvan, “*kelb*” diye isimlendirilebilir. Ayette bahsedilen, köpeğin avladığı av olsa bile bu hususun zikredilmiş olması bunun dışında kalan durumların mübahlığını nefyetmez. Ok atma veya ağ ve tuzak kurmanın caizliği de bunu gösterir. Hâlbuki bunlar da ayette zikredilmiş değillerdir.²³⁰

²²⁸ Es-Semerkandî, *Bahru'l-Ulûm*, I, 417.

²²⁹ Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, VIII, 472.

²³⁰ Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, VIII, 473.

Av hayvanının eğitilmiş olması gerekir. Ancak bu eğitimin ölçüsü ne olacak diye ihtilaf edilmiştir. Ebu Hanife (ö.150) zannı galiple bir hayvanın eğitilip eğitilmediği anlaşılır. İki öğrencisine göre üç defa çağrıldığında gelirse o hayvan eğitilmiştir. Bunun sonucunda şöyle bir ihtilaf çıkıyor. Acaba önceden defalarca avlandığında avdan yememiş ancak sonradan yediğini gördüğümüz hayvanın önce avladıkları helal midir değil midir? Ebu Hanife (ö.150)'ye göre aradan çok zaman geçmemişse haramdır. Çünkü önceki bilgimiz zanna dayanıyordu, sonradan kesin bilgiye dönüştü. Diğer iki imama göre haram olmaz.²³¹

Av için eğitilmiş hayvanların alım satımı caizdir.

Av şer'an eti yenen hayvanlardan olmalıdır. Bu görüşe göre, ihramlıya, yırtıcı hayvanları avladığı zaman bir tazmin gerekmez. Bu da, İmâm Şafî (ö.204)'nin İctihadıdır. Ebû Hanîfe (ö.150), “beş zararlı hayvan ile kurdun öldürülmesinden dolayı, bir tazminin gerekmediğini” kabul etmiştir.²³² Delilleri ise şu hadistir: “*Beş zararlı hayvanı, ihramlı kimsenin, hill bölgesinde ve Harem bölgesinde öldürmesinde bir vebal yoktur. Bunlar, karga, çaylak, yılan, akrep ve “ısıran köpek”*”tir.²³³

İhramlı bir kimse, eti yenilmeyen bir yırtıcı hayvanı öldürdüğünde, bu hayvanın kıymetini tazmin eder (tasadduk eder). Fakat bu hayvanın kıymeti, bir koyunun kıymetinden daha fazla olmaz. Bu, Ebû Hanife (ö.150)'nin görüşüdür. İmam Züfer (ö.158) ise: “Bu hayvanın kıymetinin, çıkabileceği yere kadar çıkması gerekir” demiştir.²³⁴

Avcı da bir Müslüman veya bir kitabi olmalıdır. Mecûsî'nin, putperestin ve mürtedin kestiği hayvanlar yenmez. Av hayvanı avcının eline geçmeden aldığı yara ile ölmüş olmalıdır.

İmam Malik (ö.179), İmam Şafî (ö.204) ve İmam Ebu Hanife (ö.150) avcı müslüman ise ehli kitabın köpekleriyle avlanmayı caiz görmüşlerdir. Köpek ve doğanları, bıçakları gibidir, demişlerdir. Avcı ehli kitaptan ise İmam Malik (ö.179) müstesna, Âlimlerin çoğuna göre avlarla kestikleri arasında fark yoktur. Fakat İmam Malik (ö.179) avladığı avı ile kestiği hayvanın arasında fark yapmıştır. Ve delil olarak şu ayeti getirmiştir: “*Ey îman edenler! Kesinlikle Allah sizi elinizin ve mızraklarınızın*

²³¹ Cessas, *Ahkamu'l-Kur'an*, II, 400.

²³² Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, VIII, 218.

²³³ Müslim. Hacc, 66-69.

²³⁴ Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, VIII, 218.

*isabet ettiği avdan birşey ile deneyecektir.*²³⁵ İşte İmam Malik (ö.179)'e göre: Allah Yahudi ve Hristiyanların el ve mızrakları hakkında bunu söylememiştir.²³⁶

Avcı, eğer canlı olarak avını yakalarsa, derhal kesmelidir. Yaralı olan avı canlı halde yakaladığı takdirde, kesmeyi ihmal eder hayvan da yaradan dolayı ölürse eti yenmez.²³⁷

1.5. Ehli Kitabın Kestikleri

Yüce Allah, “*Allah’dan başkası adına boğazlanan... Size haram kılındı.*”²³⁸ “*Üzerine, Allah’ın adı anılmadan kesilen hayvanlardan (onların etlerinden) yemeyin*”²³⁹ buyurarak Allah’ın adı anılmadan kesilen hayvanların etlerini yemeyi yasakladı. Bu ayetler hükmünce, kâfirin, müşrikin, puta tapanın, mürtedin, dinsizin vb. kestiği yenilmez. Ama Müslümanın ve Ehl-i Kitab’ın, Allah’ın adını anarak kestikleri, helaldir. Mâide Suresi 5. ayetinde; “*Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği size helal olduğu gibi, sizin yiyeceğiniz de onlara helaldir.*”²⁴⁰ Ehli kitabın taamı helal ise bunun mefhumu muhalefetinden ehli kitab olmayan kâfirlerin taamlarının helal olmaması gerekir.²⁴¹

Bu ayette geçen ehli kitab kavramı lakap mı? Yoksa sıfat mı? Lakap ise bunun mefhumu yoktur. Mesela ‘*al şu yemeği Zeyd’e ver*’ demek Zeyd dışındakilere verme demek değildir. Sıfat ise, bu vasıfta olmayanlar dışarıda kalır. ‘*Al şu yemeği üniversite bitirmiş öğrencilere dağıt*’ dediğimizde buna üniversite bitirmemiş öğrenciler dâhil olmadığı gibi, ayette de taam, ehli kitabın taamı olmakla kayıtladığı için başkalarını kapsamaz. Dinsiz, putperest, ateşperest ve benzeri kitap ehli sayılmayan milletlerin ve şahısların boğazladığı hayvan kesinlikle Müslümanlara haramdır. Bunda icmâ’ vardır. Öyleyse taamla ne kasd ediliyor?²⁴²

Bu ayetteki “taam = yiyecek” hakkında üç görüş vardır. Birincisi, kestikleri hayvanlar demektir. İkincisi, ekme ve meyve gibi kesilmeye muhtaç olmayanlardır. Üçüncüsü, kurbanlıklar ve diğer her çeşit yiyeceği içine alır.

²³⁵ Mâide, 5/94.

²³⁶ Bkz., Kurtubî, *el-Camiu Li Ahkami'l-Kur'an*, VI, 72.

²³⁷ Bkz., Sa'dî, *Kelamu'l-Mennan*, 221; Bkz., Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, III, 288-292.

²³⁸ Mâide, 5/3.

²³⁹ En'âm, 6/121.

²⁴⁰ Mâide, 5/5.

²⁴¹ İbni Kesir, *Tefsiru'l-Azîm*, III, 52.

²⁴² Useymin, *Tefsiru'l-Kur'an Sureti'l-Maide*, I,70.

Çoğunluk birinci görüşü tercih etmişlerdir. Hz. Ali (ö.40), İbn Abbas (ö.68), Mücâhid (ö.104), Saîd b. Cübeyr (ö.95), Atâ (ö.114), Hasan (ö.110), bu görüştedir. Çünkü diğer yiyeceklerin helal olmasının dinle ilgisi yoktur. Bütün yiyecekler, kime ait olursa olsun, bunları kim yaparsa veya yetiştirirse yetiştirsin, helaldir. Ekmek, zeytinyağı gibi el emeği ile hazırlananlar da aynı şekilde helaldir.²⁴³

Elmalılı (ö.1942)'nin açıklamaları şöyledir: “Ölmüş bir hayvan kimin eliyle ölürse ölsün haram olduğunda ihtilaf yoktur. Ekmek, sebze, meyve, yağ vb. failin fiilinin tesir etmediği yiyeceklerde de kim tarafından olduğu önemli değildir. Kitap ehlinin yiyeceğinin mübahlığını bilhassa dinlerin değişmesi ile hükmü değişen kurbanlıklara yorumlamak vacib olur. Açıklamanın faydası, özellikle kurbanlıklar itibarıyla ortadadır. Yiyecek hususunda kitap ehli ile diğerlerinin farkı ancak kurbanlıklar ve av meselelerindedir. Kitap ehlinin leşine, domuz etine ve şarabına varıncaya kadar her yiyeceği helal olmadığı gibi, kitabî olmayanların her yiyeceğinin haram olmadığı da bilinmektedir. Bununla beraber “*kendilerine kitap verilenlerin kurbanlığı*” denilmiş olsaydı, o zaman diğer yiyeceklerin haram olması, şüphesi ortaya çıkacak ve karşılıklı yiyecek yedirmenin caiz olacağı anlaşılamayacaktır. Kitap ehli ise görünüşte tevhidî (Allah'ı bir kabul ettiklerini) iddia ettiklerinden dolayı görünüş durumlarına bakarak kurbanlıklarında Allah'tan başkasının adını ilan etmezler demektir. Şu halde bir yahudi veya hıristiyanın kestiğini acaba ne ad ile kesti diye araştırmaya kalkışmayarak ve dış görünüşleriyle yetinerek yemek caizdir. Fakat bir hıristiyanın, mesela bir koyunu keserken veya ava köpeğini salarken “Mesih'in adına” dediğini bizzat duyan bir müslümanın da o koyundan veya avdan yemesi caiz olmaz.”²⁴⁴

Buna bir delil de Resulullah (s.a.v)'e Hayber'de bir yahudi kadın tarafından zehirli koyun ikram edildiğinde bunu kim kesmiş, Allah'ın adını anmış mı? diye sormadan yemesidir.²⁴⁵

1.5.1. Ehli Kitabın Kapsamı

Acaba ehli kitabın taamının helâllüğünden ve kadınlarıyla evlenmekten maksad, Tevrat ve İncil'e İslâm'dan önce îman edenler midir? Yoksa herhangi bir Hristiyan ve Yahudi midir? Tahritten önce onlara îman edenler midir? Yoksa herhangi bir devirde onlara inananlar mıdır?

²⁴³ Bkz., Cessas, *Ahkamu'l-Kur'an*, II, 405.

²⁴⁴ Bkz., Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, III, 293-294.

²⁴⁵ Cessas, *Ahkamu'l-Kur'an*, II, 405.

Hz. Ali (ö.40) Arap hıristiyanlarından Beni Tağlib hakkında: “*Bunların yiyeceğini yemeyiniz. Bunlar hıristiyanlıktan, şarap içmekten başka bir şey anlamamışlar.*”²⁴⁶ İmam Şafî (ö.204) bunu tercih etmiş ise de aralarında İmam Taberî (ö.310) ve Hanefî imamlarının da bulunduğu çoğunluk ise kitabın zahirine göre bütün Arap hıristiyanlarının kestiklerinde de bir mahzur yoktur, demişlerdir. İmam Taberî (ö.310) ve Cessas (ö.370), Hz. Ali (ö.40)’nin sözünü şöyle yorumlamışlardır. “*Hz. Ali (ö.40) bu sözüyle onların ehli kitap olamayacaklarını değil bilakis ehli kitap olmanın gereklerini yerine getirmediüklerini dile getirmiştir. Hıristiyanların haram kıldıklarını haram saymıyorlardı. Helal saydıklarını da helal saymıyorlardı. Sadece hıristiyanlarla içki konusunda uyuşuyorlardı. Bir millete dâhil olanlar onların yaptıklarını yapmalıdırlar. Hz. Ali (ö.40) Beni Tağlib kabilesi İsrailoğullarından olmadığı için değil hıristiyanlığın gereklerini yapmadıkları için onların yiyeceğini haram saymıştır.*”²⁴⁷ İbni Abbas “*kim onları dost edinirse o da onlardandır*”²⁴⁸ ayetinin umumi manasına bakarak Beni Tağlip kabilesinin de ehli kitaptan sayılacağını savunmuştur.²⁴⁹

Ehli kitap sadece yahudi ve hıristiyanları kapsar.²⁵⁰ Bunun delili şu ayettir: “*(O kitabı indirmemiz) ‘Bizden evvel kitâb yalnız iki taifeye (Yahudi ve Nasrânîlere) indirdi, biz ise onların okuduklarından kat’iyyen gaafillerdik’ dememeniz için.*”²⁵¹

1.5.2. Ehli Kitabın Besmele Çekmesi

Bu mesele hakkında da ilim adamlarının farklı görüş ve içtihadları olmuştur. Kurtubi (ö.670) tefsirinde bunları sıralamıştır.

a) İbn Ömer’e göre, bir Yahudî, ya da Hıristiyan Allah’ın ismini anmadan hayvan boğazlarsa helâl olmaz.

b) Allah’tan başkasının ismini anıp boğazlarsa yine haram olur, yenilmez. Hz. Ali, Hz. Âişe, İbn Ömer ve Tabînden Tavus ve el-Hasan’ın görüş ve içtihadı bu anlamdadır.

c) İlim adamlarının çoğuna göre, öyle de olsa Kitap ehlinin boğazladığı helâldir. Nitekim İmam Şa’bî (ö.103) ve Atâ (ö.114)’dan, “Bir Hıristiyanın Mesîh ismini anarak boğazladığı hayvan bize helâl olur mu?” diye sorulduğunda, “Helâl olur” diye cevap

²⁴⁶ Taberî, *Camiu’l-Beyân en Te’vîli Âyi’l-Kur’an*, VIII, 575.

²⁴⁷ Taberî, *Camiu’l-Beyân en Te’vîli Âyi’l-Kur’an*, VIII, 576; Cessas, *Ahkamu’l-Kur’an*, II, 407.

²⁴⁸ Mâide, 5/51.

²⁴⁹ Cessas, *Ahkamu’l-Kur’an*, II, 407.

²⁵⁰ İbni Kesir, *Tefsiru’l-Azim*, III, 49; Mevdûdi, *Tefhimu’l-Kur’an*, I, 458.

²⁵¹ En’am, 6/156.

verdikleri sahih rivayetlerle sabit olmuştur. Çünkü Allah onların boğazladığını helâl kılmıştır.

d) el-Hasan (ö.110); “Bir Yahudî, ya da Hıristiyanın hayvan boğazlarken Allah’tan başkasının ismini andığını işitirseniz ondan yemeyin. Ama nasıl boğazladıklarını bilmiyorsanız, yemenizde dinî bir sakınca yoktur. Çünkü Allah onların boğazladıklarını helâl kılmıştır.” Demıştır.

e) İmam Mâlik’e göre. Kitap ehli, Allah’dan başkasının adını anarak boğazlarsa yine de haram olmaz, sadece mekruh sayılır. Bu meselede İmâm Mâlik, Şa’bî ve Atâ’nın görüş ve içtihadında kolaylık vardır. Kurtubî (ö.671), Ehl-i Kitab’ın, Üzeyr ve İsa adına kestiklerinin de caiz olduğunu, çünkü bunların adlarını ibadet kasdıyla anmadıklarını, onlara hürmeten andıklarını söylüyor.²⁵²

Bu konunun daha iyi anlaşılması için bismelenin genel olarak hükmünü bilmekte fayda vardır.

1.5.2.1. Genel Olarak Bismelenin hükmü

Eti yenen hayvanı, Müslüman ve Kitâbî keserken Allah’ın adını anarsa, kestiği yenir. Allah’tan başkası adına kesilenler de yenilmez. Bu konuda mezheplerin görüşleri şöyledir:

a) Hanefîlere göre; Kitâbî, Allah’ın adıyla keserse, helaldir. Allah’dan başkası adına keserse, helal değildir. Haç’ın, Mesih’in, Uzeyr’in adını anarak kesse, haram olur. Müslüman, Kitâbînin nasıl kestiğini bilmezse, onun, Allah’ın adını anarak kestiğini farzederek, yer. Evlâ olan, zaruret olmadıkça yememektir. Kiliseleri için kestiklerini yemek mekruhtur.

b) Şâfiîlere göre; Allah’ın adını ansınlar ya da anmasınlar Ehl-i Kitab’ın kestiği yenir. Müslümanlar için besmeleyi şart koşmadıkları gibi ehli kitap için de şart koşmamışlardır. Ama Haç’ın Mesih’in, Uzeyr’in adını anarak kestikleri ve kiliseleri için kestikleri haramdır, yenmez. Müslümanlar için besmeleyi şart koşmadıkları gibi ehli kitap için de şart koşmamışlardır.

c) Hanbelîlere göre; Kitâbî, Allah’ın adını anarak keserse, helaldir. Kasden Allah’ın adını terk ederse veya Mesih gibi Allah’dan başkasının adına keserse, yenmez. Allah’ın adını anıp anmadığı bilinmezse, -andığı Kabul edilerek- yenir. Bayram veya kilise için kestiğini, Allah’ın adını anarak keserse, yenir.

²⁵² Bkz., Kurtubî, *El-Camiu Li Ahkami'l-Kur'an*, VI, 75-80.

d) Mâlikîlere göre; Kitâbînin kestiği yenir, ama mekruhtur. Kitâbî, Haç'ın, putun, İsa (a.s)'nın adını anarak keserse, haram olur. Allah'ın adını anmadan keserse, caiz olur. Yahudiler kendi dinlerince haram olan hayvanları (deve, kaz, ördek, zürafa vb.) kestikleri takdirde, bunları yemek Müslümanlara da haram olur. Ehl-i Kitab'ın kestiklerinin helal olması, kendi şeriatlarında kendileri için helal olduğuna inandıkları ve bizim şeriatımızda da helal olan hayvanlar içindir. Yahudilerce deve eti yemek haram olduğundan Yahudi deve keserse, bu yenilmez. Bizim dinimizde haram olduğundan Hıristiyanın kestiği domuz da yenilmez. Yahudinin, Uzeyr adına; Hıristiyanın da İsa adına kestiği de yenmez. Ehl-i Kitab'ın kestikleri, Müslümanların kesim şartlarına uygun olduğu takdirde helal olur. Ancak Mâlikîler, bu şekilde kesilenlerin, haram değil, mekruh olduğunu söylemişlerdir.²⁵³

Mâide Suresi 4. Ayette tayyibâtın helal kılındığı söylenirken 5. Ayette tekrar tayyibâtın helal kılındığı tekrarlanmıştır. Bu tekrar boşuna değildir. Ehli kitabın her yiyeceğinin bize helal olmadığı sadece temiz olanların helal olduğu vurgusu vardır. Mesela domuz eti bize helal olmaz.²⁵⁴

Yukarıdaki açıklamalardan sonra konuyu toparlayacak olursak şöyle deriz:

Ehli kitabın kestikleri bize helaldir. Ancak kesimleri nasıl olacak noktasında Âlimler arasında ihtilaf vardır. Bu ihtilaf, Mâide Suresi 3., Bakara Suresi 173. ve En'am Suresi 121. ayetlerinde besmele çekilmeyen hayvanlarla, Allah'tan başkası adına kesilen hayvanların yenilmeyeceğini bildiren umumla, Mâide Suresi 5. Ayetinde ehli kitabın kestiklerinin helal olduğunu bildiren ayetteki umum arasındaki tearuzdan kaynaklanmıştır. İki ayetin umumu tearuz edince tercih yapılarak mukaddem olan diğerini tahsis eder.²⁵⁵ Bunları detaylı ele alacağız.

Allah'tan başkası adına kestikleri:

*"Leş, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlanan... Size haram kılındı."*²⁵⁶ Ayetiyle *"Bugün size temiz ve iyi şeyler helâl kılınmıştır. Kendilerine kitap verilenlerin (yahudi, hıristiyan vb. nin) yiyeceği size helâldir..."*²⁵⁷ Ayeti arasında şöyle tercih yaparız. Haramlık bildiren ayetin hükmü tercih edilir. Çünkü haramı işlemektense mübahın terk edilmesi daha doğrudur. Ayrıca bu durum zaruret dışında geçerlidir.

²⁵³ Bkz., Cessas, *Ahkâmu'l-Kur'an*, II, 405; Kurtubî, *El-Camiu Li Ahkami'l-Kur'an*, VI, 75-80.

²⁵⁴ Mevdûdi, *Tefhimu'l-Kur'an*, I, 458.

²⁵⁵ Bkz., Şinkitî, Muhammed'il Emin b. Muhammed Muhtar'ul-Ceknî, *Def'u İhâmi'l-İdtrâb An Âyâti'l-Kıtab*, Daru Alemlî'l-Fevâid, Mekke, 1426, s. 100.

²⁵⁶ Mâide, 5/3.

²⁵⁷ Mâide, 5/5.

Çünkü zaruret için aynı ayette zaten ruhsat verilmiştir. Bu yüzden ehli kitabın Mesih adına veya başkası adına kestiklerini bildiğimiz hayvanların etlerinin yenilmemesini tercih ediyoruz.²⁵⁸

Besmele Çekmeden Kestiklerinin Hükümü:

“Kendilerine kitap verilenlerin (yahudi, huristiyan vb. nin) yiyeceği size helâldir...”²⁵⁹ Ayetiyle “Üzerine Allah’ın adı anılmadan kesilen hayvanlardan yemeyin. Kuşkusuz bu büyük günahdır.”²⁶⁰ Ayetleri arasında şöyle tercih yaparız. Besmele çekmesini emreden ayetin hükmüyle bütün âlimler aynı görüşü belirtmemişlerdir. Şafii’ye göre besmele çekilmese de olur. Hanefiler unutulursa bir şey olmaz demişler. O halde ehli kitabın kestiklerinin üzerine besmele çekmeseler bile yenilmesini emreden ayetin hükmünün daha kuvvetli olduğunu tercih ediyoruz.²⁶¹ Bunda genişlik de vardır. Ancak bazı âlimler Müslümanların besmelesiz kestiklerini yemeyi caiz görmedikleri için ehli kitabın besmelesiz kestiklerini yemeyi caiz görmezler.²⁶² Bunda daraltma vardır.

Müslüman, Kitâbînin nasıl kestiğini bilmezse, onun, Allah’ın adını anarak kestiğini farzederek, yer. Çünkü ehli olanlardan meydana gelen her fiilde asıl olan onun helal olmasıdır. Bunu araştırmakla mükellef değiliz. Mesela Müslümanların çarşısından bize et getirene acaba besmele çekmiş mi? Diye araştırılmaz.²⁶³

1.6. İnsan Hayatının Devamı İçin Getirilen Kurallar

İnsan hayatının devamı için Maide Suresinde birçok kaide getirilmiştir. O genel kaideleri başlıklar altında burada incelemek istiyoruz.

1.6.1. Ehli Kitap Kadınlarla Evlenmek

“Bugün size iyi ve temiz şeyler helal kılındı. Kendilerine kitap verilenlerin yiyecekleri size helal olduğu gibi, sizin yiyeceğiniz de onlara helâldir. Ve müminlerden iffetli hür kadınlar ve sizden önce kendilerine kitap verilenlerden namuslu hür kadınlar, zina etmeksizin, gizli dost tutmaksızın, namuslu bir şekilde mehirlerini ödediğiniz

²⁵⁸ Bkz., Şenkitî, *Def’u İhâmi’l-İdtirâb An Âyâtî’l-Kitab*, s. 100-103.

²⁵⁹ Mâide, 5/5.

²⁶⁰ En’am, 7/121.

²⁶¹ Bkz., Şenkitî, *Def’u İhâmi’l-İdtirâb An Âyâtî’l-Kitab*, s.100-103.

²⁶² Mevdûdi, *Tefhimu’l-Kur’an*, I, 459.

²⁶³ Useymin, *Tefsiru’l-Kur’an Sureti’l-Maide*, I,74.

takdirde, size helâldir. Her kim imanı inkâr ederse, ameli boşa gitmiş olur ve o, ahirette zarara uğrayanlardandır.”²⁶⁴

İslâm âlimlerinin çoğunluğunun Ehl-i Kitap kadınlarıyla evlenmeyi ve Ehl-i Kitap’ın kestiklerini yemeyi caiz görmeleri Mâide suresi 5. Ayetine dayanır. İbn Abbas (ö.68)’a göre, “*İman etmedikçe müşrik kadınlarla evlenmeyin*” ayeti neshedilmiştir. Ancak bazı âlimler bu ayetin neshini kabul etmezler. Bunlara göre Mâide Suresi 5. ayeti, Bakara sûresi 221. Ayetini tahsis etmiştir. Yani müşriklerle evlenme ve kestiklerini yeme yasağı süreklidir. Ama yüce Allah Ehl-i Kitap’ı, kadınlarıyla evlenme ve kestiklerini yeme hususunda istisnâ etmiştir. Saîd b. Cübeyr ve Katâde, “*Müşrikleri nikâhlamayın*” ayetinin umumî, Ehl-i Kitap’ın kadınlarıyla evlenmeyi mübah kılan ayetin hususî olduğunu söylemiştir.²⁶⁵ Diğer bir yoruma göre ayetteki “müşrik” lafzı Ehl-i Kitap’ı içermez. Müşriklerle evlenmeyi yasaklayan Bakara 221. ayet kendisiyle husus murad olan umumdur. Dolayısıyla ehli kitap bu ayetin kapsamına girmez. Neshten bahsetmeye gerek yoktur.²⁶⁶

Hiz. Ömer de, Ehl-i Kitap’ın kadınlarıyla evlenmeyi yasaklamıştı. Ancak Hiz. Ömer’in bu yasaklaması, onlarla evlenmenin haram olduğuna inandığı için değildi. Nitekim Hiz. Ömer, Ashâb’dan Kitâbî kadınlarla evli olanlara, hanımlarını boşamalarını emretti, onlar da boşadılar. Fakat bir Yahudi kadınla evli olan Huzeyfe, buna itiraz etti. Hiz. Ömer’e, “*Haram olduğuna mı inanıyorsun?*” dedi. Hiz. Ömer, “*Hayır, fakat endişeleniyorum*” diye karşılık verdi. Ashâb-ı Kirâm içerisinde, Huzeyfe’den başka Hiz. Osman da Nâile binti el-Ferâfise adlı Hıristiyan bir kadınla evliydi. Sonra bu kadın Müslüman oldu. Hiz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Talha, Hz. Huzeyfe, Hz. Selmân, Hz. Câbir, Ehl-i Kitap’ın kadınlarıyla evlenmenin caiz olduğu görüşündeydiler.²⁶⁷

Fukahânın çoğu, zimmî ve hür olan yahudî ve hristiyan kızlarıyla evlenmenin helal olduğu görüşünü benimsemişler ve bu hususta bu ayeti (Mâide 5. Ayeti) delil getirmişlerdir.²⁶⁸ Bu konuda sadece İbni Ömer’den bir itiraz gelmiştir.²⁶⁹

Meymun b. Mihran İbni Ömer’e ‘biz ehli kitabın memleketlerinde karşılaşıyoruz. Onlarla evlenip, onların yemeklerinden yiyebilir miyiz?’

²⁶⁴ Mâide, 5/5.

²⁶⁵ İbni Kesir, *Tefsiru’l-Azim*, III, 53.

²⁶⁶ Cessas, *Ahkâmu’l-Kur’an*, II, 409; İbni Kesir, *Tefsiru’l-Azim*, III, 53.

²⁶⁷ Bkz., Cessas, *Ahkâmu’l-Kur’an*, II, 408-409.

²⁶⁸ Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu’l-Gayb*, VIII, 480.

²⁶⁹ İbni Kesir, *Tefsiru’l-Azim*, III, 52.

İbni Ömer tahlil ve tahrim ayetlerini (tahlil ayeti Mâide Suresi 5. Ayet, tahrim ayeti ise Bakara Suresi 221. ayeti kast etmiştir.) okudu. Meymun bunu bende biliyorum dedi. İbni Ömer tekrar etti. Cessas (ö.371)'a göre İbni Ömer tavakkuf etmiştir.²⁷⁰

Sonuç olarak; Ehli kitap kadınlarla evlenmek helal kılınmıştır. Hatta bu helallik pekiştirilmiştir. Mümin muhsan kadınlarla aynı seviyede zikredilmişlerdir. Mâide Suresi 5. Ayette mümin kadınlardan muhsan olanlar size helal kılınmış ve ehli kitaptan da muhsan olanlar size helal kılınmış buyuruyor. Hâlbuki mümin kadınların hellaliği daha önce biliniyordu. Useymin'in tespiti şöyledir: ***Bunun sebebi Müslümanların içinde bir kuşku kalmaması diye açıkça ehli kitabın kadınlarıyla mümin kadınlar helal olma bakımından birbirine denktirler. Ancak helallikte denk olması demek birinin diğerine göre evla olmasına engel değildir. Mümin kadınlarla evlenmek elbetteki daha evladır.***²⁷¹

Ayette geçen muhsanat'ın kim olduğu hususundaki görüşler:

Muhsanatın dört manası vardır. Bunlardan ikisinin burada kast edilmediğinde ihtilaf yoktur. Bu iki mana evli kadın ve müslüman kadın. Bu iki mana ayette zikredilmemiş. Diğer iki mana ise şöyledir.

a) Bunlar, hür kadınlardır. Buna göre ehli kitaptan olan cariyeler ayetin hükmüne girmezler. İmam Şafii'nin görüşü böyledir. Çünkü bu cariyelerde, hem küfür hem de kölelik gibi iki büyük eksiklik mevcuttur.

b) Bunlar, iffetli kadınlardır.²⁷² İkinci mananın alınması halinde, cariyelerle evlenmek de bu tabirin hükmüne dâhil olur. Nitekim Hanefî mezhebine göre ehli kitaptan cariyelerle evlenmek caizdir.²⁷³ Bu görüş ayetin devamında erkeklerden *Namuskâr, zinaya sapmamış ve metresler edinmemiş olmanız şartıyla...*²⁷⁴ İffetli olmaları istendiği için daha uygun görünüyor.

Allah (c.c) *“Namuskâr, zinaya sapmamış ve metresler edinmemiş olmanız şartıyla...”*²⁷⁵ Buyurmuştur. Muhsînin demek suretiyle erkeklerin de namuslu olmalarına vurgu yapılmıştır. İslama göre ister erkek ister kadın her ikisinin de iffetli olması istenmiştir. Aralarında bir fark yoktur.²⁷⁶

²⁷⁰ Cessas, *Ahkâmu'l-Kur'an*, II, 409.

²⁷¹ Useymin, *Tefsiru'l-Kur'an Sureti'l-Mâide*, I, 77.

²⁷² İbni Kesir, *Tefsiru'l-Azim*, III, 53.

²⁷³ Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, VIII, 481.

²⁷⁴ Mâide, 5/5.

²⁷⁵ Mâide, 5/5.

²⁷⁶ İbni Kesir, *Tefsiru'l-Azim*, III, 53.

1.6.2. Ehli Kitapla Müşrik Bayanlar Ayrılmıştır

Nisâ Suresi 23. Ayeti, müminlerin sürekli olarak evlenmeleri yasak olan akrabayı ve evlenmeleri caiz olanları bildirir. Bakara Suresi'nin 221. Ayeti ise mü'minlerin müşriklerle evlenmesini yasaklar: *“(Ey mü'minler) Allah'a eş tanıyan (müşrik) kadınlarla, onlar imân edinceye Kadar evlenmeyin. İmân Eden bir câriye, müşrik bir kadından -bu, sizin hoşunuza gitse de elbette daha hayırlıdır. Müşrik erkeklere de, onlar imân edinceye kadar, (mü'min kadınları) nikâhlamayın. Mümin bir köle, müşrikten, - sizin hoşunuza gitse bile- elbette daha hayırlıdır. Onlar sizi cehenneme çağırırlar. Allah ise, kendi iradesiyle, cennete ve mağfirete çağırır. O, insanlara ayetlerini apaçık söyler. Ta ki iyice düşünüp ibret alsınlar”*²⁷⁷

Bu ayet, mümin kadınların müşrik erkeklerle, mümin erkeklerin de müşrik kadınlarla evlenmelerini yasaklıyor. Ama onlar iman edip mümin olurlarsa evlenme engeli ortadan kalkar. Müşrik; *“Allah'a eş koşan; zat, sıfat ve fillerinde Allah'ın ortağı, benzeri olduğuna inanan kimseye”* denir. Şirk, tevhidin zıddı olup, *“ortaklık”* demektir. Birden fazla yaratıcı tanımak şirk olduğu gibi; Allah'ın eşi, oğlu, kızı vb. olduğunu söylemek ve böylece inanmak da şirkdir. Küfür; *“Allah'ı inkâr etmek, Hz. Muhammed'i yalanlamaktır.”* Küfür, imanın zıddıdır. İmân, Allah'ı ve Haber verdiği şeylerde Hz. Muhammed'in doğruluğunu Kabul etmektir. Küfür ise bunları yalanlamaktır.²⁷⁸

Elmalılı (ö.1942), müşrikle ilgili şunları söylemektedir: *“Müşrik, Kur'an dilinde iki anlama gelir biri zâhirî, diğeri hakikîdir. Zâhirî anlamda müşrik, açıktan açığa Allah'a ortak koşan, birçok ilâhın varlığına inanandır. Bu anlama göre, Ehl-i Kitaba müşrik denmez. Hakikî müşrik de, hakikaten tevhidi ve İslâm dinini inkâr edip mümin olmayan gayr-i müslimlerdir. Bu anlama göre, Ehl-i Kitap olan Yahudi ve Hıristiyanlar da müşriktir. Zira bunlar, görünüşte tevhid iddialarına rağmen hakikatte Allah'a çocuk isnad ederler. Hıristiyanlar, “teslis” (üçleme) düşüncesine sahiptirler ve “Mesih, Allah'ın oğludur” derler. Yahudiler de, “Üzeyr, Allah'ın oğludur” derler. Böyle demekle beraber tevhid iddiasında da bulunurlar. Dolayısıyla her ikisi de görünüşte müşrik değilse de, hakikatte müşriktirler.”*²⁷⁹

*“Müşrik kadınlar iman etmedikçe onlarla evlenmeyin”*²⁸⁰ ayetinin benzeri, *“Kâfir kadınları nikâhınızda tutmayın”*²⁸¹ ayetidir. Bu ayetler, Müslümanların

²⁷⁷ Bakara, 2/221.

²⁷⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, III, 295.

²⁷⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, II, 153.

²⁸⁰ Bakara, 2/221.

kâfirlerle ve müşriklerle evlenemeyeceklerine ve onların kestiklerinin helal olmadığına açıkça delâlet etmektedir.

Mâide Suresi, Medine’de en son inen surelerdendir. Bu sırada Mekke fetholunmuş, müşrikler (puta tapanlar) bertaraf edilmiş, Kitâbîlerle evlenmenin mübah kılınması; onların -İslâm’a göre doğru olmasa da- iman esaslarına inanmalarından ve Müslüman olmalarının umulmasındandır. Müslüman kadın varken Kitâbî kadınlarla evlenmek mekruh görülmüştür. Çünkü Müslüman erkek Kitâbî kadını şarap içmekten, domuz eti yemekten, kiliseye gitmekten menedemez. Bu yüzden islâm’ın Kitâbî kadınlarla evlenmeye izin vermesi, kerâhetle caizdir. Bugün öğrenim, ticaret, görev vb. çeşitli sebeplerle Avrupa’ya, Amerika’ya ve diğer ülkelere giden çok sayıda Müslümanın zinaya düşme tehlikesine karşı bu, İslâm’ın bahşettiği güzel bir ruhsattır. Bu evlenmeler vesilesiyle nice Kitâbîler İslâm’ı tanıma fırsatı buluyorlar ve bunlardan büyük bir kısmı Müslüman oluyorlar.²⁸²

1.6.3. Ehl-i Kitapla İle Müşrikler Farkı Dünyaya Hastır

“*Kim îmanı tanımayıp kâfir olursa her halde bütün yaptığı boşuna gitmiştir ve o, âhirette en çok ziyana uğrayanlardandır.*”²⁸³ Ehli Kitabın kadınlarıyla evlenme izninin hemen ardından gelen uyarı hayli anlamlıdır. Bu izinden yararlanan Müslüman inanmayan karısının etkisine karşı inancını ve ahlakını titizlikle koruması hususunda ikaz edilmektedir. Karısına karşı sevgisi onu inancından ve ahlakından edebilir.²⁸⁴ Bu cümlenin ayetin baş kısmıyla münasebeti hakkında iki görüş vardır:

1) Bundan maksad, daha önce zikredilen mükellefiyet ve hükümler hususunda bir teşviktir. Yani, “*Her kim Allah’ın hükümlerini ve mükellefiyetlerini inkâr ederse, muhakkak ki hem dünyada, hem âhirette hüsrana uğrar ve eli boş çıkar*” demektir.

2) Bu ifade, “*Ehl-i kitap için, her ne kadar dünyada kadınlarıyla evlenme ve kestiklerinin mübah olması gibi bir meziyetleri var ise de bu durum, âhiretteki halleri ile oradaki mükâfaat ve ceza hususunda, müşriklerle onları birbirinden ayırmamaktadır. Bilakis Allah’ı inkâr eden herkesin dünyada yaptığı amelleri boşa*

²⁸¹ Mumtehhine, 60/10.

²⁸² Yıldırım, Celal, *İlmin Işığında Asrın Kur’an Tefsiri*, IV, 1725.

²⁸³ Mâide, 5/5.

²⁸⁴ Mevdûdi, *Tefhimu’l-Kur’an*, I, 458.

*çıkar ve o kimse âhirette kesinlikle hiçbir mutluluk ve saadete ulaşamaz” manasındadır.*²⁸⁵

Ehli kitap ile müşrikler arasında inanç açısından fark yoktur. Başka ayette “*İman edenler, Yahudiler, Sabiiler, Hıristiyanlar... Bunlar içinden her kim Allah’a ve âhîret gününe iman edip makbul ve güzel işler yaparsa, onlara hiçbir korku yoktur ve onlar asla üzülmezler.*”²⁸⁶ Buyurmuştur.

1.6.4.Kitabiye Kadının Zımmi Veya Harbi Olması

Sa’id İbnü’l-Müseyyeb (ö.94) ile Hasan-ı Basrî (ö.110), “*Sizden önce kendilerine kitap verilenlerin hür ve iffetli kadınları..*” tabirine hem zımmî, hem de harbî ehl-i kitap kadınlarının girdiğini binâenaleyh hepsi ile evlenmenin caiz olduğunu söylemişlerdir. Fukâhanın bir kısmı ise, bu hükmün sadece, zımmî olan ehl-i kitap kadınlarına has olduğu kanaatindedirler. Bu aynı zamanda, İbn Abbas (ö.68)’in görüşüdür. Çünkü o, “Ehl-i kitabın kadınlarından bize helal olanlar olduğu gibi, haram olanlar da var” der ve “*Kendilerine kitap verilenlerden Allah’a inanmayanlar ile kendi elleriyle cizye verinceye kadar savaşın*”²⁸⁷ ayetini okur. “*Binâenaleyh cizye verenlerin (zimmîlerin) nikâhı helâl, vermeyenlerinki ise haramdır*” der.²⁸⁸

Hanefilere göre Kitâbî olan kadının dâr-ı harbde (küfür memleketinde) bulunması durumunda bununla evlenmek, tahrîmen mekruh veya haramdır. Çünkü böyle bir nikâh fitne kapısını açar. Birçok fesâda sebep olabilir. Kitâbî kadın, çocuklarını ifsad edebilir, kocasına itaat etmeyebilir, onu zor duruma sokabilir. Ama Kitâbî kadın zımmî olursa, İslâm kaidelerine boyun eğmesi umulduğundan onunla evlenmek tenzihen mekruhtur. Çünkü evlilik sevgiye sebeptir. Bunun Müslümanlar için sakıncaları vardır. “*Yine onun ayetlerindedir ki; sizin için nefislerinizden zevceler yaratmış kendilerine ısınırmanız diye ve aranızda bir sevgi ve bir esirgeme yapmış, şübhesiz ki bunda düşünecek bir kavm için ayetler var.*”²⁸⁹ Hz. Ali (ö.40)’de harbî olan Kitâbî kadınla evlenmeyi kerih görürdü.²⁹⁰

²⁸⁵ Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l-Gayb*, VIII, 482.

²⁸⁶ Mâide, 5/69.

²⁸⁷ Tevbe,9/29.

²⁸⁸ Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l-Gayb*, VIII, 481.

²⁸⁹ Rum, 30/21.

²⁹⁰ Cessas, *Ahkamu'l-Kur'an*, II, 411; bkz., Mevdûdi, *Tefhimu'l-Kur'an*, I, 458.

1.6.5. Ehli Kitap Bir Erkek Müslüman Bir Bayanla Evlenemez

İslâm âlimleri, mümin bir kadının, Kitâbî bir erkekle evlenemeyeceğinde ittifak etmişlerdir.

Elmalılı bunun gerekçelerini şöyle açıklıyor. Birincisi “*O, yeryüzünde ne varsa hepsini sizin için yarattı.*”²⁹¹ Ayetinde açıklandığı üzere, insana ait nefis ve ırz meselelerinde mubah olmak değil, haram olmak esastır. İkinci olarak bu aslî ve ezeli haramlık “*Allah’a ortak koşan erkekler de inanıncaya kadar, onlarla (kadınlarınızı) evlendirmeyin*”²⁹² yasaklaması ile tekit edilmiş ve açıklanmıştır. Üçüncü olarak Nisa Sûresi’nde “*Allah, müminlere karşı kâfirlere asla yol vermeyecektir.*”²⁹³ İle bu haramlık ve yasaklama daha genel şekilde açıklanmıştır. Dördüncü olarak bütün helallerin özetlenip açıklandığı bu ayette, yiyecek her iki taraftan incelenerek nikâh için de bu beyan edilmiş olduğu halde, kitap ehlinde kadın almanın müslümanlara helal oluşu açıklanmış ve tersinden sükût edilmiştir ki, bunda zaruret beyanı denilen bir kasr (tahsis) vardır. Ve bu şekilde müslüman kadınlarının kitap ehli ile evlendirilmesinin asla bahis konusu olamayacağı hatırlatılmıştır.²⁹⁴

1.6.6. Evlilikte Mehrin Önemi

“*Onların mehirlerini verirsiniz.*”²⁹⁵ Buyurulmuştur. Ehl-i kitabın kadınlarının helâl olmasının, mehirlerinin verilmesi şartına bağlanması, mehrin çok Önemli bir vecibe olduğuna delâlet eder. Bir erkek kadına mehir vermemek şartıyla evlenirse bu ayet ve Nisa Suresi 24. Ayetin zahirine göre akit batıldır. Çünkü mehir vermemek şartıyla nikâh kıymak kendini hibe etmektir. Bu da peygamberimize has olan özelliklerdendir.²⁹⁶ Diğer görüşe göre ise akit sahih şart batıl olur. Sonuçta mehir nikâh için çok önemlidir. Evlenirken mehrin belirlenmemesi evlilik akdine zarar vermez. Eğer zifaf gerçekleşmişse mehri misil gerekir. Sadece nikâh kıyılmışsa mut’a gerekir.²⁹⁷

Mehire, ayette “ücret” denilmiştir hâlbuki ücret miktarı ve karşılığında yapılacak hizmet belirlenir. Oysa evlilikte evliliğin ne kadar süreceği belli değildir. Bazen bir yıl bazen elli yıl devam edebilir. Demek Allah (c.c) kolaylık olsun diye kadınların iffeti

²⁹¹ Bakara, 2/29.

²⁹² Bakara, 2/221.

²⁹³ Nisa, 4/141.

²⁹⁴ Bkz., Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, III, 296.

²⁹⁵ Mâide, 5/5.

²⁹⁶ Ahzab, 33/50.

²⁹⁷ Useymin, *Tefsiru’l-Kur’an Sureti’l-Mâide*, I, 78.

korunsun diye böyle bir kolaylık vermiştir.²⁹⁸ İbni Aşûr'a göre mecazen ücret denilmiştir. Yoksa surenin belirlenmesi gerekir. Ücrette çalışma süresi belirlenir.²⁹⁹

Bu ayet aynı zamanda evliliğin ilan edilmesini gerektiriyor. Çünkü gizli dost edinmemeyi şart koyuyor. İlanın sadece şahitlerle mi? Yoksa genele mi? yapılması gerekir konusu tartışılmıştır. Ancak bütün âlimler ilanın daha faziletli olduğunda ittifak etmişlerdir.³⁰⁰

1.6.7. Kur'an'ın Bütünlüğüne Dair

Mâide Suresi'nde bir taraftan Yahudileri Müslümanlara en yaman düşmanlar olarak tanıtırken, diğer taraftan ise Yahudilerle evlenmeye cevaz veriyor. Dolayısıyla bir Müslüman ehli kitab bir kadınla evlendiği zaman hanımını sevecek ve sevebilir herhangi bir mahzuru yoktur. Kur'an'a bir bütün olarak yaklaştığımızda ehli kitaba karşı bir düşmanlığın körüklenmediğini anlıyoruz. Onlarla insani ilişkilerde iyilikle muamele etmemizde hiçbir engel yoktur. Özellikle Mâide suresindeki benzer ayetlerin arkasına sığınarak ehli kitaba karşı Müslümanlarda kin oluşturmak doğru değildir. Mâide Suresi'ndeki ehli kitapla ilgili ayetleri daha doğru anlamak için Rum Suresi'nin de göz önünde bulundurulması gerekir. Orada ehli kitapla Müslümanların müşriklere karşı neden yakınlaştıkları belirtilmiştir.³⁰¹ Kur'an burada Yahudi zihniyetine karşı Müslümanları uyarıyor. Şahıslardan ziyade yanlış davranışlara savaş açmış oluyor Meselenin Kur'an'a parçacı yaklaşmaktan kaynaklandığı kanaatindeyiz. Bu yüzden Şatıbî'nin Kur'an bütünlüğü hakkındaki görüşlerini buraya almakta fayda görüyoruz.

Kur'an'ın bütünlüğü hakkında İmam Şatıbî, dini, her bir azası mükemmel çalışan bir insana benzetir. Muhkemle müteşabihin, mücmelle müfesserin, mutlaka mukayyedin, âmm ile hassın, külli prensiplerle cüz'i prensiplerin bir arada ele alınması gerektiğini ve hükümlerin sadece bir delilden istenmeyeceğini vurgulayarak Kur'an'ın bütünlüğüne dikkat çekmiştir.³⁰²

Mesela namazın farz oluşu sadece 'ekîmu's-salât' emri ve namaz kılanları medh eden ayetlerle değil³⁰³ aynı zamanda kılmayanları yeren³⁰⁴ namaz kılanların ferdi hayatında meydana getirdiği tesirleri bildiren ayetlerin toplamından ortaya çıkan kuvvetli bir farz olarak kabul eder.³⁰⁵

²⁹⁸ Useymin, *Tefsiru'l-Kur'an Sureti'l-Mâide*, I, 81.

²⁹⁹ İbni Aşûr, *Tefsiru't-Tahrir ve't-Tenvir*, V, 124.

³⁰⁰ Bkz., Useymin, *Tefsiru'l-Kur'an Sureti'l-Mâide*, I, 81.

³⁰¹ Bkz., Mevdûdi, *Tefhimu'l-Kur'an*, IV, 273.

³⁰² Şatıbî, *el-İ'tisam*, Beyrut, t.y., s.245.

³⁰³ Mearic, 70/34-35, Muminun, 23/9.

³⁰⁴ Maun, 107/4-6.

³⁰⁵ Şatıbî, *el-Muvafakat*, Mısır, t.y., I, 36-38; Bkz., Albayrak, Halis, *Kur'an'ın Bütünlüğü Üzerine*, Şule Yayınları, İstanbul, 1992, s.18.

İKİNCİ BÖLÜM

2. İNSAN HAYATININ EMNİYETİNİ SAĞLAYAN GENEL KAİDELER

2.1. Ahde Vefa

“Ey iman edenler! Sözleşmeleri yerine getirin.”¹

Mâide Suresi medh nidasıyla başlamıştır. Sure içerisinde on altı defa ey iman edenler hitabı vardır. Bu hitapta hem müminleri medh etmek vardır. Hem teşvik vardır. Hem de emredilen hususların imanla bağlantısının olduğuna, bu yüzden ciddiye alınması gerektiğine vurgu vardır.² Kur’an-ı Kerimde yedi çeşit nida vardır.

1. Medh nidası: Ey iman edenler! Ey resûl!
2. Zem nidası: Ey kâfirler! Ey Yahudiler!
3. Tembih nidası: Ey insan!
4. İzafe edilmiş nidalar: Ey kullarım!
5. Nisbet nidası: Ey Âdemoğulları! Ey İsrailoğulları!
6. İsimle nida: Ey İbrahim! Ey Davud!
7. Ta’bir nidası: Ey kitap ehli!

Allah Teâlâ Mâide Suresi’nin başında müminlere medh siğasıyla hitap etmiştir.³

Akitlere uyma, pek çok Mekki ve Medeni Surede çeşitli üsluplarla ifadesi tekrarlanan bir talimattır. Dolayısıyla “*bu, muhkem olan en önemli Kur’an ilkelerinden biridir*” dense doğru olur.⁴ İnsanların hem cinsleriyle, hem eşyayla, hem canlılarla kısaca insanı ihata eden şu geniş kâinatta olan hayatın ve nihayet insanın, rabbi ile olan ilişkisini ilgilendiren bir kaidedir.⁵

Eğer surelerin isimleri içerdiği konulara göre verilseydi. Mâide Suresi’ne en uygun isim akidler suresi olmasıydı. Zaten surenin bir ismi de ‘suretu’l-ukûd’dur.⁶ Çünkü bu surenin asıl konusu akidlerdir. Akidlerini bozan ehli kitaptan örnekler verilerek Müslümanlar uyarılıyor. Akidlere bağlanmanın dünyevi ve uhrevi faydalarından bahsediliyor. Akidlerini bozanların kefareatine değiniliyor. Fakat bu

¹ Mâide, 5/1.

² İbni Kesir, *Tefsiru’l-Azim*, III, 7.

³ Bkz., Semerkandî, *Bahru’l-Ulûm*, I, 412.

⁴ Bkz., Bakara Suresi âyetler, 2/27, 40,176; Âl-i İmran, 3/76; En’am, 7/102; Ra’d, 13/22; Nahl, 16/91, 95; İsra, 17/34.

⁵ Kutub, Seyyid, *Fizilâli’l-Kur’an*, (Çev. M. Emin Saraç vd.), Birleşik Yayınevi, İstanbul, t.y, IV, 122.

⁶ İbni Aşûr, Muhammed Tahir, *Tefsiru’t-Tahrir ve’t-Tenvir*, Daru’t-Tunusiyye, Tunus, 1984, VI, 69.

sureye Mâide isminin verilmesi, konusuyla özel bir bağlantısı yoktur. Yalnızca onu diğer surelerden ayırıcı bir sembol olmasından dolayı olması daha uygun görülüyor.⁷

lafzı da câmiu'l-kelâmdandır (az sözde çok manayı tazammun ediyor). Yani akitle ilgili kelimelerin mânâlarının tamamını içinde topluyor. Şimdi akdin manasına geçebiliriz.

2.1.1. Akdin Tanımı

Ukud Akdin çoğuludur. “Akd”, sözlükte Birşeyi birşeye çok sıkıca ve sağlamca bağlamak, İpin iki ucunu birbirine bağlamak, bir şeyin kenarlarını toparlamak, sağlam bağ ve düğüm gibi manalara gelir. Bundan nakledilerek bir kimsenin bir şeyi üstlenmesi veya üstlendirerek kendini veya diğerini bağlamasına veya karşılıklı bağlanmalarına ‘akid’ adı verilmiştir.⁸

Akd, sağlam söz demektir. Atların yularının bağlanmasına benzetilmiştir. Bunlar Allah’ın kullarıyla yaptığı akitler ve onlara lüzumlu gördüğü tekliflerdir.⁹

Cessas (ö.370) akd’i şöyle tarif eder: Akid, kişinin kendi nefesine bazı işleri yapmayı gerekli kılmasıdır. Bu da ister kendi kendisine söz vermekle isterse başkalarına (Allah veya diğer insanlar olabilir) söz vermekle olur. Nikâh, icâre, alışveriş vb. hepsi de akit sayılır. Çünkü nefesine bunları tamamlamayı gerekli kılmıştır.¹⁰

Akdin zıddı el-hellu= yani çözmektir. Geçmişte olmuş bitmiş bir şeyi çözmekten bahsedilemez. Akidler gelecekte bir işi yapmak için kullanılır. Nitekim yeminler de böyledir. Gelecekte bir işi yapmak veya yapmamak için yemin edilir.¹¹

Zeccac (ö.311) der ki: “Akitler, ahitlerin en önemli, en vurgulu ve en çok uyulması gereken türüdür.”¹² Akidler ahidlerin kuvvetli şeklidir.¹³

Bu ayetteki akidlerden ahid manası kasd edildiğinde ihtilaf yoktur.“Ahid” ise lugatta bir şeyi halden hale koruyup özenle gözetmektir. Böyle gözlenmesi istenen, gerekli görülen belgelere de ahid (anlaşma) ismi verilir. Ahid ve akid anlamdaş demek iseler de, akid kelimesi, “mîsâk” gibi daha çok ihkâm (sağlamlaştırma) ifade eder.¹⁴

⁷ Mevdûdi, *Tefhimu'l-Kur'an*, I, 443.

⁸ el-Beğavî, *Me'âlîmi't-Tenzîl*, s.354.

⁹ Zemahşeri, *Keşşaf*, s. 276; Sâyiş, *Tefsiru Ayâti'l-Ahkâm*, I,339.

¹⁰ Cessas, *Ahkamu'l-Kur'an*, II, 370.

¹¹ Cessas, *Ahkamu'l-Kur'an*, II, 372.

¹² Beğavî, *Mealîmi't-Tenzîl*, s.354.

¹³ en-Nesefî, *Medariku't-Tenzîl ve Hakaiku't-Te'vil*, I, 423.

¹⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, III, 265.

Buna göre “ahd”, ilzam (mecbur kılma); “akd” ise iltizam, yani o mecburiyeti çok sağlam bir şekilde kabul etmek demektir. Akitler yerine getirilmesi açısından beş kısma ayrılır. İbnu'l Feres (ö. 597) bunları şöyle sıralamış:

1. Vefanın caiz olduğu akitler
2. Vefası caiz olmayan akitler
3. Kişinin muhayyer olduğu akidler
4. Yerine getirilmesi mekruh olan akidler
5. Yerine getirilmesi müstehab olanlar.¹⁵

Bu girişten sonra Akidlerinizi yerine getirin emrinde kasd edilen akidlerin hangi akidler olduğuna geçebiliriz. Bu akidler hakkında değişik görüşler vardır.

1. Allah'ın kullarından aldığı helal ve harama dair ahitlerdir. (İbni Abbas)
2. Ehli kitaptan Peygamberimizin vasfını gizlemeyeceklerine ve onun getirdiklerine uyacaklarına dair alınan ahitler. (İbni Cüreyc)¹⁶
3. Cahiliyye antlaşmalarıdır.(Katade)
4. Dinin bütün hükümleridir.
5. İnsanlar arasındaki nikâh, alışveriş gibi veya kendi nefesine lüzumlu kıldığı yeminler gibi ahitlerdir. (İbni Zeyd)¹⁷
6. İbni Mesud ise “Bu iman ve Kur'an ahitleridir.” demiştir.¹⁸
7. İman gereği insanlardan alınan ahitlerdir. İman bir sözleşmedir ki kula Allah'a itaat etmeyi vacip kılar. Bunu bozmak ise Mâide Suresi'nde de geçtiği gibi ehli kitabın özelliğidir.¹⁹

Sonuç olarak akidler ya Allah ile kul arasında, ya kulun kendi nefsiyle ya da kulun kul ile yaptığı akidler olmak üzere üç şekilde cereyan eder.²⁰ Fakat ayeti kerime bunların hepsini kapsıyor. Ukud hem çoğul hem de harfî ta'rifle gelmiştir.²¹

Bize göre yukarıdaki akid çeşitlerinin hepsi birer örnektirler. Akidlerinize vefa gösteriniz ifadesi camiu'l kalamdandır. Bunların hepsini de kapsar.

¹⁵ İbnu'l- Feres Endelûsi, İmam Ebi Muhammed Abdu'l-Mun'im b. Abdurrahman, *Ahkamu'l-Kur'an*, (thk. Munciye Binti'l-Hadi En-Nekari's-Sevayihi), Daru İbni Hazm, Beyrut, 2006, II, 295.

¹⁶ Abdulğani, Ali Hasan, *Tefsiru İbni Cüreyc*, Mektebetu't-Turâsi'l-İslâmi, Kahire, 1992, s.109.

¹⁷ el-Maverdî, Ebi'l Hasan Ali B. Muhammed B. Habîb, *En-Nüketu Ve'l-Uyûn*, Daru Kitabi İlmiye, Beyrut, t.y., II, 6.

¹⁸ Beğavî, *Mealîmi't-Tenzîl*, s.354.

¹⁹ Ebu Zehra, Zühretü't-*Tefasîr*, V, 2008; Ayrıca Bkz., Mâide, 5/12-13.

²⁰ Bkz., İbnu'l- Feres, *Ahkamu'l-Kur'an*, II, 295.

²¹ Bkz., Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, II, 266.

İman gereği bağlanılan şartlar ile insanların kendi aralarında bağlandığı şartların yerine getirilmesi gerekir. Ancak kulların koyduğu şartların Allah'ın emirlerine ters düşmemesi gerekir. Allah'ın Resülü (s.a.v): *“Müminler şartlarının yanındadır. Ancak helali haram, ya da haramı helal yapan şartlar hariçtir.”*²² Yine şöyle buyuruyor: *“Allah'ın kitabında bulunmayan, her şart batıldır, velev ki yüz tane şart olsun”*²³ buyurmuştur. Bu hadislerden anlaşılıyor ki insanların akitleri Allah'ın emirlerine muhalif olunca vefa gösterilmesi gerekmez. Çünkü akitler, Allah'ın emri olduğu için yerine getirilmesi gerekiyor.

Ahitleri bozmak, muhalefet etmek dinen yasaktır. Şayet ahitler masiyet ve haram olan şeyler olursa, o zaman onlardan dönmek gerekir. Haram olan ahitlerden dönülmediği takdirde, sahibi günahkâr ve âsi olur.²⁴

İnsan hayatına dokunmamak da Allah'ın kullarına emridir. Kulların bağlandıkları akidlerden biridir. Diğer bir yönden şöyle de değerlendirilebilir. İnsanlar birbirleriyle yaptıkları antlaşmalara uyarlarsa yeryüzünde kolay kolay savaş olmaz ve güven ortamı oluşur.

Akidlere vefa göstermek sadece Müslümanlara karşı uymamız istenen bir emir değil inancı ne olursa olsun, kiminle yapılırsa yapılsın, yapılan bütün antlaşmalara uymak zorundayız. Çünkü ayeti kerime umumi bir ifadeyle akidlere uymamızı emrediyor.

Müslümanlar kâfirlerle yaptıkları antlaşmalara bile uymak zorundadırlar. Çünkü umumi bir ifade kullanılmıştır. Kâfirle yapılsa bile Müslüman, akidlere sonuna kadar sadık kalmalıdır. Mâide Suresi'nde İsrailoğulları üzerinden Hz. Muhammed (s.a.v)'in ümmetine ahde vefasızlığın sonuçları nasıl olmuş anlatılıyor. Şimdi bunları inceleyeceğiz.

2.1.2. Ahitlerini Bozanlara Örnekler

“Andolsun ki, Allah İsrailoğullarından bir söz almıştı. Biz onlardan on iki temsilci gönderdik. Allah demişti ki: Şüphesiz ben sizinle beraberim. Andolsun eğer namaz kılar, zekât verir, peygamberlerime inanır, onlara kuvvetle yardım ederseniz, Allah'a güzel bir surette borç verirsiniz kötülüklerinizi örterim. Sizi altlarından

²² Buhari, İcare,14, İbn Mâce, Ahkâm, 23, Tirmizi, Ahkâm,14.

²³ Buhari, Mükâteb, 3.

²⁴ Ebu Leys Es-Semerkandî, *Bahru'l-Ulûm*, I, 412.

ırmaklar akan cennetlere koyarım. Bundan sonra sizden kim de inkâr ederse şüphesiz doğru yoldan sapmış olur.”²⁵

Mâide Suresi 12. ve 13. ayetler İsrailoğullarından misâk alındığını onların bu mîsâkı bozmaları sebebiyle la’netlendikleri ve dünyada da aralarına düşmanlığın ayrılmayacak şekilde konulduğunu gösterir. Demek ki alınan akidlerin hukuku vardır. Şayet yerine getirilmezse hem dünyada hem de ahirette bir cezası vardır.

İsrailoğullarının içinden seçilmiş önderler Allah’ın ahdine sadık kalmamışlardır. Allah bu ahidleri aldığı halde yine de bozmuşlardır. Dolayısıyla onların düşüklerinin ahidlerini bozmaları ve Peygamberimize de ihanet etmeleri de beklenir. Nitekim Beni Nadir Yahudileri peygamberimizi öldürmeye teşebbüs etmişlerdir.²⁶ Allah’ın emirlerine sadık kalan insanlar birbirleriyle yaptıkları ahidlere de sadık kalırlar. Günümüzde de verilen sözlere bağlı kalmamanın nedenini burada aramak gerekir. Çünkü aşağıdaki beş emir herkesi kapsıyor.

İsrâiloğulları’na yerine getirilmesi emredilen beş husus:

1. Namazı aksatmadan kılmak,
2. Zekâtı gerektiği gibi vermek,
- 3-4 Bütün peygamberlere inanıp hayatta olanlarına uyup yardımcı olmak,
5. Faizsiz ödünç vermek ve bunun karşılığını yalnız Allah’tan beklemek.²⁷

İnsanlar arasında sınıf farkını kaldırıp peygamber sünnetinde birleştiren ve kardeş olmayı gerçekleştiren namaz ve zekât gibi iki önemli ibâdet diğer ümmetlere de farz kılınmış; toplumun belli bir kesimini sömürüp cılızlaştıran faiz yasaklanmış; peygamber sünnetindeki feyizli hayatın lüzumu belirtilmiştir.

Bugün de aynı emirler Kur’an’da yer almakta ve mü’minlerden bu farzların yerine getirilmesi kesinlikle istenmektedir. Aksine bir yol tutanlara, İsrâiloğullarının akibeti hatırlatılmakta ve böylece gereken ilâhî uyarı yapılmaktadır. Günümüzde fertlerin ömür ve kazançlarında bir bereketsizlik, aile yuvalarında sürekli huzursuzluk, toplum yapısında güvensizlik varsa, bunun sebebinin dine, dinî emirlere kayıtsız kalmamızda aramak gerekir. Namaz ve zekât gibi, biri ferdi erdemli düzeye getiren, diğeri topluma yön verip dengeyi sağlayan iki önemli ibâdetin terkinde ve faiz ile maddeciliğin bütün hızıyla toplumu kemirmesinde aramak gerekir.²⁸

²⁵ Mâide, 5/12.

²⁶ Taberi, *el-Camiu'l-Beyan An Te'vili Ayil-Kur'an*, X, 125.

²⁷ Mâide, 5/12.

²⁸ Yıldırım, Celal, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, III, 1633.

“Sözlerini bozmaları sebebiyle onları lânetledik ve kalplerini katılaştırdık.”²⁹ Ayetteki ‘fa’ takibiye ve ‘ba’ harfi sebep bildirirler. ‘Fa’ atıf edatıdır. Tertip bildirir. Müfredin müfrede atfında tertip bildirirken cümlenin cümleye atfında sebep bildirir. ‘Câe Zeydun fe Aliyyun’ dediğimizde müfredin müfrede atfı olduğu için tertip bildirir. Yani ‘önce Zeyd geldi, ardından Ali geldi’ manasını verir. Fakat ‘kefere fulanun fe kane fin-nari’ dediğimizde cümleyi cümleye atfetmiş olduğumuzdan sebep bildirir. Yani ‘filan şahıs inkâr ettiği için cehenneme girdi.’ Yukarıdaki ayette de cümle cümleye atfedildiği için kalplerinin katılması, şartlarını belirttiğimiz akidlerini bozmalarındandır manasındadır.³⁰

Mâide Suresi 14. ayette şöyle buyuruyor:

“Biz hristiyanız diyenlerden de söz almıştık. Onlar da kendilerine hatırlatılan şeylerin çoğunu unutmuşlardı. Biz de onların arasına, kıyamete kadar sürecekin ve düşmanlık soktuk. Allah, ne yapmış olduklarını onlara - elbette haber verecektir.”³¹

Burada () ‘feeğreynâ beynehumu’l-adâvete’ ifadesinde fa harfi sebep bildirir. Cezalandırılmalarının sebebi ahidlerini bozmalarıdır. Ahitleri bozmanın dünyadaki cezası aralarına düşmanlığın salınmasıdır. Hem de () ile ifade edilmiştir ki bunun manası ayrılmayacak şekilde gerekli kılmadır.³² Sanki biri diğerine peşini bırakmayacak şekilde düşmanca musallat olmuş gibidir.³³ Mademki akidleri bozmak düşmanlığa ve kalp katılığına sebep oluyorsa o halde bunun mefhumu muhalafesinden şunu anlıyoruz: Allah’ın emirlerine uymak kalp yumuşaklığına sebep olur. Kur’an sebebe dikkatimizi çekiyor.³⁴ Hristiyanların yaptıklarından dolayı aralarına düşmanlık girdiğini nazara veriyor. Onlar kendi aralarında düşman ama üçüncü bir düşmana karşı birleşebilir.³⁵

Yahudiler kin ve ihtirasları uğruna Tevrat’a sırt çevirmişler, dünyevî saltanatlarına engel kabul ettikleri İslâm’a karşı kin beslemişler, Hz. Muhammed (s.a.v)’in vücudunu ortadan kaldırmak için birçok kere suikast teşebbüslerinde

²⁹ Mâide, 5/13.

³⁰ Useymin, *Tefsiru’l-Kur’an Sureti’l-Mâide*, I, 187.

³¹ Mâide, 5/14.

³² Zemahşerî, *Tefsîru’l-Keşşaf*, s.283.

³³ Bkz., Useymin, *Tefsiru’l-Kur’an Sureti’l-Mâide*, I, 202.

³⁴ Useymin, *Tefsiru’l-Kur’an Sureti’l-Mâide*, I, 205.

³⁵ Useymin, *Tefsiru’l-Kur’an Sureti’l-Mâide*, I, 203.

bulunmuşlardır. Amaçlarına erişebilmek için kutsal kitap, Tevrat'taki bazı kelimelerin yerlerini değiştirmişler. Bu yüzden verdikleri sözü hiç bir zaman yerine getirmemişler ve ahde vefasızlığın en güzel örneğini sergilemişlerdir.

Onların bu yanlış tutumunun kendilerine dünyada da, âhirette de çok pahalıya mal olduğu hatırlatılarak son dine uyan mü'minler uyarılmıştır.

“Kendilerine belletilen öğütlerin bir kısmını unuttular. Biz de onların arasına, kıyamete kadar sürecek kin ve düşmanlık soktuk.”³⁶ Ne zaman ki insanlar arasında kin ve adâvet görürsek bunun sebebinin bu cümle olduğunu söyleyebiliriz. Ameli ve zikri unutma olmak üzere iki çeşit Unutma vardır. Yani hem ondan yüz çevirerek gereğince ameli bıraktılar, hem de Allah'ın peygamberlerden almış olduğu Muhammed (s.a.v)'e iman edileceğine dair ahdi unuttular.³⁷ İbni Abbas (ö.68) der ki: Onların Kitabı unutmalarının anlamı Kitabın aslından bir bölümü unutmaları³⁸ ve kitaplarında kendilerine verilen emirlerin bir kısmını terketmeleridir. Onlar Allah'ın emri üzere ameli terkettiler, o bakımdan oldukça aşağılık bir hale düştüler. Ne kalplerinde doğruluk ve esenlik kaldı, ne doğru fitratları ne de doğru amelleri kaldı.

“İçlerinden pek azı müstesna daima hainliklerini görürsün.” Sana ve ashabına karşı girişecekleri hile ve tuzakları, gaddarlıklarını, sözlerinde durmayışlarını ve hainliklerini görüp duracaksın. Taberî (ö.310) şöyle der: *Bu konuda sözün doğrusu şu ki, şanı Yüce Allah bu ayet-i kerime ile Resulullah (s.a.v)'ı ve ashabını öldürmeyi kasteden Nadiroğulları Yahudilerini kastetmektedir. Resulullah (s.a.v) Amirlilerin diyetini ödemek hususunda onlardan yardım istemek üzere gittiği vakit, Allah onların kararlaştırdıkları komplolardan kendisini haberdar etmişti. Buna ayetin devamı da delalet etmektedir. Çünkü devamında Allah Yahudileri kınıyor.*³⁹ Bu ayetler Beni Nadir hakkında inmiş olsa bile umumi mesajlar içeriyor. Günümüze de önemli mesajlar veriyor.

2.1.3. Allah'a Sadık Kalmayan Yahudilerin Düştükleri Durum

“Onlar, (verdikleri) o kat'î teminatı çözüp bozdukları içindir ki biz kendilerini rahmetimizden kovduk, kalplerini kaskatı yaptık. Onlar, kelimeleri konulan yerlerinden değiştirirler. Onlar nasihat ve ihtar edildikleri şeylerden bir kısmını unutup terk ettiler.

³⁶ Mâide, 5/14.

³⁷ Useymin, *Tefsiru'l-Kur'an Sureti'l-Mâide*, I, 202.

³⁸ Bunun sebebi isyanlarıdır. İbni Mes'ud'da unutkanlığın ma'siyetten kaynaklandığını belirtmiştir. (Taberi, *Camiu'l-Beyân en Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, X, 7.)

³⁹ Taberi, *Camiu'l-Beyân en Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, X,108.

*İçlerinden birazı müstesna olmak üzere sen onlardan daima bir hainliğe muttali olup duracaksın. Sen yine onların suçundan geç, aldırış etme. Şüphesiz ki Allah, iyilik edenleri sever.*⁴⁰

“Onlar, (verdikleri) o kat’î teminatı çözüp bozdukları içindir.” Onların ahidlerini bozmaları hususunda şu izahlar yapılmıştır:

- a) Peygamberleri yalanlayıp onları öldürmek;
- b) Hz. Muhammed’in vasıflarını gizlemek;
- c) Bu ikisinin tamamını beraberce yapmak...⁴¹

Kasvet katılık demektir. Bunun aslı taşın katılığından gelmektedir.⁴² Bu kelime şeklinde ismi fail olarak okunduğu gibi fe’île vezinde masdar olarak şeklinde de okunmuştur. Böylece daha mübalağalı anlam kazanmış olur. Çünkü masdarın ismi failden daha mübalağalı bir manası vardır. Taberî böyle okumayı tercih etmiştir. Çünkü böyle okuma zem etmede daha mübalağalı bir ifadedir.⁴³

Keşşaf sahibi: Arapların sözü de, kasvet’ten geliyor. Çünkü katıksız altın ve gümüşün yumuşak olduğunu; içinde başka maddeler bulunan altın ve gümüşün ise kuru ve sert olduğunu söylemiştir. Yine kelimesi ile kelimeleri yakın anlamlıdır. İkisi de kuruluk ve katılığa delalet ediyor.⁴⁴

Bu ayetlerden şunu anlamak mümkündür. İnsan rabbine isyan ettikçe kalbi katılaştır. “*kalplerini kaskatı yaptık.*” Bunu ifade ediyor. Bunun aksi de insan rabbine itaat ettikçe kalbi yumuşar.⁴⁵ Bu husus tezimiz açısından önemlidir. Çünkü insan öldürecek seviyeye gelmiş insanların kalplerinin neden katılaştığının cevabı buradadır.

“Onlar kelimeleri konulan yerlerinden değiştirirler” buyurmuştur. Bu da kalp katılığının en önemli göstergesidir. Ancak kalpleri katılaştıranlar böyle tahrifat yapabilir ve Allah’a iftira edebilirler.

Akidleri yerine getirmenin mükâfatı vardır. Surenin devamında ahdine sadık kalanların hem dünyada hem de ahiretteki mükâfatlarından bahsedilmiştir.

⁴⁰ Mâide, 5/13.

⁴¹ Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu’l-Gayb*, VIII, 542.

⁴² İsfahânî, *Müfredât*, s.404.

⁴³ Taberî, *Camîu’l-Beyân en Te’vîli Âyi’l-Kur’an*, X, 128.

⁴⁴ Zemahşerî, *Keşşaf*, s.283; İsfahânî, *Müfredât*, s.404.

⁴⁵ Useymin, *Tefsiru’l-Kur’an Sureti’l-Mâide*, I, 198.

“Eğer kitap ehli iman etmiş ve layığıyla korunmuş olsalardı, onların kötülüklerini örter, nimeti bol olan cennetlere koyardık. Eğer onlar, Tevrat’ı, İncil’i ve kendilerine indirileni gereğince uygulasalardı, hem üstlerindeki, hem de ayaklarının altındaki (nimetlerden bol bol) yerlerdi. Onların arasında ılımlı bir grup da vardı. Böyle olmakla beraber onların çoğunun yaptıkları ne kadar kötüdür!”⁴⁶ Bu iki ayette ehli kitabın takvaya sarılması halinde hem dünyada hem de ahiretteki mükâfatı zikredilmiştir. Bu ayetlerde dikkatimizi çeken başka bir hususta şudur. İman edip takvalı olsalar yalnız kendilerine faydası olacak, ahirette faydasını görecekler. Tevrat ve İncilin hükümlerini toplumun genelinde uygulasalar bir bolluk ve bereket görecekler. Dünyada da bunun semeresini görecekler. Allah (c.c)’ın hükümleriyle hükmetmek yeryüzünün rahmet hazinelerini açmasına sebep olduğunu anlayabiliriz. Her durumda bunun faydasını görecekler.

İbni Abbas (ö.68), Katade (ö.118), Suddî ve Mücahid’e göre üstlerinden kasıt göğün yağmuru, altlarından kasıt ise yerin bitkisi ve meyvesiyle bereketli olmasıdır.⁴⁷

Görüldüğü gibi ahitlere bağlılığın dünyevi ve uhrevi sonuçları vardır. İnsanın kalbinin yumuşak ve katı olmasına sebep olduğu gibi dünyada nimetler arasında rahat bir hayat yaşamaya da sebeptir.

2.2. Takvaya Sarılmak

“Ey inananlar, Allah’tan korkun, O’na yaklaşmaya yol arayın ve O’nun yolunda cihad edin ki, kurtuluşa eresiniz.”⁴⁸

Sâysis şöyle diyor: “Bu ayetin öncesiyle bağlantısı çok önemlidir. Bundan önce insan öldürmenin ve fesadın zararlarıyla hükümleri geçti. Tevbe edenlerin bağışlanacağına dair hükümler geçti. Şu anda ise müminlerin yaptıkları ve terk ettikleri her işte Allah’tan korkmaları gerektiğini emretmek uygun düşmüştür. Bu terk edeceği ma’siyetler arasında insanı öldürmek ve fesad çıkarmak da vardır. Yapılacak itaatlar arasında insanlara hayat vermek de vardır.”⁴⁹

Takva, ‘v-k-y’ fiilinden gelmektedir. Lügatte bir şeyi başka bir şeyle defetmek demektir. Vikaye ise bir şeyi koruyana denir.⁵⁰ Rağıp el-İsfahânî’ye göre vikâye, bir

⁴⁶ Mâide, 5/65-66.

⁴⁷ Taberî, *Camiu’l-Beyân en Te’vîli Âyi’l-Kur’an*, X, 464.

⁴⁸ Mâide, 5/35.

⁴⁹ Sâysis, *Tefsîru Ayâti’l-Ahkâm*

⁵⁰ Ebu’l-Hüseyin Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ, *Mu’cemu’l-Mekâyis*, Daru’l-Cil, Beyrut, 1411, VI, 131.

şeyi ona eziyet ve zarar verenden korumaktır. Takva ise, nefsi korktuğu şeylerden dolayı vikâyeye koymaktır. Havf bazen takva manasında kullanılır.⁵¹

Takva, güçlü bir himayeye girerek korunmak, kısaca kendini iyi saklayıp korumak demektir. Bunun lazımı olarak korkmak, sakınmak, korunmaya çalışmak manalarında kullanılır.⁵²

İstılahta ise nefsi günahlardan korumaktır. Bu da mahzurlu şeyleri terk etmekle olur. Bazen mübahları terk etmekle olur.⁵³ Takvanın çok farklı tanımları yapılmıştır. Bunlardan birisi Talk b. Habîb'in yaptığı tarifdir: Fitne baş gösterdiği zaman onu takva ile söndürün dedi. Peki, takva nedir dediler? Takva, Allah'tan bir nur ile Allah'tan sevap umarak Allah'a itaat etmen ve Allah'tan bir nur ile Allah'ın azabından korkarak Allah'a isyan etmeyi terk etmendir.⁵⁴ Takvanın hem ilimle hem de ihlâsla alakasını ortaya koymuştur.⁵⁵

Kur'an'da takva üç mertebede ifade buyurulmuştur: 1- Ebedî olarak Cehennem azabında kalmamak için, imân edip şirkten korunmak. 2- Büyük günahlardan kaçınmak, küçük günahları tekrar tekrar işlemekten uzak durmak ve farzları edâ etmek. 3- Bütün benliği ile Allah'a dönmek ve insanı Allah'tan alıkoyan her şeyden uzak durmak.⁵⁶ Takvanın bu üç mertebesi, Mâide Suresi'nde bir arada zikredilmiştir:

*“İman eden ve iyi işler yapanlara, hakkıyla sakınıp (takva ile hareket edip) imân ettikleri ve iyi işler yaptıkları, sonra yine hakkıyla sakınıp (takva ile hareket edip) imân ettikleri, sonra da hakkıyla sakınıp (takva ile hareket edip) yaptıklarını, ellerinden geldiğince güzel yaptıkları takdirde, (haram kılınmadan önce) yaptıklarından dolayı günah yoktur. (Önemli olan inandıktan sonra imân ve iyi amelde sebattır). Allah iyi ve güzel yapanları sever.”*⁵⁷

Görüldüğü gibi bu ayette imân ve ameli salih iki kere ve takva üç mertebe olarak zikredilmiştir. İnsanın imân edip şirkten korunması mahiyetinde olan ilk mertebe azaptan korunmak için haramdan sakınmaktır. İkincisi, harama düşmemek için şüpheli şeyleri terk etmektir. Üçüncüsü de, nefsi bayağılıktan korumak, huy ve

⁵¹ İsfahânî, *el-Müfredât*, s.545.

⁵² Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, I, 174.

⁵³ İsfahânî, *el-Müfredât*, s.545.

⁵⁴ Eren, Cüneyt, *Dirâsâtu Menhecîyeti Tatbikiyyeti Fî'l-Vahdeti'l-Mevdu'îyyeti Li't-Tefsiri'l-mevdu'îyyeti*, Malezya İslam Üniversitesi, 1997, s.69.

⁵⁵ Useymin, *Tefsiru'l-Kur'an Sureti'l-Mâide*, I, 331.

⁵⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, I, 175.

⁵⁷ Mâide, 5/93.

alışkanlıklarından arındırmak için mübahları terk etmek. Bu ayette takvanın bu üçüncü derecesi, ihsan olarak zikredilmiştir.⁵⁸

Nitekim Hz. Muhammed (s.a.s) de, İhsan nedir? Şeklindeki bir soruya, “*İhsan, Allah’ı görüyormuş gibi hareket etmendir. Sen O’nu görmüyorsan da, şüphesiz O seni görmektedir*” diyerek cevap vermiştir.⁵⁹ Yani Allah’a rağbet ederek ibadet et. Eğer bu dereceyi yakalayamazsan korkan insanların davrandığı gibi davran.

Hz. Muhammed (s.a.s) bir hadisiyle, burada söz konusu olan takvanın ikinci çeşidini şöyle açıklar:

“*Helâl belli, haram da bellidir. Fakat bu ikisinin arasında şüpheli şeyler vardır. Bu nedenle şüphelerden korunan, dinini ve ırzını temiz tutmuş olur. Şüphelere düşen, harama da düşer. Nasıl koruluğun kenarında koyun otlatan çobanın koyunlarının her an koruluğa girme ihtimali varsa, şüpheli şeylerden korunmayanın harama düşme ihtimali de öylece vardır. Haberiniz olsun ki, her hükümdarın koruluğu vardır. Allah’ın korusu da haramlardır.*”⁶⁰

“*Ey inananlar, Allah’tan korkun, O’na yaklaşmaya yol arayın ve O’nun yolunda cihad edin ki, kurtuluşa eresiniz.*”⁶¹

Allah bu ayette, iki cihanda mutlu ve aziz olabilmek için insanın önüne dört basamak koymuş ve bunlarla yükselmeyi emretmiştir: 1.Takva, 2.Allah’a Yakınlaşma için vesileler arama, 3. Bu yolda cehd etmek,4.Bütün bunların, felah sebebi olacağını unutmamak.

Bu ayetin sure içerisinde yeri de Siyak ve sibak açısından çok önemlidir. Allah öncesinde, *ancak muttakîlerden kabul buyurur*⁶² demiştir. Cenâb-ı Hak, bize deveyi kurban olarak kesmemizi emrederken de, “*Onların ne etleri, ne kanları hiç bir zaman Allah’a erişmez. Fakat sizden O’na, takva ulaşır.*”⁶³ Buyurmuştur. Nitekim Kabil babasına yaklaşmak için Habil’in tavsiyesine uyup takvaya sarılacağına, nefesine yenik düşmüş ve kardeş katili olmuştur.

Allah cezalardan sonra takvayı nazara veriyor. Çok ağır ceza olmasına rağmen muhariplerin cezasının anlatıldığı ayetlerden sonra takvayı hedef olarak göstermesi de

⁵⁸ Bkz., Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, III, 498.

⁵⁹ Buhâri, İman, 37; Müslim, İman 57; Ebu Dâvud, Sünne, 16; Tirmizî, İmân, 4.

⁶⁰ Buhâri, İmân, 39; Müslim, Müsâkat, 107; Ebu Davud, Büyû’, 3; Tirmizî Büyû’, 1; Neseî, Büyû’, 2; İbn Mâce, Fiten, 14;

⁶¹ Mâide, 5/35.

⁶² Mâide, 5/27.

⁶³ Hac, 22/37.

çok manidardır. Mâide Suresi'nde inşa edilmek istenen toplumun ceza korkusuyla değil Allah'a karşı takvalı olmayla ıslahı hedeflenmektedir.

Seyyid Kutub bu konuyu şöyle özetler: Rabbani nizam sadece kanun sayesinde insanları bağlamaz. Bu müttekâmil nizam, beşer ruhunu bütün yönleriyle ele alır. Beşer varlığına iç dünyasından hitap eder. Onu itaate çağırır. Ve isyandan uzaklaştırır. İnsanın sadece Allah'tan korkması onu yüceltir. Kılıçtan korku ise insanı alçaltır. Allah korkusu insandan ayrılmaz her mekânda onu korur. Günahlara dalmasına engel olur. Ancak yine de kanun kılıcını, ondan başka hiçbir şeyden sakınmayan insanları sakındırmak için daima yüksekte tutar. Hakikatte bu nizamın ilk dayandığı esas kalb terbiyesi, tabiatın sağlamlığı ve ruhun hidayetidir.⁶⁴

2.3. Nehyi Ani'l-Münker

*“Bari bilginleri, fakihleri onları günah söylemelerinden ve haram yemelerinden vaz geçirmeye çalışsalar ya. Her halde yapmakta oldukları bu şey, ne kadar kötü!”*⁶⁵

İbn Abbas (ö.68) şöyle demiştir: *“Bu ayet, Kur'an'daki en ağır ayetlerden birisidir”* ve Dahhâk (ö.105)'tan da, *“Bana göre, Kur'an-ı Kerim'de bundan daha korkutucu bir ayet yoktur”* sözü nakledilmiştir.⁶⁶

Ayette emri bi'l-ma'ruf ve nehyi ani'l-münkeri terkeden kimselerin ayıplanması haram yiyenlerinkinden daha kuvvetlidir. Çünkü Allah, günah işleyenler, düşmanlık yapanlar ve rüşvet yiyenler hakkında, *“Yapmakta oldukları şey elbette ne kadar kötü..”*⁶⁷ Buyurmuş; nehy-i ani'l-münker yapmayan âlimler hakkında ise,

*“Her halde... Yapmakta oldukları şey elbette ne kadar kötü!”*⁶⁸ Buyurmuştur. “=Sun” kelimesinin ifâde ettiği mâna, “amel” kelimesinin ifâde ettiği mânadan daha kuvvetlidir. Çünkü her amel işleyen sani', her amel ise sanat diye adlandırılmaz. “Amel”, ancak iyice yerleşmiş, kökleşmiş ve sağlamlaşmış olduğu zaman, “sun” diye isimlendirilir.⁶⁹ Fiiller için de aynı durum söz konusudur. Her fiil san'at sayılmaz. Her san'at ise fiil sayılır.⁷⁰ Böylece Cenâb-ı Hak önceki ayette ifadesiyle o

⁶⁴ Kutub, Seyyid, *Fîzilâli'l Kur'an*, Birleşik Yayınları, (çev. M. Emin Saraç, Bekir Karlığa, İ.Hakkı Sağlar), İstanbul, t.y. IV, 219.

⁶⁵ Mâide, 5/63.

⁶⁶ Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, VIII, 414.

⁶⁷ Mâide, 5/62.

⁶⁸ Mâide, 5/63.

⁶⁹ Zemahşerî, *Keşşaf*, s.299.

⁷⁰ İsfahânî, *Müfredât Fî Ğarîbi'l-Kur'an*, s.290.

günahları işleyen kimselerin günahını, kökleşmemiş bir günah; nehy-i ani'l münkeri terkeden kimselerin günahını da, lafzıyla kökleşmiş ve iyice yerleşmiş bir günah olarak ifâde etmiştir. Âlim olan bir kimse bir günaha yöneldiğinde ve bu durum da onda adeta bir san'at haline geldiğinde bu durum, onun kalbinin hastalığının son derece ileri ve çetin olduğuna delâlet eder.

Onların nehyi ani'l münkeri terk etmeleri la'netlenmelerine sebep olmuştur.

“İsrailoğullarından inkâr edenlere, Davud ve Meryem oğlu İsa diliyle lanet edilmiştir. Bu, isyan etmeleri ve haddi aşmaları nedeniyledir. Yapmakta oldukları münker (çirkin iş)lerden birbirlerini sakındırmıyorlardı. Yapmakta oldukları şey ne kötü idi!”⁷¹

Yukarıdaki ayetlerden nehyi ani'l münkeri terk etmenin ma'siyet ve haddi aşmak olduğu anlaşılıyor. Bunun sebebi şudur: çünkü nehyi ani'l münkerin yapılması fesadı yok eder. Bunun terk edilmesi ise fesadı körükler.⁷²

2.4. Düşmana Bile Adaletli Davranmak

Bu başlık altında en çok iki ayet üzerinde duracağız. Çünkü bu iki ayet adalet prensibini en üst perdeden ele almaktadırlar. Sürekli göz önünde bulundurmamız gereken husus, bu hitaplar zayıf bir İslam toplumuna değil, güçlü İslam toplumuna yöneltilmiş emirlerdir.

“Sizi Mescid-i Haram'dan çevirdiklerinden dolayı bir topluma karşı olan kininiz, sizi saldırıya sevk etmesin.”⁷³

“Ey iman edenler, Allah için hakkı ayakta tutanlar ve adaletle şahitlik yapanlar olunuz. Bir kavme olan kininiz, sizi adaletsizliğe sevk etmesin. Adaletli olun, çünkü o, takvaya daha yakındır. Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.”⁷⁴

⁷¹ Maide, 5/78-79.

⁷² Zemahşeri, *Keşşaf*, s.304.

⁷³ Mâide, 5/2.

⁷⁴ Mâide, 5/8.

Ayette geçen () kelimesi ‘*kin ve buğzetmek*’ manasındadır. ‘Şenean’ buğzun şiddetli haline⁷⁵ denir. İ’tida ise onlara kötülük yaparak intikam almaktır.⁷⁶ Çünkü misliyle düşmandan hakkını almak i’tida sayılmaz.⁷⁷

Ayetin manası açıktır. Yani sizi Mescid-i Harâm’a gitmekten alıkoymuş olan bir kavme kin beslemeniz —ki bu Hudeybiye savaşının olduğu yıl meydana gelmişti— Allah’ın hükmünü aşmanıza vesile olmasın. Haddi tecâvüz ederek zulüm ve düşmanlıkla intikam almanıza neden olmasın. Aksine Allah’ın herkes için emir buyurduğu, adalet esâsına göre hükmedin. Adalet, herkes hakkında ve her halükârda vâcibdir. Selefi sâlihîn’den bazıları demişlerdir ki: Senin hakkında Allah’a isyan etmiş olan kişiye karşı, senin onun hakkında Allah’ın emrine itaat etmen kadar iyi bir davranış yoktur. Göklerle yeryüzü, adalet üzerine kâimdir.⁷⁸ Mâide Suresi 2. Ayetteki ‘ ’ hem fetha ile okunmuştur. (Buna göre mana verilmiştir.) Hem de cer ile okunmuştur. Cer ile okunduğu zaman süreklilik manası katmış oluyor.⁷⁹ Şayet ilerde de böyle bir şey yapsalar bile yine adaletli olun demektir.

Mâide suresi 8.ayetinın arka planına bakacak olursak şöyle bir durum vardır: Allah Mekke’nin fethini Müslümanlara müyesser kılmış, Mekke artık Müslümanların olmuş ve mü’minlere yapılan işkence, zulüm bitmişti. İntikam sırası Müslümanlara gelmişti. Yüce Allah Müslümanlara adaletle hükmetmelerini ve affedici olmalarını emretmiş ve şöyle buyurmuştur: “*Bir millete olan öfkeniz sizi adaletsizliğe sürüklemesin, âdil olun*” İslam adaleti karşısında dost, düşman herkes eşittir. Dinleri, dilleri, ırkları ve renkleri ne olursa olsun bütün insanlar islâm adaleti karşısında eşittirler.⁸⁰ Takva Allah (c.c) katında üstünlük vesilesi ise de hukuk karşısında değildir.

Sekizinci ayette ince bir nükte vardır. O da halkın hatırı için değil “*Allah için durun*” ifadesidir. Ayetteki lillah ifadesi bunu gösteriyor. Mâide Suresi bu ve benzeri ayetlerle hukukun temelini adalet olması gerektiğini yoksa sevgi ve kin üzere olmaması gerektiğini de ders veriyor.⁸¹

Mâide Suresi’nde, bir tek ayetinın uygulanması yeryüzünde huzurun sağlanmasına yeterli olacak çok sayıda ayet vardır. Mesela hemen surenin başında

⁷⁵ Nesefî, *Medâriku’t-Tenzîl ve Hekâiku’t-Te’vîl*, I, 425.

⁷⁶ Nesefî, *Medâriku’t-Tenzîl ve Hekâiku’t-Te’vîl*, I, 425.

⁷⁷ Semerkandî, *Bahru’l-Ulum*, I, 414.

⁷⁸ İbni Kesir, *Tefsiru’l-Kur’ani’l-Azîm*, III, 15.

⁷⁹ Zemahşerî, *Keşşaf*, s. 281.

⁸⁰ Ebu Leys Es-Semerkandî, *Bahru’l-Ulûm*, I, 420.

⁸¹ Ebu Zehra, *Zühretu’t-Tefasîr*, 5/2062.

birinci ayet “*Ey iman edenler akitlerinizi yerine getirin*” emri ister mümin ister kâfir Allah’ın haramını helal kılmayan, helâlini da haram kılmayan bütün akitlerin yerine getirilmesini istiyor. Birinci başlık altında işlerken de söylediğimiz gibi, dünya ve ahiret saadeti ister Allah ile yaptığımız, ister biz insanların kendi aralarında yaptıkları akidlere bağlı kalmakla olur. Adalet konusunda da genel bir kaide, zaman üstü bir prensiple karşı karşıyayız. Düşmana adalet göstermek cana yapılacak saldırıların ana sebebi olan kin ve nefreti sevgiye dönüştürür.

Hadisi şerifte peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyuruyor: “*Sana emanet bırakana, sen de emaneti geri ver. Fakat sana hainlik edene sen hainlik etme.*”⁸²

Ancak Kur’an, her zaman her yerde ve herkese karşı adalet demesine rağmen, Yahudiler işimize gelirse demişlerdir. Hesabımıza gelirse adaleti uygularız hesabımıza gelmezse uygulamayız demişlerdir.

“*Eğer size bu verilirse alın, bu verilmezse sakının*” derler.⁸³ Bu ayetin sebebi nüzulü şudur: Beni Nadir Yahudilerinin kendilerini Beni Kureyza Yahudilerinden üstün görmelerinden dolayı Beni Nadir’den birisi Beni Kureyza Yahudileri tarafından öldürülürse kısas uygulanırdı. Ancak Beni Nadir’den birisi Beni Kureyza’lıyı öldürürse diyet alınırdı. Böyle bir adam öldürme olayında münafıklardan birisi siz Muhammed’e giderseniz o kısasla hükmeder eğer size diyete hükmederse alın yoksa vazgeçin demesi üzerine bu ayet nazil olmuştur.⁸⁴

Yine bu ayetin sebebi nüzulü olarak zina etmiş iki kişiyi peygamber efendimiz (s.a.v)’e götürürken şartlı götürmeleridir. Şayet sopa ve yüzünü karaya boyama ile emrederse uyacaklar, recm ile emrederse uymayacaklardı.⁸⁵ Sonuç olarak bu ayette hakka şartlı yaklaşmanın yanlışlığı anlatılıyor. Zaten Yahudilerin Peygamberimize başvurmalarının sebebi daha kolay bir yol bulabiliriz diyedir. Yoksa teslim olmak gayeleri yoktu. Bu acaip halleri şöyle ifade ediliyor.

“*Kendi kitapları olan ve içinde Allah’ın hükmü bulunan Tevrat ellerinde iken, nasıl olup da seni hakem tayin ediyorlar?*”⁸⁶

Yahudiler, ancak başları sıkışınca Hz. Peygambere (s.a.v) müracaat etmişlerdir. Ayeti Kerime’de onların bu hali tenkid edilmiştir. Ve şu dersi vermiştir. İnsanlar hakka teslim olmalılar. Hakkı referans kabul etmelidirler. Yoksa kendilerini hak için referans

⁸² Ebu Davud, Buyu, 79, Tirmizi, Buyu, 38, Darimî, Buyu, 57.

⁸³ Mâide, 5/41.

⁸⁴ Taberî, *Camîu’l-Beyân en Te’vîli Âyi’l-Kur’an*, X, 316.

⁸⁵ Taberî, *Camîu’l-Beyân en Te’vîli Âyi’l-Kur’an*, X, 315.

⁸⁶ Mâide, 5/43.

kılmamalılar. Bu ayette Yahudilerin kendilerini hakk için referans kıldıklarını görüyoruz. Adaletin gerçekleşmesi için önce adalete rıza göstermek gerektiği vurgulanıyor.

Allah (c.c), Peygamber (s.a.v)'e, yahudilerin kendisinin hakemliğine başvurduğu problemde, onlar arasında adaletle hükmetmesini emrediyor. Ondan adaletin ve doğruluğun gerekliliği hakkında tekrarlanan Kur'an ilkelerine uygun olarak hükmetmesini istiyor.⁸⁷ Ve özellikle de bu surenin sekizinci ayetinde önemle üzerinde durduğu prensibe uygun hükmetmesini istiyor ki bu, bir kavme olan kinden etkilenmemek ve yahudilerin kinini bir etken yapıp adaletsizlik yapmamaktır. Allah (c.c) peygamberimizden tekrarla adalete uymasını istemiştir. *“Sana da (ey Muhammed) geçmiş kitapları tasdik eden ve onları kollayıp koruyan Kitabı (Kur'anı) hak ile indirdik. Onların aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet. Onların arzu ve heveslerine uyararak, sana gelen haktan sapma.”*⁸⁸ *“Aralarında Allah'ın indirdiğiyle hükmet. Onların keyiflerine uyma. Allah'ın sana indirdiğinin bir kısmından seni saptırmalarından sakın.”*⁸⁹

Bu ayetlerde Resulullah (s.a.v)'a adaletle hükmet diye emredilmesi çok anlamlıdır. Hem de peşpeşe ayetlerde tekrarlanarak. Şöyle bir vurgu da vardır. Resulullah (s.a.v)'tan dahi heva ve hevesine uymaması isteniyorsa diğer insanlardan nasıl şiddetli vurguyla istendiği üzerinde düşünülmalıdır. Bu ayetler hakkında şöyle bir soru sorulabilir, *“Müslümanların müşriklere zulmetmeleri nasıl anlaşılacak? Zaten müslümanlara onları öldürüp, çoluk çocuklarını esir ve cariye etme, mallarını alma emri verilmiştir?”* denirse, böyle bir soruya Fahrudin Er-Razî (ö.606) şöyle cevap verir: Müslümanların, müşriklere pek çok yönden zulmetmeleri mümkündür.

a) Kâfirler müslüman olduklarını açıkça söyledikleri halde, müslümanlar bunu kabul etmeyerek (zulmedebilirler).

b) Babalarını üzme için, henüz mükellef olmayan küçük çocuklarını öldürerek (zulmedebilirler).

c) Onlara “müsle” (çeşitli organlarını keserek işkence) yapmak suretiyle (zulmedebilirler).

d) Onlara, verdikleri sözü ve anlaşmayı bozarak (zulmedebilirler)⁹⁰

⁸⁷ Mâide, 5/48.

⁸⁸ Mâide, 5/48.

⁸⁹ Mâide, 5/49.

⁹⁰ Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, VIII, 532.

İyiliğe karşı iyilik kolaydır, ama kötülüğe karşı iyilik etmek çok zordur. Çünkü adaletli davranmak herkesin boynuna, herkesin hakkında ve her halükârda farzdır. Kula düşen vazife Allah'ın emrine bağlanmaktır. Adalet yolunu sürdürmektir. Yalan söyleyene yalan söyleyemez, hiyanet edene hiyanet edemez.⁹¹

Adaletin düşmana karşı uygulanmasının örneklerini Mâide Suresi'nde görüyoruz. Yahudilerin hepsi bir tutulmamış, hatta kâfirlerin tamamı bile bir tutulmamış ehli kitap ile diğerleri ayrılmıştır. Ehli kitabın kadınlarıyla evlenmemize izin verilmiş, kestikleri helal sayılmıştır. Ama müşriklerinki helal sayılmamıştır. Ehli kitab da aynı değerlendirilmemiş Yahudilerin düşmanlığının hristiyanlardan farklı olduğu belirtilmiştir.⁹² Kur'an, meseleleri siyah beyaz diye ayırmıyor. Tam tersine her şeyi olması gereken yere koyuyor.

Mâide Suresi'nde, yukarıda metinlerini de verdiğimiz 2. ve 8. ayetleri karşılaştırdığımızda 8. ayetin 2. ayetin tekrarı olmadığını bilakis daha da pekiştirilmiş bir üslupla adaleti geniş bir açıdan ele aldığını görüyoruz. Surenin ikinci ayetinde düşmana karşı haddi aşmama nehyedilirken surenin sekizinci ayetinde bizzat düşmana adaletle muamele etme emrediliyor.

İkinci ayette “*sizleri Mescidi Haram'dan nehyettiler diye bir kavme olan kininiz sizi adaletsizliğe sevketmesin*” derken, sekizinci ayette daha genel bir ifade kullanılmış, özel bir duruma değinmemiş, “*bir kavme olan kininiz sizi adaletsizliğe sevketmesin.*” Kinin sebebi ne olursa olsun fark etmez demiştir.

2. Ayet ile 8.ayetin farkını Zemahşerî (ö.538) şöyle açıklamıştır. Zemahşerî (ö.538) şöyle der: “Öncelikle surenin başında düşmana olan kinin Müslümanları adaletsizlikten koruması gerektiğini belirtmiş, sonra yeniden daha kuvvetli bir üslupla adaletle davranmalarını emretmiştir. Allah (c.c) bununla da yetinmedi. Adaletin takvaya daha yakın olduğunu belirtti. Ayrıca bu ayet, böyle kuvvetli bir vasıf olan adalet sıfatının, Allah'ın düşmanı olan kâfirlere karşı uygulanmasının vacip olduğuna önemle dikkat çekmektedir. Hal böyle olunca, Allah'ın dostları ve sevgilileri olan müminler hakkında niçin vacip olmasın.”⁹³

İbni Kesir, “*Adaletli olun, çünkü o, takvaya daha yakındır.*” ifadesindeki ismi tafdil yani Akrebu () kelimesinin, diğer tarafta mânâsından hiç bir şeyin olmadığı yerlerde kullanılan ismi tafdil kabilinden olduğunu söylemiştir. Çünkü adaletsizlikte hiç

⁹¹ Sa'di, *Kelamu'l-Mennan*, s.219.

⁹² Mâide, 5/82.

⁹³ Zemahşerî, *Keşşaf*, s. 281.

takvaya yakınlık yoktur ki adaletli davranmak takvaya daha yakın olsun. Tıpkı şu ayetler gibidir:

“*Cennettekiler o gün yer (istirahatgâh) bakımından daha hayırlı ve daha güzeldirler.*”⁹⁴ Ayeti gibidir. Cehennemde ne hayr, ne de güzellik vardır.

“*Şayet orada hiçbir kimse bulamazsanız size izin verilmeden oraya girmeyiniz. Eğer size: “Müsait değiliz, geri dönün” denirse dönün. Bu sizin için daha nezih, daha münasiptir. Allah yaptığınız her şeyi tamamen bilir.*”⁹⁵ İzin verilmeden girmenin güzelliği yoktur.⁹⁶

Kur’an’ın Düşmanlara karşı adaleti emretmesini en güzel şekilde güneş örneğiyle açıklayabiliriz. Güneş enerji ve ışınlarını yeryüzüne gönderirken şu toprak, bu toprak; şu ağaç, bu ağaç; şu bitki, bu bitki diye bir ayırım yapmaz. Ama her toprak ve ağaç, ya da bitki kendi isti’dadına göre ondan yararlanır ve nasibini alır. Toprak çorak olup bitki yetiştirmeğe elverişli değilse, güneşin kusuru ne? Önemli olan güneş gibi olmaktır.⁹⁷

Hak ve adaleti ayakta tutmanın iki büyük mükâfatı vardır: Dünyada huzur ve güveni sağlar. Kötü insanların azalmasına, iyilerin çoğalmasına en müsait ortamı hazırlar. Âhirette ise Allah adaletle iş görenlere ve hayatını bu doğrultuda harcayanlara büyük mükâfatlar vadetmiştir.⁹⁸

İslam daima meşru dairede kalmayı emreder. Mesela düşman Müslümanların kadınlarına tecavüzde bulunduğu zaman Müslümanlar da aynıyla mukabelede bulunamaz. Ya da düşman Müslümanların çocuklarını öldürdü diye Müslümanlar da ayısını yapamazlar. O halde şöyle bir sonuca varabiliriz. Haksızlığa uğramak, başka haksızlıklara mazeret olamaz. Müslümanlar zaman zaman bu hataya düşüyorlar. Başkalarının kendilerine yaptıkları zulümleri ileri sürerek haksızlıklarını meşru göstermeye çalışıyorlar. Bunun bir benzeri de Habil ile kabil’in kıssasının anlatıldığı yerde geçiyor. Habil zulme uğrayan kişilere örnektir. Kardeşine şöyle demişti. “*Andolsun ki, beni öldürmek için elini bana uzatırsan, ben seni öldürmek için elimi sana uzatacak değilim. Çünkü ben, kâinatın Rabbi olan Allah’tan korkarım*”⁹⁹ Kabil’in

⁹⁴ Furkan, 25/ 24.

⁹⁵ Nur, 24/28.

⁹⁶ İbni Kesir, *Tefsiru’l-Azîm*, III, 78.

⁹⁷ <http:// Engelliler Gen. Tr., “ İyi ve Kötü ”, 23.08.2011.>

⁹⁸ Yıldırım, Celal, *İlmün Işığında Asrın Kur’an Tefsiri*, III, 1627.

⁹⁹ Bkz., Mâide, 5/27-28.

zulmünü bahane ederek Habil önce davranmamıştır. Adeta şunu söylemiştir. Allah'ın huzuruna zalim olarak gitmektense mazlum gitmeyi tercih ederim.

Mâide Suresi adalet prensibini yerleştirmek için sadece Kabil ve Habil kıssasını nazara vermiyor. Müslümanlara geçmişteki mazlumiyetlerini de hatırlatıyor. Adeta geçmişte size yapılanı siz de başkalarına yapmayın diye tembihte bulunuyor. Bunu söylediği zaman Müslümanlar artık güçlü idiler. Düşmanları onların yok olmasından ümitlerini kesmiş durumdadırlar.¹⁰⁰ Şöyle buyuruyor:

*“Ey iman edenler, Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın; hani bir topluluk, size ellerini uzatmaya yeltenmişti de, (Allah,) onların ellerini sizlerden geri püskürtmüştü. Allah'tan korkup-sakinin. Mü'minler yalnızca Allah'a tevekkül etmelidirler.”*¹⁰¹

Nisa Suresi'nde benzer manada ayeti kerime şöyledir:

*“Ey iman edenler! Adaleti ayakta tutan ve kendiniz, ana-babanız ve yakın akrabanız aleyhine de olsa, yalnız Allah için şahitlik eden kimseler olunuz. Zira zengin de olsa, fakir de olsa, Allah ikisine de (sizden) daha yakındır. Nefsinizin arzusuna uyararak adaletten uzaklaşmayın. Eğer (şahitlik ederken) dilinizi eğer, bükerseniz veya çekinirseniz, şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır.”*¹⁰²

Bu ayetler şu hususa da delâlet etmektedir: Bir kimsenin yaptığı bir fiil ile kendisine mukabelede bulunmak caiz, aksiyle karşılık vermek caiz değildir. Yaptığından fazlasıyla mukabelede bulunmak da zulüm olur. Her insana ve her topluma ancak yaptığı ile mukabele etmeye müsaade vardır.¹⁰³ Bazen yaptığıın aynıyla bile ceza verilemez. Başka şekillerle cezalandırma yöntemine başvurulur.

Son olarak Mâide Suresi'nde adalet hakkında Bediüzzaman Said Nursi'nin tesbiti önemlidir. Çünkü adaleti mahzanın delilini buradan çıkarıyor. Şöyle diyor: *“Kim bir cana kıymamış veya yeryüzünde fesad çıkarmamış birini öldürürse, sanki bütün insanları öldürmüş gibidir.”*¹⁰⁴ Ayetinin işarî manasıyla bir masumun hakkı, bütün halk için dahi iptal edilemez. Bir fert dahi umumun selameti için feda edilemez. Cenâb-ı Hakkın nazarı merhametinde hak haktır, küçüğüne büyüğüne bakılmaz. Küçük büyük

¹⁰⁰ Mâide, 5/3.

¹⁰¹ Mâide, 5/11.

¹⁰² Nisa, 4/135.

¹⁰³ Ebu Leys Es-Semerkindî, *Bahru'l-Ulûm*, I, 414.

¹⁰⁴ Mâide, 5/32.

için iptal edilemez. Bir cemaatin selâmeti için, bir ferдин rızası alınmadan, hayatı ve hakkı feda edilemez.¹⁰⁵

2.5. Zorunluluk Halinde Bile Günaha Meyledilmez

Allah kullarına merhamet etmiştir. Onlara helaller listesi vereceğine haramların listesini vermiştir. Daha sonra Mâide Suresi'nin başında zikredilen haramların her duruma göre olmadığını sadece ihtiyar haline ait olduğunu, Zaruret hallerinde ise geçerli olmadığını bildirmiştir.

“Kim son derece açlık halinde çaresiz kalırsa, günâha meyil maksadı olmaksızın (haram olan etlerden yiyebilir)”¹⁰⁶ Kime açlıktan bir zarar dokunursa demektir.¹⁰⁷

Ayette geçen **“hamase”** kelimesinin manası büzülmek demektir. Yani insanın karnının açlıktan büzülmesini ifade eder. Karnın çekilmesini ifade eder.¹⁰⁸ Ayağın tabanındaki çöküntüden dolayı ‘ahmesu’l-kedemi’ denilir.¹⁰⁹ Açlığın böyle ifade edilmesi açlığın farklı derecelerinin olmasındandır. Bu normal bir açlık değildir. Açlığın ileri bir derecesidir.

“Cenefe” meyletmek demektir. Yüce Allah’ın: “Günaha meyletmeksizin...” buyruğu harama meyletmeksizin anlamındadır. Bu da: “Saldırmamak ve haddi aşmamak...”¹¹⁰ Anlamındadır. Burada geçen, ism (günah) kelimesinin manası, Iraklılara göre, o kimsenin açlığını gidermenin üzerinde olarak, haz ve lezzet duymak için o şeylerden yemesi; Hicazlılara göre ise, o kimsenin, o yolculuğuyla âsî ve günahkâr olmasıdır.¹¹¹

Bu ayeti Bakara 173. ayetle birlikte değerlendirmek lazımdır. Ayette şöyle buyruluyor: “Kim mecbur kalırsa başkasının hakkına tecavüz etmemek ve zaruret miktarını geçmemek şartıyla bunlardan yemesinde günah yoktur. Allah ğafurdur, rahimdir.”¹¹²

¹⁰⁵ Nursi, Said, *Risalei Nur Kulliyatı*, Nesil Yayınları, İstanbul, 1996, I, 370.

¹⁰⁶ Mâide, 5/3.

¹⁰⁷ Taberi, *Camii'l-Beyân en Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, VIII,532.

¹⁰⁸ Kurtubî, *el-Camiu li Ahkami'l-Kur'an*, VI, 64.

¹⁰⁹ İsafahânî, *el-Müfredât Fî Ğaribi'l-Kur'an*, s.165.

¹¹⁰ Bakara, 2/173.

¹¹¹ Bkz., Useymin, *Tefsiru'l-Kur'an Sureti'l-Mâide*, I, 45; Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihi'l-Gayb*, VIII, 468.

¹¹² Bakara, 2/173.

Dinde zaruret: Dinin yasak ettiği bir şeyi yapmaya veya yemeye mecbur eden, iten durumdur.¹¹³ Zaruret, yasaktan yenmediği takdirde, kişinin canını veya herhangi bir organının helak olmasından veya zarara uğramasından endişe etme halidir.¹¹⁴ Zaruret halindeki bir şeyi yaparken amaç sadece canını kurtarmak değil, aynı zamanda malını veya namusunu da kurtarmaktır. Şer'an bir şeyin normal hallerde helal kılınmasıyla zaruret halinde haramın helal kılınması arasında hükmen fark yoktur. Hatta Cessas (ö.370) buna ruhsat diyenlere itiraz eder. Zaruret halinde haramdan yemenin farz olduğunu söyler.¹¹⁵

Zaruret ile ihtiyacı da birbirinden ayırmak gerekir. Hacet kemâliyattandır. Zaruret ise zarar gidermek içindir. Şöyle bir örnek verilebilir. Bir insanın üzerinde bir elbise olduğunu düşünelim. Bu elbise onu soğuktan korur. Çıkarırsa ona zarar verir. Ancak ikinci bir elbisenin olması kemâliyattandır. Zaruretler haramı mubah kılar. Hacetler ise mekruhları kaldırır.¹¹⁶

Zaruretler haramları mübah kılarlar. Bu ifadenin umumi manasına bakıp her şeyin mübah olacağı sanılmamalıdır. Bazı haramlar vardır ki hiçbir zaman onların mübah olması düşünülemez. Unutmamak gerekir ki haramlar iki çeşittir. Bir kısmı ne olursa olsun mübah olmaz. Bunlar başkasının namusu (zina), başkasını yaralama, başkasını öldürme gibi haramlardır. Ne olursa olsun helal olmazlar. Ancak bazı haramlar vardır ki bunlar zaruret halinde mübah olurlar. Bunlar içki, domuz eti gibi yiyecek ve içeceklerdirler. Bu haramlar zaruret halinde helal olurlar.¹¹⁷

Bunu daha sistematik bir ayırıma tabi tutabiliriz. Ruhsatlar iki çeşittir. Birincisi iskat ruhsatıdır. Domuz etinin yenilmesi gibi, zaruret halinde haramlığı tamamen kalkar. Hatta ilerde de açıklayacağımız gibi ruhsattan faydalanmayıp ölenler asidirler. İkincisi tefrih ruhsatıdır. Dini inkâr etmekle ölmek arasında kalan müslümanın ölümü veya hayatta kalmak için sözle inkârı tercih etmesi gibi. Tefrih ruhsatından faydalanmaktansa azimet yolunu tercih etmek daha üstündür.¹¹⁸ Bu ayırım İslamda insan hayatının önemini ortaya koyan çok önemli bir ayırımdır.

Bazen zaruretler haramlardaki haramlık vasfını kaldırır. İşleyenden günahı kaldırır. Hatta haramın işlenmesini farz kılar. Açlıktan ölmek üzere olan kişinin domuz

¹¹³ Karaman, Hayrettin, *İslamın Işığında Günün Meseleleri 1*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2001, s. 238.

¹¹⁴ Beki, Abdulaziz, *Organ Nakli*, Bekke Yayınevi, Kayseri, 1993, s.220.

¹¹⁵ Cessas, *Ahkamu'l-Kur'an*, I, 155.

¹¹⁶ Useymin, *Tefsiru'l-Kur'an Sureti'l-Mâide*, I, 53.

¹¹⁷ Molla Hüsrev, *Mirkât-ül-Vüsûl fi İlm-il-Usûl*, Hanefiyye Kitabevi, İstanbul, t.y., s.667.

¹¹⁸ Bkz., Öztürk, Mustafa, *Tefsirde Ehli Sünnet Şia Polemikleri*, s. 125.

eti yemesi gerekir. Bazen de sadece günahı kaldırır. Ama haramlık vasfını kaldırmaz. Mesela zor altında olan kişinin Allah'ı diliyle inkâr etmesinin haramlığı devam eder. Fakat günahı kalkar.¹¹⁹ Bu ayırım Hanefilere göredir. Bu yüzden Allah'ı inkâr etmediği için ölen kişi şehid oluyor. Ancak yiyeceği leş olduğu halde yemeyip de kendi ölümüne sebep olan kişi ise günahkâr kabul ediliyor.¹²⁰

Zaruret ruhsatından faydalanabilmek için şu hususlara mutlaka dikkat edilmesi gerekir.

1. Her şeyden önce zaruret hali olacak ve ihtiyacını haramdan başka bir şeyle giderme imkânı olmayacak.
2. Kalbinden Allah'ın kanunlarını çiğnemek gibi bir niyet geçirmeyecek.
3. İhtiyaçtan fazlasını almayacak.¹²¹

Yeme miktarına gelince, Zeccac (ö.311) demiş ki: Haddi aşmamak ve lezzet almamak kaydıyla yiyebilir. Ehli Medine ise doyuncaya kadar yiyebilir. İmam Şafii ve İmam Ebu Hanife (ö.150) ise ölmeyecek kadar yiyebilir demişlerdir.¹²² Kanaatimizce böyle bir sınır koymaktansa zaruret durumunu ortadan kaldıran miktarı dikkate almak daha doğru olur. Çünkü zaruret halleri değişiktir. Bazen uzun sürer, bazen kısa sürer. Hatta bazen genel bir zaruret hali oluşabilir. Mesela her tarafta haram olur. Helal bulmak mümkün olmaz. Böyle durumlarda ölmeyecek kadar yemeyi şart koşturmak çok daha büyük zorluklara sebebiyet verir.¹²³

Yukarıdaki ayeti kerime açlık halinde haram yiyeceklerden faydalanmamıza ruhsat verdiği gibi başka bir kayıt getiriyor. O da açlık halinde dahi haddi aşmamaktır. Bu ve benzeri ayetler anlaşılınca islamın adalet ve hakkaniyet anlayışının nasıl olması gerektiği çok net bir şekilde anlaşılabilir. Bunun benzeri savaşta iken haddi aşmamakla ilgili emirdir.¹²⁴

Bütün mezheplerde ittifakla şu hususun vurgulandığı görülmektedir. Muztarrın hayatının kurtarılması için, ister müslüman olsun isterse zımmi, muahhed veya müste'men olsun, hiçbir masumun öldürülmesi veya organının kesilmesi caiz değildir.

¹¹⁹ Karaman Hayrettin, *İslamın Işığında Günün Meseleleri 1*, s.239.

¹²⁰ Cessas, *Ahkamu'l-Kur'an*, I, 155.

¹²¹ Mevdûdi, *Tefhimu'l-Kur'an*, I, 138; Useymin, *Tefsiru'l-Kur'an Sureti'l-Mâide*, I, 45.

¹²² es-Semerkandî, *Bahru'l-Ulûm*, I, 416.

¹²³ Bkz., Karaman Hayrettin, *İslamın Işığında Günün Meseleleri 1*, s.248.

¹²⁴ Bakara, 2/190.

Çünkü hiçbir masumun yaşama hakkı, diğerinden aşağı değildir. Hayat hakları birbirine eşittir. Biri diğerine feda edilemez.¹²⁵

Tezimizi desteklemesi açısından önemli bir bilgiyi daha vermekte fayda vardır. Bir insanın hayatı için başkasının hayatının feda edilemeyeceği hususunda ittifak vardır. Fakat bir insanın hayatta kalması için insan ölüsünden yiyebilir mi? Yiyemez mi? Konusu tartışılmıştır. Bunun pratikte pek semeresi olmasa da islâmın insan hayatına bakışı açısından çok önemlidir. Hanbelîlere göre yiyemez çünkü insanın ölüsü ile dirisi de mükerrerdir. Ancak Şafiîlere göre yiyebilir. Çünkü ölmüş bir insanla hayattaki bir insanın hayatları birbirine denk değildir. Hayattakinin hakkı daha üstündür.¹²⁶

“Saldırmamak ve haddi aşmamak...”¹²⁷ Kaydının benzeri başka ayetlerde de gelmiştir. “Sizinle savaşanlara karşı Allah yolunda savaşın, (ancak) aşırı gitmeyin. Elbette Allah aşırı gidenleri sevmez.”¹²⁸ Ayeti bunun gibidir.

Kur’an’daki emirlerin farkı budur. Her durumda meşru dairede kalmayı emrediyor. Kendi temel prensiplerini ihlal etmeyi caiz görmüyor. Hâlbuki beşeri sistemlerde durum tam tersinedir. En ufak bir menfaatleri karşısında kendi temel prensiplerini çiğneyebiliyorlar. Mesela batılı ülkeler insan hakları derler, hatta insan hakları ihlali yaptıkları gerekçesiyle birçok ülkeye ceza keserler. Diğer taraftan ise en küçük bir menfaatleri için binlerce insanı çok rahatlıkla katledebiliyorlar. Bu prensip de çok evrensel ve zaman üstü bir prensiptir. Bunun uygulanması halinde insan hayatına yönelik haksızlıklar ve cinayetler en aza inecektir. Reşid Rıza’nın ayeti açıklaması şöyledir:

“Burada muztar, kendisini kapsayan bir açlık içindedir. Fakat bu durumda dahi günaha meyletmemek şarttır. Yani günaha meyletmeden, bahaneler aramadan ve hududu aşmadan mecbur kalan bir insan bunları yerse mesul değildir. Şartın koşulması, şu nedenlerden olacaktır: Bu haramlardan yemenin mubah olması, zaruretten ötürüdür. Zaruretin tahakkuku başta gelmeli ve insanı bu yemeğe iteleyeni o olmalı. Ve yemek de zaruret miktarıyla takdir edilmelidir. Yani insanoğlu, nefsinden zararı defedecek kadar yiyecektir. Dolayısıyla yeyip hududu aşmayacaktır. Bu şart zaruretlerin hükmünde makbul bir şarttır. Hem edeben, hem tab’an mecbur kalana faidesi vardır. Zira fazla

¹²⁵ Bkz., Beki, *Organ Nakli*, s.245.

¹²⁶ Useymin, *Tefsiru'l-Kur'an Sureti'l-Mâide*, I, 46.

¹²⁷ Bakara, 2/173.

¹²⁸ Bakara, 2/190.

yerse, kendisinde adet olabilir. Zahirî göre, mecbur kalan bir insan, o haramlarla zarar yönünden en azlarını seçmek arasında muhayyerdir.”¹²⁹

Zaruret hallerinde bile insan hayatının korunmasının önemini anlamak için şöyle bir durumu da anlatmakta fayda vardır. Müctehidler demişler ki, bir kimse çölde kalsa yanında yiyecek bir şeyi olmazsa, ödünç de alacak birisini bulamıyorsa ve yanındaki arkadaşında da ihtiyacından fazla yiyeceği varsa arkadaşına zarar vermeden onun yiyeceğinden yiyebilir. Eğer direnirse kavga ederek de alabilir. Öldürürse kısas gerekmez. Kendisi öldürülürse karşı tarafa kısas uygulanır.¹³⁰ Tabii ki bu hüküm aç olan genişliğe ulaşıncaya geri ödemek şartıdır.

Bu kaidenin insan hayatıyla alakasını şöyle özetleyebiliriz. *Hayatları korumanın faydası, pis yiyeceklerden uzak durmanın faydasından daha büyüktür.*” Bütün Ehli ilim şu konuda ittifak etmişler ki bir insan mubahları terk ettiği için ölürse “*nefislerinizi öldürmeyin*”¹³¹ emrine muhalefet ettiği için nefsinin katilidir. Hatta günah yolunda iken zaruret hali gerçekleşse bile yine fark etmez. Çünkü ma’siyet yolunda olması kendisini öldürmeye göre daha düşük sayılır.¹³²

2.6. İyilik ve Takvada Yardımlaşma

*“İyilik etmek, fenâlıktan sakınmak hususunda birbirinizle yardımlaşın. Günâh işlemek ve haddi aşmak üzerinde yardımlaşmayın Allah’dan korkun. Şübhesiz ki Allah, cezası çok çetin olandır.”*¹³³

Bu ayet insanların maslahatına olan bütün hususları kendinde toplamıştır. Birr ve takva tek başlarına kullanıldıkları zaman birbirinin yerine kullanılabilirler. Ancak bir arada kullanılıncaya her birinin kendisine ait bir manası vardır. Kur’an’da bunun örnekleri çoktur. Mesela iman-islam, fakir-miskin, iman-salih amel vb. Bu kaide müşkil durumları gidermek için çok önemlidir.¹³⁴ Aşağıdaki ayet birr’in takvayı kapsadığına örnektir.

Bakara Suresi’nde birr şöyle anlatılıyor: “*Yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz iyilik değildir. Fakat iyilik o kimselerindir ki, Allah’a, ahiret gününe,*

¹²⁹ Rıza, Muhammed Reşid, *Tefsiru’l-Menar*, Daru’l-Menâr, Mısır, 1367, VI, 168.

¹³⁰ Ebu Zehra, *Suç ve Ceza*, II, 403.

¹³¹ Nisa, 4/29.

¹³² Bkz., Cessas, *Ahkamu’l-Kur’an*, I, 155.

¹³³ Mâide, 5/2.

¹³⁴ Es-Sâlihî, *ed-Dev’ul-Munîr Ala’t-Tefsîr Min Kutubi İbni Kayyim*, II, 327.

*meleklerle, kitaba ve bütün peygamberlere iman edip, yakınlığı olanlara, öksüzlere, yoksullara, yolda kalmışa, dilenenlere ve esirleri kurtarmaya seve seve mal verirler. Namazı kılarlar, zekâtu verirler. Bir de andlaştıkları zaman sözlerini yerine getirenler, hele sıkıntı ve hastalık durumlarında ve harbin şiddetli zamanında sabır ve kararlılık gösterenler var ya, işte doğru olanlar da bunlardır, korunanlar da bunlardır.*¹³⁵ Bu ayet dinin bütün amellerini kapsıyor. Dinin beş temel inanç esasını, kalbin ve azaların amellerini kapsamıştır. En sonunda da bunun bizzat takva olduğuna vurgu yapılmıştır. Demek ki birr takvayı kapsıyor.

Birr kelimesinin iştikakından birisi de burr (dammeli) şeklindedir. Buğday anlamındadır. Buğdaydaki menfaatten dolayı aynı kökten gelmiştir. Birr bütün hayırlı amelleri kapsayan çok geniş bir kavramdır. Zıddı ism kelimesidir. Birrin kapsamına imanın zahiri ve batınî bütün amelleri girer.¹³⁶

Ayetteki “*birr*” kavramı Bütün hayır işlerinde, Allah’a itaatte, nefsi pisliklerden temizlemeye alabildiğine genişlidir. Allah’ın sevdiği ve razı olduğu bütün işleri kapsar, zahirî ve Batınî amelleri kapsar. Allah’ın ve kulların hukukunu kapsar. Bu tek başına zikredildiği zaman böyledir.¹³⁷

“Takva” Allah ve resulünün sevmediği Zahirî ve Batınî amelleri terk etmektir. Emrolunduğu bütün hayırları yapmak, nehyolunduğu bütün amelleri terk etmektir.¹³⁸

Yukarıda da görüldüğü gibi takva ve birr kavramları birbirinin yerine kullanılabilir. Fakat tek başına kullanılınca takva Batınî, birr ise zahirî amellerin güzelliğini kapsar, takva Allah’a ibadette ihlâsı, birr ise insanlara iyiliği kapsar.¹³⁹ Takva Allah’ın rızasını, birr ise insanların rızasını kazanmaya vesiledir. Her ikisi dünya ve ahiret saadetini kazanmaya sebeptir.

“İsm” ameli ve nefsi ifsad eden her şey hakkında kullanılır. Bu kötülükler insanın kendi nefsinde kalıp başkasına geçmediği sürece ism olarak adlandırılır. Ne zaman başka şahıslara geçerse o zaman udvan olur.¹⁴⁰

Sa’di de udvanı buna yakın manada tanımlar: “Udvan”, insanlara mallarına ve kanlarına saldırmak demektir.¹⁴¹ Allah sınırı şöyle belirtmiştir. “*İşte bunlar, Allah’ın*

¹³⁵ Bakara, 2/177.

¹³⁶ Es-Sâlihî, *ed-Dev’ul-Munîr Ala’t-Tefsîr Min Kutubi İbni Kayyim*, II, 327.

¹³⁷ Nesefî, *Medâriku’t-Tenzîl veHekâiku’t-Te’vîl*, I, 425;

¹³⁸ Ebu Zehra, *Zühretu’t-Tefasîr*, V, 2025; Useymin, *Tefsiru’l-Kur’an Sureti’l-Mâide*, I, 23.

¹³⁹ Ebu Zehra, *Zühretu’t-Tefasîr*, V, 2025.

¹⁴⁰ Ebu Zehra, *Zühretu’t-Tefasîr*, V, 2026.

¹⁴¹ Sa’di, *Kelamu’l-Mennan*, s.220.

çizdiği hudududur. Sakın bunları aşmayın, Her kim Allah'ın hududunu aşarsa, işte onlar zalimlerdir."¹⁴² "*Bunlar, Allah'ın sınırlarıdır, sakın onlara yaklaşmayın. Allah, ayetlerini insanlara böyle açıklıyor ki sakınıp korunsunlar.*"¹⁴³ Bu iki ayet bir arada değerlendirildiğinde Allah'ın bir sınırı vardır ki o aşılsa udvan olur. Sınır aşılmış olur.¹⁴⁴

Bütün bu açıklamaları şöyle özetlemek mümkündür. Mâide Suresi'nin 2. Ayetinin dört kelimededen oluşan kısmı hukukullah ve hukukul-ibada ait bütün iyi işleri kapsar. Birr ve takva birbirinin yerine kullanılabilirdiği gibi ism ve udvan da birbirinin yerine kullanılabilir. Bir arada kullanılınca her birinin diğerinden ayrı bir anlamı vardır.¹⁴⁵

Teavun, mufâele babındandır. Bu siğa fiil karşılıklı iki taraftan meydana gelirse kullanılır. O halde Teavunun manası yardımı karşılıklı paylaşmak olur.¹⁴⁶ Herkes yanındakiyle kardeşine cömertlikte bulunur. Âlim ilmiyle, zengin malıyla, cesur ve kahraman kişi mazlum kardeşini savunmak suretiyle, müminler düşmanları karşısında tek el olmak vb. şekillerde teavun gerçekleşir. İbn Huveyzîmendad "Ahkâm"ında der ki: İyilik ve takva üzere yardımlaşmak çeşitli şekillerde olur. Âlim olan kimsenin, ilmi ile insanlara yardım edip onlara öğretmesi icabeder. Zengin olan da insanlara malıyla yardımcı olur, Kahraman olan kimse de Allah yolunda gösterdiği kahramanlıkla yardımcı olur. Ve müslümanlar tek bir el gibi birbirini destekleyen kimseler olmalıydılar. "*Mü'minlerin kanları birbirine denktir, Onların en aşağılarda olanları dahi onların sorumluluklarını yerine getirmeye çalışır, onlar kendilerinin dışında kalanlara karşı tek bir el gibidirler.*"¹⁴⁷ Haksızlık yapandan yüz çevirmek, ona yardımcı olmayı terk edip içinde bulunduğu durumdan da onu döndürmek icabeder.¹⁴⁸ Bu ilâhi emirle Müslümanların hayırlı işlerde, yardımlaşması emredilmektedir. Yukarıdaki ayetten de anlaşılıyor ki iyilik ve takvaya ulaşmak yardımlaşmayı gerektiriyor. Tek başına bir insan birrin ve takvanın bilgisini dahi elde edemez.

¹⁴² Bakara, 2/229.

¹⁴³ Bakara, 2/187.

¹⁴⁴ Es-Sâlihî, *ed-Dev'ul-Munîr Ala't-Tefsîr Min Kutubi İbni Kayyim*, II, 33.

¹⁴⁵ Bkz., Useymin, *Tefsiru'l-Kur'an Sureti'l-Mâide*, I, 24.

¹⁴⁶ Useymin, *Tefsiru'l-Kur'an Sureti'l-Mâide*, I, 23; Ebu Zehra, *Zühretu't-Tefasîr*, V, 2025.

¹⁴⁷ Ebû Davûd, Cihâd, 147, Diyât 11; Nesai, Kasâine, 10, İbn Mâce, Diyât, 31; Müsned, I, 119, 122.

¹⁴⁸ Kurtubî, *El-Camiu li Ahkami'l-Kur'an*, VI, 47.

Altı çizili kelimelerdeki El ()

takısı sıfat ve cins isimlerin başına gelince istiğrak manası verir. Bu kuraldan hareketle birr bütün hayırları kapsar, takva bütün sakınılması gereken günahları kapsar. Udvan ise ister Allah'a karşı, isterse kullara karşı olsun bütün haddi aşmaları kapsar.¹⁴⁹

Müslüman daima iyiliği emreder, kötülüklerden sakındırır. Sapıklığa düşen mü'minleri de, gittikleri yoldan çevirmeye çalışır. Sadece kendini düşünmez, içinde bulunduğu cemiyetin dertleriyle dertlenir. Müslüman, Günah işlemekten ve Allah'a âsi olmaktan sakınır. Asi olanlara da mani olmaya çalışır, onlara seyirci kalmaz. Kendisini günaha götüren işlerden sakınır, daima Allah'ın rızasını arar.

Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *“Zâlim olsun, mazlum olsun kardeşinize yardım edin!*

Bunun üzerine Ashab sordu:

Ey Allah'ın Peygamberi! Mazluma yardım edelim, ama zâlime nasıl yardımda bulunalım? Allah Resulü (s.a.v) cevap verdi: *“Onu zulümde bulunmaktan menedersiniz, engel olmaya çalışırsınız. İşte bu ona yardımdır.”*¹⁵⁰ Bu hadisten de anlaşıldığı üzere Müslüman zulme seyirci kalmaz.

Doğru yola çağıran kimseye, kendisine bu hususta uyanların kıyamete kadar elde edecekleri sevabın bir misli vardır ve bu onların sevabından bir şey eksiltmez. Sapıklığa çağıran kimseye, o hususta uyanların kıyamete kadar elde edecekleri günahın bir misli vardır ve bu onların günahlarından bir şey eksiltmez.¹⁵¹

Mü'minin yardımı hak üzere olmalıdır. Mü'min daima hayrın teşvikçisi olmalıdır. Şerri ve fesadı menetmeye çalışmalıdır. Fesatçılar hakkı bırakıp şerre koşarlar ve Allah'ın dinini yıkmak için onlara yardımcı olurlar. Onlar Allah'ın düşmanlarını dost tutarlar. Hâlbuki Allah ve Resulü onlara düşmandır. Allah ve Resulünün düşman olduğuna yer ve gök ehli de düşmandır. Onlar Allah'ın rahmetinden ve Resûlullah'ın şefaatinde mahrum kalacaklardır.¹⁵²

Ayetin sonunda demek suretiyle haddini aşp düşmanlıkta yardımlaşanlar tehdit ediliyor. Hem de dört defa te'kid etmek suretiyle. Başta inne ()

¹⁴⁹ Es-Sa'dî, Abdurrahman b. Nasır, *El-Kavâidu'l-Hisân Li Tefsiri'l-Kur'an*, Mektebetu'r-Rüşd, Riyad, 1999, s.15.

¹⁵⁰ Buharî, Mezalim, 4, İkraah, 7; Tirmizî, Fiten, 68.

¹⁵¹ Bkz., Müslim, ilim,16, zikir,1; Ebû Dâvud, sünnet, 6; Tirmizî, ilim,15, Sevâbü'l-Kur'an,14; İbn Mâce, Mukaddime, 14.

¹⁵² Bkz., Es-Semerkandî, *Bahru'l-Ulûm*, I, 414.

gelmiş te'kid edatıdır. Allah () adı anılmış azamet bildirir. Şedîd () çokluk bildirir. İkab () kelimesi azap kelimesine göre daha şiddetlilik bildirir.¹⁵³

Bu genel kaide insan hayatının muhafazasında çok önemlidir. Günümüzde mafya, yasadışı terör örgütleri, aşiretler kan dökerken genellikle yardımlaşarak ve birbirini tahrik ederek yapıyorlar. Tek başına şahısların işledikleri cinayetlerde bile çevrenin çok önemli bir tesiri vardır. Bu da günahta ve haddi aşmada yardımlaşma sayılır. Diğer yönden meseleye bakarsak toplumumuzda iyi işlerde yardımlaşma azaldığı için kötüler istedikleri gibi cirit atıyorlar. Hatta sayıca az olmalarına rağmen yine de her kötülüklerini yapabiliyorlar.

2.6.1. Hayırda Yarışın Emri

Hayırda yarışın emri iyilik ve takvada yardımlaşın emrinin tamamlayıcısıdır. *"...Eğer Allah dileseydi sizi tek bir ümmet yapardı, fakat size verdiklerinde sizi denemek istedi. Öyleyse iyiliklere koşun. Hepinizin dönüşü Allah'adır. O, ihtilafa düştüğünüz şeyleri size haber verir."*¹⁵⁴

Vaciplerin öne alınması efdaldır. Bütün ibadetlerde bu genel kaidedir.¹⁵⁵ Hayırda yarış olursa insanlar birbirlerine daima iyilikle muamele ederler. Bu prensipten hareketle şöyle bir sonuca ulaşılmıştır. Yolculukta oruç tutmak iftar etmekten daha hayırlıdır.¹⁵⁶

Bunun zıddının ise Yahudi ve münafıklarda olduğu belirtilmiştir. Onlar

*"Onlardan birçoğunun günaha, haksızlıkla düşmanlığa, haram yemeğe yarışırmasına koşuştuklarını görürsün."*¹⁵⁷

2.7. Allah'ın Şiarlarına Hürmet

*"Ey iman edenler! Allah'ın şiarlarına hüremetsizlik etmeyin."*¹⁵⁸ "Şeâir", şeîrenin çoğuludur. Bir şeye alem kılınan veya bir şeyle alametlendirilen her şeye şeîre denir. Mesela ibadetler için alamet kılınan mîkatlar, Safa-Merve, remyu'l cembr vb.¹⁵⁹

¹⁵³ Bkz., Ebu Zehra, *Zühretu't-Tefasîr*, V, 2026.

¹⁵⁴ Mâide, 5/48.

¹⁵⁵ Herrâsî, *Ahkamu'l-Kur'an*, III, 82.

¹⁵⁶ Cessas, *Ahkamu'l-Kur'an*, II, 553

¹⁵⁷ Mâide, 5/62.

¹⁵⁸ Mâide, 5/2.

¹⁵⁹ Zemahşeri, *Keşşaf*, s.276.

Şiâr aslında insanın hissedebileceği şekilde görülen alametlerdir. Kendileri aracılığıyla başka şeylerin bilindiği alametlerdir. Meşâir ise alametlerle belirlenmiş yerlerdir. Şaire şair denilmesinin sebebi onun zekâsıyla başkalarının fark edemediğini fark etmesidir.¹⁶⁰

Ayette geçen şeaîrullah hakkında genel olarak iki yaklaşım olduğunu görüyoruz. Birinci yaklaşıma göre bunlar Allah'ın bütün farz ve vacipleridir. İkinci yaklaşıma göre ise bunlar İslamın bazı emirleridir. Mesela hac menasiki gibi.¹⁶¹

Ata b. Ebi Rebah (ö.114) şöyle diyor: Allah'ın şeaîri, Allah'ın bütün emirleri ve yasaklarıdır.¹⁶² Mücahid (ö.103) demiş ki: Safa, Merve, hedy ve kurban hep Allah'ın şiarlarından. ¹⁶³ İbni Abbas (ö.68) ise Hac menasikidir demiştir.¹⁶⁴

İmam Kurtubî (ö.671)'nin umum mana ifade etmesi sebebiyle tercih ettiği görüş ise el-Hasan'ın görüşüdür. el-Hasan der ki: Allah'ın dininin tümü Allah'ın şeaîridir. Yüce Allah'ın şu buyruğunda olduğu gibi: “ *Kim Allah'ın şeaîrini ta'zim ederse o, kalplerin takvâsmdandır,*”¹⁶⁵ Cessas (ö.370)'a göre Yukarıdaki manaların hepsi de ayetin kapsamına giriyor.¹⁶⁶

Sa'di (ö.1376) şöyle demiştir. “Allah'ın ta'zim etmenizi emrettiği haramlarını yapmayın manasındadır. Aynı zamanda onun helal olduğuna da itikad etmeyin. Bu ayetteki nehy bütün çirkin işleri yapmayı ve onların güzel olduğuna itikad etmeyi de kapsar.”¹⁶⁷

Mevdûdi ise manayı daha da genişletmiştir. “Allah'ın şeaîri, putatapıcılık, küfr ve tanrıtanımazlık şekillerine aykırı olarak Allah'a ibadetin saf şeklini ifade eden işaret ve sembollerdir. Psikolojik temelleri yalnızca Allah'a ibadete dayandığı şu veya bu şekilde şirk ya da küfürle kirletilmediği sürece nerede ve hangi sistemde karşılaşılırlarsa karşılaşsınlar, Müslümanların Allah'ın şeaîrlarına saygı göstermeleri gerekir. Bu bakımdan eğer bir Müslüman bir gayri müslimin inanç veya hareketlerinde Allah'a

¹⁶⁰ Cessas, *Ahkamu'l-Kur'an*, II, 376.

¹⁶¹ Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, VIII, 449.

¹⁶² Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, VIII, 449; Cessas, *Ahkamu'l-Kur'an*, II, 376.

¹⁶³ İbni Kesir, *Tefsiru'l-Azim*, III, 10.

¹⁶⁴ Cessas, *Ahkamu'l-Kur'an*, II, 376; İbni Kesir, *Tefsiru'l-Azim*, III, 10.

¹⁶⁵ Hac, 22/32; Kurtubî, *el-Camiu'l-Ahkamu'l-Kur'an*, VI, 37; Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, VIII, 249; Cessas, *Ahkamu'l-Kur'an*, II, 376.

¹⁶⁶ Cessas, *Ahkamu'l-Kur'an*, II, 376.

¹⁶⁷ es-Sa'di, *Tefsiru Kelami Mennan*, s.218.

ibadetten öğeler taşıyan bir şey bulursa, bu öğeye ve Allah'a ibadetle bağlantılı sembollere gereken saygıyı gösterecektir.”¹⁶⁸

Bu ayetin manası; kul, Allah'ın yasak ve muhterem kıldığı şeylere kalbinde hürmet gösterir ve bunları asla ihlal etmez. Allah'ın yasakladığı şeylerin başında da insan hayatına haksızca saldırmak gelir.

Allah Teâlâ Mâide Suresi birinci ayeti kerimede müminlerin neleri yapmaları gerektiğini söylerken, ikinci ayeti kerimede ise nelerden sakınmaları gerektiğini neleri yapmamaları gerektiğini söylemiştir.

2.7.1. İnsan Hayatını Yükselten Şeair (Kâbe)

Emniyet, insan hayatı için o kadar önemli bir konudur ki Kureyş Suresi'nde Allah emniyeti ve açlıktan kurtarmayı aynı seviyede zikretmiştir. “*Onlar, şu evin Rabbine kulluk etsinler ki, kendilerini açlıktan doyuran ve her çeşit korkudan emin kıldı.*”¹⁶⁹ Böylece emniyetin de insan hayatı için ekmeğ su gibi önemli bir konu olduğunu anlıyoruz. Kâbe'nin, insanlar için kıyam yeri kılınması insanın emniyetini de kapsıyor. Bu yüzden çok önemlidir.

“*Allah Kâbe'yi, o Beyt-i Haram'ı, o haram ayı, kurbanı ve (onların) boyunlarındaki gerdanlıkları, İnsanlar için kendisi ile ayakta durulan birşey yaptı. Bu da Allah'ın, göklerde ve yerde olan şeyleri bildiğini ve Allah'ın her şeyi hakkıyla bilici olduğunu sizin de bilmeniz içindir.*”¹⁷⁰ Kıyam kelimesinin manası, kendisi sayesinde işlerin düzeldiği şeydir.¹⁷¹

Kâbenin, insanlar için bir “kıyam” (işlerin düzelme sebebi) olmasını Fahrüddin er-Razi (ö.670) şöyle izah eder:

1. Mekke küçük bir beldedir kendi ihtiyaçlarını tek başına karşılayamıyor. Ancak insanlar orayı ziyaret ediyorlar böylece ihtiyaçları da karşılanmış oluyor.¹⁷²

2. Araplar, birbirleri ile savaşıyor ve birbirlerine baskınlar yapıyorlardı, Ancak Harem Bölgesinde bunu yapmıyorlardı. Hatta öyle ki bir kimse babasının veya oğlunun katili ile Harem Bölgesinde karşılaşırsa, ona ilişmezdi. Hatta birisi en büyük suçu işleyip, Harem Bölgesine iltica etse, ona da ilişilmezdi. İşte bundan ötürü Cenâb-ı Allah,

¹⁶⁸ Mevdûdi, *Tefhimu'l-Kur'an*, I, 480.

¹⁶⁹ Kureyş, 106/3-4.

¹⁷⁰ Mâide, 5/97.

¹⁷¹ Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, VIII, 238.

¹⁷² Ayrıca bkz., Cessas, *Ahkamu'l-Kur'an*, II, 603.

“Çevrelerinde İnsanların zorla (yakalanıp) kapılmakta olmasına rağmen, (Mekke’yi) korkusuz (bir yer) yaptığımızı onlar görmediler mi?”¹⁷³ buyurmuştur.

3. Mekkeliler, Kâbe (Beytullah) sebebi ile Allah’ın halkı, has dostları ve Kıyamete kadar bütün insanların efendileri olmuşlardır. Öyle ki herkes onlara yaklaşmak ister ve onlara saygı duyar.

4. Allah Teâlâ, Kâbe’yi, dinî bakımdan da insanlar için bir “kıyam” kılmıştır. Çünkü orada büyük ibadetler ve şerefli taatlar yapılmaktadır. Hak Teâlâ işte bu ibadetleri, günahların bağışlanması, manevî derecelerin artması ve şerefin çoğalması için bir sebep ve vesile kılmıştır.¹⁷⁴

Ayet-i kerîmenin bu mânaların hepsine birden hamledilmesi uzak bir ihtimal değildir. Çünkü hayatın kıvamı, ya menfaatların çokluğu ile olur ki ilk izah şeklidir, ya zararları defetme ile olur ki bu da ikinci izahdır yahut makam ve mevkiiler elde etmekle olur, bu üçüncü izahdır yahut da dinî faydalar elde etme ile olur ki, bu da dördüncü izah şeklidir. İşte Kâbe, bu dört şeyin hepsinin de meydana gelmesi için bir sebep olup, hayatın kıvamının (ayakta kalabilmesinin) de ancak bu dört şeyle olduğu sabit olunca, Kâbe’nin insanların ayakta kalabilmelerinin (hayatlarını sürdürebilmelerinin) bir sebebi olduğu sübût bulur.¹⁷⁵

Allah, Kâbe’yi, insanlar için bir kıyam yeri, hayatın devamı için bir vesile kılınca bundan sonra şu üç şeyi, yani haram ayı, kurbanı ve gerdanlıkları zikretmiştir. Çünkü bu üç şey, Beyt-i Haram’a nisbetleri sebebiyle, insanların maişetlerinin temin edilmesinin sebebi olmaktadır.¹⁷⁶ Kâbe’nin insan hayatın ayakta tutabilmesi için şu tedbirle alınmıştır.

a) Haram Aylar: Dört tanedir. Üçü peşpeşe, birisi de tekdir. Peşpeşe olanlar Zi’lkâde, Zilhicce, Muharrem, tek olan ise Recep ayıdır.¹⁷⁷ Araplar diğer aylarda birbirlerini öldürüyorlar ve birbirlerine baskınlar düzenliyorlardı. Haram aylar girdiği zaman ise, korku ortamı kayboluyor ve rahatça yolculuk ve ticaret yapabiliyorlar, hem canları, hem de malları hususunda emin oluyorlardı. Böylece de, haram aylarda, bütün bir yıl boyunca kendilerine yetecek kadar erzak ve yiyecek tedârik ediyorlardı. Buna göre eğer, haram aylara hürmetleri olmasaydı, hepsi açlık ve kıtlıktan helak olurlardı. İşte böylece haram aylar, onların dünyevî geçim ve hayatları için bir “kıyam” (ayakta

¹⁷³ Ankebût, 28/67.

¹⁷⁴ Ayrıca bkz., Cessas, *Ahkamu’l-Kur’an*, II, 603.

¹⁷⁵ Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu’l-Gayb*, VIII, 238.

¹⁷⁶ Bkz., Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu’l-Gayb*, VIII, 241.

¹⁷⁷ Cessas, *Ahkamu’l-Kur’an*, II, 603.

durma ve devam etme) sebebi olmuş olur.¹⁷⁸ Bu yine, haccın menasikini yerine getirebilme suretiyle, dini hayatlarının da akta kalmasına da vesiledir.¹⁷⁹

b) Kurbanlıklar ve Gerdanlıklar: Çünkü hedy (kurban), Kâbe'ye hediye gönderilen, orada kesilen ve eti fakirlere dağıtılan şeydir. Böylece bu, onu kesip hediye eden için bir ibadet, fakirlerin hayatının devam etmesine de bir vesile olmuştur.

Kurbanların boyunlarındaki gerdanlıklar ise bir kimse beraberinde, bir kurban olduğu halde Kâbe'ye yönelse, hem onu hem de kendisini Harem'in ağaçlarının kabuğu ve dalı ile süslese (kılâdelendirse), hiç kimse sataşmazdı. Öyle ki Araplardan biri, boynuna bu emarelerden biri takılmış olan bir kurbana rastlasa, o kimse açlıktan ölse dahi, o hayvana kesinlikle dokunmazdı.¹⁸⁰

Yukarıdaki ayetin sonu şöyle bitmektedir. *“Bu da Allah'ın göklerde ve yerde olan şeyleri bildiğini ve Allah'ın her şeyi hakkıyla bilici olduğunu sizin de bilmeniz içindir.”*¹⁸¹ Yani Allah hac ibadetiyle dini ve dünyevi menfaatlerinizi temin etmek için böyle ilginç bir tedbir almıştır. Eğer Allah (c.c)'ın her şeyi kapsayan ilmi olmasaydı böyle tedbirler de koyamazdı.¹⁸² Allah (c.c) önceden Arapların tabiatında öldürme ve baskın yapmaya yönelik şiddetli bir tutkunun olduğunu biliyordu. Şayet bunun önüne geçilmezse birbirlerini öldürerek bitirirlerdi. Bu yüzden onların kalbine Kâbe ve ona ait şiarlara hürmet yerleştirmiştir.¹⁸³

2.8. Murdar İle Temiz Bir Olmaz

İnsanı maddi ve manevi yönden rahatsız eden şeylerin giderilmesi gerektiğine dair evrensel bir ilkedir. Hem maddi hem de manevi yönden iyi ve kötüyü değerlendirirken ölçünün nasıl olması gerektiğini bildiriyor. İnsanlara doğru ve yanlış hakkında ölçü veren bir kuraldır.

*“De ki: Murdarla temiz — murdarın çokluğu hoşunuza gitse de — (hiç bir zaman) bir olmaz. Onun için, ey selîm akıl sahipleri, (murdarı ihtiyar etmek hususunda) Allah'dan korkun (temizi alın). Olur ki kurtuluşa erersiniz.”*¹⁸⁴

¹⁷⁸ Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, VIII, 240.

¹⁷⁹ Cessas, *Ahkamu'l-Kur'an*, II, 603.

¹⁸⁰ Bkz., Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, VIII, 241.

¹⁸¹ Mâide, 5/97.

¹⁸² Cessas, *Ahkamu'l-Kur'an*, II, 604.

¹⁸³ Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, VIII, 241; bkz., Mevdûdi, *Tefhimu'l-Kur'an*, I, 514.

¹⁸⁴ Mâide, 5/100.

Yukarıdaki ayet eşyanın dış yüzüne bakıp değerlendirenlerin ölçülerinden farklı bir ölçü getiriyor. Zahire bakanlar niceliğe bakarlar. Niteliğe bakmazlar.¹⁸⁵

Pis ve temiz olan şeyler iki çeşittir; birincisi maddi olanlar (herkesin gördükleri), ikincisi ise manevi (görünmeyen) olanlardır.¹⁸⁶

Hâbîs, ister maddi ister manevi, ister ameli ister itikadi, ister fiili ister kavli her türlü murdarlık ve pisliğin adıdır. Tayyib ise bunun zıddıdır. Buna göre ayeti açıklarsak şöyle diyebiliriz. İman ve küfür bir olmaz, itaat ve isyan bir olmaz, iyilik ve kötülük bir olmaz, cennet ehli ile cehennem ehli bir olmaz, helal ve haram bir olmaz.¹⁸⁷ Bunun örneklerini çoğaltabiliriz.

Bu ayeti kerimede gaye sadece bunları haber vermek değildir. Asıl gaye insanları helal olanlara teşvik etmektir. Çünkü habislerde de nefsin hoşuna giden bazı durumlar olabilir. Nitekim ayetteki *'murdarın çokluğu hoşunuza gitse de'* kısmı buna dikkat çekiyor. Yani manevi âlemde pis olan şey maddi âlemde bazen temiz ve kıymetli görünebilir. Fakat *"bâki olan iyi ameller, rabbinin katında sevapça daha hayırlıdır."*¹⁸⁸ Ayetinde de işaret edildiği gibi ebedi saadetten mahrumiyete sebeptir.¹⁸⁹ Bu nokta önemlidir. En çok ihmal edilen bir husustur. Mesela Malın çokluğu nefsin hoşuna gider. Fakat onun kazanma şekline bakmak gerekir. Kazanma şekli haram ise o mala iştah duymamak, ondan hoşlanmamak lazımdır. Neticede Allah'ın gazabına sebep olur. Allah şöyle buyuruyor.

*"Allah, murdarı temizden ayırdetmek için ve bir de murdar kısmını birbirini üzerine bindirip hepsini bir araya getirmek ve topunu birden cehenneme koymak için böyle yapar. İşte bunlar o hüsrân içinde kalanların ta kendileridir."*¹⁹⁰

Buna karşılık ameli salih işleyenlere helal ve harama dikkat edenlere ise büyük mükâfat vardır.

*"Gerek erkekden, gerek kadından kim, mü'min olarak, iyi amel (ve hareket) de bulunursa hiç şüphesiz onu (dünyada) çok güzel bir hayat ile yaşatırız ve (o gibilere) her halde yapageldiklerinin daha güzeliyle ecir veririz."*¹⁹¹

¹⁸⁵ Mevdüdi, *Tefhimu'l-Kur'an*, I, 515.

¹⁸⁶ Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, VIII, 244.

¹⁸⁷ Bkz., İsfahânî, *Müfredat*, s.250.

¹⁸⁸ Meryem, 19/77.

¹⁸⁹ Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, VIII, 244.

¹⁹⁰ Enfal, 8/37.

¹⁹¹ Nahl, 16/97.

Elmalılı (ö.1942) bu kaideyi çok güzel açıklamıştır: “Dünyada değeri düşük, değeri yüksek olandan daha çok, daha bolca bulunabilir. Sözelimi boncuk elmadan, bakır altından, ısırgan dikenini gülden, karga bülbülden, hayvan insandan, cahil âlimden, kâfir müminden, fasık dürüstten kısacası kötü iyiden çok bulunur ve daha çok yetişir. Birtakım kişiler nicelikten daha çok memnun olduklarından dolayı helal-haram, iyi-kötü demez kötülerini toplar ve çokluğuyla iftihar edip sevinirler. Oysa aslında iyi iyidir, kötü kötüdür, pis pistir, temiz temizdir. Yüz okka kokuşmuş kurtlu et yağmadan ise bir okkacık tertemiz ekmeğe sahip olmak elbette daha iyidir. O halde ey akıl sahipleri çok olan murdarların peşine düşeceğinize isterse az olsun temizlere talip olun.”¹⁹²

Bu genel kaideden günümüze baktığımızda bazı dersler çıkarabiliriz. Çokluk, doğru ve yanlışlığın, haklı ve haksızlığın, temiz ve pisliğin, iyi ve kötünün ölçüsü yapılmamalıdır. İnsanları değerlendirirken, düşünceleri değerlendirirken mahiyete ve sıfatlara bakılmalıdır. Dış görünüş ve sayı çokluğuna bakılmamalıdır.

Münafıklar hakkında şöyle buyruluyor: *”Onları gördüğün zaman gövdeleri (kalıpları, kıyafetleri belki) hoşuna gider. Eğer söylerlerse sözlerini dinlersin. (Hâlbuki) onlar giydirilmiş (kocaman) odunlar gibidir. Her gürültüyü kendi aleyhlerinde sanırlar. (Asıl) düşman onlardır. O halde onlardan sakın. Allah gebertsin onları. Nasıl olup da (Hakdan) döndürülüyorlar?”*¹⁹³

Çokluğu itibara almamak konusunda ise şöyle buyuruyor: *“Eğer yer (yüzün) de bulunan (insan) ların çoğuna uyarsan seni Allah yolundan saptırırlar.”*¹⁹⁴ Allah habis şeylerde bazı lezzetler var etmişse de helalda da benzer lezzetler koymuştur. Helaller insanın harama bulaşmasına gerek kalmayacak kadar çokturlar. Aynı zamanda ahirette azabdan da emin olunur. Habis şeylerdeki geçici lezzetlerde ise ahiret azabı vardır.

Buraya kadar insanın emniyet ve huzurunun sağlanmasına yardımcı olan evrensel ve zaman üstü kuralları işledik. Bundan sonra üçüncü bölümün başına kadar bunun zıddı olan yani insanın huzur ve güvenini bozan kuralları işleyeceğiz.

2.9.Hased

Onlara Âdem’in iki oğlunun gerçek olan haberini oku: Onların her ikisi birer kurban takdim etmişlerdi de birininki kabul edilmiş, öbürününki kabul edilmemişti. Kurbanı kabul edilmeyen, kardeşine: “Seni öldürecekim” dedi. O da: “Allah, ancak müttakilerden kabul buyurur, dedi. Yemin ederim ki, sen beni öldürmek için el

¹⁹² Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, III, 508.

¹⁹³ Münafikun, 63/4.

¹⁹⁴ Enam, 6/116.

kaldırırsan, ben seni öldürmek için sana el kaldırmam. Çünkü ben âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım.” “Ben isterim ki sen, kendi günahınla beraber benim günahımı da yüklenesin de cehennemliklerden olasın. Zalimlerin cezası işte budur!”¹⁹⁵

Hased, Râğıb'ın açıklamasına göre nimet verilmiş olan kimseden o nimetin zevalini istemek, yani nimetin yok olarak o kimsenin mahrum kalmasını temenni etmektir.¹⁹⁶ Bazı âlimler “*kişinin bu nimete, kendisinin sahib olmasını temenni etmesidir*” diye tarif etmiştir. Fakat hased, her iki mânaya da şâmindir.¹⁹⁷

Mâide Suresi'nin başlarında Allah, Yahudî milletinin karakterini ana çizgileriyle belirttikten sonra, kin ve hasedin her devirde bir takım cinayet ve kötülöklere yol açtığını hatırlatarak Âdem'in iki oğlu arasında hasetten dolayı geçen elîm olayı peygamber ve mü'minlere teselli anlamında haber vermiştir. Yahudilerin de Resulullah (s.a.v) ve ashabına düşmanlığının tek sebebi vardı. O da hased idi. Peygamber efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmuş: “*Allah Âdemoğullarını size örnek verdi. Siz hayırlı olana uyunuz. Şerli olana değil.*”¹⁹⁸

Kur'an'ı Kerim'de hasedin ilk çıktığı yer, Şeytan'ın Hz. Âdem (a.s)'a karşı hasedi olarak gösterilir. İkincisi de Hz. Âdem (a.s)'ın iki oğlu arasındaki hased olarak anlatılır.¹⁹⁹

Daha önce “*Ey iman edenler! Allah'ın size olan şu nimetini hatırlayın: Hani bir topluluk size el uzatmaya, sizi öldürüp yok etmeye teşebbüs etmişti de O, bunların ellerini size zarar vermektten menetmişti.*”²⁰⁰ Buyurmak suretiyle düşmanın sürekli kendilerini sıkıntı içerisine sokmak istediği belirtmiştir. 11. Ayetten 27. Ayete kadar hased eden ve edilenlerden bahsedilmiş. Dolayısıyla Hz. Muhammed (s.a.v)'e Yahudilerin hased etmelerinin kendileri için iyi olmayacağı anlatılmış oluyor. Müslümanlar da benzer durumlara düşmemek için uyarılıyor.²⁰¹

Bunun için İsrailoğullarına kitapta bildirmiştik ki: “*Kim kısas gerekmezsin veya yeryüzünde fesat işlemeksizin bir kimseyi öldürürse, bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de onu kurtarırsa, bütün insanları kurtarmış gibi olur. And olsun ki onlara Peygamberlerimiz mucizeler getirdiler. Sonra buna rağmen, onların çoğu yeryüzünde*

¹⁹⁵ Mâide, 5/27-29.

¹⁹⁶ İsfahânî, *Müfredât*, s.125.

¹⁹⁷ Canan, İbrahim, *Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, Akçağ Yayınları, İstanbul, 2012, VI, 321.

¹⁹⁸ Taberî, *Camiu'l-Beyân en Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, X, 230.

¹⁹⁹ Bkz., Soysaldı, Mehmet, *Kalbin Manevi Hastalıkları*, Bizim Büro Yayınevi, Ankara, 2006, s.74-76.

²⁰⁰ Mâide, 5/11.

²⁰¹ Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, VIII, 127.

*taşkınlık yapanlar oldular.*²⁰² Yüce Allah, Kabil'in işlediği cinayet sebebiyle İsrailoğullarına Tevrat'ta bildirmiştir ki, hakkında kısas gerekmeyen birisini veya yeryüzünde Allah'a şirk koşmayan ve fesat çıkarmayan bir kimseyi öldürmek bütün insanları öldürmek gibidir. Öldürmelerde kısası farz kılmıştır. Maktulün velisi affetmediği takdirde katilin cezası ölümdür. Allah'a şirk koşarak yeryüzünde fesat çıkaranların, nikâhlı olmalarına rağmen zina yapan kadınların ve erkeklerin cezaları ölümdür. Bu suçlardan birini işlemeyen bir insanı öldürmek, bütün insanları öldürmek gibi olur. Günahı da o nisbette ağırdır ve ebedî cehennemdir. Kim de ölüm tehlikesiyle karşı karşıya gelmiş bir insanı kurtarırsa bütün insanları kurtarmış gibi olur. Şöyle ki: Ateşte yananı, suda boğulanı, açlıktan öleni kurtarmak, kısas cezasıyla cezalandırılanı affetmek, düşmanın tehlikesinden bir insanı kurtarmak gibi. İşte bu durumda olan birisini kurtaran bütün insanlığı kurtarmış gibi olur ve o nisbette de mükâfat kazanır. İslâm dini insana bu kadar değer vermiş, haksız yere bir insanı öldürmeyi bütün insanlığı öldürmüş gibi, bir insanı ölüm tehlikesinden kurtarmayı da bütün insanlığı kurtarmış gibi kabul etmiştir.

Bir milletin sosyal yapısında madde ve kişisel çıkar ön plânda bulunur; faziletin ruhları aydınlatan ışıkları sönük kalırsa, o toplumda insan kıymeti sifra düşer; sevgi, saygı, yardımlaşma ve dayanışma, kelimelerin dar kalıbında birer masal halini alır. Bilhassa diğer ırk ve milletlere karşı her türlü insanî yakınlıktan uzak bir tutum içine girmiş olur. Bu düzeye gelen bir toplumda adam öldürme, haklara tecavüz, vurgunculuk, tez elden zengin olmak arzusu, aşırı faizcilik, çeşitli yollardan sömürme had safhaya varır. Bunun için hemen her devirde ve her toplumda dini ve varsa fazilet duygusunu geliştiren millî eğitimin lüzumu, hakları koruyucu yasaların işlerliği geçerlidir. Başta İslâm olmak üzere bütün hak dinler, insan unsuruna üstün değer verilmesini emretmiş ve bir insanın hayatını kurtarmanın, bütün insanların hayatını kurtarmak kadar anlamlı olduğuna dikkatleri çekmişlerdir.²⁰³

*Kurbanı kabul edilmeyen, kardeşine: “Seni öldüreceğim” dedi. O da: “Allah, ancak müttakilerden kabul buyurur, dedi. Yemin ederim ki, sen beni öldürmek için el kaldırırsan, ben seni öldürmek için sana el kaldırmam. Çünkü ben âlemlerin Rabbi olan Allah’tan korkarım.”*²⁰⁴

²⁰² Mâide, 5/28.

²⁰³ Bkz., Yıldırım, Celal, *İlmin Işığında Asrın Kur’an Tefsiri*, IV, 1663-1664.

²⁰⁴ Mâide, 5/28.

Habil'in davranışlarından hasetçilerle muameleye dair bazı dersler çıkarmak ta mümkündür. Hased edenin tek ilacı ona sabretmek ve yapılabiliriyorsa nasihat edip içindeki imanı harekete geçirmektir. Ta ki içindeki hased yok olsun onun dışında onu durduracak başka bir şey yoktur. İnsanın kendisini savunması ya farzdır. Ya da en azından caizdir. Neden Habil kendini savunma yolunu tercih etmemiş de yukarıdaki gibi adeta yemin ederek kardeşine elini uzatmayacağını söylemiştir? İşte burada Habil kardeşinde Allah korkusu uyandırmaya çalışıyor. “Çünkü ben âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım.” Büyük bir olgunluk gösteriyor. Kardeşine takva yolunu göstererek nasihat ediyor.²⁰⁵ Çünkü Hz. Âdem'in iki oğlu arasında herhangi bir olay olmamış, öncesinde kendisine bir saldırı yapılmamış sadece Allah birinin kurbanını kabul etmiş diye kıskanmıştır. Bu da Habil'in elinde olan bir şey değildir. Kabul eden Allah'tır. Dolayısıyla hasedçi insanın itirazı Allah'a olmuş oluyor. Bu cürmün büyüklüğü de bundan dolayıdır. Allah'a itiraz manası vardır. Hasedin tek yolu vardır o da karşıdakini öldürmektir. Çünkü karşıdakini öldürmekten başka bir şey onu tatmin etmiyor. Bu yüzden bu olaydan sonra kısas farz kılınıyor ki her hased eden insan hased ettiği kişiyi kolaylıkla öldüremesin.

Bu kıssada Müslümanlara da bir ders vardır. Aynı evde büyümüş peygamber evladı olan birisi nasıl kardeş katili oluyor? Üstelik hiçbir gerekçe olmadan nasıl böyle oluyor? Bu ayetlerden bunun cevabını alabiliyoruz. Sorunun cevabı elbetteki kolaydır. Cevap haseddir. Bize düşen ise böyle durumlarda Habil'i örnek almaktır. Nitekim peygamber efendimiz (s.a.v) şöyle buyuruyor: “Allah size Âdem'in iki oğlunu misal olarak verdi. Siz hayırlı olana uyunuz. Şerli olanı bırakınız.”²⁰⁶

Kardeşin kardeşi öldürmesi için hiçbir gerekçe gösterilmez. Keza ruhunda, katlin tehlikesini ifade için de bir gerekçe gösterilemez. Öldürme fiili, müstakim bir ruha gelmesi en uzak olan fikirlerden biridir. Hele ibadet ve takarrub sahasında. Kardeşinin iradesinin de dahli bulunmayan gizli ve meçhul kudretin önünde and olsun ki seni öldüreceğim sözünü hiçbir gerekçe yokken söylenmiştir.²⁰⁷ Bu ayetin benzerleri çoktur.

“De ki: Ey ehl-i kitâb, sizin bizden hoşlanmayışınız (in sebebi) Allaha (inandığımızdan) ve bize indirilenlerle daha evvel indirilenlere îman ettiğimizden ve

²⁰⁵ Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, VIII, 32.

²⁰⁶ Taberî, *Camîu'l-Beyân en Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, X, 230.

²⁰⁷ Bkz., Kutub, Seyyid, *Fîzilâli'l-Kur'an*, IV, 209; Mevdûdi, *Tefhimu'l-Kur'an*, I, 475.

sizin birçoğunuzun da fasık kimseler olduğunuzdan başka (bir şey) değildir."²⁰⁸ Bu ayete göre aynı şekilde sebepsiz düşmanlık peygamberimize karşı da devam etmiştir.

Bunun benzeri daha önceki kavimlerde de olmuştur. *"Bu inkârcıların, inananlara kızmaları; onların sadece, göklerin ve yerin hükümranlığı kendisinin bulunan ve övülmeğe layık ve güçlü olan Allah'a inanmış olmalarındandı. Allah her şeye şahiddir."*²⁰⁹

Hiçbir haklı gerekçeleri olmadan eğer düşmanlık yapılıyorsa o zaman bu düşmanlığın nefsin hastalıklarından kaynaklandığını kabul etmek lazımdır. O halde insan hayatının gerçek manada korunması ancak nefsin böyle hastalıklarıyla mücadeleyle mümkündür. Habil'in yaptığını yapmaktır. Sabretmek ve nasihat etmektir. Çünkü o, kardeşine hem el uzatmayacağını, hem de Allah'ın ancak muttakilerden kabul edeceğini söylemişti.²¹⁰

2.10. Kendini Ayrıcalıklı Görme

Yahudiler kendilerini beğendikleri için yaptıkları haksızlıklarına meşruiyet kazandırıyorlardı.

*"Yahudiler ve hıristiyanlar, "Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz" dediler. De ki: " O halde niçin günahlarınızdan ötürü (Allah) size azab ediyor?" Hayır, siz de O'nun yaratıklarından birer insansınız. O dilediğini bağışlar, dilediğine azab eder. Göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunan her şeyin mülkü Allah'ındır. Nihayet dönüş de o'nadır."*²¹¹ Yahudi ve Hristiyanlar böyle bir sözü söylerken muzafı hafız ederek söylemişlerdi. Yani biz Allah'ın peygamberlerinin oğullarıyız. Böylece Allah'ın resullerine nispet olunma hali Allah'a nispet edilmiş oluyor.²¹² Devamındaki ayetlere de uygun olan bu açıklamadır. Çünkü Hz. Âdem'in peygamber olması oğlu Kabil'e bir fayda sağlamamıştır.

Görünen o ki, yahudi ve hristiyanlardan sadır olan bu söz, kendilerinin Allah'tan bir hidayet üzere olduklarına ve Peygamber (s.a.v)'in davetine ihtiyaçları

²⁰⁸ Mâide, 5/59.

²⁰⁹ Buruc, 85/8-9.

²¹⁰ Bkz., Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, VIII, 32.

²¹¹ Mâide, 5/18.

²¹² Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, VIII, 8.

olmadığına dair bir övünme ifadesidir. Muhammedi Risaleti doğrulamaları için kendilerine yönelik yapılan çağrı ve açıklamalara bir reddiye, bir cevap olarak bu sözleriyle, övünerek mağrur bir tavır sergilemişlerdir. Ayetin bunları reddederken kullandığı üslup kuvvetli ve susturucudur. Özellikle Allah'ın onların diğer insanlar gibi insan olmaktan başka bir özelliklerinin olmadığını ve onlarda da hidayet bulma, sapık olma, doğru yapma ve hata işleme özelliklerinin olduğunu ilan etmesi gerçekten onları tamamen susturan sağlam bir cevap olmuştur.

Ayetin kendi içinde onlara böyle ikna edici cevap verilmekle yetinilmemiş bu hastalığı tedavi edecek ilaçta verilmiştir. Bunun ilacı kısastır. Çünkü insanların kanına girmenin en önemli nedeni kendini ayrıcalıklı görmedir. Kısas ise şahısların konumunu itibara almadan suç ile cezanın birbirinin misli olmasıdır.

Yahudilerin diğer insanlardan farklı olarak Allah'ın dostları olduklarına, ahiret yurdunun sadece kendilerine ait olduğuna ve ateşin sayılı günlerden başka kendilerine dokunmayacağına dair düşüncelere sahip olduklarını anlıyoruz.²¹³ Tıpkı diğer bazı ayetlerin yahudi ve hıristiyanların her birinin ortak düşüncesi olarak, onların dini üzere olmayanın cennete giremeyeceği, hidayet arayanların kendi dinlerine girmesi gerektiği düşüncelerini ve övünmelerini ifade ettiği gibi.²¹⁴ Yahudiler kendilerini Allah'ın oğulları ve sevgilisi olarak görüyorlardı. Allah onların iddialarının boş bir iddia olduğunu bildiriyor. Ayetin devamında cevabı veriyor. *“De ki: “ O halde niçin günahlarınızdan ötürü (Allah) size azab ediyor?” Hayır, siz de O'nun yaratıklarından birer insansınız”* kendileri de itiraf ediyorlar ki kırk gün azaba uğratılacaklar. Mademki Allah'ın sevgilileridirler. Şunu unutmamalılar ki seven sevdiğine azap etmez. Kendileri söyledikleriyle çelişiyorlar.²¹⁵ Devamında *“bilakis siz onun yarattıklarından bir beşersiniz... o kimi dilerse bağışlar, kimi dilerse azaba uğratar.”*yani hiç kimsenin kendisini bağışlamasını gerektiren bir hakkı bulunmamaktadır. Ve hiç kimsenin onun üzerinde azab etmesine mani olacak bir hakkı yoktur.²¹⁶

Allah onlara şöyle cevap veriyor:

²¹³ Al-i İmran, 3/23-24.

²¹⁴ Bkz., Bakara, 2/111-113; Bakara, 2/135; bkz., Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, VIII, 9.

²¹⁵ Bkz., Taberî, *Camiu'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'an*, X, 152.

²¹⁶ Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, VIII, 10.

“Göklerin ve yerin mülkünün Allah’a ait olduğunu, dilediğine azap edip dilediğini de bağışladığını bilmedin mi? Allah herşeye kâdirdir.”²¹⁷

“De ki: “Ey kitap ehli! Tevrat’ı, İncil’i ve Rabbinizden size indirileni uygulamadıkça bir esas üzerinde değilsiniz. Şüphesiz ki, Rabbinden sana indirilenler, onların çoğunun azgınlığını ve inkârını artıracaktır. Şu halde kâfir olan bir toplum için üzülme!”²¹⁸ Geçmişte ataları eğer bazı nimetlere ermişlerse bunu takvalarıyla elde etmişlerdi. Yoksa onlara torpil yapılmamıştır.

Kendilerinin Allah’ın oğulları ve sevgilisi oldukları iddiasının verdiği şumarıklıkla peygamber efendimize karşı çok aşırı gitmişler öldürmek için tuzak kurmuşlardır. Başka surelerde kendini beğenmenin bazı sonuçları zikredilmiştir. “Görmüyor musun, o kendilerine kitaptan bir nasip verilmiş olanlar, aralarında hüküm vermek için Allah’ın kitabına davet olunuyorlar da, sonra içlerinden bir kısmı yüz çevirerek dönüp gidiyorlar. **Bunun sebebi, onların “belli günlerden başka bize asla ateş azabı dokunmaz” demeleridir.** Uydurageldikleri yalanlar dinlerinde kendilerini aldatmaktadır.”²¹⁹

Bu yüzden başkalarının mallarını kendilerine mübah saymışlardır. “Kitap ehlinden öylesi vardır ki, ona yüklerle mal emanet etsen, onu sana eksiksiz iade eder. Fakat öylesi de vardır ki, ona bir dinar emanet etsen, tepesine dikilip durmadıkça onu sana iade etmez. Bu da onların, “Ümmîlere karşı yaptıklarımızdan bize vebal yoktur.” demelerinden dolaydır. Ve onlar, bile bile Allah’a karşı yalan söylerler.”²²⁰

“Yahudiler: “Allah’ın eli bağlıdır” dediler. Böyle dediklerinden ötürü kendi elleri bağlansın ve lanet olsun onlara. Hayır, onun iki eli de açıktır, nasıl dilerse öyle infak eder. Andolsun ki, Rabbinden sana indirilen onlardan çoğunun azgınlığını ve küfrünü artıracaktır. Onların aralarına Kıyamet gününe kadar kin ve nefreti saldı. Savaş için ne zaman bir ateşi körükleseler Allah onu söndürür. Üstelik Allah yolunda fesada da koşarlar. Allah ise fesatçıları sevmez.”²²¹

Allah’ın eli bağlıdır sözünü Allah (c.c) onlardan borç vermelerini isteyince ilzamen öyleyse rabbiniz fakirdir demişlerdir.²²² Diğer bir görüşe göre sahabilerin perişan halini görünce böyle demişlerdir. Üçüncü bir görüşe göre, bizim daha çok tercih

²¹⁷ Mâide, 5/40.

²¹⁸ Mâide, 5/68.

²¹⁹ Al-i İmran, 3/ 23-24.

²²⁰ Al-i İmran, 3/75.

²²¹ Mâide, 5/64.

²²² Bkz., Bakara, 2/245.

ettiğimiz görüştür. Bu sözü Yahudiler yoksul düştükleri için söylemişlerdir. Adeta kendilerinden bir şeyi esirgeyen kim olursa olsun düşman ilan edilir manası vardır. Hâlbuki bir sonraki ayette onların sorunu yanlış yerde aradıklarını belirtiyor. Faturayı haksız yere Allah'a kesiyorlar. Asıl sorun onların itaatsizliği ve Allah'ın emirlerine uymaması olduğunu bildiriyor. Eğer takva sahibi olsalardı hem dünyada hem de ahirette onlara çok büyük mükâfatlar va'd edilmişti. *“Eğer kitap ehli iman etmiş ve layıkıyla korunmuş olsalardı, onların kötülüklerini örter, nimeti bol olan cennetlere koyardık. Eğer onlar, Tevrat'ı, İncil'i ve kendilerine indirileni gereğince uygulasalardı, hem üstlerindeki, hem de ayaklarının altındaki (nimetlerden bol bol) yerlerdi. Onların arasında ılımlı bir grup da vardı. Böyle olmakla beraber onların çoğunun yaptıkları ne kadar kötüdür!”*²²³

“Muhakkak ki, hem üstlerinden hem de ayaklarının altından... Yiyeceklerdi” buyruğunda da istiare vardır. Bu da onların rızıklarının genişletileceğini istiare yoluyla anlatmaktadır. Nitekim tepesinden tırnağına kadar rızık her tarafını kuşattı, demek de bu kabildendir.²²⁴ Benzer bir ayette şöyle buyurur: *“Şayet ülkeler ahalisi iman edip takva sahibi olsalardı, biz de üzerlerine semadan ve arzdan bereketlerin kapılarını açardık.”*²²⁵

Fakat kendilerinden istenileni yapmayınca bunun dünyada cezasını görmüşlerdir. Yüce Allah'ın onların bu olumsuz hallerine karşı verdiği cezalarından birisi buyurduğu şekliyle: *“Aralarına Kıyamet gününe kadar kin ve nefret saldık”* diye belirttiği cezadır. Yani biz bütün Yahudi ve Hristiyan kesimleri arasında düşmanlık ve nefreti saldık. Onların her bir fırkası, diğerine muhalefet etmektedir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *“Sen onları toplu ve birlikte sanırsın, hâlbuki onların kalpleri darmadağıniktir.”*²²⁶ Tarihte sık sık meydana gelen kavmiyetçi çatışmalar, dinî ihtilâflar ve sömürgeci menfaatler için ortaya çıkan değişik savaşlar bunu ispat etmektedir.

Amaçlarına da hiçbir zaman ulaşamamışlardır. *“Savaş için ne zaman bir ateşi körükleseler.”*²²⁷ Onlar her ne zaman bir işe niyetlenmişlerse heybeti- emel içinde, hüsrana uğramış, ezilmiş ve lanetlenmiş olarak geri dönmüşlerdir. Elleri boşa çıkmıştır. Bunlar Allah'ın Rasulüne ve samimi müminlere tuzak hazırlamak, toplumlar arasında

²²³ Mâide, 5/65-66; Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, VIII, 143.

²²⁴ Zuhayli, Vehbe, *et-Tefsirü'l-Münir*, (çev. Beşir Eryarsoy, vd.), Risale Yayınları, İstanbul, 1995, III, 514.

²²⁵ A'râf, 7/96.

²²⁶ Haşr, 58/14.

²²⁷ Mâide, 5/64.

fitne ve savaşları körüklemek istedikleri her seferinde Allah onları başarısızlığa uğratmış, hile ve tuzaklarını başlarına geçirmiştir. Ya onların çabalarını boşa çıkarmış veya onlara karşı müminlere zafer ihsan etmiştir.²²⁸

Bu ayetlerin devamında İsrailoğullarının daha da ileri gittiğine değiniliyor. *“Andolsun biz, İsrailoğulları’ndan söz aldık ve onlara peygamberler gönderdik. Fakat ne zaman onlara bir peygamber nefislerinin hoşlanmadığı bir şey getirmişse, bunlardan bir kısmını yalanlamışlar, bir kısmını da öldürmüşlerdir.”*²²⁹

Sonuç olarak bütün bu ayetlerden anlaşılıyor ki yahudi ve hristiyanlardaki kendini ayrıcalıklı görme duygusu kusurlarını görmeye engel olmuştur. Hatayı hep kendileri dışındakilerde aramışlardır. Kendilerine suçu yakıştıramamışlardır. Hatta Allah’a dahi dil uzatmaktan geri durmamışlar. Peygamberlerini öldürmekten geri durmamışlardır. Günümüzde de kendilerini ayrıcalıklı görenler genel kurallara uymayı kendi nefislerine yediremiyorlar. Mesela trafik kurallarına uymazlar, bir yerde sıra varsa orada sıraya girmezler. Daha da ileri gidenler öyle bir noktaya geliyorlar ki dediklerine en ufak bir karşılık veren insanları rahatlıkla öldürebiliyorlar. İsrailoğullarının tavırlarından şunu da anlıyoruz. İnsanlar hatalarını inatla kabul etmeyince hep kötülüğe doğru giderler. Zaman ilerledikçe daha da kötüye giderler.

2.11. Kibir

Kibir, kendini başkasından üstün görmektir. Kibir hastalığının hasedle yakın bir bağlantısı vardır. Nefsin hastalıklarını incelerken birbirleriyle alakaları mutlaka ele alınmalıdır. Çünkü her birisi diğerini tetikliyor. Şeytan’ın Hz. Âdem (a.s)’a hased etmesi onu kibre sevketmiştir. Yapıldığı yerlere göre üçe ayrılır.

1. Allah’a karşı kibir
2. Peygamberlere karşı kibir
3. İnsanlar karşı kibir.²³⁰

İnsanın güzel elbise giymesi, güzel görünmesi, kendisine bakması kibir değildir. Bilakis tavsiye edilmiştir. Çünkü nimetlerden faydalanmak insanı şükre götürür. Bu da övülen bir durumdur. Kibir ise başkalarını küçük görme kendini onlardan büyük görmedir.²³¹

²²⁸ Bkz., Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, VIII, 150.

²²⁹ Mâide, 5/70.

²³⁰ Soysaldı, *Kalbin Manevi Hastalıkları*, s. 173.

²³¹ Bkz., Soysaldı, *Kalbin Manevi Hastalıkları*, s. 175-176.

Mâide suresinde şöyle buyuruluyor:

*İnsanlar içerisinde iman edenlere düşmanlık bakımından en şiddetli olarak yahudiler ile şirk koşanları bulacaksın. Onların, iman edenlere sevgi bakımından daha yakınını da, andolsun, “Biz nasranîleriz” diyenleri bulacaksın. Bunun sebebi şudur: “Çünkü onların içinde keşişler, rahipler vardır ve onlar, büyüklenmek istemezler”*²³²

Bu ayette yahudilerin müslümanlara daha fazla düşman oldukları belirtilmiştir. İşte bundan dolayı Allah yahudileri, düşmanlık hususunda, müşriklerle eş tutmuş, hatta onların, düşmanlık konusunda müşriklerden de katı olduğuna dikkat çekmiştir. Yahudileri müşriklerden önce zikretmiştir. Daha sonra Allah, bu iki millet arasındaki farklılığın sebebini izah etmek üzere: **“Bunun sebebi şudur: Çünkü onların içinde keşişler, rahipler vardır ve onlar, büyüklenmek istemezler”** buyurmuştur. Yahudilerin bu derece düşmanlıklarının sebebini de açıklamış oluyor. Hristiyanlardaki yakınlığın sebebi kibirlenmemeleri ise Yahudilerin düşmanlığının sebebi de kibirdir.

Bakara Suresi’nde ise Yahudiler müşriklerle birlikte dünya hırsındaki benzerlikten dolayı bir arada zikredilmişlerdir. Yahudiler, dünyaya karşı çok şiddetli bir hırs ve tutku içindedirler. *“Celalim hakkı için, sen onları (yahudileri) İnsanlardan (hatta) müşriklerden daha fazla (dünya) hayatına düşkün bulacaksın”*²³³ Bu ayette yahudiler, dünyaya düşkün olma hususunda, âhireti inkâr eden müşriklerle eş tutulmuştur. Hırs, kötü ahlâkın kaynağı ve merkezidir. Dünyaya düşkün olan herkes, dünyayı elde etmek için dinini terkeder ve her türlü haramı ve kötülüğü yapmaya yeltenir. Bir mal veya bir makam elde eden herkese karşı düşmanlığı artar. Hristiyanlara gelince onlar, pek çok işte dünyadan yüz çevirip ibâdete; riyaset tutkusunu, tekebbürü ve kendini yüksek görmeyi terketmeye yönelirler. Böyle olan herkes hiç şüphesiz ki, başkalarına haset etmez, onlara eziyet vermez ve onlara düşmanlıkta bulunmaz.

Burada, bir başka incelik vardır ki o da şudur: Hristiyanların küfrü, Allah’ın zatı hakkında akideleri bozuktur. Yahudilerin ise Allah’ın sıfatları hakkındaki akideleri bozuktur. Yahudilerin nübüvvetle ilgili sorunları daha büyüktür. Bu ise sırf onların, dünyaya aşırı düşkünlükleri sebebiyle olmuştur. İşte bu durum Hz. Peygamber (s.a.s)’in *“Dünya sevgisi her günahın başıdır”* sözünün ne kadar doğru olduğu hakikatine çekmektedir.²³⁴

²³² Mâide, 5/82.

²³³ Bakara, 2/96.

²³⁴ Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, VIII, 185.

Yukarıdaki ayeti doğru anlamak gerekir haçlı seferlerinde hristiyanlar Yahudilerden daha çok Müslümanlara düşmanlık beslemişlerdir. Bu doğrudur. Ancak bize göre ayeti mutlak anlamamak gerekir. Belirtilen illetle beraber göz önüne almak gerekiyor. Ayette hristiyanların yakınlığının sebebi zikredilmeseydi bu yaklaşım doğru olabilirdi. Ancak bu yakınlığın sebebi zikredilmiştir. Hristiyanlar ne zaman ki dünyaya çok aşırı hırsla yapışmışlarsa o zaman katılmışlar.

2.12. İçki ve Kumar İle Düşmanlık

Mâide Suresi birbiriyle çok bağlantılıdır. 14. Ayette İsrailoğullarının ahitlerini bozduğundan dolayı kalplerinin katılaştığı, bu ahitlerden birinin de namaz olduğu bildirilmişti. Aşağıdaki ayette de namazdan alıkoymakla, kin ve düşmanlık bir arada zikredilmiştir.

“Şeytan, içkide ve kumarda, ancak aranızda düşmanlık ve kin düşürmek, sizi Allah’ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister”²³⁵ buyurduktan sonra, “Artık siz vazgeçtiniz değil mi?” buyurmuştur. Böylece o, içki içmekten nehyetme hususunu, içkinin bu kötülükler sebebi oluşuna bağlamıştır. Sanki şeytan sadece içki ve kumarla Müslümanların arasına düşmanlık koyuyormuş gibi hasr ifadesiyle bildirilmiştir. Bu te’kit içindir. Çünkü insanların arasına başka şeylerle de düşmanlık koyar. Bundan hareketle ayrılık ve düşmanlığa sebep olan her türlü muamele şeytan işi olacağından haramdır. Mesela başkasının talip olduğu kıza talip olmak buna örnek verilebilir. Bu ayetin dizilişi de çok önemlidir. Çünkü ayetlerde önce hüküm söylenir. Sonra onun illeti söylenir. Ancak bu ayette önce illet sonra hüküm söylenmiştir. “Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar (putlar) ve fal okları şeytan işi birer pisliktir. Bunlardan kaçının ki, kurtuluşa eresiniz.” İçkinin rics ve şeytan işi pislik olduğu için sakınmak gerektiği söylenmiştir. Ayrıca bunlardan kaçınmanın kurtuluş vesilesi olduğu bildiriliyor.²³⁶

Önceki ayette içki ve kumar putlarla beraber zikredilirken yukarıdaki ayette sadece içki ve kumar zikredilmiş ve hasr ifadesiyle sanki sadece düşmanlığın sebebi bu ikisiymiş gibi haber verilmesi hitabın müminlere yönelik olmasından dolayıdır.²³⁷

İnsan kumarda bir defa yenildiği zaman, bu durum onu, artık bundan sonra çoğu kez kazanırım ümidiyle, kumar oynamayı sürdürmeye davet eder. Bazen umduğuna ulaşamaz, öyle olur ki elinde hiç bir şeyi kalmaz ve artık ailesi ve çocukları üzerine

²³⁵ Mâide, 5/91.

²³⁶ Useymin, *Tefsiru'l-Kur'an Sureti'l-Mâide*, II, 327.

²³⁷ Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, VIII, 207.

kumar oynamaya başlar. Şüphe yok ki bundan sonra o kimse fakir ve muhtaç bir hale düşer, kendisini yenenlerin en şiddetli düşmanlarından birisi olur. İşte bu bakımdan, içki ve kumarın, insanlar arasında düşmanlık ve kini tahrik edip kızıştıran, iki büyük sebep olduğu ortaya çıkar. İçki ve kumarın insanı Allah'ı anmaktan alıkoyma ve namazdan alıkoyma gibi dine de zararı vardır.²³⁸

²³⁸ Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, VIII, 208.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. İNSAN HAYATINI KORUMAK İÇİN BAŞLICA CEZALAR

3.1. Hirabe (Eşkiyalık)

“Allah ve Resulüne karşı savaşan ve yeryüzünde fesat çıkarmaya çalışanların cezası, ancak öldürülmeleri veya asılmaları yahut ayak ve ellerinin çaprazlama kesilmesi, ya da yeryüzünde başka bir yere sürgün edilmeleridir. Bu, dünyada onlar için bir zillettir. Ahirette ise onlar için büyük bir azab vardır.”¹

Bu ayetin nüzul sebepleri olarak bütün güvenilir eserler aynı şeyleri gösteriyorlar. Ağırıklı olarak Ureyneliler olayı üzerine indiği kabul edilmiş. Bu ayetin nüzul sebeplerine dair zikredilen hususlar olarak şunlar zikredilmiştir.

1- Ehli kitaptan (Yahudi veya Hıristiyan) bir topluluk hakkında inmiştir. Bunlar Hz. Peygamberle yaptıkları anlaşmayı bozarak yol kesip fesat çıkarmaya kalkışmışlardır. Bu bilgi İbn Abbas (ö.68)'tan gelen bir rivayete dayanır.

2- Müşrikler hakkında nazil olmuştur. İkrime, Hasan-ı Basrî (ö.110) ve Atâ'dan gelen bir rivayet bu yöndedir.

3- Vakaları meşhur olan Ureyneliler hakkında nazil olmuştur. Rivayetlere göre Ureyne, Ukl veya Beciyle'den bir grup, Müslüman olduklarını beyanla Medine'ye Hz. Peygamberin yanına gelmişler, yoksulluk ve hastalıklarını bildirmişlerdi. Hz. Peygamber (s.a.v) onlara, zekât olarak toplanan Beytülmal'e (hazine) ait develerin sütlerinden ve idrarlarından içebileceklerini söyledi. Onlar da bahsedilen develerin yanına gidip süt ve idrarlarından içtiler, sağlıklarına kavuştular. Ardından irtidat edip (İslam'dan çıkıp) develerin çobanlarına saldırarak öldürdüler, develeri de sürüp götürdüler. Bu arada yol kesip ırza tecavüzde buldukları da rivayet edilir. Hâdis Hz. Peygambere intikal ettirilince, Peygamberin emriyle fâiller derhal takip edildi, yakalandılar, gözlerine mil çekildi, elleri ve ayakları kesildi, sonra güneş altında sıcak bir yerde terk edildiler. Su istediler ama kendilerine su verilmedi, nihayet öldüler.²

¹ Mâide, 5/33.

² İbni Kesir, *Tefsîru'l-Azîm*, III, 116.

4- Ebû Bürde olarak bilinen Hilâl b. Üveymir el-Eslemî'nin kavmi hakkında nazil olmuştur. Hz. Peygamber bu kişiyle ne lehine ne de aleyhine çalışmamak ve müslümanlara katılmak isteyenler eğer Ebû Bürde'ye uğrarsa onların emanda (güvenlik) olması şartıyla anlaşmıştı. Ancak Kinâne oğullarından bir grup Müslüman olmak maksadıyla gelirken Ebû Bürde'nin adamları onun yokluğunda bu kişilerin yolunu kesmiş, öldürmüş ve mallarını almışlardı.³

Fakat ağırlıklı olarak Ureyneliler olayı zikredilir. Kütüb-i Sittede çeşitli kanallardan ureyneliler olayı zikredilmiştir. Ancak bu rivayetler arasında özellik farklılıkları vardır. Bunların bazısına göre, Resulullah (s.a.a) onları ele geçirdikten sonra ellerini ve ayaklarını çapraz kesmiş, sonra da gözlerini oymuştur.⁴ Bazısında şöyle deniyor : “ Resulullah (s.a.v) onların bir kısmını öldürdü, bir kısmını astı, bir kısmının ellerini ve ayaklarını çapraz kesti ve gözlerini oydu.” Bazısında da şöyle deniyor: “Resulullah (s.a.v) onların gözlerini oydu, çünkü onlar da çobanların gözlerini oymuşlardı.”⁵

Bu ayetin nüzul sebeplerine dair zikredilen olayların ayetle irtibatlandırılmasında müşkil durumlar vardır. Bu yüzden ayetin anlaşılmasında müşkil olmamasına rağmen sebebi nüzul rivayetlerinin ayetle bir arada değerlendirilmesi tartışılmıştır. Mesela müşrikler hakkında olması müşkildir. Aşağıda da izah edeceğimiz gibi müşriklerin tevbeleri yakalanmadan önce ve sonrayla alakalı değildir.

Ureynelilerle alakalı olmasında ise şöyle bir sorun ortaya çıkıyor. Suçluların gözlerine mil çekilmesi ayette yoktur. Bu ayetin hükmüne rağmen Resulullah (s.a.v) nasıl olur da fazladan bir ceza verir? Üstelik verdiği ceza da ağır bir cezadır. Bu müşkili gidermek için müfessirler farklı açıklamalar yapmışlardır.

Öncelikle ayetin Resulullah (s.a.v)'in uygulamasından sonra indiğini söylemişlerdir. Bazıları bu ayetle uygulamadaki fazlalıklar nesh edilmiştir. Bunu Cessas (ö.370)⁶ söylemiştir. Bazıları da nesh yoktur. Yapılan uygulama kısastı. Çünkü onlar da çobanın gözünü oymuşlardı. Dolayısıyla bu bir kısastı. Ayet ise muhariplerin hükmünü açıklıyordu.⁷ Bize göre bunun sebebi nüzulüne uyan rivayetler birinci ve dördüncü rivayetlerdir.

³ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, III, 368.

⁴ Ebu Davud, Hudud, 3.

⁵ İlgili rivâyetler için bkz., Buhari, Hudud, 15-18; Müslim, Kasâme, 14; Nesâî, Tahrimu'd-Dem, 9.

⁶ Cessas, *Ahkâmu'l-Kur'an*, II, 510.

⁷ Kurtubî, *El-Camiu Li Ahkâmi'l-Kur'an*, VI, 184.

İslam âlimleri büyük çoğunlukla ayetlerin nüzul sebebini Ureyneliler olarak açıklamışlardır. Fakat bu ayetin önceki ayetlerle çok sıkı bir bağlantısı vardır. Önceki ayette ‘yeryüzünde fesad çıkarma ve kısas olması dışında kim masum bir insanı öldürürse bütün insanları öldürmüş gibidir’ buyurulmuştur. Ancak bazı fesadlar vardır ki bunlar insanın kanını mübah kılmıyor. Mesela yalan konuşmak, hırsızlık vb. suçlar da fesad olmasına rağmen insanın öldürülmesini gerektirmiyor.⁸ Yukarıdaki ayet öldürülmeyi mübah kılan fesadı açıklayıp muhariplerin hükmünü belirtmiştir.

Nüzul sebepleri ne olursa olsun sebebın hususiliği değil lafzın umumi manası önemlidir. Zaten ayetin manası da açıktır.

3.1.1. Allah’a Karşı Muharebe Edenler

Allah ile muharebe mümkün olmadığına göre Allah’a karşı muharebe edenlerle kimler kasd edilmiştir. İki görüş vardır:

1) Muharebe kelimesi, Allah’ın emirlerine muhalefet mânasına gelir. Buna göre ayetin takdiri şöyle olur: “*Allah’ın hükümlerine ve Resulünün ahkâmına muhalefet eden, yeryüzünü bozmak için koşuşturanların cezası, şöyle şöyledir...*”

2) Kelamın takdiri şu şekildedir: “*Allah’ın dostları ve Resulünün dostları ile muharebe edenlerin cezası, şöyle söyle şöyledir...*” Mecaz kasd edilmiştir. Bu yapılan işin azametini göstermek için kullanılmıştır.⁹ Hadisi Şeriflerde de suç büyük olunca doğrudan Allah’a harb açmak gibi kabul edilmiştir.

“Her kim bir dostuma düşmanlık ederse, ben ona karşı harb ilan ederim.”¹⁰

Kur’anda eşkiyalık ve faiz yemek¹¹ Allah’a harb açmak olarak değerlendirilmiştir. İkisinde gördüğümüz ortak nokta şudur. Her iki haram fiil de toplumun geneline karşı işlenmiş olup toplumda meydana getirdiği tahribatın çok büyük olmasındandır.

Bazı âlimler: “Bu va’îd, kâfirlere yöneliktir”; diğer bazıları da: “Ayetteki bu va’îd, mü’minlerin fâsıkları (günahkârları) hakkındadır” demişlerdir. Bunun kâfirler

⁸ Sâysis, *Tefsiru Ayâti’l-Ahkâm*, II, 366.

⁹ Herrâsî, *Ahkâmu’l-Kur’an*, III, 64; Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu’l-Gayb*, VIII, 44.

¹⁰ Buharî, Rîkak, 38; Herrâsî, *Ahkâmu’l-Kur’an*, III, 64.

¹¹ Ey iman edenler! Allah’tan korkun ve artık faizin peşini bırakın, eğer gerçekten müminler iseniz. Eğer böyle yapmazsanız, o zaman Allah ve Resulü tarafından size savaş açılmış olduğunu bilin. Eğer tevbe ederseniz, sermayeleriniz sizindir. Haksızlık etmezsiniz, haksızlığa da uğramazsınız. (Bakara, 2/278-279)

hakkında indiğini söyleyenler esbâbı nüzul rivayetlerinden yola çıkıyorlar. Oysa sebebin hususiliği değil lafzın umumuna itibar edilir.¹²

İkinci görüş ise bu ayet, yol kesen müslümanlar hakkında nazil olmuştur. İşte bu görüş, en tercih edilen görüşüdür ki: “Bu ayeti, dinden çıkanlara hamletmenin caiz olmadığına, şunlar da delâlet etmektedir:

1) Mürtedin elinin-ayağının kesilmesi, onun muharebe etmesine ve İslâm diyarında fesat çıkarmasına bağlı değildir. Oysa ayet, bunu gerektirmektedir.

2) Mürted olan kimse hakkında, sadece elini kesme ve onu sürgün etmekle yetinmek caiz değildir. Oysa ayet bunu iktizâ etmektedir.

3) Ayet, bu kimselerin, yakalanmadan önce tevbe etmeleri halinde, bu cezanın düşmesini iktizâ etmektedir. Hâlbuki dinden çıkanın cezası, yakalanmazdan önce de, yakalandıktan sonra da tevbe etmesi halinde düşer.¹³

4) Çarmıha germe, mürtedler hakkında meşru bir yol değildir. Hâlbuki çarmıha germe işi bu ayette meşru kılınmıştır.

5) Allah: “*Allah’a ve Resulüne harp açanların, yeryüzünü bozmak için koşuşturanların...*” ifâdesi, ister kâfir ister müslüman olsun, bu sıfatı taşıyan herkese şamildir. Netice olarak denilebilir ki ayet, mürtedler hakkında inmiş olsa bile nazar-ı dikkate alınan şey, sebebin hususiliği değil, lafzın umumîliğidir.¹⁴ Bize göre burada yeni bir suç ve onun cezasından bahsediliyor.

Burada birkaç suçtan müterekkib bir suçtan bahsediliyor. Kamunun düzenini bozmak, insan hayatını tehdit etmek ve bunu yaparken de açıkça yapmak, çekinmeden gizlenme ihtiyacı bile duymadan göğsünü gere gere yapmak. Bunların kendilerini koruyacak bir güçleri de vardır. Hepsi de insan öldürme hırsızlık ve kamunun güvenliğini sarsma üzerine birleşmişlerdir.

Hirabe suçu katl etmekten büyüktür. Çünkü katletmede toplumun genel emniyeti tehdit edilmiyor. Sadece belirli şahıslarla sınırlı kalıyor. Hirabe suçunda ise toplumun genel olarak güvenliği ve huzuru tehdit ediliyor.¹⁵

Ayetteki kısmındaki ‘Sa’y’ kelimesi hızlı ve devamlı harekettir. Bu hareket fesad içindir. Hayır, için değildir.¹⁶

¹² Cessas, *Ahkamu’l-Kur’an*, II, 508; Suyûtî, *el-İtkân*, I,95; Zerkeşî, Bedruddin Muhammed b. Abdullah, *el-Burhan fi Ulûmi’l-Kur’an*, (thk. Muhammed Ebu’l -Fadl İbrahim), Mektebetu Darut-Turas, t.y., I, 31.

¹³ Ayrıca, bkz., Herrâsî, *Ahkamu’l-Kur’an*, III, 64.

¹⁴ Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu’l-Gayb*, VIII,45-46; Bkz., Cessas, *Ahkamu’l-Kur’an*, II, 508-510.

¹⁵ Ebu Zehra, *Suç ve Ceza*, II, 146.

3.1.2. Hirabe Suçunun Tanımı

Bazı insanlar Haricilerle yol kesicileri veya Bağilerle yol kesicileri karıştırmışlardır. Bu konuda Muhammed Ebu Zehra (ö.1976)'nın özet açıklaması şöyledir.

Kamu güvenini bozanlar üç sınıftır:

1. Bağiler: Bağiler adil olan imamın emrinden meşru bir yorumla çıkan guplardır. Hz. Ali (ö.40)'ye karşı çıkanlar gibi. Hucurat suresi 9. ayet bağilerle ilgilidir. Bağiler sadece sultanın ordusuyla karşılaşırken onların mallarını ve canlarını mübah görürler.

2. Hariciler: Bunlar da bir te'vile binaen adil olan sultana karşı çıkanlardır. Lakin bunlar sadece sultanın ordusunun değil kendilerine muhalif olan tüm insanları müşrik ve kâfir görüp kanlarını ve mallarını mübah görürler. Haricilere bağilerin muamelesi yapılır.

3. Yol kesiciler: Her hangi bir te'vile dayanmadan sadece günah ve düşmanlık duygusuyla kamu düzenini bozanlardır.¹⁷

Kutau't-Tarik (yol kesiciler) suçu için şu hususlarda ittifak edilmiştir. Bir kuvvete sahiplerdir. Saldırdıkları insanların kendilerini savunacak durumları yoktur. Bir gerekçeye de dayanmamışlardır. Kamu düzenine karşı işlenmiştir.

İmam Malik'e göre muhârib, ister şehirde olsun, ister meskûn olmayan mahalde olsun, insanlara karşı silah taşıyan ve ortada bir karışıklık, bir intikam ve bir düşmanlık sözkonusu olmaksızın insanların mal ve canlarına karşı taarruzda bulunan kimsedir. Süfyan es-Sevrî (ö.161) ve Ebu Hanife (ö.150)'nin görüşü ise yerleşik yerlerde muharebe sözkonusu olmaz. Muharebe ancak şehrin dışında olur şeklindedir.¹⁸ İmam Şafii (ö.204)'ye göre ise ister şehirde olsun ister çölde olsun güç kullanarak halkın malını gasb edenlerdir. Tek kişi bile olsa güç sahibi olanları muharip saymıştır.¹⁹

Âlimlerin suçu farklı tanımlamalarının yaşadıkları dönemle alakalı olduğunu kabul ediyoruz. Her tanımın kendine göre problemleri vardır. Mesela Malikilerin görüşüne göre gasp, hırsızlık ve kısas gerektiren öldürmeyi birbirinden ayırmak çok zordur. Hanefilerin görüşünde ise suçu dar anlamda değerlendirme vardır. Hirabe suçu ile diğer suçları birbirinden ayıracak bir tanım yapmak gerekir. Bunun için en önemli

¹⁶ Ebu Zehra, *Zühretu't-Tefasîr*, 5/2145.

¹⁷ Ebu Zehra, *Zühretu't-Tefasîr*, 5/2146.

¹⁸ Kurtubî, *El-Camiu Li Ahkami'l-Kur'an*, VI, 151.

¹⁹ Müzenî, Ebû İbrahim İsmail b. Yahyâ, *Muhtasâru'l-Kitâbu'l-Ümm Li'sh-Şafii*, Darul-Ma'rife, Beyrut, t.y., s.353.

fark hirabe dışındaki suçlar devletin engel olma otoritesi ve insanların yardımına koşacak kadar yakınlarında bulunan emniyet güçleri önünde işlenmesidir. Eğer yardım ulaşabiliyorsa bunu hirabe olarak değerlendiremeyiz.²⁰ Böyle bakmak daha kapsamlı ve ayırcıdır. Sadece yerleşim yerini dikkate almak yetmiyor. Mesela bir köyün dış dünyayla bağlantısını kesip de insanlara saldırmak, ya da uçak kaçırıp merkezle bağlantısını kesmekle işlenen suçların hirabe kapsamında değerlendirilmesi gerekir. Bu yüzden Hanefi mezhebinde görüş Ebu Yusuf'a göredir. Ebu Yusuf'a göre yardımın ulaşip ulaşmaması önemlidir. Hatta şehir içinde kullanılan suç aletine dahi itibar etmiştir. Eğer suç aleti çabucak öldürüp iş bitiren bir silahsa hirabe saymıştır. Uzun bir boğuşmaya neden olacaksa bunu hirabe saymamıştır.²¹ Yardım ulaşır diye.

Hirabeyi diğer suçlardan ayırmak için muhariplerin şebekelerinin olması, suç işlemek için birlik oluşturmaları ve kamu düzenine karşı savaşmaları gibi farkları göz önünde bulundurmak gerekir. Yoksa kan davalarıyla hirabeyi ayırmak güçleşir.

Hirabe suçunu hadd cezasından mı? Yoksa kullara yetki verilen kısasdan mı? Sayacağımız da önemlidir. Böyle bir ayrımın uygulamada semeresi vardır. Eğer kısas kabul edersek bunun affedilebilme ihtimali oluşur. Eğer hadd kapsamında değerlendirirsek o zaman affedilmesi mümkün olmaz. Suçun tesbit edilmesinden sonra bunun düşürülmesi mümkün değildir.

Cumhuru ulema icma ile şunu söylemişlerdir ki hirabe suçu hadd cezasıdır. Bunu affetmek mümkün değildir. Buna ayetin sonundaki '*Allah ğafur rahîmdir*' ifadesi de delâlet ediyor. Ayette belirtilen cezalardan birini yapmak müminlerin halifesi için ibadettir.²²

3.1.3. Âlimlerin İhtilaf Ettikleri Noktalar

3.1.3.1. Mekân

Mekân, iki önemli noktada tartışma konusu olmuştur. Birincisi suçun işlendiği mekân daru'l Harb mi? Yoksa Daru'l İslam mı? İkincisi ise şehir içinde mi yoksa sahrada mı işlenmiş? Buna göre suçun işlendiği mekân önem arz ediyor.

Birincisinde suçu işleyen Daru'l İslam vatandaşı olmalıdır. Hatta Mebsut'ta muharib şöyle tarif edilir: "*Müslümanlardan veya zimmet ehli vatandaşlardan bir grup, Müslümanlardan veya zimmet ehli vatandaşlardan bazılarının yolunu kesip, adam*

²⁰ Bkz., Ebu Zehra, *Suç ve Ceza*, II,140.

²¹ Bkz., Ebu Zehra, *Suç ve Ceza*, II,140.

²² Bkz., Ebu Zehra, *Suç ve Ceza*, II,148.

öldürerek, mallarını aldıklarında, devlet başkanı onların ellerini ve sol ayaklarını çaprazlama keser veya isterse onları asar.”²³

Çünkü Daru’l-Harb vatandaşının yol kesmesi kâfirlerle savaş kapsamındadır. Çünkü kâfirlerle savaş dışı karşı müdafaa iken hırabe ise içteki fesada karşı yapılan bir müdafaadır.

Bundan başka yol kesme suçunun şehir içinde yapılması veya şehir dışında yapıldığı mekân hakkında da ihtilaf edilmiştir. Ulema, şehir dışında gidip gelen yolculara silah çekerek yollarını kesmenin soygunculuk olduğunda müttefik iseler de, şehir içinde de aynı işi yapmanın eşkiyalık olup olmadığına ihtilâf etmişlerdir.

Malikiler ve Zahiriler mekâna önem vermemişler. İmam Mâlik, şehir içi ile şehir dışı arasında ayırım yapmamıştır. İbnu’l-Arabî kadılık yaptığı dönemde kendisine şöyle bir olay geldiğini anlatır: Birisi elinde bıçağıyla eve girmiş ev sahibini bıçağıyla etkisiz hale getirmiş diğer arkadaşları da evi soymuşlar. Bu olayda muhariplere verilen cezayla hükmettiğini söylemiştir.²⁴

İmam Şâfiî (ö.204) bunların da, yeryüzünü bozmak için çalışan kimseler olduklarını ve onlara hadd cezasının tatbik edileceğini kabul ederek şöyle demiştir: “Ben, şehirde bu vasıfları taşıyan kimselerin, yol kesicilerden daha fazla günaha sahip olmasalar dahi, en azından günah itibariyle onlarla aynı seviyede olduklarını kabul ediyorum...”²⁵

İmam Şâfiî (ö.204)’nin görüşünün dayanağı Hak Teâlâ’nın “*Allah’a ve Resulüne harb açanların, yeryüzünü bozmak için koşuşanların cezası...*” ifâdesinin umûm oluşudur. Çünkü ayette bahsedilen durumun şehirde meydana gelmesi halinde, bunu yapan kimselerin nassın umûmi hükmüne dâhil olacakları hususunda, hiçbir şüphenin olmadığı malûmdur. Kıyastan dayanağı ise, “Bu bir cezadır; binâenaleyh, diğer cezalar şehir ve şehir olmayan yerler itibariyle değişmez” şeklindedir.²⁶

Hanefiler ise şehir içinde hırabe suçu olmaz. Çünkü yardım çağırırsa yardım gelebilir. Ebû Hanife (ö.150)’yle İmâm Muhammed (ö.189) olayın şehirde meydana gelmesi halinde, bunu yapan kimselere hadd tatbik edilmeyeceğini söylemişlerdir.²⁷

Hanefilerin görüşünün başka bir yönü daha vardır o da şehre giren, genel olarak halkın

²³ Serahsî, Şemsü’l-Eimme Ebû Sehl Ebû Bekîr Muhammed b. Ahmed, *Mebûsât*, (çev. Mustafa Cevat Akşit vd.), Gümüşev Yayınevi, İstanbul, 2008, VIII, 320.

²⁴ İbnu’l-Arabî, Ebubekir, *Ahkamu’l-Kur’an*, Daru’l-Kutubu’l-İlmiyye, Beyrut, 2003, II, 100.

²⁵ Şa’rânî, *el-Mîzanu’l-Kübrâ*, II, 233.

²⁶ Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu’l-Gayb*, VIII, 47.

²⁷ Serahsî, *Mebûsât*, VIII, 329.

içine karışır. Ve onunla savaşmak mümkün olmaz. Bu sebeple de o, hırsız hükmündedir. Ancak yardım çağırınca gelmez diye bir şart koymaları da gösteriyor ki şehir dışında olmasının en önemli sebebi orada yardımsız kalmasındandır. Şehir içinde de aynı durum sözkonusu olunca o zaman bunu hirabe suçu saymamıza bir engel yoktur.²⁸

Üçüncü bir görüş şudur şehirler de geceleri yol kesme için uygun olur.²⁹

İmam Taberî (ö.310) şehir önemli değildir demiştir. Çünkü şehir içindeki fiil ile şehir dışındaki fiil eğer aynı zararı veriyorsa şehir içi şehir dışı ayırımına gitmeye gerek yoktur.³⁰ Bizce de şehir içi ve şehir dışı ayırımı yapmak doğru değildir. Günümüzde çetelerin ve terör örgütlerinin şehir içlerinde yaptıkları eylemlere de bakarsak bu görüşün daha uygun olacağını düşünüyoruz.

3.1.3.2. Sayıları ve Kuvvetleri

Esas olan sayılarını ve kadın erkek oluşlarını dikkate almamaktır. Önemli olan güç kullanarak insanların mallarına ve canlarına saldırmalarıdır. Mesela tek kişi silahıyla mağaraya çekilirse yol kesici sayılabilir.

Yukarıdaki ayette bahsedilen muharipler, bir araya gelmiş ve birbirlerini korumaları sebebiyle, kendilerine kötülük düşünen kimselere karşı güçleri ve kuvvetleri olan ve müslümanların kanlarına ve canlarına kasteden topluluklardır. Burada güce ve kuvvete itibar edilir. Hanefiler ayrıca grup olmayı şart koşarlar bunun nedeni ise Allah onlardan savaşçılar olarak bahs etmiştir. Savaşmak ise ancak kendini savunabilen ve gücüyle başkasına galip gelebilen bir grup tarafından yapılır.³¹ İmam Şafii (ö.204) sayı şartını koşmaz.³² Fakat İmam Şafii (ö.204), her ne kadar bir eylemin soygunculuk olabilmesi için, eylemcilerin birkaç kişi olmalarını şart koşmamış ise de, güçlü olmalarını şart koşmuştur. Bunun içindir ki bir eylemin soygunculuk olabilmesi için, şehirden uzak yerlerde işlenmesi şart olmuştur. İmam Şafii Hükümetin zayıf olduğu anlarda bundan yararlanarak şehir içinde de silah zoru ile şunun bunun malını almak

²⁸ Bkz., Ebu Zehra, *Zühretu't-Tefasîr*, 5/2148.

²⁹ Bkz., Ebu Zehra, *Zühretu't-Tefasîr*, 5/2148.

³⁰ Taberi, *Camîu'l-Beyân en Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, X, 257.

³¹ Serahsî, *Mebûsât*, VIII,320.

³² Şa'rânî, *el-Mîzanu'l-Kübrâ*, II, 231.

eşkiyalıktır. Fakat kuvvete dayanmayan soymalar soygunculuk olmayıp ihtilastır³³ demiştir.

3.1.3.3. Suçun İşlenme Şekli

Açıktan işlenmesi ya da gizliden işlenmesi meselesi İmam Malik'e göre fark etmez. Ancak cumhuru ulemaya göre ise açıktan işlenmesi gerekir.

3.1.3.4. İşlenen Suç

İşlenen suç mala ve cana karşı mı olacak yoksa her türlü suç mu sayılacak şeklinde ihtilaf edilmiştir. İmam Malik'e göre ise her türlü suç hirabedir. Irza karşı işlenen suçlar ittifakla hirabe kapsamına girer.³⁴

Bu konudaki ihtilaflar fesadın tanımından kaynaklanmaktadır. Mesela İmam Malik fesadı şöyle tanımlamış: Açıkça yol kesip insanları korkutmaktır. İster şehir içinde ister şehir dışında olsun fark etmez. Yeryüzünde fesad çıkarandır. Velew ki adam öldürme bile.³⁵ Görüldüğü gibi İmam Malik çerçeveyi çok geniş tutmuştur. Bunun içine zina, hırsızlık, adam öldürmenin hepsini de koymuştur.

İmam Şafii ise kuvvet kullanarak yapılan hırsızlıktır. Şehir içi ve şehir dışında olması fark etmez. İmam Ebu Hanife (ö.150) ise şehir dışında olmasını şart koymuştur.³⁶

Bize göre insana karşı işlenen suçların hepsinin hirabe kapsamında olması gerekir. Çünkü bütün âlimler muhariplerin cezalarından birinin de adam öldürmüşse öldürülür şeklinde olduğunu söylemişlerdir. Demek ki sadece cana karşı işlenen suçlar da hirabe kapsamındadır. Bu nedenle İbnu'l-Arabî (ö.543) Ahkamü'l Kur'an isimli eserinde bu noktaya değinir ve şöyle söyler; “*Yargı görevine geldiğim günlerden bir gün bana bir topluluk hakkında hüküm vereyim diye getirildi. Bunlar bir kadını kocasının ve kocasıyla birlikte bulunan müslümanların elinden almışlar ve kadına zina fiili işlemişlerdi. Arkasından kendilerini yakalamak üzere kolluk güçleri harekete geçmiş ve getirilmişlerdi. Bunların durumunu bazı müftülere sordum. Bana bunların hirabe suçlusu olmayacakları kanaatinde bulduklarını söylediler. Zira onlara göre hirabe insanların mallarına tecavüz edilmeleri durumunda gerçekleşmiş. Yoksa*

³³ **İhtilas:** açıktan ama sahibinin gafletinden faydalanılarak alınır. Hırsızlıktan ayrılır; Şa'rânî, *el-Mîzanu'l-Kübrâ*, II, 231.

³⁴ Ebu Zehra, *Zühretu't-Tefasîr*, 5/2149.

³⁵ İbnu'l-Arabî, *Ahkamu'l-Kur'an*, II, 94.

³⁶ İbnu'l-Arabî, *Ahkamu'l-Kur'an*, II, 94.

kadınların namuslarına ilişme meselesinde hirabe olmazmış. Onlara dedim ki; Sizler hirabe suçunun kadınların ırz ve namus meselesinde de gerçekleştiğini ve kadınların namuslarına tecavüzün mala tecavüzden çok daha çirkin olduğunu bilmez misiniz, insanlar mallarının ellerinden gitmesine ve gözlerinin önünde tahrib edilmesine razı olurlar da karılarının ve kızlarının ırz ve namuslarına ilişilmesine asla razı olmazlar. Yüce Allah'ın hirabe ayetinde ifade buyurmuş olduğu cezadan daha şiddetli bir ceza olmuş olsaydı bu ceza ırz ve namusa saldıran kimselere verilirdi. Cahil kimselerle düşüp kalkma belası size bela olarak yeter. Hele bu kişiler fetva ve yargı meselesinde cahil kimseler ise."³⁷

3.1.3.5. Cezanın Uygulanma Şeklindeki İhtilaflar

Ulema, soyguncuya -biri Allah'ın, biri de kulların olmak üzere- İki hak lazım geldiğinde ittifak etmişlerdir. Allah hakkının da -ayet-i kerime'de geçtiği üzere- soyguncunun Öldürülmesini, asılmasını, çapraz olarak el ve ayaklarının kesilmesini ve yerinden sürülmesini gerektirdiğinde müttelik iseler de, lazım gelen bu cezalar işlenen suça göre değişen cezalar mıdır, yoksa hâkim bu cezalardan hangisini isterse onu uygulayabilir mi diye ihtilâf etmişlerdir

Ayetteki **ev** edatı her suç için farklı cezalar verildiğini beyan etmek için mi? Yoksa sadece muhayyerlik için midir? Şeklinde âlimler arasında ihtilaf vardır.

1. Muhayyer Olmayı Suça Göre Ceza Gerektiği

İbn Abbas (ö.68)'a göre , “Buradaki ev () edatı, muhayyerlik (bu cezalardan istediğini uygulayabilmek) için olmayıp, aksine, hükümlerin her bir suç için ayrı bir ceza verileceğini beyan için olduğunu söylemiştir. Buna göre kim sadece öldürürse, öldürülür; kim hem öldürür, hem de mal alırsa, hem öldürülür, hem de asılır; kim sadece mal alırsa (sağ) eli ile (sol) ayağı çaprazlama kesilir; kim de yolculara korku salar ve mal almaz ise, sürgüne gönderilir” demiştir. Bu, âlimlerin çoğunun görüşüdür.³⁸

İmam Şâfi (ö.204), İmam Ebû Hanife (ö.150) ve ulemadan bir cemaat “Bu cezalar işlenen suçun ağırlık derecesine göre sıralanmışlardır.” demişlerdir. Buna göre eğer soyguncu, adam öldürmemiş ise, öldürülemez; eğer kimseden bir şey almamış ise

³⁷ İbnu'l-Arabî, *Ahkamu'l-Kur'an*, II, 95; Ayrıntılı bilgi için bkz., Ebu Zehra, *İslam Hukunda Suç ve Ceza*, II, 137-147.

³⁸ Cessas, *Ahkamu'l-Kur'an*, II, 511.

el ve ayakları kesilemez. Sürgün de ancak yolcuları korkutmakla yetinip herhangi bir kimseyi öldürmeyen ve kimseden bir şey almayan soygunculara hasstır.³⁹

Bu Görüş Sahiplerinin Delilleri

1. Yol kesip de adam öldürmeyenlerle adam öldürenlerin ya da hem adam öldürüp hem de mal çalanların sürgüne gönderilmesi mümkün olur.

2. Kıyas-ı celî de delildir. Çünkü kasden öldürme öldürülmeyi gerektirir. Yol kesenlerde ise bu cezanın hafifletilmesi değil arttırılması daha uygun olur. Mal alma da böyledir. Normalde hırsızın eli kesilirken yol kesenin sürgünle kurtulması düşünülemez. Daha da ağırlaştırılması gerekir.⁴⁰

3. Bir müslümanın kanı şu üç sebepten biri bulunmadıkça akıtılması helal olamaz. Cana can, evlilik geçirmiş ve zina etmiş olmak ve bir de imana girdikten sonra imandan dönmek.⁴¹

3.1.3.5.1. Hem Öldüren Hem de Mal Gasbeden Eşkiyanın Cezası

Ebu Hanife (ö.150) : “Yol kesici hem insan öldürür, hem de onun malını alır ise, devlet başkanı (imam) şu üç cezadan birini uygulamada muhayyerdir:

- a) Sadece öldürmek...
- b) Önce elleri ile ayaklarını çapraz kesip, sonra öldürmek...
- c) Öldürüp, sonra çarmıha germek demiştir.

Ebu Hanife (ö.150)'nin gerekçesi şudur: Hâkim iki ceza vermek durumundadır. Birisi mal çalmasına karşı el kesme, diğeri de öldürmeden dolayı öldürülmesidir. Hâkim bunlar arasında sıraya uymak zorunda değildir. İsterse önce öldürür böylece el ve ayakları kesme cezası uygulanacak alan bulunmaz.⁴²

Ancak İmam Şâfiî (ö.204)'ye göre, bunları mutlaka her hâlükârda çarmıha germek gerekir. Bu aynı zamanda Hanefî mezhebi imamlarından Ebû Yûsuf (ö.183) 'un da görüşüdür. Şâfiî (ö.204)'nin delili şudur: “Allah Teâlâ, yol kesenlerin öldürülmelerini ayette açıkça belirttiği gibi, çarmıha gerilmelerini de açıkça belirtmiştir. Binâenaleyh öldürülme cezasının düşürülmesi caiz olmadığı gibi, çarmıha gerilme cezasının düşürülmesi de caiz olmaz.⁴³

³⁹ Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, VIII, 47.

⁴⁰ Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, VIII, 47-48.

⁴¹ Buhari, Diyat, 6; Müslim, Kasame, 25, 26; Ebu Davud, Hudud, 1; Tirmizi, Hudud, 15.

⁴² Serahsî, *Mebûsât*, VIII, 322.

⁴³ Bkz., Ebu Zehra, Suç ve Ceza, II, 148-149.

Âlimler, yol kesenin nasıl çarımha gerileceği hususunda ihtilaf etmişlerdir. Bu kimsenin diri olarak çarımha gerileceği, sonra da mızrağın dipçığı ile ölünceye kadar vurulacağı söylenmiştir. İmam Şâfiî (ö.204) ise: “Bu kimsenin önce öldürüleceğini, sonra cenaze namazının kılınacağını, daha sonra çarımha gerileceğini” söylemiştir.⁴⁴

İmam Malik ise bu cezaların tahyir için olduğunu savunmuştur. Ancak adam öldüren birinin ellerinin ve ayaklarının kesilemeyeceği, mal çalmış birinin ise sürgüne gönderilemeyeceği konusunda tartışma yoktur. İmam Malik’e göre fesad hükmün illetidir. Dolayısıyla fesadı önlemek te değişiklik arz eder. Mesela eşkiyaların elebaşı mal alsa adam öldürmese bunun sadece el ve ayaklarının çapraz kesilmesi zararını defetmez. Çünkü akıl hocalığı yapabilir.⁴⁵ Bizce günümüzde meseleye bu şekilde yaklaşmak daha doğrudur.

3.1.3.5.2. Nefy Cezası

Ayette geçen sürgün (yunfev mine’l-Erdi) kelimesi hakkında üç farklı görüş vardır. Birincisi maksat kişiyi şehirlere veya bazı beldelere kovmaktır. Bu nedenle caniler bir belde bırakılmazlar ki kuvvetleri dağıtılsın ve güçleri ortadan kalkmış olsun.(İmam Şafii)

İkinci yaklaşıma göre ayette geçen sürgünün anlamı suçluyu bir beldeye sürgün etmek ve orada tutukluluk altında bırakmaktır. Ya da etrafına birtakım bekçiler dikmektir. (İmam Malik)

Üçüncü yaklaşıma göre ayette geçen sürgünden maksat hapsetmektir, isterse bu hapis cezası suçlunun cürmünü işlemiş olduğu belde gerçekleşsin yine de farketmez. (Ebu Hanife)⁴⁶

El-Cessas (ö.370) şöyle demektedir; “*Malumdur ki sürgün cezasından maksat caninin yolda insanlara korku vermesinden alıkonması demektir. Ve müslümanlara verecek olduğu zarara engel olmak demektir. Bu da suçlunun bir başka beldeye gitmesiyle mümkündür. Eğer o başka belde kalacak olursa ve oradaki fiilleri buradaki fiilleriyle aynı olacak olursa müslümanlara verecek olduğu zarar ve kötülük hala sözkonusu demektir. Şu halde ayette geçen sürgün kelimesinden maksat o kimsenin*

⁴⁴ Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu’l-Gayb*, VIII, 48.

⁴⁵ İbni Rüşd, *Bidâyetü’l-Müctehid*, IV, 341.

⁴⁶ Ebu Zehra, *Suç ve Ceza*, II, 152.

*fesat çıkaramayacağı hapis yeri hariç yeryüzünün diğer parçalarından sürgün edilmesi demektir.*⁴⁷

3.1.4. Eşkıyanın Tevbe Etmesi İle Düşen ve Düşmeyen Haklar

*“Ancak, siz kendilerini ele geçirmeden önce, tevbe edenler müstesna. Bilin ki Allah gafur ve rahimdir.”*⁴⁸

Hirabe suçu çok büyük bir günahdır. Yukarıda da anlattığımız gibi birkaç suçtan meydana gelmiştir. Nitekim İmam Şa’rânî (ö.973) kendi hocası Şeyh Zekeriyya’dan şöyle bir söz nakleder: “İşlediği bir günahtan dolayı hem Dünyada hem de ahirette birlikte cezaya çarptırılan kimseyi duymadık. Ancak hirabe suçunu işleyen hariçtir. Nitekim Allah şöyle buyuruyor:

Bu, dünyada onlar için bir zillettir.

*Ahirette ise onlar için büyük bir azab vardır.”*⁴⁹

Genel manada tevbe üç şeyi gerektirir. İkişi nefsi biri de maddidir. Manevi olanlar bir daha dönmeye azmetmek yani pişmanlık ve günahı itiraf, maddi olanı ise günahtan soyutlanmaktır. Yol kesicilerde nefsi olan yönüne itibar edilmemiş sadece maddi yönü dikkate alınmıştır. Maddi tevbe bâtına delalet ediyor. O da suç bölgesini terk etmesi, silahını bırakması ve ulu’l emre itaat etmesidir.⁵⁰

Allah muhariplere (yol kesicilere) uygulanması gereken cezaları iyice anlatınca, bunlardan, yakalanmazdan önce tevbe edenleri müstesna tutmuştur. Tıpkı şu ayetteki gibidir.

*“Bunun üzerine meleklerin hepsi yalnız İblis hariç toptan secde ettiler.”*⁵¹ Bu ayetten anlaşılıyor ki Şeytan secde edenler arasında yoktu.

Muhariplerin cezasından da istisna yapılırken aynı şekilde yapılmıştır. Bu yüzden muhariplerin tevbesiyle biz onların hadd cezasından kurtulacaklarını anlıyoruz.

*“Ancak kendilerini yakalamanızdan önce tevbe edenler başka. Bilin ki Allah, çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.”*⁵²

⁴⁷ Cessas, *Ahkamu’l-Kur’an*, II, 515.

⁴⁸ Mâide, 5/34.

⁴⁹ Şa’rânî, Ebu’l-Mevâhib Abdulvahhab b. Ahmed b. Ali b. Ahmed, *el-Mizân el-Kübrâ el-Şa’râniyye*, Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, 2009, II, 234.

⁵⁰ Bkz., Ebu Zehra, *Zühretu’t-Tefasîr*, 5/2152-2157.

⁵¹ Hicr, 15/31-32.

⁵² Mâide, 5/34.

Hırsızlıkta böyle bir istisna yoktur. Hırsızlar hakkındaki ifade şöyledir.

“Kim yaptığı haksızlıktan sonra tevbe eder, halini düzeltirse, şüphesiz Allah, onun tevbesini kabul eder. Çünkü Allah bağışlayan, merhamet edendir.”⁵³ Hırsızlarda tevbe etmek hadd cezasını düşürmez. Çünkü haddin vücubunu gerektiren ayetten istisna yapılmamıştır.⁵⁴

Yakalanmadan önce teslim olup her hangi bir suçta bulaşmamışsa serbest kalır. Herhangi bir suç işlemişse mesela adam öldürmüşse bunlar da affolur mu?

Bu husustaki kaide şudur: Allah’ın hukuku (hakları) ile ilgili hükümler, tevbeden sonra düşer. Ama insanların hakları ile ilgili hükümler düşmez. (Çünkü ayetin sonunda buna delalet vardır. ‘Allah, çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.’) Buna göre yol kesenler, eğer bir kimseyi öldürmüş olup da, yakalanmadan önce tevbe ederlerse, öldürülenin yakınları o kimsenin kısas edilmesini isteyebilir veya onu affedebilirler. Yol kesenden, tevbesi sebebi ile sadece devlet reisi tarafından öldürülme hususu sakıt olur. Eğer bu yol kesen, bir insanın malını almış ise, o malı geri vermesi gerekir, el ve ayak çapraz kesilmez. Ama ele geçirildikten sonra tevbe ederlerse, ayetin zahirine göre bu tevbe onlara fayda vermez, gereken ceza onlara uygulanır. Aslında tevbe etmeden önce de öldürülmelerinin hadd olarak uygulanması kısas cezasının ortaya çıkmasına engeldi. Ancak hadd kalkınca kısas ortaya çıkar.”⁵⁵

İslamda kul hakkının ehemmiyeti de böylece anlaşılmış oluyor. Allah hakları affedilmesine rağmen kul hakları kendilerinin affetmesine bırakılıyor.

Cumhuru ulema kul haklarının affedilmeyeceğini savunmuşlardır. Kısas gerekiyorsa artık maktulün akrabalarına kalmıştır. İster affederler ister kısas alırlar. Mal çalmışsa malı iade eder. Zina, içki gibi Allah haklarına tecavüz etmişlerse o zaman İmam Malik’e göre cezası düşer. İmam Şafii’ye göre ise düşmez.⁵⁶

Bu ayetten maksad, müslümanlardan olan yolkesiciler olduğuna ‘Ancak tevbe edenler’ ibaresi de delâlet eder. Malûmdur ki mürtedler ele geçtikten sonra ister tevbe etsinler ister etmesinler, öldürüleceklerdir. Hükümleri değişmez. Fakat asi müslümanlar

⁵³ Mâide, 5/39.

⁵⁴ Herrâsî, *Ahkamu’l-Kur’an*, III, 69.

⁵⁵ Kurtubî, *El-Camiu Li Ahkami’l-Kur’an*, VI, 155; Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu’l-Gayb*, VIII, 50; Serahsî, *Mebûât*, VIII, 326.

⁵⁶ Ebu Zehra, *Zühretu’t-Tefasîr*, 5/2160.

ele geçmezden önce tevbe ederlerse, onlara bu ceza tatbik edilmez. Bir de İslam dini, bir kimseye farz olmuş cezayı düşürmez. Zaten mürtedlerin cezası da böyle değildir.

3.1.5. Genel değerlendirme

İmam Malik hariç Cumhuru ulemaya göre:

1-Yol kesme suçu adam öldürmeksizin sadece mal almak biçiminde gerçekleştirilmiş olabilir. Bu takdirde câniye verilecek olan ceza el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi cezasıdır.

2- Adam öldürmüş mal almamış olabilirler. Bu takdirde caniler ölüm cezasına çarptırılırlar ancak asılmazlar.

3- Mal almakla birlikte adamda öldürmüş olabilirler, bu durumda Ebu Hanife (ö.150) kanunları uygulayan devlet başkanının seçeceği cezada muhayyer olduğu kanaatindedir. Buna göre devlet başkanı isterse caninin elini ve ayağını çaprazlama keser, sonra öldürür daha sonra asar, isterse caniyi ölüm cezasına çarptırır ve asar, el ve ayak kesme cezalarını uygulamaz. Ebu Hanife (ö.150) mezhebinde imameyn ise cumhurun dediği gibi böyle bir suç işleyen cani öldürülür ve asılır demişlerdir.

4- Yol kesen caniler sadece yolun güvenliğini kaldırmışlar, gelip geçenlere korku vermişler cana kıymamış ya da hırsızlık yapmamışlarsa ölüm cezasına çarptırılmazlar asılmazlar, elleri ve ayakları çaprazlama kesilmez.

Ebu Hanife (ö.150) ile diğer fıkıh bilginleri arasındaki ihtilaf çok detay bir meselededir. Fakat meseleye temel bakış açısı aynıdır. (Bu yüzden Ebu Hanife'yi de cumhurla aynı değerlendiriyoruz.) Buna göre bütün fıkıh bilginleri devlet başkanının yol kesme suçuna ceza tayin ederlerken tam olarak kayıtsız ve şartsız muhayyer olduğu kanaatinde değillerdir. Tam tersine onlara göre kanunları uygulayan devlet başkanı işlenen suçun çeşidine uygun cezayı takdir etmekle kayıtlı ve yükümlüdür.⁵⁷

İmam Malik ise Bu konuda cumhurdan ayrılmıştır. İmam Malik, hirabe suçunu tespit ederken Allah'a ve rasulüne savaş açma niteliğinin bulunup bulunmadığına bakmıştır. (İmam Malik kısasta da benzer tavır sergilemiştir. Suçun işlendiği alete ve şekline bakmamıştır. Suçlunun kastına ve saldırı olmasına bakmıştır.) Onun dışındaki müctehidler ise her bir cürmü ayrı ayrı değerlendirmişlerdir. Ayrıca hirabe suçuna

⁵⁷ Bkz., Ebu Zehra, *Suç ve Ceza*, II, 148.

verilecek cezada, şiddete gidilmesini gerektiren bir cürüm olduğunu ifade etmişlerdir ve İmam Malik'in aksine hirabe suçu olarak sadece bir ceza öngörmemişlerdir.⁵⁸

İmam Malik'e göre ayette tayin edilen ceza bizzat yol kesme suçunun cezasıdır. Yoksa yol kesme suçunun çeşitlerinden herhangi bir cürmün cezası değildir. Şu halde devlet başkanı ayette değinilen cezalardan sonuç almaya ve amaca en uygunu hangisi ise onu uygulamakta muhayyerdir. Mesela güçlü bir eşkiyanın etkisiz hale gelmesi el ve ayağının çapraz kesilmesiyle olur. Ancak bir yöneticinin el ve ayağının kesilmesi onu etkisiz hale getirmez. Onun öldürülmesi maslahata daha uygundur.⁵⁹

İmam Malik'in görüşü çok sert görülebilir. Ancak bazen terör ve eşkiyalık çok aşırı giderse bu görüşlerden istifade edilebilir. Daha da somutlaştırırsak günümüzde terörün akıl hocaları cezalardan çok rahatlıkla sıyrılabiliyorlarken, diğer taraftan okuma yazma dahi bilmeyen ve birisi tarafından yönlendirilmediği takdirde hiçbir zaman teröristlik yapmayı dahi beceremeyen insanlar müebbet hapis yatıyorlar. Onların akıl hocaları ise ellerini kollarını sallayarak dışarıda dolaşıyorlar. Yeni yeni câniler yetiştirmeye devam ediyorlar. Her ne kadar bu ayetin hükmü günümüzde uygulanmıyorsa da bazı durumlarda meseleye Malikilerin baktığı açıdan da bakmanın gerekliliğine inanıyoruz. Malikilere göre cezası ağır olan düşürülemez. Mesela adam öldüren biri sürgün ile cezalandırılmaz.

Fakat biz bu konuda Useymin'in yaklaşımının daha uygun olacağını düşünüyoruz. Ayetteki ev edatı tahyir için de olabilir. Fakat tahyir demek her istediğine istediği hükmü uygulamak demek değildir. Aksine tahyir iki çeşittir. Tahyiri teysir ve tahyiri maslahat. Tahyiri teysir mükellefin kolayına hangisi geliyorsa onu yapabilir. Mesela yemin kefâretinde şeyi tercih etmekte serbesttir. Serbest davranırken de maslahatı gözetmek zorunda değildir. Hangisi kolayına geliyorsa onu yapar. Fakat tahyiri maslahatta ise maslahat neyi gerektiriyorsa onu tercih etmek zorundadır. Maslahatı başkalarını ilgilendiren haklarda uygulamak zorundadır. Mesela yetimler hakkında tasarrufta bulunan velisi yetim için hangisi daha uygunsa onu uygulamak zorundadır.⁶⁰ Kamu mallarında da böyledir. Sürekli kamu menfaati gözetilir.

O halde muhariplerin en ağır cezayı gerektiriyorlarsa hâkim muhayyerlik gereği daha düşük cezayı veremez. Ancak toplumun menfaati ağırlaştırmayı gerektiriyorsa

⁵⁸ Bkz., Ebu Zehra, *Suç ve Ceza*, II, 149.

⁵⁹ Bkz., Ebu Zehra, *Suç ve Ceza*, II, 149.

⁶⁰ Useymîn, *Tefsiru'l-Kur'an Sureti'l-Mâide*, I, 323.

artırabilir. Daha aşağıya çekemez. Çünkü hirabe suçu birçok suçtan oluşmuştur. Bazısı affedilebilirse de diğerleri affedilemez.

3.2. Hırsızlık

Hırsızın cezalandırılmasıyla ilgili ayet Kur'an'da sadece Mâide suresindedir. Hırsızlık aslında insan hayatını doğrudan tehdit eden bir tehlikeden çok, dolaylı olarak insan hayatını tehdit ediyor. İnsana rahatsızlık veriyor. Çünkü insan hayatının ikamesi mal ilemdir. Nitekim Allah şöyle buyuruyor: “Allah’ın sizin için (kendileriyle hayatınızı) kaim (geçiminizi sağlamaya destekleyici bir araç) kıldığı mallarınızı düşük akıllılara vermeyin...”⁶¹

“Hırsızlık eden erkek ve kadının, yaptıklarına karşılık Allah’dan bir ceza olarak ellerini kesin. Allah daima üstündür, hikmet sahibidir.”⁶² Abdullah b. Mes’ud

Şeklinde yani “sağ ellerini kesin” anlamına gelecek şekilde okumuştur.⁶³ s-r-k kelimesinin lügat manası: Birinin, hakkı olmayan bir şeyi gizli olarak almasıdır; şeriatte ise, belli bir yerden, belli bir meblağın alınması anlamında kullanılır olmuştur. Biri, gizliden bir söz dinlediğinde de aynı kelime kullanılır.⁶⁴ Şu ayetteki gibi “Ancak kulak hırsızlığı eden şeytan hariç, onu apaçık bir alev sütunu takip eder.”⁶⁵

Hırsızlığın rüknü malın gizlice alınmasıdır. Çalma fiili gerçekleştiği zaman hem hırsız malı gizli almıştır hem de çalınan mal gizlidir.⁶⁶

Hırsızlık için Peygamber (sav): “Hırsızın eli, ancak çeyrek dinar ve daha yukarısında kesilir”⁶⁷ diye buyurmuştur.

Hırsızlığı daha iyi anlamak için İhtilâs kavramını da bilmekte fayda vardır. İhtilas: Açıktan ama sahibinin gafletinden faydalanılarak başkasının malını almaktır. Haram olmasına rağmen hırsızlık cezasıyla cezalandırılmaz.⁶⁸ Dikkat edilirse muhtelis malı gizli alıyor ancak kendisini gizlemiyor. Hirabeden farkı ise zor kullanmadan bunu yapıyor.

⁶¹ Nisa, 4/5.

⁶² Mâide, 5/38.

⁶³ Taberî, *Camîu'l-Beyân en Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, X, 295.

⁶⁴ İsfahânî, *el-Müfredât Fî Ğarîbi'l-Kur'an*, s.236.

⁶⁵ Hicr, 15/18.

⁶⁶ Ebu Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, II, 121.

⁶⁷ Müslim, Hudûd, 2-4; İbn Mâce, Hudûd, 22.

⁶⁸ Kaya, Ali, “İhtilâs”, *DİA*, İstanbul, 2000, 2I, 575.

İnsanların malını emanet alıp vermeyenler de hırsız sayılmaz. Çünkü hırsız malı alıyor. Emanetçinin işlediği suç ise malı almak değil vermemektir.⁶⁹

Ayetler hırsız erkek veya kadının elinin kesileceğini açıkça ifade etmektedir. Ancak asgari olarak ne miktarda çalan kimsenin elinin kesileceği, eli kesildikten sonra tekrar hırsızlık yapan kimseye ne gibi bir ceza verileceği belirtilmemektedir. Hırsıza verilecek ceza hususunda, Mâide Suresi'ndeki ayet mutlakdır. Hırsızlık yapan erkek ve kadının elinin kesilmesi emredilmiş ama çaldığı malın miktarı konusuna değinilmemiştir. Buna rağmen ulema şu hususlarda ittifak etmişlerdir.

1. El kesme cezası için malın hırsızlık altında olması şarttır.
2. Bir topluluk hırsızlıkta birleşirse ve bu hırsızlık sonucunda her birisine nisap (hırsızlıktaki nisap Hanefilere göre 10 dirhem) miktarı mal düşüyorsa hepsinin elleri kesilir.
3. Birinci defa çalanın sağ eli kesilir. İkinci defa çalanın sol ayağı kesilir.
4. Hırsız yakalandıktan sonra çalınan maldan yanında kalmışsa olanı iade eder.
5. Anne-baba ve yukarı doğru dedeler-ninelerin evlatlarının malları çalmalarından dolayı elleri kesilmez.⁷⁰

Yukarıda tanımını yaparken de belirttiğimiz gibi hırsızlık, kendisine ait olmayan belli miktardaki malı belirli yerden almaktır. Ancak bu miktar ne kadar olacaktır. Bu konu tartışılmıştır. Gerek bu ayetin mutlak oluşu, gerekse hadislerdeki farklı rivayetler el kesme nisabında ulemanın ihtilafına sebep olmuştur. “nisap yoktur” diyenler ve “nisap vardır” diyenler şeklinde ikiye ayrılmışlardır. Zahirilere göre nisap şart değildir.

Cumhuru ulemâya göre; bir malı çalan hırsıza el kesme cezası verilmesi için çalınan malın asgari bir değere sahip olması gerekir. İşaret edilen ayet-i kerime mutlakdır. Hadisler bu ayet-i kerimeyi kayıtlamakta ve el kesme cezası verilebilmesi için çalınan malın asgari bir değere varmış olmasını gerektirmektedir. O halde kayıtlayan bu hadislerin hükmüne uymak gerekir.⁷¹

İmam Taberî (ö.310)'ye göre çeyrek dinar olursa el kesme cezası uygulanır. Bu aynı zamanda Şafiilerin de görüşüdür. Hanefilere göre ise on dirhemde ceza uygulanır.⁷² Bu ihtilafın sebebi Resulullah (s.a.v) bir zırh karşılığında el kesmiştir. Bu zırhın fiyatı

⁶⁹ Ebu Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, II, 121.

⁷⁰ Bkz., Şa'rânî, *Mizânu'l-Kübra*, II, 223.

⁷¹ Bardakoğlu, Ali, “*Hırsızlık mad.*” *DİA*, XVII, 388.

⁷² Taberî, *Camîu'l-Beyân en Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, X, 298.

üç dirhem mi yoksa on dirhem mi diye ihtilaf edilmesidir. Hanefiler şüphe ile hadleri düşürmek için ihtiyat yolunu tutmuşlardır.

Hırsızın Elinin Kesilmesi İçin Aranılan Diğer Şartları şöyle özetleyebiliriz. Buraya nakledeceğimiz şartların Hanefilere ait olduğunu da hatırlatalım:

- a) Çalınan mal, en azından on dirhem gümüş kıymetinde olmalıdır.
- b) Çalınan mal, ot, odun kamış gibi değersiz mallardan olmamalı, itibar edilen mallardan olmalıdır.
- c) Mal, süt yoğurt gibi çabucak bozulan mallardan olmamalıdır.
- d) Çalınan mal hırzdan (koruma altından) çalınmış olmalıdır. Her malın koruma biçimi kendine hastır. Hayvan için hırz ahır, altın için cep, kese, kasa vs. dir.
- e) Malı çalan, âkıl-baliğ, gören ve konuşan birisi olmalıdır.
- f) Çalan, çalınan malın sahibi ile ortak olmamalıdır.
- g) Çalanla, malı çalınan arasında ana babalık, kardeşlik ve birisi kadın farzedilse kendisiyle evlenemeyeceği derecede bir akrabalık olmamalıdır.
- h) Çalan ile malı çalınan arasında karı kocalık bulunmamalıdır.
- i) Çalınan mal, mütekavvim yani dinen kıymeti olan bir mal olmalıdır. Mesela şarap çalan birisinin kolu kesilmez.
- i) Çalınan mal, mülk olmalıdır. Madenindeki altın, gümüş gibi cevherleri çalanın eli kesilmez.

j) Hırsızlık kıtlık senesinde olmamalıdır.⁷³

Yine hadislerde, yemek için dalından meyve çalan kimsenin elinin kesilmeyeceği belirtilmektedir. Ancak meyve bahçeden getirilip stok edildikten sonra çalan kişi, hırsız kabul edilir ve eli kesilir. Açlığından dolayı bahçeden meyve çalan kimsenin elinin kesilmemesini bildiren hadisler, hukukçuların meseleyi değerlendirmeleri bakımından kapıyı aralamış ve şiddetli bir ihtiyacından dolayı hırsızlık yapan kimsenin elinin de kesilemeyeceğini belirtmişlerdir.

Hırsızlığa verilen el kesme cezası, ağır bir ceza olarak görülebilir. Ancak İslam'ın bu cezaları, kendi oluşturduğu toplum için geçerlidir. Bir toplumda malın, piyango, kumar ve diğer haram yollardan kazanılması yasaklanıp, kazanılmasında emeğe geniş bir alan tanınmış ise, diğer yollar da daraltılmışsa, servet sahibi de zekât vermek, sadaka vermek ve infak etmekle fakirleri gözetiyorsa yani zengin ile fakir arasında bağlar kurulmuş ve zenginlerin fakirleri gözetmeleri sağlanmış ise, üstelik

⁷³ Bkz., Cessas, *Ahkamu'l-Kur'an*, II, 530-539; Bkz., Şa'rânî, *Mizânu'l-Kübra*, II, 223-231.

toplum, namaz ve diğer vesilelerle sürekli bir eğitime tabi tutuluyorsa ve buna rağmen birileri şiddetli bir ihtiyacı olmadığı halde hırsızlık yapıyorsa, elbette buna verilecek ceza da ağır olacaktır.⁷⁴

3.2.1. Fiilin İşlenme Şekli Açısından Muharibin Hırsızdan Farkı

Hırsız malı çaldığı zaman şayet fark edilirse kaçar. Muharip ise açıkça meydan okuyarak elindeki güce güvenerek çatışır ve zorla malı almaya devam eder. Mesela hırsız, silahlı olarak mal almak kastıyla bir yere girecek olsa, almak istediği mal engellense yahut bağırılıp imdat istense, kendisi de bunun için kavgaya tutuşacak olursa, böyle bir kimse artık muharib olur ve onun hakkında muharib hükmü verilir.

Bu farkı ayırmak için Kadı İbnü'l-Arabî der ki: İnsanlar arasında (hâkim olarak) hüküm verdiğim günlerde, bir kişi bana bir hırsız getirdi. Bu hırsız bir bıçak ile eve girmiş, bıçağı uyumakta olan ev sahibinin kalbine dayamış. Arkadaşları ise o adamın malını almışlardı. Ben de onlar hakkında muharibler hükmü ile hüküm verdim. Şunu kavrayın ki bu, dinin aslındandır. Ve böylelikle sizler de cahillerin bulunduğu aşağılık mertebelerden ilmin zirvelerine yükseliniz.⁷⁵

3.3. Kısas

3.3.1. Bir İnsanı Öldürmek Bütün İnsanlığı Öldürmek Gibidir

Kısasın detaylarını anlatmadan önce insan öldürmenin büyük bir günah olduğunun açıklanması gerekir. Çünkü Mâide Suresi'nde böyle işlenmiştir.

Kur'an'da insan hayatına yapılan saldırılar öncelikle haram kılınmış sonra cezasına vurgu yapılmış en son Mâide Suresi'nde bir insanı öldürmenin bütün insanları öldürmek gibi olduğu bildirilmiştir. İnsan hayatını yok etmenin kötülüğü ve vebalinin ağırlığı başka nasıl ifade edilebilir ki.

*“Yine onlar ki, Allah ile beraber başka bir tanrıya yalvarmazlar, Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymazlar ve zina etmezler. Bunları yapan günahı(nın cezasını) bulur.”*⁷⁶

⁷⁴ Bkz., Şimşek, M. Sait, *Kur'an'ın Ana Konuları*, s. 304.

⁷⁵ Kurtubî, *El-Camiu Li Ahkâmi'l-Kur'an*, VI, 154.

⁷⁶ Furkan, 25/68.

“Kim bir mü’mini kasden öldürürse cezası, içinde ebedî kalıcı olmak üzere, cehennemdir. Allah ona gazabetmiştir, ona lâ’net etmiştir ve ona çok büyük bir azâb hazırlamıştır.”⁷⁷

Mâide Suresi’nde ise şöyle buyuruyor:

“Bunun içindir ki, İsrâiloğulları’na: “Kim, bir cana kıymayan veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmayan bir nefsi öldürürse, bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir nefsin yaşamasına sebep olursa, bütün insanları yaşatmış gibi olur” hükmünü yazdık (farz kıldık). Şüphesiz ki onlara peygamberlerimiz açık delillerle geldiler. Yine de bundan sonra onların birçoğu yeryüzünde aşırı gitmektedirler.”⁷⁸

Mâide Suresi’nin kendi içinde çok mükemmel bir ahenk vardır. Kısastan bahseden ayetten önce 26. ayetten 32. ayete kadar Hz. Âdem (a.s)’ın iki oğlunun kıssası anlatılır. Bu kıssanın buraya konulması suçun sebebine dikkat çekmek ve suçlu psikolojisini bizlere göstermek içindir. 32. ayette ise suçun vehameti anlatılır. Daha sonra hırsızlık ve hirabe gibi suçlar ve bunlara getirilen ağır cezaları anlatılır. Bundan sonra takvaya dikkat çekilir. İsrailoğullarının haram yemeleri ve Allah’ın hükmünü kulak ardı etmesinden bahsettikten sonra kısas emrinin geçtiği ayet gelir.

Baştan beri dikkat çektiğimiz gibi asıl olan suçun kaynağına inmektir. Kur’an Suçun kökünü kurutmayı hedefler. Bir insandan salih amel işlemesini bekliyorsak nasıl onun beslendiği yiyeceklere dikkat etmek gerekiyorsa, aynı şekilde insan hayatının yok olmaması için yaşadığı ortamın da güvenli olması gerekiyor. Güvenliği sağlamak için ise öncelikle suçların kötülüğünü iyice kavratmak gerekiyor. Kur’an sadece kısas gibi ağır bir ceza getirmekle insan hayatını korumayı hedeflemez. Bundan önce yapılması gerekenleri nazara verir. Zaten kısasın da asıl gayesi insan hayatını yok etmek değil insan hayatını kurtarmaktır.

Peygamber efendimiz (s.a.v) şöyle buyuruyor: “Haksız yere öldürülen her insanın günahından bir kısmı Âdemoğluna da yazılır. Çünkü öldürme çığırını ilk defa o açmıştır.”⁷⁹

Allah (c.c)’ın “Bütün insanları öldürmüş gibi olur” cümlesinde şu şekilde bir müşkil bulunmaktadır: Bir insanın öldürülmesi, nasıl bütün insanların öldürülmesine

⁷⁷ Nisa, 4/93.

⁷⁸ Mâide, 5/32.

⁷⁹ Buhârî, Cenâiz, 33; Enbiya, 1; Müslim, Kasame, 27.

eşit olabilir? Çünkü cüz'ün (parçanın) bütüne denk olması imkânsızdır? Müfessirler, bu soruya karşılık birçok cevap zikretmişlerdir ki hepsi de şu tek mukaddimeye dayanmaktadır: İki şeyden birisinin diğerine benzetilmesi, her yönden birbirine benzediği hükmünü vermeyi gerektirmez.

Belirttiğimiz müşkili gidermek için Âlimler değişik açıklamalar yapmışlardır:

1) Tek bir insanın öldürülmesini, bütün insanların birden öldürülmesine benzetmek, bir kimseyi haksız yere kasten öldürme işinin ne kadar mühim bir suç ve büyük bir günah olduğunu iyice beyân etmek içindir. Yani nasıl bütün insanların öldürülmesi herkesçe çok büyük bir cürüm ve suç ise, aynı şekilde tek bir insanın öldürülmesinin de çok büyük ve korkunç bir suç olması gerekir. Bu ifâde ile kastedilen, her ikisinin de büyüklük ve vehamet bakımından birbirine benzediğini ortaya koymak olup, büyüklüğün miktarı bakımından denk olduklarını beyân etmek değildir. Bu, nasıl çok büyük ve vahîm bir suç olmasın ki?

*“Kim bir mümini kasten öldürürse, cezası, içinde ebedî olarak kalacağı cehennemdir. Allah ona gazab ve lanet etmiş ve onun için büyük bir azab hazırlamıştır....”*⁸⁰ Buyurmuştur. Bu görüş İmam Taberi (ö.310)'nin de tercih ettiği görüştür.⁸¹

2) Bütün insanlar, bir kimsenin kendilerini toptan öldürmeye niyetli olduğunu bilseler, şüphesiz o kimseyi maksadına ulaşamayacak şekilde engellerlerdi. İşte aynen bunun gibi, yine insanlar, onun belli bir kimseyi öldürmeyi istediğini bildikleri zaman, bunu o masumu öldürmekten men etme hususundaki gayret ve çabalarının da birinci durumdaki gayret ve çabaları gibi olması gerekir.

3) Bir kimse hakkında bu yasağı ihlal eden bir kimse bizzat herkes hakkında aynı yasağı çiğnemiş gibi kabul edilir. Bir örnek verilecek olursak iki kişi, meyvelerinden hiçbir şeyin tadına bakmamak üzere iki ağaç hakkında yemin edecek olsalar. Onlardan birisi yemin ettiği ağacın meyvesinden bir miktar yemek yerse diğeri hakkında tamamını yemiş gibi olur.

4) Bir tek insanın kanını helal sayan bütün insanların kanını da helal sayar.

5) İbni Abbas (ö.68), kim bir peygamberi ya da adil bir yöneticiyi öldürürse bütün insanları öldürmüş gibidir.

⁸⁰ Nisa, 4/35.

⁸¹ Bkz., Taberi, *Camîu'l-Beyân en Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, X, 241.

6) Öldürülmüş olana göre bütün insanları öldürmüş gibi olur. Onu hayatta bırakan kişi sanki bütün insanları bırakmış gibi, onu öldüren ise sanki diğer bütün insanları öldürmüş gibi olur.⁸²

Bu görüşlerin hepsi de birbirine yakındır. Bu görüşlerin hepsi de bir noktada birleşiyor. O da insan hayatı çok değerlidir. Dolayısıyla bu görüşler arasında tercih yapmaktansa her birisini birer örnek kabul etmeyi daha uygun görüyoruz.

Taberi (ö.310)'ye göre bir nefsi diriltmek ise onu sağ bırakmaktır. Delil olarak şu ayeti getirir:

“Benim Rabbim odur ki, hem diriltir, hem öldürür.” dediği zaman: “Ben de diriltir ve öldürürüm.” demişti.⁸³ Hz. İbrahim(a.s)'le tartışan kişi birini öldürmüş, diğerini sağ bırakmıştı. Adamı sağ bırakmayı diriltmek olarak anlatmıştır.⁸⁴

3.3.2. Kısasın Tanımı

Kısas lügatte iz sürmektir. “ ” ‘İzini takip ettim’ denilir.⁸⁵

“Musa'nın ablasına onu izle dedi.”⁸⁶ Kısas; yapılan fiilin, mislinin (aynısının) icra edilmesidir.⁸⁷ Kısasta; bedeliyet mahiyeti mevcuttur. Bu sebeble; kasden adam öldürmede kısas, birinci öldürmenin misli, ikinci öldürmedir. Yani maktûle (öldürülene) mukabil, öldüren (katil) öldürülür. Kasden yaralamada kısas; ya birinci uzvun misli olarak, ikinci uzvun kesilmesi; yahud da, birinci yaralamanın misli, ikinci olarak yaralama demektir. Misli olmayan şeylerde “kısas” yapılamaz. Mesela; bir kimse sopa ile birisine vurup, akli melekelerini giderse, o kimseye aynısı tatbik edilemez. Bu durumda “kısas” yerine; “diyet” gündeme girer. “Allah (cc)'nın “Kısasta sizin için (umumi) bir hayat vardır”⁸⁸ Ayet-i Kerimesi, kasden adam öldürmede “kısas” cezasının tatbikine delâlet eder.⁸⁹

Ayetin manası: “Bir kimse, öldürdüğü takdirde, kendisinin de kısas yoluyla öldürüleceğini tefekkür ederse, ister istemez öldürmekten kendisini men eder. Şayet öldürmezse, kendisi de öldürülmez. Bu durumda her ikisi de hayatta kalırlar. İnsan

⁸² Kurtubî, *El-Camiu Li Ahkami'l-Kur'an*, VI, 147; Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, VIII, 42.

⁸³ Bakara, 2/258.

⁸⁴ Taberi, *Camiu'l-Beyân en Te'vili Âyi'l-Kur'an*, X, 41.

⁸⁵ İsfahânî, *Müfredât*, s. 405.

⁸⁶ Kasas, 28/11.

⁸⁷ Cessas, *Ahkâmu'l-Kur'an*, I, 162.

⁸⁸ Bakara, 2/178.

⁸⁹ Semerkândî, *Tuhfetu'l-Fukaha*, s. 435.

yaptığı her işin karşılığını aynen görecek, birinin elini kestiyse kendisinin de eli kesilecek, ayağını kesmişse kendi ayağının da kesileceğini bilir ve başkasına saldırmaz. Kör gazabın ve cahiliye hamiyetinin heyecanına kapılmaz.”⁹⁰

Dört mezhap imamı katilin ebediyen cehennemde kalmayacağını söylüyorlar. Dahhak, İbni Abbas (ö.68) ve Zeyd b. Sabit tevbesinin de kabul edilmeyeceğini söylemişlerdir.⁹¹

3.3.3. Kur'an'da Öldürme Cezaları

İslâm dini; meşru (şer'i) bir sebep olmadan insanın kanının dökülmesini haram kıldığı gibi; bu fiili işleyenlere de, ne gibi ceza tatbik edileceğini beyan etmiştir. Kur'an-ı Kerim'de: *“Ey iman edenler! Maktüller (öldürülenler) hakkında size kısas farz kılındı. Hür, hür ile köle, köle ile dişi, dişi ile... Fakat kimin (hangi katilin) lehinde, maktulün (öldürülenin) kardeşi (velisi) tarafından cüz'i birşey affolunursa (hemen) kısas düşer. Artık örfü uymak ona, (maktulün velisine) güzellikle ödemek lazımdır. Bu rabbinizden bir hafifletme ve esirgemedir. O halde kim bu (af ve edadan) sonra, (katile veya taraflarına muhasemede ve) tecavüzde bulunursa, onun için pek acıklı bir azab vardır. Ey selim akıl sahipleri, kısasta sizin için (umumi) bir hayat vardır. Ta ki, adam öldürmekten sakınasınız.”*⁹² Hükmü beyan buyurulmuştur. Mâide Suresi'nde ise şöyle buyurulmuştur. *“Hem Tevrat'ta onlara şu hükmü de farz kıldık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş karşılıktır. Bütün yaralamalar birbirine kısas edilir. Fakat kim bu kısas hakkından feragat edip bağışlarsa bu, kendi günahları için keffaret olur. Kim Allah'ın indirdiği ahkâm ile hükmetmezse işte onlar tam zalimdirler.”*⁹³

Kur'an'da, adam öldürme beş kategoride düşünülmüş ve ona göre cezaî müeyyideler konulmuştur. Amd, şibh-i amd, hatâ, şibh-i hatâ ve katl-i sebebi.⁹⁴ Amd'den dolayı kısas gerekir. Öldürülenin baba tarafından yakınları kısastan vazgeçmiş olsalar kısas düşer. Şibh-i amd den dolayı, hem katilin keffaret vermesi, hem de diyet-i muğalaza olarak öldürenin baba tarafından olan yakınlarının ağır diyet ödemeleri gerekir. Üçüncü ve dördüncüsünden dolayı (hatâ, şibh-i hatâ)da hem keffaret, hem diyet

⁹⁰ Kutub, Seyyid, *Fîzilâli'l-Kur'an*, IV, 259.

⁹¹ eş-Şa'rânî, *el-Mîzân el-Kübrâ el-Şa'râniyye*, II, 197.

⁹² Bakara, 2/178-79.

⁹³ Mâide, 5/45.

⁹⁴ Zuhayli, Vehbe, *İslam Fıkıh Ansiklopedisi*, Risale Yayınevi, (Çev. Beşir Eryarsoy, Yunus Vehbi Yavuz,) 1994, VIII, 24-25.

gerekir; ancak bu, ikinci kısımdaki (şibhi amd) diyet kadar ağır değildir. Beşincisinden (katl-i sebebi) dolayı ise, sadece diyet gerekir.⁹⁵

Mâide Suresinde öldürmenin meşru sebepleri de zikredilmiştir. Sadece mürtedlerin öldürülebileceğine değinmiyor.

Allah'ın "...veya yeryüzünde bir fesat çıkarmaktan dolayı (olmaksızın)" ifâdesi hakkında Zeccac: "Bu söz, ayetteki "nefs" kelimesi üzerine atfedilmiştir. İfâdenin takdiri, "Her kim bir canı, bir can mukabilinde veya yeryüzünde bir fesat çıkarmaktan dolayı olmaksızın öldürürse..." şeklindedir demiştir. Allah Teâlâ böyle demiştir, çünkü öldürmek, bazan birçok sebepten ötürü helâl olur. Bu sebeplerden biri kısastır ve Hak Teâlâ'nın "Kim bir canı, bir can mukâbilinde veya yeryüzünde bir fesat çıkarmaktan dolayı olmayarak öldürürse..." ayetinden murad da budur.⁹⁶

Yine bu sebeplerden biri, müslümanlara karşı savaşılan kâfirin küfrü ve imandan sonra küfre girip irtidad etmesi veya haydutluk yaparak yol kesmesidir. Allah Teâlâ'nın, bu ayetten hemen sonra gelen, "Allah ve Resulüne harb açanların, cezası ancak öldürülmeleridir..."⁹⁷ Ayeti ile muradı da budur. Böylece Allah, bütün bu sebepleri "veya yeryüzünde bir fesat çıkarmaktan dolayı olmayarak..." ayetinde toptan zikretmiştir.⁹⁸

3.3.4. Öldürmede Kullanılan Alet

Şafiiler ve Hanbeliler aletin kesici olmasını yeterli görürler. Büyük bir ihtimale göre o alet ile ölümün hâsıl olması şartını ileri sürmezler. Malikilere göre aletten daha çok tecavüz ve düşmanlığın bulunması yeterlidir. Hanefiler, aletin genellikle öldürücü ve öldürme fiili için hazırlanmış olmasını şart koşmuşlardır. Buna göre birisi iğne ile başka birinin kalp, göz ve böğür gibi can alıcı yerlerinde yara açtığı zaman ittifakla bu amden öldürme sayılır. Uyluk gibi can alıcı olmayan bir yere batırılırsa bunun sonucunda ölüm gerçekleşirse Hanefilere göre şibhi amd, çünkü iğne dikiş için hazırlanmıştır. Genelde öldürmede kullanılmaz. Şafiilere göre yara şişerse amden ölüm olur. İmam Malik ise şaka ve te'dib gayesi yoksa bu amden öldürmedir.⁹⁹

Gerek kısasta olsun gerekse muhariplerin cezalandırılmasında olsun Malikiler ve Hanefiler iki uç noktayı temsil etmektedirler. Hanefiler cezayı düşürme yönünde,

⁹⁵ Yıldırım, Celal, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, IV, 1663.

⁹⁶ Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, VIII, 42.

⁹⁷ Mâide, 5/33.

⁹⁸ Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, VIII, 42.

⁹⁹ Zuhayli, Vehbe, *İslam Fıkıh Ansiklopedisi*, VIII, 24-25.

Malikiler ise cezanın kapsamını genişletme yönünde görüş belirtmişlerdir. Diğer mezheplerin de bunların arasında görüş belirttikleri görülmektedir.

Tevrat'ta İsrâiloğulları'na farz kılınan kısas hükmü, İslâm Şeriatında da geçerli midir? Çünkü bu konuda farklı bir hüküm getirmiyen Kur'an, Tevrat'taki ilgili hükümlerin aynen İslâm'da da geçerli olduğunu bildirmek mi istiyor? Yoksa sadece onlara ait olduğunu mu söylüyor?

Fıkıh usulünde bu konu şer'u men kablenâ başlığı altında incelenir. Geçmiş ümmetlerle ilgili hükümler farklıdır. Kur'an ve sünnette haber verilmeyenler ile Kur'an ve sünnette kaldırıldığı bildirilen hükümler ittifakla bizi bağlamaz.¹⁰⁰ Hem geçmiş ümmetlere hem de bize farz kılındığı bildirilmişse bu da ittifakla bizim için farzdır. Oruç gibi. Asıl ihtilaf konusu olanlar ise Kur'an ve sünnette bildirilip biz için farz olup olmadığı belirtilmeyen hükümlerdir.

Mâide Suresi 45. Ayet buna örnektir. Hanefiler bu tür hükümler bizim için de şeriattır. Ancak diğer mezheplere göre bu ayetle bize farz olmaz. Diğer delillerle farz kılınmış olur.¹⁰¹ Görüldüğü gibi kavram tartışmasıdır genel olarak bu ayetin hükmünün bizim için de geçerli olduğunda ihtilaf yoktur.

3.3.5. Kısastaki Eşitlik Neleri Kapsar

Kısasın gerekmesi için öldürenle öldürenin kanlarının birbirine denk olması gerekir. Bu denkliğin, din, sınıf, cinsiyet ve sayı eşitliği olunca gerçekleşeceğinde ihtilaf yoktur.¹⁰² Fakat bu dört husustan birinde denklik olmazsa kısas olur mu olmaz mı? Mesela köle ile hür, kâfir ile Müslüman birbirini öldürürse kısas gerekir mi? Bu konuda ihtilaf edilmiştir.

Kısasta misli misline tam bir eşitlik manasının olmadığı ittifak edilmiştir. Mesela küçük ile büyük birbirini öldürünce kısas yapılır. İnsanlar, yaşta, akılda, boyda, ilimde ve akılda farklı olsalar da bu farklılıkların kısasa mani olmadığı ittifak edilmiştir. Hasta ile sağlam birbiriyle kısas edilir.¹⁰³ Bu yüzden eşitliğin tam sınırlarının ne olacağı konusunda ihtilaf edilmiştir. Mesela din eşitliği, hürriyet, kadın erkek olması vb. durumlarda eşitlik şart mıdır?

¹⁰⁰ En'am Suresi 145-146. Âyetlerde Yahudilere iç yağının haram kılındığı ancak bizim için helal kılındığı bildirilmiştir.

¹⁰¹ Şa'bân, Zekiyüddin, *İslam Hukuk İlminin Esasları(Usulü Fıkıh)*, (Trc. İbrahim Kafî Dönmez), TDY Yayınları, Ankara, 1996, s.208.

¹⁰² İbni Rüşd, *Bidayetu'l- Müctehid*, IV, 228.

¹⁰³ Useymin, *Tefsiru'l-Kur'an Sureti'l-Maide*, I, 451.

İmam Ebû Hanîfe (ö.150) bu ayetin genel anlatımını dikkate alarak, “Zımmî (vatandaşlık statüsüne giren küfür ehli) karşılığında Müslüman öldürülür. Hür köle karşılığında öldürülür. Çünkü ‘cana can’ umum ifade eder.” demiştir.¹⁰⁴ Diğer müctehit imamlar bu görüşte değildirler.

Konunun anlaşılması için latif bir münazarayı buraya almayı faydalı görüyoruz.

İbnu'l-Arabî (ö.543), Ahkamu'l-Kur'an isimli eserinde şu münazarayı anar; “Biz, Mescid-i Aksa (H. 487) hariminde oturuyorduk. Burada İlmî mevzuları konuşmak, gelenek halindeydi. Yanımıza Hanefî mezhebinin büyük âlimlerinden ez-Zevzeni Halil er-Rahman'ı ziyaret için geldi. O'na “*Müslüman, kâfir ile kısas yapılır mı?*” diye soruldu. Ez-Zevzeni de, “Evet, *müslüman, kâfiri öldürürse, o da kısas yapılarak öldürülür.*” cevabını verdi. Ona bu husustaki delilinin ne olduğu sorulunca, “Bu mevzuda delilim Allah (cc) in “*Ey iman edenler, maktuller hakkında size kısas (misilleme) yazıldı (farz kılındı)...*” ayetidir. Bu ayet umumu ifade ettiğinden, öldürenler hangi ırk ve dinden olursa olsun, kısas hükmünün kapsamına girerler dedi.

Bu toplantıda bulunan Şafii fakihlerinden Atâ el-Makdesi ile Zevzenî arasında latif bir münazara başladı. El-Makdesi, Zevzeni'nin ayetten çıkardığı hükmün, üç açıdan hücceti bulunmadığını söyleyerek şöyle der:

1. Allah (cc), “*...Size kısas yazıldı (farzedildi)*” ayetinde, cezalandırmada eşitliğin şart olduğunu açık şekilde ifade etmiştir. Yalnız müslüman ile kâfir arasında eşitlik yoktur. Zira küfür, onun insanlıktaki yeri ve derecesini alçaltmıştır.

2. Allah (cc) ayetin sonunu, evveli ile bağlayarak, açık beyanını “*...Maktuller hakkında size kısas (misilleme) yazıldı. Hür hür ile köle köle ile dışı dışı ile (kısas olunur)...*” biçiminde buyurdu. Kölenin köleliği, küfrün eserindedir. Dolayısıyla köle, hüre eşit değildir. Kâfirin müslümandan daha aşağı bir derecede olacağı hiç bir surette eşit olmayacağı açıktır.

3. “*...Kimin (hangi katilin) lehinde maktulün kardeşi (velisi tarafından) cüz'i bir şey afv olunursa (hemen kısas düşer)...*” ayetinde müslüman, müslümanın kardeşidir. Müslümanla Kâfir arasında ise hiçbir hususta kardeşlik yoktur. Kısas ayeti, kâfirin bu hükme girmediğine delâlet eder.

Zevzenî de, Atâ el-Makdesi'ye şöyle cevap verdi: “Deliliniz sahihtir Ancak Delillerinizle hüküm vermek, benim için gerekmez.

¹⁰⁴ İbni Kesir, *Tefsiru'l-Azim*, III, 145.

“Allah kısısta eşitliği emretmiştir.” sözünüzü aynen kabul ediyorum. Kâfirle müslüman arasında eşitlik yoktur görüşünüz ise doğru değildir. Müslümanla kâfir, can güvenliği açısından islâm hukukunda eşittir. Müslüman ve kâfir, islâm ülkesinde yaşarlar. İslam hukuku, zimminin malını çalan müslümanın elinin kesilmesini kesinlikle emreder. Bu da zimmi malının, müslüman malına korunma hususunda eşit olduğunu gösterir. Bu durum zimmi kanının da, müslüman kanı gibi korunacağına işaret eder. Çünkü zimmînin malı gibi, hayatı da islam hukukunun teminatı altındadır. Ayetin sonu, başlangıç kısmıyla irtibatlıdır sözünüz kabul edilemez. Çünkü ayetin başlangıcı umumu ifade eder. Ayetin sonu da hususi bir hükmü ifade eder. Ayetin sonunun hususi oluşu, başlangıcının umumi oluşuna mani değildir. Umumu ifade eden ayetin hükmü umumi, hususi ifade eden ayetin hükmü, hususi icra edilir.

“Hür, köle ile kısas yapılamaz.” görüşünüzü kabul etmiyorum. Bilakis kısasen öldürülür. Öyle bir gerekçe sundun ki bu senin için doğru olmaz.

Affetme meselesine gelince; affetmek başka, kısas başkadır. Bu affa mahsustur. Kısasın umumuna engel değildir. İbnu'l-Arabî (ö.543) bu tartışmadan çok istifade ettiğini söylemiştir.¹⁰⁵

“Cana can.” ifadesinden dolayı bir kişiye karşılık topluluk öldürülür mü?

Dört mezhep imamı ve cumhuru ulema öldürülür demişlerdir. Ahmed b. Hanbel'den gelen bir görüşe göre ve Zahirilerin görüşüne göre ise öldürülmez. Çünkü çok kişi tek kişi gibi değildir. Cumhur bu konudaki hadislere dayanmışlardır. Ayrıca insanlar toplu olunca öldürülmeyeceklerini bilseler çok insan öldürebilir.¹⁰⁶ Görüldüğü gibi İslam âlimleri arasında eşitliğin miktarı hakkında ufak bazı ihtilaflar olmuştur.

Hanefiler, hür köleye karşılık öldürülür, bir Müslüman zimmîye karşılık öldürülür derken cumhurdan ayrılmalarının sebebi “cana can” ifadesinin âmm oluşuna dayanmışlardır.¹⁰⁷

3.3.6. Azalardaki Yaralamada Kısas Hükümü

Allah “*Biz onda onların üzerine (şunu) yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş (karşılıklıdır. Hülâsa bütün) yaralar birbirine kısastır*”¹⁰⁸ buyurmuştur. Bu ayette, Tevrat'ta, “cana can, göze göz.” şeklinde hüküm koyduğunu,

¹⁰⁵ İbnu'l-Arabî, *Ahkamu'l-Kur'an*, I, 92.

¹⁰⁶ Sabûnî, *Revâi'ul-Beyân Tefsiru Ayâti'l-Ahkâm Mine'l-Kur'an*, I, 134.

¹⁰⁷ Bkz., Sabûnî, *Revâi'ul-Beyân Tefsiru Ayâti'l-Ahkâm Mine'l-Kur'an*, I, 137.

¹⁰⁸ Mâide, 5/45.

ama o yahudilerin bu hükmü değiştirip, Nadiroğullarını Kurayzaoğullarına üstün tuttuklarını, kısas vücûbiyyetini Nadiroğullarına uygulamayıp Kurayzaoğullarına tahsis ettiklerini beyan buyurmuştur. Bu ayette aynı zamanda Yahudilere bir kınama da vardır.¹⁰⁹

Yukarıdaki ayette göz, kulak, burun, diş zikredilmiş fakat diğer yaralamalar için genel ifade kullanılmıştır. Önce özel durumlar zikredildi sonra ise genel ifade kullanıldı.¹¹⁰ Mesela ayak ve kol kesmelerinde kısas nasıl uygulanır denilirse bunun cevabı “*yaralamalarda kısas vardır.*” İfadesidir. Hem bütün yaralamaları kapsıyor. Hem de kısasın sadece kısasın yapılması mümkün olan yaralar için olduğunu belirtiyor. Günümüzde bunun sınırlarını tekrar belirlemek lazımdır. Klasik tefsirlerimizde kemiğe ulaşan yaralarda kısas yapılabilir diye hüküm verilmiş. Ancak bugün tıbbın ilerlemesiyle birlikte birçok yaranın kısası yapılabilir.¹¹¹

3.3.7. Muharibin Cezası İle Kısas Arasındaki Fark

Muharibin Öldürülmesi İçin Öldürdüğü Adamın Kendisine Denk Olması Şartı Aranmaz; Hirâbede, öldüren kimsenin, -maktul kişi katile denk olmasa dahi- öldürüleceği hususunda görüş ayrılığı yoktur.¹¹² Kısas da bazı ihtilaflar olmuştur.

Bunun böyle olması muharibin adam öldürmekten farklı olarak etrafa korku salması ve genel fesada neden olmasındandır.

Diğer önemli bir fark ise kısası maktulün velisi affedebilir. Fakat muharipler tarafından yakını öldürülen kişi hakkında velilere herhangi bir yetki verilmez affetme hakları olmaz devlet başkanı hükmü uygular.¹¹³ Kısas ile hirabe cezası arasındaki en önemli bir fark şudur. Kur’an Kul haklarında bağışlamayı teşvik etmiştir. İslam hukukunda toplumun menfaati sözkonusu olunca maslahat dikkate alınır. Acımaya yer yoktur. Cezaları kimse affedemez. Nisa suresinin 3. ayetinde de bu kural geçerlidir. Yetim kızların haklarıyla diğer kızlar arasındaki farkın sebebi birisinin bakımı topluma yüklenmiş, diğeri ise kendi başınadır. Fakat kul haklarında insan öldürülse bile af teşvik edilmiştir. Kısas cezalarında şahsın kendisi birinci derecede tehlikededir. Toplumun hepsi onun katilinden korkmamaktadır. Yüce Allah’ın: “Fakat kim onu sadaka olarak bağışlarsa bu ona keffaret olur” buyruğu, şart ve cevaptır. Yani, kim kısas

¹⁰⁹ İbni Kesir, *Tefsiru'l-Azim*, I, 447.

¹¹⁰ Sâyis, *Tefsiru Ayâti'l-Ahkâm*, I, 383.

¹¹¹ Useymin, *Tefsiru'l-Kur'an Sureti'l-Maide*, I, 453.

¹¹² Kurtubî, *El-Camiu Li Ahkami'l-Kur'an*, VI, 154.

¹¹³ Kurtubî, *El-Camiu Li Ahkami'l-Kur'an*, VI, 156.

hakkını tasadduk edip affederse bu hakkını tasadduk eden kimse için bir keffaret olur. Yani yaralanan veya öldürülenlerin velileri olduğunu söylemişlerdir. Bunu Hasan Basrî (ö.110), Katade (ö.118) söylemiştir.¹¹⁴ Bunun yaralayan kimse için keffaret olacağı ve âhirette işlediği bu cinayeti sebebiyle sorumlu tutulmayacağı anlamına geldiği de söylenmiştir. İbni Abbas (ö.68), Mücahid, bunu söylemiştir.

İmam Taberî (ö.310), bunun yaralanan veya öldürülenin velileri olduğunu söylemiştir. Gerekçe olarak da şöyle söylemiştir: 'daki hu zamirinin ayette açıkça zikredilen lafzına ait olması ayetteki manaya ait olmasından daha uygundur. İkinci gerekçesi ise sadaka, verene kefarettir. Verilen için değil. Bu genel kuralı burada da kabul etmek daha doğrudur.¹¹⁵

3.3.8. Cezaların Uygulanmasında Güncel Bir Mesele

Günümüzde tıbbın ilerlemesiyle birlikte had cezalarının uygulanmasıyla ilgili olarak yeni tartışmalar ortaya çıkmıştır. Farazi bir mesele olmaktan da çıkmıştır. Uygulanması da mümkün duruma gelmiştir.

Kısaca sorun şudur: Tıbbın ilerlemesiyle birlikte eli kesilen hırsızın eli tekrar geri takılabilir mi? Uyuşturucu iğne kullanılarak ceza uygulanabilir mi? Kısas ile hırsızlık arasında fark var mıdır?

Öncelikle şu farkları bilmek gerekir. Kısas cezası kul haklarındandır. Mağdur suçluyu tamamen affedebilir. Hatta suçluyu affetmesi teşvik edilmiştir. Nitekim "*Fakat kim bu kısas hakkından vazgeçip bağışlarsa bu, kendi günahları için keffaret olur.*"¹¹⁶ Fakat hırsızların cezasında emir siğasıyla ellerinin kesilmesi emredilmiştir. Ayrıca kimsenin aff yetkisi yoktur. Hırsızın cezasının nekal olması yeni geridekilere ibret olması cezalandırmanın hikmeti olarak belirtilmiştir.

Yeni bir konu olduğu için bu konuyla ilgili bir çalışmaya Türkiye'de rastlayamadık. Fakat Useymîn tefsirinde değinmiştir. Buna göre kısas yapıldıktan sonra suçlu elini takabilir. Çünkü eğer mağdur olan kişi eli kesildikten sonra tekrar taksa ve eli eskisi gibi çalışırsa artık kısas isteyemez. Öyleyse kesildikten sonra da karışamaz. İster geri takar ister takamaz. Ancak hırsızlıkta durum farklıdır. Elini geri takamaz. Kesilsin emrinin yerine gelmesi ancak elinin ayrı durmasıyla olur.¹¹⁷

¹¹⁴ Taberî, *Camiu'l-Beyân en Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, X, 364-366.

¹¹⁵ Taberî, *Camiu'l-Beyân en Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, X, 369.

¹¹⁶ Mâide, 5/45.

¹¹⁷ Useymîn, *Tefsiru'l-Kur'an Sureti'l-Mâide*, I, 363.

Uyuşturularak cezanın uygulanmasında ise durum tersinedir. Kısasta hak sahibiyle aynı acıyı çekebilmesi için nasıl kesmişse öyle kesilir. Ancak hırsızlıkta ise nasıl kesildiği önemli değil. Önemli olan kesmektir.¹¹⁸ Yine de bu son hüküm değildir. Bu konu yeni olduğu için üzerinde çalışılması gerekir.

3.4. Nesle Karşı İşlenen Suçun Cezası

*“Ey Kitap Ehli, Kitaptan gizlemekte olduklarınızın çoğunu size açıklayan ve birçoğundan geçiveren elçimiz geldi. Size Allah’tan bir nur ve apaçık bir Kitap da geldi.”*¹¹⁹

Hâkim Müstedrek’inde Huseym b. Vâkîd kanalıyla Abdullah b. Abbas ‘ın şöyle dediğini nakleder. Kim recmi inkâr ederse, Kur’anı hiç hesaba gelmeyecek şekilde inkâr etmiş olur. *‘Ey Kitap Ehli, Kitaptan gizlemekte olduklarınızın çoğunu size açıklayan ve birçoğundan geçiveren elçimiz geldi.’* Gizledikleri arasında recm cezası da vardı.¹²⁰ Böylece Mâide Suresi’nin hadler konusunda ne kadar önemli olduğu anlaşılıyor.

¹¹⁸ Useymîn, *Tefsiru’l-Kur’an Sureti’l-Mâide*, I, 361.

¹¹⁹ Mâide, 5/15.

¹²⁰ İmam Buhari ve Müslim’in şartlarına göre sahih olmasına rağmen almamışlardır. Bkz., İbni Kesir, *Tefsiru’l-Azîm*, III, 84.

SONUÇ

Mâide Suresi akitlere uymayı emretmekle başlar, akitlerini bozan kavimlerin nelerle karşılaştığını belirttikten sonra akitlerine sadık kalanların mükâfatının ne olduğunu belirterek sona erer. *“Bugün o gündür ki, doğruların doğruluğu kendilerine fayda verir. Onlara içinden ırmaklar akan cennetler var. Orada daimî kalırlar. Allah onlardan razı olmuş, onlar da Allah’tan razı olmuşlardır. İşte büyük başarı ve mutluluk budur!”* (Mâide, 5/119) Zaten bizlerden istenen de sadıklarla beraber olmaktır. *“Ey iman edenler! Allah’tan korkun ve doğrularla beraber olun.”* (Tevbe, 9/119)

Surenin birinci ayeti “Allah dilediği şekilde hükmeder” ifadesiyle biterken, son ayeti de “Allah her şeye kadirdir” diyerek biter. Buradan da anlaşılıyor ki Mâide Suresi içinde konu bütünlüğü vardır.

Beden ruhun bineğidir. Hedefe ulaşmak için nasıl bineğin bakımı gerekiyorsa aynen öyle de bedenin beslenmesi ve bakımı da gerekir. Beden ve ruhun bakımı birbirinden ayrı düşünülemez. Bu yüzden birinci bölümde haram kılınan yiyecekleri ve helal kılınanları inceledik. Tayyibat helal kılınmıştır. Ancak helal kılınan yiyecekler doğru kullanılmazsa harama dönüşebilir. Bazen de tersi olabilir. Habis olan yiyecekler helal olabilir. Ehli kitapla evlenmekte böyledir. Helal kılınması sınırların olmaması demek değildir. İnsanlara haramları ve helalleri yalnız anlatmak yetmez. Aynı zamanda helallerden faydalanmanın yolları da doğru öğretilmelidir.

Mâide Suresinin indiği zaman Müslümanlar artık güçlenmişlerdir. Ayakları sağlam yere basmış ve şartlar Müslümanların lehine dönmüştür. Bu yüzden güç ahlakı açısından çok önemli kurallara değinmiştir. Bunları ikinci bölümde anlattık.

Bu çalışmamızdan anlaşıldığı üzere insan hayatının korunması sadece tepeden inme kanuni düzenlenmelerle çözülecek bir sorun değildir. Bunun dışında yapılması gerekenler vardır. İnsanın hem bedenen hem de manen sağlıklı beslenmesi gerekiyor. İnsanın yediği içtiğinin, yaşadığı ortamın kısaca yaptığı her işin onun kişiliği üzerinde ciddi manada tesirleri vardır. Bu yüzden insanlar câni olduklarında cezasız bırakılmamakla beraber, ne yaptılar da câni oldular sorusunun da sorulması lazımdır. Cezalar ancak bu bütünlük içinde tesirli olur. Yoksa hiçbir şey yapmadan sadece cezalarla yetinmek insan hayatını korumaya yetmeyecektir. Nitekim İsrailoğullarında kısas cezası olmasına rağmen peygamber katili bile olmuşlardır. Bu yüzden günümüzde idam cezalarının geri getirilmesini istemek tek başına insan hayatını korumak için

çözüm olamayacaktır. İdam cezası uygulanan ülkelerdeki cinayet rakamları bunun ispatıdır. Suçlulardan çok suça dikkat edilmesi gerekiyor.

İnsanın yaşadığı ortamda adaletin olması hatta adaleti mahzanın olması, kötülüklerin âlimler tarafından halka açıklanması da insan hayatını koruyan en önemli hususlardandır. Âlimlerin insanları bilinçlendirmesinin insan hayatıyla alakası yokmuş gibi görülebilir. Aslında insan hayatının garantisi, yönetimden çok, halka hakikatı net bir şekilde anlatan âlimlerdir.

Toplumda kin ve adâvetin yok olması için cemaatle namaz, zekât ve kârî hasenin işletilmesi lazımdır. Bunların üçü de insanlar arasında kaynaşmayı, şefkat ve merhameti sağlayan temel taşlardır.

Suçların anası şunlardır. Cana, mala, dine, nesle ve akla karşı saldırıdır. Bu suçlara karşı hadd cezaları belirlenmiştir. Bu cezalarda suçlunun kimliği önemli değildir. Suçun mahiyeti önemlidir. Bu yüzden böyle suçlarda aff yoktur. Bu suçlardan cana ve mala karşı işlenen suçların cezası Mâide Suresi'nde açıkça belirtilmiştir. Nesle karşı işlenen suçun cezası dolaylı olarak anlatılmış, akla karşı işlenen suçun cezası belirtilmemiş ancak en kuvvetli üslupla haram kılınmıştır. Bu yüzden Mâide Suresi hadd cezaları konusunda üzerinde en çok durulması gereken surelerdendir. Cezaların suçu önleyici olabilmesi için hem herkese eşit uygulanması hem de caydırıcı olması gerekir. Bazı ülkelerde idam cezası olmasına rağmen cinayetlerin önüne geçememelerinin en önemli sebebi bu cezaların kolaylıkla düşürülebilmesidir. Bu yüzden cezaların sert olması yetmez uygulanma şekli de çok önemlidir.

Kısaca Mâide Suresi'nde şöyle bir bağlantı görülüyor. İnsanın dünya ve ahiret mutluluğu Allah'la yaptığı ahitleri yerine getirmesine bağlıdır. Bu ahitler amelen ve zikren unutulunca insanlar katı kalpli olurlar. Artık her türlü suçu işleyebilirler. İnsanlara bu ahitlerin hatırlatılması gerekir. Bunu da âlimler yapacaktır. Hatırlatmaya rağmen yapmayanları caydırıcı cezaların olması gerekir. Allah sadece hayatın korunması için başkasının hayatını yok etmeye izin vermiştir. Meşru müdafanın amacı da insan hayatının korunmasıdır. Kur'an, önem verdiği meseleleri ele alırken, vurgulu ve sert bir üslûp kullanır. Bu yüzden insan hayatının önemini en beliğ şekilde ifade etmiştir. Bir insanın haksızca ölümünü âlemin ölümüne denk saymıştır.

BİBLİYOGRAFYA

- ABDULBÂKÎ, Fuâd, **el-Mu'cemu'l-Mufehres**, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 2005.
- ABDULĠANÎ, Ali Hasan, **Tefsîru İbni Cureyc**, Mektebetu't-Turâsi'l-İslâmi, Kahire, 1992.
- ALBAYRAK, Halis, **Kur'an'ın Bütünlüğü Üzerine**, Şule Yayınları, İstanbul, 1992.
- EL-ASKALÂNÎ, İbni Hacer, **Fethu'l-Bârî**, (çev. Ahmet Ağırakça vd.), Polen Yayınları, İstanbul, 2006.
- AYDÜZ, Davud, **Tefsir Tarihi, Çeşitleri ve Konulu Tefsir**, Işık Yayınları, İstanbul, 2004.
- BARDAKOĞLU, Ali, “Kısas”, **DİA**, Ankara, 2002, XXV.
- _____, “Hırsızlık”, **DİA**, İstanbul, 1998, XVII.
- EI-BEĞAVÎ, Ebu Muhammed el-Hüseyin b.Mes'ud, **Me'âlimu't-Tenzîl**, Daru İbni Hazm, Beyrut, 2002.
- BİLMEN, Ömer Nasûhi, **Hukuk-u İslâmiye ve İstulâhâtı Fıkhiyye Kamusu**, Bilmen Yayınları, İstanbul, t.y.
- BULUT, Mehmet, **İman Açısından Ehli Kitap**, Yeni Ümit dergisi, Nisan, Mayıs, Haziran sayısı, 1996.
- BUTÎ, Muhammed Said Ramazan, **Davabitu'l-Maslaha fi's-Şeriatî'l İslamiyye**, el-Mektebetü'l-Emeviyye, Dimaşk, 1966.
- CANAN, İbrahim, **Kutub-i Sitte**, Akçağ Yayınları, İstanbul, 2012.
- EI-CESSAS, Ebubekir Ahmed b. Ali er-Râzî (Ö.370), **Ahkamu'l-Kur'an**, Daru'l-Kutubi'l-İlmiye, Beyrut, 2003.
- ÇAKAN, İsmail Lütfî vd., **Riyâzü's-Sâlihîn**, Erkam Yayınları, İstanbul, 2008.
- ÇETİNER, Bedreddin, **Esbab-ı Nüzul**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2006.
- DEMİRCİ, Kürşat, “helal”, **DİA**, İstanbul, 2000, c.17.
- DEMİRCİ, Muhsin, **Tefsir Tarihi**, Marmara İlahiyat Yayınları, İstanbul, 2008.
- DEMİRCİ, Muhsin, **Tefsir Usûlü ve Tarihi**, İfav, İstanbul, 1998.
- DÖLEK, Âdem, “İnsanın Yaşama Hakkının Korunmasının Dini Dayanağı”, İnsan Hakları ve Din, 15-17 Mayıs 2009.
- EBİ'L İZZ, Ali b. Ali b. Muhammed, **El-Akîdetü't-Tahâviyye ve Şerhi**, (çev. Beşir Eryarsoy), Guraba Yayınları, İstanbul, 2002.

- EBU ZEHRA, Muhammed (ö.1976), **İslam Hukukunda Suç ve Ceza**, (el-Cerîme ve'l-Ukûbe Fî Fıkhı'l-İslam), (çev. İbrahim Tüfekçi), İstanbul, 1994.
- _____, **Zuhretu't-Tefasîr**, Daru'l Fikri'l Arabiyye, Ezher Araştırma Eserler, 1987.
- eL-MEVDUDÎ, Ebu'l-A'lâ, **Tefhîmu'l-Kur'an**, İnsan Yayınları, (terc. Komisyon), İstanbul, t.y.
- EI-MUZENÎ, İmam Ebu İbrâhim İsmâîl b. Yahyâ b. İsmâîl (ö.264), **Muhtasar Kitabu'l-Umm li-Şafii**, Darul Ma'rife, Beyrut, t.y.
- En-NESEFÎ, Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Muhammed (ö.710), **Medâriku't-Tenzîl ve Hekâiku't-Te'vîl**, (thk. Yusuf Ali Bedîvî), Daru'l-Kelimetu't-Tayyib, Beyrut, 1998.
- ERDOĞAN, Mehmet, **Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2005.
- EREN, Cüneyt, **Dirâsâtu Menheciyeti Tatbikiyyeti Fî'l-Vahdeti'l-Mevdu'iiyeti Li't-Tefsiri'l-Mevdu'iiyeti**, Malezya İslam Üniversitesi, 1997.
- GÜLEN, Fethullah, **Kur'an'ın Altın İkliminde**, Feza Gazetecilik Yayınları, İstanbul, 2000.
- _____, **Kur'an'dan İdrâke Yansıyanlar**, Nil Yayınları, İstanbul, 2007.
- HATİPOĞLU, Haydar, **Sünen-i İbni Mâce Tercemesi ve Şerhi**, Kahraman Yayınları, İstanbul, 1982.
- EI-HERRÂSÎ, İmâmuddîn b. Muhammed et-Taberî el-Kiyâ (ö.504), **Ahkamu'l-Kur'an**, Daru'l-Kitabi'l-İlmiye, Beyrut, 1983.
- İBNİ AŞÛR, Muhammed Tahir, **Tefsiru't-Tahrir ve't-Tenvir**, Daru't-Tunusiyye, Tunus, 1984.
- İBNİ ATİYE, Abdulhak b.Ğalib (ö.546), **el-Veciz fî tefsîri Kitabillahi'l-Aziz**, (thk. Abdusselam Abdüşşafî Muhammed), Beyrut, 1993.
- İBNİ FÂRÎS, Ebu'l-Hüseyin Ahmed, **Mu'cemu'l-Mekâyis**, Daru'l Cîl, Beyrut, 1411.
- İBNİ KESİR, İsmail bin Ömer, **Tefsiru'l-Azîm**, (thk. Dr.Seyyid Muhammed es-Seyyid vd.), Daru'l-Hadis, Beyrut, 2002.
- İBNİ RÜŞD, Kadı Ebu'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b.Rüşd el Hafîd, **Bidayetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l-Muktesid**, (çev. Ahmed Meylânî), Beyan Yayınları, 1991.
- İBNİ TEYMİYYE, **Mukaddime fi Usûli'l-Tefsir**, Dımeşk, 1936.
- İBNU'L ARABÎ (Ö.543), **Ahkamu'l-Kur'an**, Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut, 2003.

- İBNU'L-FERES, İmam Ebi Muhammed Abdu'l-Mun'im b. Abdurrahman (ö.597), **Ahkamu'l-Kur'an**, (thk. Munciye Binti'l-Hadi En-Nekari's-Sevayihi), Daru İbni Hazm, Beyrut, 2006.
- İBNU'L-MANZÛR, **Lisânu'l-Arab**, Dâru Sâdır, Beyrut,1990.
- İSFAHÂNÎ, Rağıp (ö.502), **el-Müfredât Fî Ğarîbi'l-Kur'an**, (thk. Muhammed Halîl Âytânî), Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 2005.
- KARAGÖZ, İsmail vd., **Dini Kavramlar Sözlüğü**, DİB Yayınları, Ankara, 2007.
- KARAMAN, Hayrettin, **İslamın Işığında Günün Meseleleri 1**, İz Yayıncılık, İstanbul, 2001.
- KARAMAN, Hayrettin vd., **Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir**, D.İ.B yayınları, Ankara. 2006.
- KAYA, Ali, "**İhtilâs**", **DİA**, İstanbul, 2000, XXI.
- KİRAZ, Celil, **Kur'an'da Ahlak İlkeleri**, Emin Yayınevi, Bursa, 2007.
- KIZIKLI, S. Zafer, "Rics", **DİA**, İstanbul,2008, XXXV.
- KOCA, Ferhat, **İslam Hukuk Metodolojisinde TAHSİS (Daraltıcı Yorum)**, İsam yayınları, İstanbul, 1996.
- KOMİSYON, **Kürsüden Vaazlar**, DİB Yayınları, Ankara, 2009.
- KOMİSYON, **Kur'an-ı Kerim Meali**, Diyanet İşleri Başkanlığı Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 2012.
- KURTUBÎ, Ebu Abdillah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî (Ö.671), **el-Camiu Li Ahkâmi'l-Kur'an**, Daru'l-Alemi'l-Kutub, Riyad, t.y.
- _____, **Et-Tezkire Fî Ehvâli'l-Mevtâ ve Umûri'l-Âhireti**, Fecri't-Turâs, Kâhire, 2010.
- KUTUB, Seyyid, **Fizilâli'l Kur'an**, Birleşik Yayınları, (çev. M. Emin Saraç, Bekir Karlığa, İ.Hakkı Sağlar), İstanbul, t.y.
- LEVENT, Emrah, "Kişisel Gelişim Çıkmazı", **Sızıntı Dergisi**, Kasım 2012, Sayı:406.
- MAVERDÎ, Ebu'l Hasan Ali b. Muhammed b. Habîb (ö.450), **en-Nuketü ve'l-Uyûn**, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, t.y.
- MERÂĞÎ, Ahmet Mustafa, **Tefsiru'l-Merağî**, Daru'l Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut,1946
- MOLLA HÜSREV(Ö.885), **Mir'âtu'l-Usûl Fî Şerhi Mirkâtu'l-Vusûl**, Hanefiyye kitabevi, İstanbul, t.y.
- MUSÂİD, Müslim Abdullah, **Gelişme Döneminde Tefsir** (çev. Muhammed Çelik), Akademi Yayınları, İzmir, 2006.

- NURSÎ, Bediüzzaman Said, (ö.1960), **Lem'alar**, Rnk Yayınevi, İstanbul, 2010.
- _____, **Mesnevi-i Nuriye**, Rnk Yayınevi, İstanbul, 2010.
- _____, **Risâlei Nur Külliyyatı**, Nesil Yayınevi, İstanbul, 2009.
- ÖZEN, Şükrü, "İhtilâf", **DİA**, İstanbul, 2000, XXI, 565.
- ÖZTÜRK, Mustafa, **Tefsirde Ehli Sünnet Şia Polemikleri**, Ankara Okulu, Ankara, 2009.
- Er-RAZÎ, Fahrüddin, **Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb**, (çev. Suat Yıldırım vd.), Huzur Yayınevi, İstanbul, T.y.
- SABÛNÎ, Ali, **Revâi'ul-Beyân Tefsiru Ayâti'l-Ahkâm Mine'l-Kur'an**, Daru'l-Fiker, t.y.
- _____, **Safvetü't-Tefasir**, (çev. Sadreddin Gümüş. Vd.), Ensar Neşriyat, İstanbul, 1990.
- Es-SA'DÎ, Abdurrahman b. Nasır (ö.1376), **Teysîru'l-Kerimu'r-Rahman Fî Tefsîri Kelami Mennan**, Müessesetu'r-Risale, Beyrut, t.y.
- _____, **El-Kavâidu'l-Hisân Li Tefsiri'l-Kur'an**, Mektebetu'r-Rüşd, Riyad, 1999.
- Es-SÂLİHÎ, Ali b. Hamd b. Muhammed, **ed-Dev'ul-Munîr Ala't-Tefsîr Min Kutubi İbni Kayyim**, Mektebetu'd-Daru's-Selam, Riyad, T.y.
- SÂYİS, Muhammed Ali, **Tefsîru Ayâti'l-Ahkâm**, (thk. Ahmet Naci Suveydan), Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut, 2009.
- Es-SEMERKANDÎ, Alaaddin (ö.540), **Tuhfetu'l-Fukâha**, Daru'l-Fiker, Beyrut, 2003.
- SEMERKÂNDÎ, Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhim, **Bahru'l-Ulûm**, (thk. Ali Muhammed Muavviz vd.), Daru Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut, 1994.
- SERAHSÎ, Şemsü'l-Eimme Ebû Sehl Ebû Bekîr Muhammed b. Ahmed (ö.1090), **Mebûsât**, (çev. Mustafa Cevat Akşit vd.), Gümüşev yayınevi, İstanbul, 2008.
- SOYSALDI, Mehmet, **Kalbin Manevi Hastalıkları**, Bizim Büro Yayınevi, Ankara, 2006.
- Es-SUYÛTÎ, Celaleddin Abdurrahman (ö.911), **el-İtkân Fî Ulûmi'l-Kur'an**, Daru İbni Kesir, Beyrut, 2002.
- SÜNEN-İ Ebi Davud Terceme ve Şerhi, (çev. Necati Yeniçel, Hüseyin Kayapınar), Şamil yayınları, İstanbul t.y.
- ŞA'BÂN, Zekiyyüddin, **İslam Hukuk İlminin Esasları (Usulü Fıkıh)**, (Trc. İbrahim Kafî Dönmez), TDY Yayınları, Ankara, 1996.

- eş-ŞA'RÂNÎ, Ebu'l-Mevâhib Abdulvahhab b. Ahmed b. Ali b. Ahmed, **el-Mîzân el-Kübrâ el-Şa'râniyye**, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2009.
- Eş-ŞATIBÎ, Ebu İshak İbrahim b. Musa b. Muhammed, **el-İ'tisam**, Mektebetu't-Ticariyyeti'l-Kübrâ, t.y.
- ŞENER, Mehmet, "Hayvan Mad.," **DİA**, İstanbul, 1998, c:17.
- ŞENKİTÎ, Muhammedi'l-Emin b. Muhammed Muhtaru'l-Ceknî (1393), **Edvaul Beyân Fî idâh-il kur'an b-ilkur'an**, Daru'l-İlmu'l-Fevâid, t.y.
- _____, **Def'u İhâmi'l-İdtrâb An Âyâti'l-Kitab**, Daru Alemi'l-Fevâid, Mekke, 1426.
- ŞİMŞEK, M. Sait, **Kur'an'ın Ana Konuları**, Beyan Yayınları, İstanbul, 1999.
- Et-TABERÎ, Ebu Muhammed b. Cerir (ö.310), **Camîu'l-Beyân en Te'vîli Âyi'l-Kur'an**, (thk. Mahmud Muhammed Şakir), Mektebetu İbni Teymiyye, Kahire, t.y.
- Et-TAYYÂR, Musâid b. Süleyman b. Nasır, **Mefhûmu Tefsir ve't-Te'vil ve'l-İstinbat ve'l-Müfessir**, Daru İbni Cevziyye, 1427.
- _____, **Fusul Fi Usulu't-Tefsir**, Daru İbni Cevziyye, Riyad, 1420.
- _____, **Şerhu Mukaddime Fi Usulu't-Tefsir Li İbni Teymiyye**, Daru İbni Cevziyye, Riyad, 1426.
- USEYMİN, Muhammed b. Salih, **Tefsiru'l-Kur'an Sureti'l-Maide**, Daru İbni Cevziyye, Riyad, 1423.
- YAŞAROĞLU, Kemal, "Mâide Suresi", **DİA**, Ankara, 2003, XXVII, 404.
- YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi, **Hak Dini Kur'an Dili**, (sad. Sıdkı Güllü), Huzur Yayınevi, İstanbul, 2005.
- YILDIRIM, Celal, **İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri**, Anadolu Yayınları, İstanbul, 1986.
- YILDIRIM, Suat, **Anahatlarıyla Kur'an-ı Kerim ve Kur'an İlimlerine Giriş**, Ensar Yayınevi, İstanbul, 2011.
- _____, **Kur'an-ı Hâkim ve Açıklamalı Meali**, İstanbul, 1998.
- YİĞİT, Metin, **İlk Dönem Hanefî Kaynaklarına Göre Ebu Hanîfe'nin Usûl Anlayışında Sünnet**, İz Yayıncılık, 2009.
- ZEMAŞERÎ, Ebu'l-Kasım Cârullah Mahmud b. Ömer (ö.538), **el-Keşşaf an Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûnu'l-Ekâvîl Fî Vucûhu't-Te'vîl**, Daru'l Ma'rife, Beyrut, 2002.

ZERKEŞÎ, Bedruddin Muhammed b. Abdullah, **el-Burhan fî Ulûmi'l-Kur'an**, (thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim), Mektebetu Darut-Turas, t.y.

ZUHÂYLÎ, Vehbe b. Mustafa, **et-Tefsirü'l-Münir**, (çev. Beşir Eryarsoy, vd.), Risale Yayınları, 1995.

[http:// Engelliler Gen. Tr.](http://Engelliler.Gen.Tr.), “ **İyi ve Kötü**”, (23.08.2011).

<http://www.tumhaber.com.tr/HaberOku.php>, “ **Amerika'da cinayet sayısı artıyor**”, (15.06.2012).

<http://www.haber365.com/Haber/> “ **PKK Siirt için Özür diledi**” (30.09.2011).

<http://www.tuik.gov.tr> “ **İntihar İstatikleri**”, (2011).

<http://www.kgm.gov.tr>, “ **Trafik Kaza Özetleri**”, (2011).

ÖZGEÇMİŞ

22.08.1976 tarihinde Diyarbakır Ergani ilçesi Kortaş Köyü'nde doğdu. İlköğrenimini köyde tamamladıktan sonra İmam Hatip Lisesine devlet parasız yatılı olarak başladı. 1995 yılında Maden İmam Hatip Lisesi'nden mezun oldu. 1996 yılında Fırat Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Otomotiv Öğretmenliği bölümüne başladı. Çeşitli sebeplerden dolayı eğitimine ara verdi. 2006 yılında Müezzin-Kayyım olarak Elazığ Arıcak İlçesi Saman Mahallesi'nde göreve başladı. 2009 yılında öğrenci aff yasasından faydalanarak eğitimine devam etti. 2011 yılında Teknik Eğitim Fakültesinden mezun oldu. 2011–2012 eğitim öğretim yılında Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Tefsir Bilim Dalında yüksek lisansa başladı. Evli ve iki çocuk babası olup halen Diyarbakır Ergani İlçesi'nde Müezzin-Kayyım olarak görevine devam etmektedir.